

HALKLARIN DEMOKRATİK PARTİSİ (HDP)

2018 MERKEZİ YÖNETİM

BÜTÇE KANUN TASARISI

MUHALEFET ŞERHİ

2018 Merkezi Yönetim Bütçe Kanun Tasarısı'na ilişkin Plan ve Bütçe Komisyonu muhalefet şerhimiz aşağıdaki gibidir.

Bilgilerinize sunarız.

Garro PAYLAN

İstanbul Milletvekili

Bedia ÖZGÖKÇE ERTAN

Van Milletvekili

Ertuğrul KÜRKCÜ

İzmir Milletvekili

İbrahim AYHAN

Şanlıurfa Milletvekili

GİRİŞ

“Bir ülkenin bütçesi o ülkenin vicdanıdır”¹. Hükümetler, yanlış ekonomik ve siyasi yollara sapabilir, vicdanlarını servet ve kudret sahiplerinin tahakkümüne kaptırabilirler; sundukları bütçe tasarıları yurttaşların büyük çoğunluğunun, çalışanların, üretkenlerin, yoksulların, ihmal edilenlerin refah ve özgürlüğünü değil, güçlülerin, varlıklıların, mülk ve servet sahiplerinin menfaatlerini gözetebilir. Ama halkların gözü temsilcilerindedir: Vekillerinden hükümetleri dengeleyerek, denetleyerek başlıca kaynağı yoksul ve çalışan çoğunluğun gelir ve giderlerine salınan vergiler olan bütçenin adaletli bir biçimde dağıtılması için mücadele etmesini beklerler. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nden (TBMM) halklarımızın beklediği de tamı tamına budur: “2018 Yılı Merkezi Yönetim Bütçe Kanunu Tasarısı ve 2016 Yılı Merkezi Yönetim Kesin Hesap Kanunu Tasarısı”nı baş aşağı çevirmek!

“2018 Yılı Merkezi Yönetim Bütçe Kanunu Tasarısı” 16 yıldır iktidarda bulunan AKP hükümetlerince TBMM'ye getirilmiş bütçelerin en vicdansız ve adaletsizlerinden biridir. Bunu anlamak için yalnızca bütçenin diline bakmak bile yeter: Bu bütçede bu ülkenin gayrisafi yurt içi hasılasını sağlayan ama neredeyse kölelik koşullarında çalışan milyonların adı yok; tasarıda bir tek kez olsun “işçi” ya da “emekçi” sözcüğü geçmiyor; “emek” bu bütçede bir kavram olarak bile anılmıyor ama 599,4 milyar TL olarak öngörülen 2018 bütçesi vergi gelirlerinin neredeyse bütün yükü yoksulların ve emekçilerin sırtında.

“2018 Yılı Merkezi Yönetim Bütçe Kanunu Tasarısı”nda vergi gelirlerinin yüzde 80'i dolaylı vergilerden, yani KDV, ÖTV, MTV'den ve gelir vergisi tahsilatının yarısından fazlası ücretlilerin bordrolarından. Ama devlet 2016'da tahakkuk eden vergilerin yüzde 25'ini, yani neredeyse, 2018 bütçesinde öngörülen 146,5 milyar TL'lik toplam ÖTV gelirinine yakın bir miktarı tahsil etmeden bıraktı.

2018 bütçesinin gelir yükü toplumun yoksul çoğunluğunun sırtına yüklenirken, bütçenin çok küçük bir bölümü halklarımızın temel ihtiyaçlara ayrılıyor; bütçe harcamalarından aslan payını ordu, polis ve bürokrasi alıyor. 2018 bütçesi bu yapıyla bir toplumsal hizmet bütçesi değil bir savaş ve otoriter rejim bütçesidir. Maliye bakanı Naci Ağbal bütçe sunuşunda “bütçemizden en büyük payı eğitime ayırıyoruz.” derken aslında bütçenin çok büyük bir bölümünün savunma ve güvenlik harcamalarıyla, bürokrasiye ayrılmış olduğunu gizliyor. 2018 bütçesinde Millî Savunma Bakanlığının mal ve hizmet alım giderlerine ayrılan kaynak

---

¹Garo Paylan https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/komisyon_tutanaklari.goruntule?pTutanakId=1983, s.19

20 milyar 329 milyon lira, Millî Eğitim Bakanlığının mal ve hizmet alım giderlerine ayrılan kaynak ise 8 milyar 693 bin liradır. Geri kalanı personel giderleri, sosyal güvenlik primleri, vb. harcamaları için kullanılacaktır.

Başbakan Yardımcısı Mehmet Şimşek 2018 bütçesinin bir savaş bütçesi olduğu gerçeğini çırılçıplak ortaya koydu: “Türkiye önümüzdeki yıl savunma sanayisi ve Millî Savunma Bakanlığı için muhtemelen 17-18 milyar liralık ilave harcama yapacak. Net olarak motorlu taşıtlar vergisinden gelecek gelir 2018 sonrası alınacak araçlar da dikkate alındığında 2,8 milyar, ilave vergi artışının etkisi ise 2 milyar lira. Sadece savunma sanayisi harcamaları alacağımız tedbirlerin üçte 2’sine tekabül ediyor.” Şimşek “İki seçeneğimiz var bunu karşılamak için,” dedi. “Ya vergi salacağız ya daha çok borçlanacağız... Biz bir tercih yaptık, kamu ilave harcamalarını sağlıklı vergi gelirleriyle yapalım dedik.”

Devletin savunma ve güvenliğe ayırdığı pay çeşitli kalemlere dağılmış olduğu için net olarak görülemez de Millî İstihbarat Teşkilatı, Millî Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği, Millî Savunma Bakanlığı, Jandarma Genel Komutanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü, Sahil Güvenlik Komutanlığı, Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığının payına ayrılmış bulunan bütçe 2017’de 64 milyar küsurdu, 2018’de 84,5 milyardan fazla olacak. Aradaki 20 milyarlık fark aslında millî eğitime ya da sağlığa ayrılan yatırım paylarının toplamından bile fazla. Bütçede görünmeyen savunma kalemleri ve görünmeyen savunma giderleri de var. Savunma Sanayii Destekleme Fonu’na motorlu taşıtlar vergisinden yüzde 18, veraset ve intikal vergisinden yüzde 25, gelir vergisinden yüzde 6 pay ayrılması düşünülüyor. Hükûmetin 2018 yılı için gelir ve kazanç vergilerinden elde etmeyi beklediği gelirin yüzde 6’sı 11 milyar 878 milyon lira. Yani bu söz konusu rakamlara 12 milyar lira daha eklenecek.

Sonuç olarak gelirler açısından servet ve sermaye gelirlerinin korunduğu, emekçilerin ve yoksulların ücret ve sair gelirlerinin ezildiği, giderler açısından gitgide kabaran bir savunma ve güvenlik bütçesiyle karşı karşıyayız. 2018 bütçesi, iktidardaki ittifakın ve Cumhurbaşkanı’nın önümüzdeki dönemi silahlı çatışmaların artacağı ya da artma eğiliminin yüksek olduğuna dair yönelişini açığa vuruyor. Türkiye'nin neden ötürü, Rusya'dan milyarlarca dolar vererek S-400 füze savunma sistemleri alması gerektiği hala doyurucu bir biçimde açıklanmış değildir.

Türkiye'nin bir savaş bütçesine yönelmesinin gerçek nedeni, düşmanlarla kuşatılmış olması ve “terörizm” tehdidi altında bulunuyor olması değildir. Bu, AKP hükümetinin izlediği iç siyasetin türevi olan dış siyasetin sonucudur. AKP'nin “Arap İsyancıları”nın Orta Doğu'da

yarattığı görelî boşluğu doldurmak hevesiyle siyasi İslam'ın sözcülüğüne soyunması, komşu ülkelere "rejim ihracı" hevesleri, bugün hem dış politikada hem iç politikada karşılaşılan ittifaksızlığın asıl nedenidir. Hükümetin savunma ve güvenlik politikasının ve bunun bütçeye yüklediği aşırı yüklerin gerisindeki irrasyonel tehdit algısının kaynağı da bu politik başarısızlıktır. AKP bu başarısızlığın yükünü de bütçe üzerinden bütün topluma aktarma yolunu seçmiştir.

Özellikle 2013'te başlayan, Kürt halkıyla ortaklaşarak Türkiye'nin yelkenlerini rüzgârla dolduran çözüm sürecinin çökmesi de dış politikadaki maceracılığın sonucuydu. "Kobani düştü, düşecek." haykırışında dile gelen inkârcılık ve reddiyecilik içeride de otoriterlik perdesini açarak darbe mekaniğinin zembereğinden boşanmasına neden oldu.

4 Kasım 2016'da HDP eşbaşkanları Selahattin Demirtaş Figen Yüksekdağ ve 10 HDP milletvekilinin hapsedilmeleriyle darbe mekaniği TBMM'nin de kapısını çaldı. Çözüm sürecinin enkazı üzerinde bir barış bütçesi kurulamayacağını en açık kanıtı 2018 bütçesini tartışacak Meclis'in yüzde 2'sinin tutsak olmasıdır. Bu durum TBMM'nin bütün yasama süreçlerinin meşruiyetini de gölgeleyerek bütçenin halk iradesine dayandırıldığı iddiasını boşa çıkartmaktadır.

2018 bütçesi işte bu dinamiklerin işleyişiyle belirlenen ve içeride OHAL, dışarıda savaş hazırlıklarıyla kendini gösteren AKP siyasetlerinin finansal tablosundan ibarettir.

Savaş ve otoriterliğin çürütücü tablosunun bu bütçe tasarısına yansımayan yönleri, halklarımız için yansımalarından da vahimdir. ABD yargılamaları, Panama Belgeleri, Malta Belgeleri ve Man Adası belgelerinin ele verdiği gerçek, Türkiye bütçesine hiçbir zaman resmen yansımayan muazzam servet ve gelirlerin hükümet ve devletin en üst organlarında görev yapmanın bir imtiyaza dönüşmesi sonucu bir ailenin elinde hiçbir güç tarafından denetlenemeyecek şekilde birikmekte olduğudur. Özetle yolsuzluk iktidara yükselmiştir.

İç ve dış politikada şovenizm, otoriterlik, ultra-milliyetçilik ve saldırganlık sadece bütçe üzerinde aşırı yükler yaratmakla kalmıyor, Türkiye için ağır ve asla paha biçilemeyecek insani maliyetleri de kapının eşiğine getiriyor.

TBMM, yalnızca bütçedeki sayılara değil, bu sayıların ardındaki gerçeklere de odaklanmalı ve 2018 bütçesi, kaynakların barış ve özgürlüğe tahsis edildiği başka bir bütçenin mümkün olduğunun görülmesine vesile olmalıdır.

I. BÖLÜM-BÜTÇE HAKKI

Bütçe hakkı 2018 bütçesiyle iyice kısıtlanmış olup, 2019'tan itibaren yeni başkanlık rejimi altında bütünüyle ortadan kaldırılacaktır.

Bütçeler çok önemli siyasal, ekonomik ve yönetsel belgelerdir. Zira sosyal sınıflar arasındaki mücadelenin en önemli alanlarından biri ve egemen - yöneten sınıfların en önemli ekonomi ve maliye politikası araçlarıdır. Aynı zamanda hükümetlerin emek, demokrasi, sosyal hak ve özgürlükler konusundaki duruşlarının en önemli göstergeleridir.

Bu bağlamda 2018 bütçesi 762,8 milyar liralık bir harcama ve 684,4 milyar liralık bir gelirin, 78,4 milyar açığın hedeflendiği bir iktisadi ve siyasi bir belge ve ekonominin bütünü ve toplumsal sınıf ve kesimler üzerinde önemli etkilere neden olacak bir politika aracı niteliğindedir.

2018 Yılı Merkezi Yönetim Bütçesi

GİDERLER	762.8 (Milyar TL)
GELİRLER	684,4 (Milyar TL)
Vergi Gelirleri	667,3 (Milyar TL)

I. 2018 Merkezi Yönetim Bütçesi daha öncekiler gibi, demokratik katılımı esas almadan, toplumun en geniş kesimlerinin müzakere ve onayına başvurulmadan hazırlanmıştır.

Bu değerlendirme için bütçenin kimler tarafından ve nasıl hazırlanıp nasıl kanunlaştığına ve uygulamanın nasıl denetlendiğine ya da denetlenemediğine bakmak yeterlidir.

A. Bütçe öncesinde Orta Vadeli Program hazırlanmaktadır. Bu Programı Kalkınma Bakanlığı hazırlamakta, Bakanlar Kurulu onaylamaktadır. Bu program ile ülkenin üç yıllık (2018–2020) geleceğini ilgilendiren kalkınma planları, stratejik planlar, makro politikalar ve ilkeleri, hedef ve gösterge niteliğindeki temel ekonomik büyüklükler belirlenmektedir. Bu program hazırlanırken, halka, halkın yer aldığı çeşitli platformlara, halkın temsilcileri olan çeşitli demokratik kitle örgütlerine ya da sivil toplum kuruluşlarına danışılmamaktadır. IMF, Dünya Bankası, uluslararası finans kapital kuruluşları, işveren örgütleri ve sermayenin Parlamentodaki temsilcilerinin etkisi altındaki bakanlık bürokratlarınca hazırlanan bu program TBMM'nin onayına da sunulmamaktadır.

Bütçe öncesinde hazırlanması gerekli ikinci plan Orta Vadeli Mali Plandır ve bu plan da benzer bir biçimde bu kez Maliye Bakanlığı tarafından hazırlanmakta ve bu plan Yüksek Planlama Kurulu adı verilen ve başbakan ve bakanlardan / politikacılardan ve bürokratlardan oluşan bir kurulca kabul edilmektedir. Gelecek üç yıla (2018- 2020) ilişkin toplam gelir ve gider tahminleri ile birlikte hedef açık ve borçlanma durumu ile kamu idarelerinin ödenek teklif tavanlarını içeren bu plan aslında devletin halktan ne kadar vergi vs. alacağını ve bunu nasıl harcayacağını belirlemektedir. Bu plan hazırlanırken de halka danışılmamakta, yerellerin görüş ve ihtiyaçları dikkate alınmamakta ve uluslararası finans kapitalin denetimindeki örgütlerin ve yerli egemenlerin öncelikleri, talepleri ya da direktifleri gözletilmektedir.

Üçüncü aşamada Bütçe hazırlanması gerçekleşmektedir. Burada ne kadar vergi gelir toplanacağına Maliye Bakanlığı karar verirken, harcamacı kuruluşların ödenek taleplerini sunarken dikkate alacakları bütçe rehberi de Maliye Bakanlığı'nca hazırlanmaktadır. Yani hangi vergilerin alınacağına ve bunların hangi alanlara yönelik olarak harcanacağına karar verilirken halkın ve emekçilerin örgütleri yine devre dışı tutulmaktadır.

Maliye Bakanlığı'nca, "Merkezi Yönetim Bütçe Kanun Tasarısı" haline getirilen bu tasarı mali yılbaşından en geç 75 gün önce Bakanlar Kurulu'nca Meclis'e sunulmaktadır. Bu tasarı Meclis Plan Bütçe Komisyonu'nda 55 gün görüşülmekte ve sonraki en fazla 20 gün içinde Meclis Genel Kurulu'nda görüşülerek son şeklini almaktadır. Usulen Cumhurbaşkanının onayına sunulmakta ve onaylanarak yasalaşmaktadır.

Kısaca gelecek üç yılı karara bağlayan böyle önemli bir karar alma süreci toplamda dört ayı dahi bulmamaktadır. Hatta bazı yıllar olduğu gibi bu süre daha da kısalmaktadır. Program ve Plan uluslararası sermayenin güdümündeki kuruluşlar ve onların direktiflerinden çıkamayan bürokratlarca hazırlanmaktadır. Bütçe hazırlama rehberi hep aynı olup, hiç değişmemektedir; bürokrasi, hükümet/ politikacı ve sermaye üçgeninde hazırlanmakta ve sadece toplamda 20 gün Meclis Genel Kurulunda görüşülerek karara bağlanmaktadır.

Bir başka anlatımla, bütçe hazırlama sürecinde; emekçiler, işçiler, halklar, onları doğrudan temsil eden örgütler, işçi sendikaları, demokratik kitle örgütleri ya da parlamentoda yer almayan siyasal partiler yer almadığı gibi bu sürecin yerellerde tartışılmasına da izin verilmemektedir. Meclis Genel Kurulu'nda geçen süre genelde iktidar ya da muhalefetteki burjuvazinin çeşitli kanatlarının temsilcisi olan siyasal partilerin reel siyasete ilişkin tartışmaları yapılmakta, halkın gerçek ihtiyaçlarına değinilmemektedir.

B. Halkın bütçe süreçlerinden dışlanması bir kez de uygulanmış olan bütçelerin yani yapılan harcamaların ve toplanan vergilerin denetlenmesi sırasında ortaya çıkmaktadır.

Türkiye’de gerçek bir bütçe denetimini önleyen uygulamalar şu biçimlerde kendini göstermektedir:

(i) Sayıştay’ın fiilen etkin bir denetim yapamaması

Anayasada Sayıştay, merkezi yönetim bütçesi kapsamındaki kamu idareleri, sosyal güvenlik kurumları ile mahalli idarelerin bütün gelir ve giderleri ile mallarını Türkiye Büyük Millet Meclisi adına denetlemek ve sorumluların hesap ve işlemlerini kesin hükme bağlamak ve kanunlarla verilen inceleme, denetleme ve hükme bağlama işlerini yapmakla görevli olan kurum olarak tanımlanmıştır.

Örneğin Sayıştay 2016 yılı Denetim Programı dâhilinde 5018 sayılı Kanun’a tabi genel yönetim kapsamında; 44 genel bütçeli idare, 111 özel bütçeli idare, 9 düzenleyici ve denetleyici kurum, 31 il özel idaresi, 30 büyükşehir belediyesi, 16 büyükşehir bağlı idaresi, 35 il belediyesi, 55 ilçe belediyesi, 3 mahalli idare şirketi, 1 diğer mahalli idare, 2 sosyal güvenlik kurumu ile 5018 sayılı Kanun kapsamında olmayan ancak Sayıştay denetimine tabi bulunan 8 diğer kamu idaresi olmak üzere toplam 345 kamu idaresinde denetim gerçekleştirilerek Sayıştay denetim raporu düzenlenmektedir. Denetim Programı kapsamında ayrıca 6085 sayılı Sayıştay Kanunu’nun 4’üncü maddesinin üçüncü fıkrası gereğince 75 adet kamu işletmesi denetlenmektedir.

Ancak Sayıştay tarafından yürütülen dış denetim, kamu idaresi hesapları ve bunlara ilişkin belgeler üzerinden mali tabloların güvenilirliği ve doğruluğuna ilişkin “mali denetim” ile kamu idarelerinin gelir, gider ve mallarına ilişkin mali işlemlerin “kanunlara ve diğer hukuki düzenlemelere uygun olup olmadığının tespiti” şeklinde tanımlanmıştır. Yani Sayıştay denetimi yapılan harcama ve toplanan gelirlerin mevcut hukuka ve mevzuata uygunluğu ile sınırlı bir denetimdir. Bir anlamda Sayıştay denetimi egemenlerin kendi iç hesaplarının bir kontrolü gibidir. Yapılan harcamalarla halka dönük hangi ihtiyaçların ne ölçüde karşılandığını içeren bir denetim değildir.

Buna rağmen son yıllarda merkezi yönetim altındaki idareler Sayıştay’a gerekli bilgi ve belgeleri sunmamakta ya da eksik sunmaktadır. Bu nedenle de Sayıştay’ca son derece daraltılmış bir dış denetim dahi yapılmamaktadır.

Bu durum Sayıştay’ın 2016 Yılı Dış Denetim Genel Değerlendirme Raporu’nda şöyle ifade edilmiştir:

“Denetimler sonucunda ilgili Yönetmelik hükümlerine aykırı olarak bazı kamu idarelerinin idare faaliyet raporlarında temel mali tablolara, performans sonuçlarının değerlendirilmesine, performans sonuçları tablosuna, iç ve dış mali denetim sonuçlarına, mali bilgilerin tamamına ve/veya faaliyet bilgilerine yer vermediği tespit edilmiştir”.

“Gelinen noktada, kamu idaresi bünyesinde döner sermaye geliri adı altında bir gelir elde edilmekte ve elde edilen gelirden çeşitli giderler yapılmakta, hizmetlerin bir kısmı döner sermaye bütçelerinden finanse edilmektedir. Diğer taraftan kamu idaresi bütçesi ile döner sermaye bütçesi arasında gider anlamında net bir ayırım bulunmaması nedeniyle hizmetler ikili bir bütçe yapısı içinde iç içe geçmiş bir biçimde sürdürülmektedir”.

(ii) Yedek ödeneklerin usulsüz olarak kullanımı

Sayıştay’ın, TBMM’nin Bütçe’yi denetlemede en önemli aracı olan 2016 yılına ait Genel Uygunluk Bildirimi Raporu’na göre (Eylül 2017, s. 20-21), “2016 Yılı Merkezi Yönetim Bütçe Kanununun 6’ncı maddesi ile Maliye Bakanlığına verilen yetkiler dâhilinde yapılan ödenek aktarmaları sonucunda, yedek ödenek tutarı 35.480.714.953,00 Türk Lirasına ulaşmıştır. Bu tutar, 582.809.360.232,33 Türk Liralık genel bütçeli idareler yılsonu toplam ödeneğinin % 6,09’una tekabül etmektedir”.

Oysa 5018 Sayılı Kanunun 23. Maddesine göre yedek ödenek tutarı genel bütçe ödeneklerinin % 2’sini aşmamalıdır. Yani yedek ödenek kullanımı Kanuna aykırı bir biçimde 3 kattan fazla gerçekleşmiştir. Böylece yedek ödenek artışı sınırına uymayarak AKP Hükümeti Bütçeyi istediği gibi kullanmıştır.

(iii) Yasal olmayan bir biçimde kullanılan ödenek üstü giderler

Bu giderlerin toplamı 2016 yılında 21,3 milyar lira olmuş (Sayıştay, 2016 Yılı Genel Uygunluk Bildirimi Raporu, s. 29), böylece de toplam ödeneklerin % 3,4’üne ulaşmıştır.

Genel Bütçeli İdarelerin Kamu İdaresine Göre Ödenek Üstü Giderleri

(TL)

Kurum Kodu	Kamu İdaresi	Ödenek Üstü Gider Tutarı
07.86	Diyanet İşleri Başk.	89.924.770,54
07.96	Afet ve Acil Durum Yönetimi Başk.	4.281,43
08.00	Adalet Bak.	92.549,09
10.00	İçişleri Bak.	21.858.550,73
10.82	Emniyet Genel Müd.	4.802.689.532,88
13.00	Milli Eğitim Bak.	16.284.678.441,38
15.00	Sağlık Bak.	25.092,14
15.75	Türkiye Kamu Hastaneleri Kurumu	56.188.872,75
15.76	Türkiye Halk Sağlığı Kurumu	88.130,30
21.00	Kültür ve Turizm Bak.	19.954,52
24.00	Aile ve Sosyal Politikalar Bak.	21.607,05
27.75	Tapu ve Kadastro Genel Müd.	10.082,38
31.00	Gümrük ve Ticaret Bak.	2,59
	Toplam	21.255.601.867,78

Diğer taraftan 5018 Sayılı Kanunun “Ödeneklerin kullanılması” başlıklı 20’nci maddesinin birinci fıkrasında: “Kamu idareleri, bütçelerinde yer alan ödeneklerin üzerinde harcama yapamayacağı” belirtilmiştir:

“ (f) bendi: “genel veya kısmi seferberlik, savaş ilanı veya Bakanlar Kurulu kararıyla zorunlu askeri hazırlıkların yapıldığı olağanüstü hallerde ve Millî Savunma Bakanlığı, Jandarma Genel Komutanlığı ve Sahil Güvenlik Komutanlığı bütçeleriyle sınırlı olmak üzere getirilen istisna” hükmü dışında ödenek üstü gider yapılmasına cevaz veren bir düzenleme bulunmamaktadır.

Oysa gerektiğinde ek bütçe yapılabilmektedir. Ayrıca yedek ödenek uygulaması söz konusudur. Ancak hükümet hem yedek ödenekleri yasal sınırın çok ötesinde kullanmış hem de ödenek üstü harcamalar yapmıştır. Böyle bir seferberlik ya da savaş durumu olmamasına rağmen ödeneklerin neden aşıldığı, bu kaynakların para nereye harcandığı meçhuldür.

(iv) Önemli bir miktarda gelir ve harcama bütçe dışı fonlar

Gelir ve harcamalar bütçe dışı fonlarda tutularak bu faaliyetlerin Meclis’in denetiminden kaçırılması sağlanmaktadır. Bu fonlar; Başbakanlık Tanıtma Fonu, Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu, Özelleştirme Fonu, Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu ve Savunma Sanayini Destekleme Fonu’dur. Ayrıca İşsizlik Sigortası Fonu adlı büyük bir fon Sosyal Güvenlik Kurumu altında yer almaktadır.

Bütçe dışı fonların 2015 yılı itibariyle varlıklarının toplamı 81 milyar TL’yi gelirlerinin toplamı 41,3 milyar TL’yi bulmaktadır.

Bu fonların gelirleri, Gelir Vergisi, ÖTV, Kurumlar Vergisi, trafik cezaları, milli piyango gelirleri ve asıl olarak da genel bütçeden yapılan aktarmalardan oluşmaktadır. Gelirleri ve

giderleri Meclis onayına bağılı olmadığından siyasal iktidarlara büyük kolaylık sağılayan bu fonların denetimleri ise ciddi bir sorundur. Zira 2010 yılından bu yana Sayıştay'ın denetimine tabi olsalar da bütçe dışı fon niteliğinde olduklarından diğıerleri gibi ödeneklerinin tahsisi konusunda TBMM'nin bir denetimi söz konusu değildir.

(v) 2002 yılında kurulan İşsizlik Sigortası Fonu

Bu fonun toplam varlığı 116 milyar liralık büyüklüğe erişti. Kuruluşundan Mart 2017'ye kadar Fona 8,3 kişi başvurdu. Bunlar arasında, fondan yararlanma şartlarını karşılayan 5,3 kişiye 15 yılda toplam 15,5 lira ödeme yapıldı. İşsizlere işsiz kaldığı dönemlerde belli kısıtlara tabi olarak ödeme yapmak amacıyla kurulmuş olan bu fondan işsizlere yapılan yardımlar böylece Fonun gelirlerinin % 15'ini ancak bulabilmektedir. Fon genelde amacı dışında örneğin bütçeye yama yapmak, ulaştırma projelerine kaynak aktarmak amacıyla kullanılmıştır. Cumhurbaşkanlığı sarayının giderlerinin ise asıl olarak bu Fon'dan yapılan aktarmalarla karşılanmakta olduğu ileri sürülmüştür.

(vi) Doğrudan Yükümlülükler ve Bütçe Dışında Tutulan Koşullu Yükümlülükler ve Borç Üstlenimleri

Bu yıldan itibaren devletin bütçesini ve bütçede yasaya aykırı bir biçimde gösterilmese de kamu finansmanı hesaplarında ciddi düzeyde açıklara neden olabilecek bazı projelerin sözleşmeden doğan ödemeleri nedeniyle kamu açığı artacak. Bu da kamu borçlanma gereğini ve kamu borç stokunu artıracak.

Bunun anlamı devletin yerli ve yabancı büyük sermaye gruplarına kamu kaynaklarını önümüzdeki 25 yıl boyunca aktaracağı ve bunun bedelini de yüksek faiz ödemeleri, vergiler, zamlar ve sosyal harcamalardan kısmak biçiminde tüm topluma ödettireceğidir.

Sözü edilen projeler “Kamu Özel İşbirliği” ya da “Kamu Özel Ortaklığı” adıyla hayata geçirilmekte olan projeler. Kalkınma Bakanlığı bu projelere ait bilgileri kamu ile paylaşmaktadır. 2017 yılında bu projelerle ilgili olarak yaptığı bilgilendirmeye göre Türkiye’de KÖİ çerçevesinde toplam 217 proje yürütülmektedir. Bu projelerin sözleşme tutarı 130 milyar dolar, yatırım tutarı ise 105 milyar dolardır. Dağılım olarak en büyük payı % 37 ile enerji projeleri almakta. Ama başta havalimanları olmak üzere ulaştırma projeleri proje bedeli anlamında % 50'nin üzerinde bir paya sahiptir.

Diğıer taraftan, Dünya Bankası verilerine atfen bir başka kaynağı göre, 2006-2016 dönemini kapsayan son 10 yıldır toplam 135 milyar dolarlık 48 alt yapı projesi yürütülüyor. Bunların içinde 52 milyar dolarlık yatırım tutarı ile 134 elektrik projesi ilk sırada yer alırken, bunu yaklaşık 42 milyar dolar ile 10 adet havalimanı, 24 milyar dolar ile 27 iletişim-elektronik (10uro10om), 15 milyar dolar ile 4 adet yol projesi, 3 milyar dolar ile 7 liman projesi, 400

milyon dolar ile 3 doğal gaz projesi takip ediyor (BNP Pariba, EM Strategy: Turkey-EconomyandMarkets, December 2016).

Sözü edilen 135 milyar dolarlık 48 projenin büyük bir kısmı dış piyasalardan sağlanan 10-15 yıllık döviz kredisiyle yapılıyor (1-5 yıllık ön ödemesiz sürelerle sahip). Merkez Bankası'na göre, döviz kredilerinin 46 milyar doları bu projelerle ilgili ve bunun 31 milyar doları satın alma garantisine sahip (BNP Pariba, agr.) projeler olmaları nedeniyle (Osmangazi Köprüsü ve Avrasya Tüneli gibi) döviz kuru riskine ve talep şoklarına karşı korunmuş durumda. Dolayısıyla bir zarar doğduğunda bu zarar kamuya aktarılabilecek.

Kamu riski ve zararı nasıl oluşuyor?

Prof. Dr. Uğur Emek'in yaptığı çalışmalar bu risk zararın nasıl oluştuğunu ortaya koyuyor. Emek'e göre, 1991-2013 yılları arasında Türkiye'de yatırım tutarı 79,2 milyar Euro olan toplam 174 adet KÖİ projesi sözleşmeye bağlandı. Bu projelerin 72 tanesi (% 41) 2008 sonrasında imzalandı. 2008 sonrası imzalanan projelerin yatırım tutarı 52,8 milyar Euro'dur. Bu projelerle ilgili olarak biri bütçe içinde ve diğeri bütçe dışında tutulan iki tür risk mevcut.

1. Şehir hastaneleri (doğrudan yükümlülük):

“Doğrudan yükümlülük” adı verilen ilk türün örneği şehir hastaneleridir. 2016 yılı ortası itibariyle 20 şehir hastanesinin yatırım bedeli 10,2 milyar avro ve Sağlık Bakanlığı'nın bu tesisler için ödeyeceği kira yıllık (doğrudan yükümlülük) toplamda (kira+isteğe bağlı hizmet bedeli) 2,280 milyar Euro'dur. Bu kiraların 25 yıl boyunca toplam tutarı 57 milyar Euro'dur. Yani özel ortak 25 yıllığına bu binaların bakım ve onarım dâhil işletmesini üstlenmektedir. Buna karşılık devlet özel ortağa 25 yıl boyunca hizmet bedeli taahhüdünde bulunmaktadır. Bugüne kadar imzalanan sözleşmelerde yıllık ödeme taahhüdü yaklaşık yatak başına 72 bin Euro'dur. Önceden ihale edilen sözleşmelerdeki yıllık birim yatak ödemesi esas alınırsa, ihale edildiğinde 12.896 yataklı şehir hastaneleri için yıllık ödeme taahhüdü yaklaşık 928 milyon Euro'ya ulaşacaktır. Bu durumda mevcut sözleşmeler ve ihalesi yapılacaklar dâhil 25 yıl boyunca yıllık kira ödemesi yukarıda belirtildiği gibi yaklaşık 2,3 Milyar avroya ulaşacaktır (yaklaşık 10, 1 milyar lira).

Bu haliyle yaklaşık 43 bin yataklı şehir hastanelerinin yıllık hizmet bedeli ödemesi Bakanlık bütçesinin yaklaşık % 39'unu oluşturmakta ve hizmet bedeli ödemesi Bakanlığın yatırım bütçesinin 1,7 katı olmaktadır.

Bu ödemeler için merkezi hükümet bütçesinden bu tutarda yeni bir ödenek ayrılacak ya da Bakanlık kendisine tahsis edilen hali hazırdaki ödeneğindeki öncelikleri gözden geçirecektir. Nitekim şehir hastaneleri 2017 yılından itibaren faaliyete alındığından ve yine ulaştırma yatırımlarında koşullu yükümlülükler de 2017 yılından itibaren ortaya çıktığından; 2018 yılı bütçesine ulaştırma projelerinin koşullu yükümlülükleri için yapılacak ödemeler de dâhil olmak üzere toplam 6,2 milyar TL tutarında ödenek konuldu. Yeni şehir hastaneleri faaliyete alındıkça, gelecek yıllar bütçelerinde bu ödenek kat ve kat artacak.

Bu modelle yenilenmesi düşünülen kalan yaklaşık 80 bin yatağın yenilenmesi ve yeni yatırımların yapılması için gereken finansman ve Bakanlığın kendi hastanelerinde ve şehir hastanelerinde verilecek sağlık hizmetleri için gerekli cari harcamalar (personel, mal ve hizmet alımı vb.) nasıl karşılanacağı ciddi bir sorundur.

Taahhütlerin yüksekliği (ödemesinin 25 yıla yayılıyor olmasından ötürü) gençlerimizin geleceği adına gerçekten düşündürücüdür.

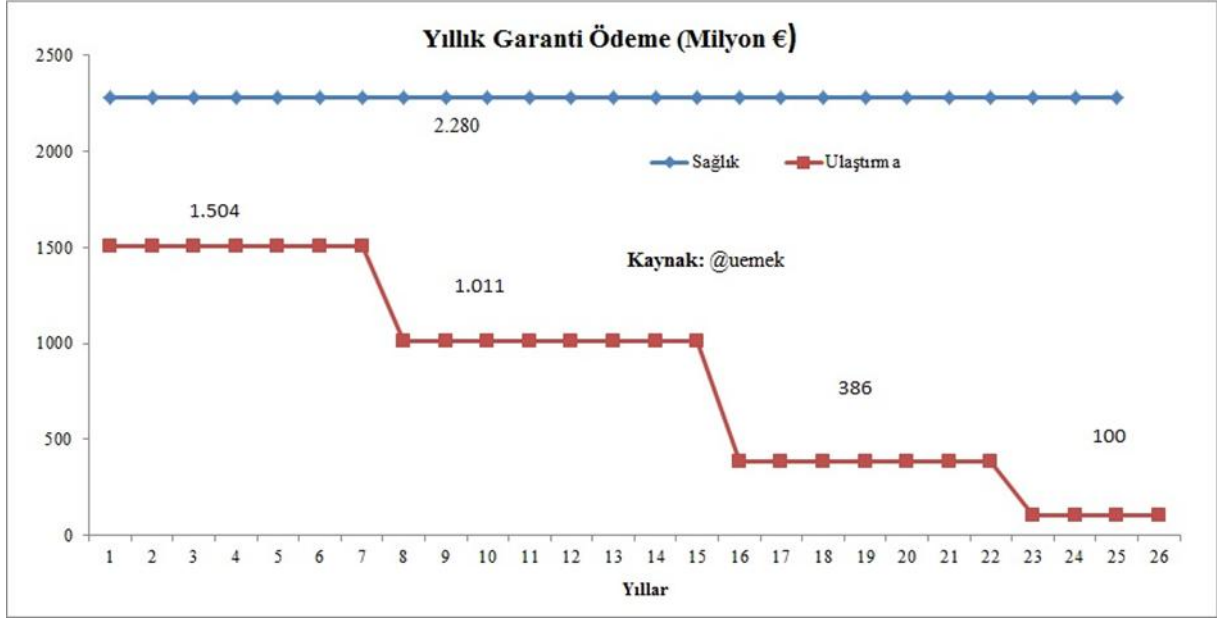
2. Ulaştırma projeleri (koşullu yükümlülük):

Devlet ulaştırma sektöründe gerçekleştirilen projelerde talep/kullanım garantisi (otoyollarda araç geçiş garantisi, ya da yolcu geçiş garantisi gibi) sağlamaktadır (koşullu yükümlülük). Talep gerçekleşmesi, projeksiyondan düşükse aradaki fark sözleşmede belirtilen ücretten devlet tarafından yatırımcıya ödenmektedir (Osmangazi köprüsünde olduğu gibi).

Örnek olarak Avrasya Tüneli inşaatını yapan firma, 25 yıl süresince tüneli kullanan araçlardan, otomobiller için 25 yıl boyunca 4 dolar+kdv, minibüsler için 6 dolar+kdv karşılığı Türk lirası ücret alacak (ücretlerin dolara endekslenmesi dolar bozdurma kampanyalarının da işlemediği anlamına geliyor). Devlet ise firmaya günde 68 bin 500 aracın geçiş garantisini veriyor. Yani bu kadar araç geçmezse aradaki geçiş parası farkı firmaya, hazine garantili olarak devlet tarafından ödenecek.

Yani ulaştırma yatırımlarında ücretleri kullanıcılar ödüyor. Gerçekleşen gelir, başlangıçta öngörülen ve özel sektöre taahhüt edilen gelirden düşük olursa aradaki fark vergi gelirlerinden yatırımcıya ödeniyor (bu nedenle koşullu yükümlülük deniliyor).

Diğer bir deyişle bu sözleşmelerde asgari gelir garantisi sağlanmaktadır.4 ulaştırma projesinde yatırım tutarı 37,2 milyar avro ve verilen gelir garantisi ise 22,5 milyar Euro'dur. Sağlık ve ulaştırma projelerindeki bu yükümlülüklerin 25 yıla göre dağılım aşağıdaki grafikte gösterilmektedir.

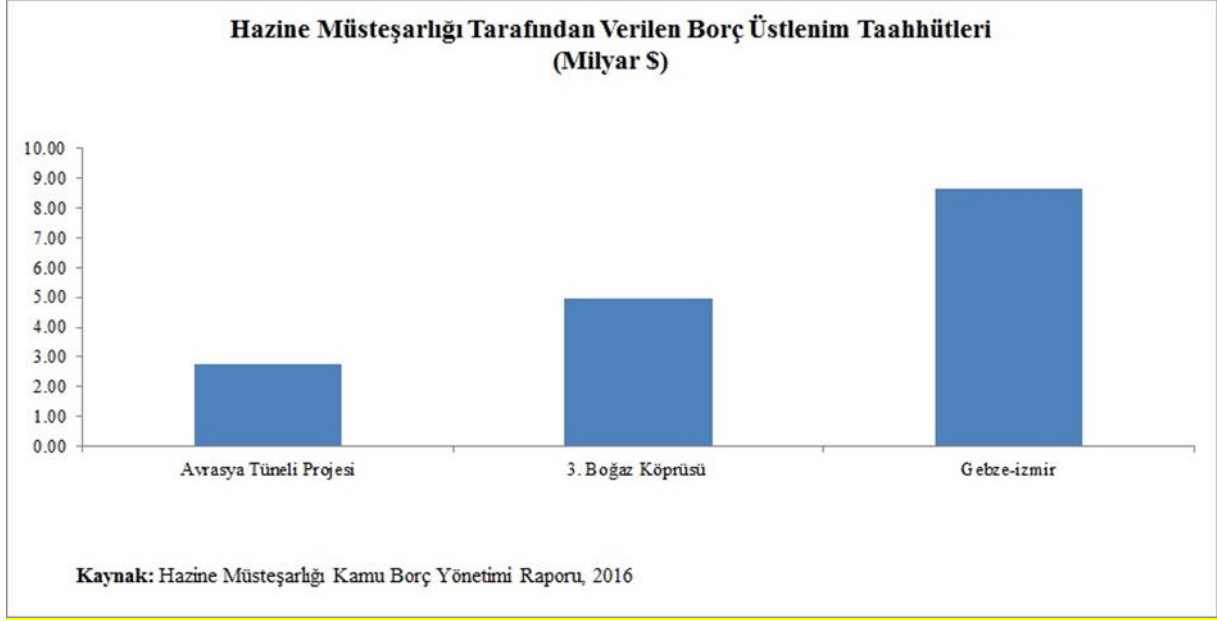

Hazine'nin borç üstlenim garantisi

Bu iki yükümlülük dışında KÖİ bünyesindeki projelerle ilgili olarak Hazine'nin üstlendiği bir başka yükümlülük daha söz konusudur.

Devletin cömert bir biçimde gelir garantisi verdiği KÖİ sözleşmeleri uluslararası piyasalardan kredi bulmakta zorlanmaktadır. Bu projelere kredi bulunmasını kolaylaştırmak amacıyla, iş zora girdiğinde Hazine Müsteşarlığı'na borç üstlenim taahhüdü sağlama görevi verilmiştir. Borç üstlenimi mekanizması, KÖİ projeleri kapsamında proje sahibi idare ile projeyi gerçekleştirecek olan şirket arasında düzenlenen sözleşmelerin süresinden önce feshedilmesi ve tesisin kamuya devredilmesi durumunda fesih tarihine kadar yapılan işler için kullanılmış olan dış finansmanın kamu tarafından üstlenilmesi ile devreye girmektedir.

Borç üstlenim taahhüdü sağlık tesisleri ve diğer YİD sözleşmeleri için de geçerli olmasına rağmen Müsteşarlık şimdilik sadece aşağıda grafikte gösterilen 3 ulaştırma projesinde bu yetkisini kullandı. Bunun taahhüdün tutarı 8,7 milyar ABD dolarıdır.

KÖİ sözleşmeleri hem bütçe açığını hem de kamu borçların yüksekliğini gizlemenin bir aracı olarak kullanılıyor.

Altyapı yatırımlarının gerçekleştirilmesinde KÖİ sözleşmelerinin sıkça kullanılmasının bir diğer nedeni muhasebeleştirme hilesidir.

Avrupa Birliği'nde ekonomik ve parasal birliği sağlamak için imzalanan Maastricht Antlaşması'nın devlet borcu/ GSYİH oranına getirdiği % 60 sınırlamasından kaçınmak için; üye devletler tahsil esaslı sistemin muhasebe hilesinden faydalanıp yükümlülüklerini kolayca gizlemek adına kamu yatırımlarının finansmanı için KÖİ sözleşmelerine başvurdu. Birleşik Krallık'ta Private Finance Initiative olarak adlandırılan ve bizde de şehir hastaneleri modelinde benimsenen bu sistemde yatırımın başlangıç finansmanını özel sektör sağlamakta ve inşa ettiği tesisi uzun süre işletmekte, devlet ise işletme dönemi süresince başlangıçta belirlenen kira ödemesini yapmaktadır. Kira ödemesi toplamı özel yatırımcının borç anaparası ve faizi ile sermayenin getirisini karşılamaktadır. Böylece kamu borçları gerçeğinden düşük gösterilmektedir.

Türkiye 2005 yılında yayımlanan 5018 sayılı Kamu Mali Yönetim Kanunu ile devlet muhasebesinde tahakkuk esaslı sisteme geçmeyi benimsediği halde KÖİ sözleşmeleri konusunda gerekli düzenlemeyi uzun süre yapmadı. KÖİ sözleşmeleri özel finansman olarak görüldü, devletin yükümlülükleri yok sayıldı. Bu nedenle Türkiye'nin kamu borcu olduğundan düşük gösterildi.

Örneğin (2017-2019) Orta Vadeli Programı'na göre 2016 yılı için genel devlet borcunun GSYH'ye oranı % 32,8 seviyesinde gerçekleşeceğini tahmin edilmişti. Sağlık tesisleri için

devletin kira (doğrudan) yükümlülüğünün GSYH'ye oranı % 9,4; ulaştırma sektöründe yol, köprü ve havalimanı sözleşmelerinden kaynaklanan koşullu yükümlülüklerin oranı ise % 3,7'dir. Sonuçta, tahsil esaslı sistem çerçevesinde KÖİ sözleşmelerinin neden olduğu bilanço dışında gizlenen devlet borcunun GSYH'ye oranı %13,1 puan seviyesine ulaşmaktadır.

Bu durumda şehir hastanelerinden kaynaklanan doğrudan yükümlülükler ilave edildiğinde genel devlet borcunun GSYH'ye oranı % 42,2'ye; ulaştırmadaki koşullu yükümlülükler de ilave edildiğinde bu oran % 45,9'a çıkmaktadır.

Diğer bir deyişle sadece KÖİ sözleşmelerinden kaynaklanan ve rapor edilmeyen KÖİ borçları, Hazine müsteşarlığının raporladığı devlet borcunun tam tamamına % 40'ı seviyesindedir.

Ancak, ister doğrudan (şehir hastaneleri kullanım ve hizmet bedeli ödemeleri), ister koşullu (ulaştırma projelerinde verilen asgari, trafik/yolcu –gelir garantileri) olsun, kamu kurumlarının bütün yükümlülüklerinin akım (devletin gelir tablosu olan genel bütçe) ve stok (devlet bilançosu) şeklinde raporlanması gerekmektedir.

KÖİ yükümlülüklerinden kaynaklanan ödemeler için 2018 yılı bütçesinde ödenek ayrılması yasal bir zorunluluktur. 5018 sayılı Kamu Malî Yönetimi ve Kontrol Kanunu'na (5018 sayılı Kanun) göre; “Kamu hizmetleri, bütçelere konulacak ödeneklerle, mevzuatla belirlenmiş yöntem, ilke ve amaçlara uygun olarak gerçekleştirilir” (md.13/n).

Bu çerçevede, etkili biçimde uygulanırsa 45 nolu Tebliğ KÖİ sözleşmelerinden kaynaklanan varlıkların ve borçların genel yönetim bilançosunda gösterilmesini sağlayacak ve ‘Bütçe Hakkı’nın kullanılmasına katkıda bulunacaktır.

Diğer bir deyişle ödeneksiz harcama yapılamaz. Şehir hastaneleri 2017 yılından itibaren faaliyete alındığından ve yine ulaştırma yatırımlarında koşullu yükümlülükler de 2017 yılından itibaren ortaya çıktığından; 2018 yılı bütçesine 6,2 milyar TL tutarında ödenek konulması gereği ortaya çıktı.

Yeni şehir hastaneleri faaliyete alındıkça ve ulaştırma projelerinden kaynaklı koşullu yükümlülükler gerçekleştikçe gelecek yıllar bütçelerinde bunlara ait ödenekler kaçınılmaz olarak kat be kat artacaktır.

Görüldüğü gibi siyasal iktidar şu ana kadar yaptığı 70 milyar doları bulan özelleştirmelerle toplumun bütününe ait varlıkları bir avuç yerli ve yabancı sermayeye satmakla kalmıyor, KÖİ projeleri ile önümüzdeki 25 yıl için hem toplumu hem de Hazine'yi ciddi borç altına sokuyor, geleceğini karartıyor.

(vii) Türkiye Varlık Fonu

15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi'nin ardından 1 Ağustos 2016'da kurulan Türkiye Varlık Fonu'nun bugün itibariyle 200 milyar ABD dolarlık bir varlığı olduğu, yani 2018 Bütçesi'nin büyüklüğüne sahip bir büyük büyüklüğünün olduğu biliniyor.

İçinde Özelleştirme Fonu, TMSF, TCZB, Halk Bank, BİST de dâhil olmak üzere toplumun bütününe ait tüm varlıkları barındıran bu Fon, kurulması hedeflenen yeni otokratik rejimin en önemli finansal ayaklarından biridir.

Adeta paralel bir hazine (dolayısıyla da bütçe) gibi kurgulanan T. Varlık Fonu, Sayıştay denetimi de dâhil hiçbir kamusal denetime (Meclis, Hükümet ya da Bakanlıklar) tabi değildir. Uluslar arası denetim firmalarınca denetiminin yaptırılacağı ileri sürülse de şu ana kadar her hangi bir denetim raporu ya da faaliyet raporu açıklanmamıştır.

Kurgulanmış haliyle böyle bir devasa kaynak denetimsiz bir biçimde Saray tarafından kullanılacaktır. Bu kaynak siyasal amaçlar, hedefler için kullanılacağı gibi, kredi borçlarını ödeyememe, yeni kredi bulamama dolayısıyla da tamamlanamama riski bulunan çok büyük alt yapı projelerinin fonlanmasında, dolayısıyla da büyük sermayeye kaynak aktarılmasında kullanılacaktır.

Nitekim Fon'un Katar ve Çin başta olmak üzere bazı ülkelerde, havuzundaki varlıkları rehin göstererek kredi arayışı içinde olması bu tezi desteklemektedir.

Bir başka anlatımla, 2018 Bütçe Kanunu Tasarısında bütçe gelirlerinin GSYH içindeki payı yaklaşık % 35'tir. Bütçe dışında kalan diğer harcamalar dâhil edildiğinde bu oran daha da büyümektedir. Diğer yandan bütçedeki başlangıç ödeneklerine bağlı kalınmamakta genelde fiilli kullanımlar başlangıç ödeneklerini aşmaktadır. 2016 Yılı Genel Uygunluk Bildirimi Raporu'na göre (s. 19), 2016 yılında başlangıç ödeneğini en fazla aşan 20 kurumdaki sapma oranları % 64 ile % 481 arasında değişmektedir.

Yani siyasal iktidar her yıl işçilerin, emekçilerin yaratmış olduğu artı değerın yaklaşık üçte birine vergi, prim, fon ya da kamusal hizmet fiyatlaması adı altında el koyarken, bu el koyduğu gelirleri nereye harcadığı konusunda bilgi vermeye yanaşmamaktadır. Gerek bütçe gelirleri gerekse de harcamaları yönünden yeterince denetlenememektedir.

Buna ilave olarak bütçe dışı fonlar, doğrudan ve koşullu yükümlülükler, borç üstlenilmesi ve T. Varlık Fonu gibi paralel bir Hazine ile topluma ait kaynakları her türlü denetimden yoksun bir biçimde siyasal hedeflerini ve destekçisi konumundaki büyük sermaye gruplarının servetini artırma da kullanmaktadır.

Bu ülke halklarının ortak varlığı olması gereken (çünkü onların emekleriyle yaratılan) gerek vergiler ve diğer gelirlerden oluşan Hazine'nin (Bütçe) ve yaratılmış olan Paralel Hazine'nin

(T. Varlık Fonu) halkın iradesi, talebi ve kontrolü dışında kullanılıyor olması, halkın kendilerinden toplanan vergilerin nasıl ve nereye harcandığının hesabını siyasal iktidarlardan sormak anlamına gelen bin yıllık “Bütçe Hakkı”nın bütünüyle ortadan kaldırıldığının somut göstergesidir.

Bu tespitler sırasıyla; yerinden ve yerelden yönetim oluşturmak, demokratik bir yerel yönetim modelini geliştirmek, böylece yerel demokrasiyi güçlendirmek ve özerk meclisler idari yapısının benimsenmesi için mücadele etmenin; doğrudan demokrasi ilkelerine uygun olarak, katılımcı yerel yönetim modelini yerleştirmenin; bütçenin bu ülkenin halklarınca, işçilerince ve emekçilerince belirlenmesinin ve denetlenmesinin geleceğimiz açısından ne denli önemli olduğunu ortaya koymaktadır.

2019’den itibaren bütçeyi Saray yapacak

Referandum ile kabul edilen anayasa değişikliğiyle Cumhurbaşkanının; bütçeyi hazırlamak, vergi oranlarını ve muafiyet ve istisna konularını ve miktarlarını, vergi indirimlerini belirlemek, yeni vergi benzeri fonlar koymak, istenildiği biçimde ve yere harcama yapmak ve bunun hesabını da parlamento dâhil hiçbir seçilmiş organa vermemek biçiminde şu anki sistemde olmayan bir güce sahip olacak ve bu güç sadece başkan değil, herhangi bir atanmış yardımcısı tarafından da kullanılabilir.

Halktan toplanan vergilerin ve diğer kamu gelirlerinin ve bunlara dayalı olarak yapılan harcamaların miktarının ne olacağı, bunların kimlerden alınıp, kimlere, nerelere yapılacağı, ne kadarlık bir borçlanma yapılacağı gibi toplumun tümünü ekonomik ve sosyal olduğu kadar, politik olarak da etkileyen tüm bu işlemler bütçeler aracılığıyla gerçekleştirildiğinden katılımcılığın değil, tek kişinin belirleyiciliğinin esas alındığı başkanlık rejiminde bütçe hakkı tamamen ortadan kaldırılacaktır.

Şöyle ki 161. madde ile artık Bütçe kanun teklifi Hükümet tarafından değil, Saray’da hazırlanacak ve bu teklifi Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne Hükümet değil, Cumhurbaşkanı sunacak. Meclis’in bu teklifi reddetmesi (kanunun çıkarılmaması) durumunda, bir önceki yılın bütçesi yeniden değerlendirilme oranına göre artırılarak uygulanacak. Böylece fiilen bütçe yapma yetkisi Meclis’in elinden alınmış olacak.

Keza bütçe denetiminin son aşaması olan Kesin Hesap Kanunu Tasarısı da Cumhurbaşkanı tarafından Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne sunulacak. Böylece bitmiş bir yıla ait bütçe sürecinin resmi olarak sonlandırılmasında da son sözü Cumhurbaşkanı söylemiş olacak.

73. Madde ise vergi, resim, harç gibi kamu gelirlerinin kimlerden alınmayacağı, kimlere indirim verileceği, bunların oranlarının ne olacağı konularını Cumhurbaşkanının yetkisine bırakıyor. 2017 yılında bu çerçevede başta sermaye çevrelerinden olmak üzere 102 milyar

liralık bir verginin alınmayacağı göz önünde tutulduğunda böyle bir yetkinin, kullanan kişiye ne kadar büyük bir güç sağlayacağı kolayca anlaşılabilir.

Son olarak 167/2. madde ile ithalat, ihracat ve diğer dış ticaret işlemleri üzerine vergi ve benzeri yükümlülükler dışında ek mali yükümlülükler koymaya ve bunları kaldırmaya Cumhurbaşkanı yetkili kılınıyor.

Yeni rejimde Cumhurbaşkanı verilen yetkiler çok daha geniştir. Burada Cumhurbaşkanı vergi oranlarını değiştirmekten öteye geçmekte ve vergi ve benzeri yükümlülükler dışında ek yükümlülükler (ki bunlar da fon gibi adlar taşısa da vergi etkisi yapan yükümlülüklerdir) koyma ve kaldırma yetkisine sahip kılınmaktadır.

Aslında bu yetkinin bakanlar kuruluna bile verilmesi tartışmalıyken tek kişiye verilmesi üstelik Cumhurbaşkanın seçimle değil, atamayla gelecek yardımcılarının da bu yetkiyi belirli hallerde kullanabilmeleri bütçe hakkının bütünüyle ortadan kaldırılması anlamına gelmektedir.

Bir başka anlatımla, bu ülkede bir yılda işçilerin, emekçilerin yaratmış, üretmiş oldukları toplam değerın üçte birinden fazlası bütçe adı altında devlete aktarılıyor.

Yaratacağı ekonomik ve sosyal etkilerin büyüklüğü dikkate alındığında, bu kadar büyük bir miktarda bir mali gücün, bunu kullanma yetkisinin kim ya da kimlerce kullanılacağı kadar, giderek tek elde toplanması son derece kaygı verici olmalıdır. Bu bir de hiç denetlenemez konumundaki 200 milyar dolarlık bir varlığa sahip olması hedeflenen T. Varlık Fonu ile birlikte düşünüldüğünde ekonomik ve politik gücün nasıl konsolide edilmek istendiği kolayca görülebilir. Bunun da telafi edilmesi mümkün olmayan sosyal, ekonomik ve politik sonuçlarının olduğunu tarih bize defalarca göstermiştir.

Demokrasi ve Bütçe Hakkı Bir Bütündür

Bütçenin en aşağıdan, mahalle meclislerinden, halk meclislerinden, işyeri meclislerinden yani toplumun en alttaki örgütlenmelerinden başlayarak yapılması gerekiyor. Bunun modelleri de var. Buna katılımcı bütçe, demokratik bütçe ya da halk bütçesi denebilir. Ancak bu yapılırsa gerçek bir bütçe hakkından söz edilebilir. Böyle bir model üzerinde uzlaşılabilirse doların yükselişi, enflasyon, işsizlik gibi yapısal sorunlarla baş edilebilir ya da siyasal ve benzer krizlerin önüne geçilebilir. Şimdiki durumda 760 milyar liralık ödenek harcanırken ya da finansal kaynakları sağlanırken toplumun yüzde 90'ının bundan hiçbir şekilde haberi olmamaktadır.

Bütçe hakkı aynı zamanda insan hakları üzerinden de konuşulması gerekir. Özellikle OHAL koşulları altında bu çok daha önem kazanmıştır. İfade özgürlüğü, basın özgürlüğü, örgütlenme özgürlüğü, bütün bunlar temel insan haklarıdır ve ekonomik haklardan daha az

önemli değildir. Bu hakların güvence altına alınmasını savunmak gerekir. Çünkü bütçe hakkının olabilmesi ve ekonomik hakların hayata geçebilmesi için öncelikle insanların düşünce, ifade ve örgütlenme özgürlüğüne sahip olmaları gerekmektedir.

II. BÖLÜM-EKONOMİK DURUM

BÜYÜME DE CARİ AÇIĞIN FİNANSMANI DA ARTIK DEVLETİN SIRTINDA

Ekonomi Bakanı Nihat Zeybekçi, bu yılın 3. çeyreğinde yüzde 9,6'lık bir büyüme beklediklerini, hatta bunun çift haneli olabileceğini, 4. çeyrekte de yüksek bir büyüme beklediklerini, böylece bu yılsonu toplamda yüzde 6'nın üzerinde bir ekonomik büyüme gerçekleşebileceğini müjdeledi. Bu açıklama aklımıza 2008 krizi öncesinde FED Başkanı olan Bernanke'nin açıklamalarını getiriyor. Zira çağın en büyük krizi olan 2008 krizi patlak vermeden kısa bir süre önce ekonomide şişirilen finansal balonları eleştirenleri küçümseyerek “bunun bir kriz değil ekonomik coşma işareti olduğunu” söylemişti. Zeybekçi’de coşuyor... Çok geçmeden tarih onu haksız çıkardı. Ancak Bakan bu konuda yalnız değil, bazı uluslararası finans örgütleri de bu yıl büyüme hızının % 6'yı bulabileceği öngörülerinde bulunuyor ve beklentilerini yukarı doğru revize ediyorlar.² İşsizlik, enflasyon ve faiz oranlarının her birinin %10'un üzerinde seyrettiği, yoksulluğun giderek arttığı bir dönemde ekonomideki coşmanın sermayenin ya da servetin coşmasından başka hangi anlama gelebileceği sorusu bir yana, bu coşkunun kaynaklarına ve sürdürülebilir olup olmadığına bakılmalıdır.

2017 ikinci çeyrek büyümesi özel tüketim harcamaları ve inşaat harcamaları ve ihracat artışıyla sağlanırken sanayi yatırımları azaldı.

TÜİK'e göre, Nisan-Haziran 2017 döneminde özel tüketim harcamaları geçen yılın aynı dönemine göre %3,2; gayrisafi sabit sermaye oluşumu ise %9,5 ve mal ve hizmet ihracatı %10,5 oranında arttı³. Bu noktada sabit sermaye yatırım harcamaları ile ilgili önemli bir ayrıntı sözkonusu. TÜİK Bülteninden sanki büyümeyi ihracat artışıyla birlikte sanayideki yatırım harcamalarındaki artışın sağladığı gibi bir anlam çıkıyor. Ancak gerçek durum farklı. Çünkü yine TÜİK'in verilerine göre, 2017 yılının I. ve II. çeyreklerinde önceki yılın aynı

² Örneğin BBVA Research, Turkey Economic Outlook Fourth Quarter October 2017.

³ TÜİK, Dönemsel Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla, II. Çeyrek: Nisan - Haziran, 2017, 11 Eylül 2017

çeyreklerine göre inşaat sektörü yatırımlarında ilk çeyrekte %14 ve ikincisinde %25 artış olurken, makine ve teçhizat sektöründe sırasıyla % 12 ve % 8,6 azalma ortaya çıkmıştır⁴.

Ekonomik büyümeyi sağlayan imalat sanayi yatırımları ve bu yöndeki makine ve teçhizat üretimi ya da yeni fabrikalar değil; köprüler, tüneller, otobanlar, hava limanları, KÖO ile yapılan şehir hastaneleri ve TOKİ inşaatları olmuştur. 2016 yılındaki milli gelir hesaplama yöntemlerinde yapılan değişikliklerle bu tür harcamalar da yatırım harcamalarına dâhil edildiğinden dolayı bu yanılsama ortaya çıkmaktadır.

Bir başka anlatımla, ESA 2010 adı verilen ve AB ülkelerinin de benimsediği yeni yöntemle göre, Türkiye eski hesaba nazaran çok daha yüksek büyüyor. Örneğin tek başına 2015 yılında eski hesaba göre milli gelir 142 milyar dolar daha yüksek çıkıyor. Ya da baz yılı olarak seçilen 2009 yılından bu yana eski hesapla kıyaslandığında Türkiye ekonomisi her yıl ortalama %2 puan, toplamda 8 yılda %16 daha fazla büyümüş. Böylece ülke, eski hesaba göre “sıradan/ortalama bir yükselen ekonomi” iken bir anda “öncü/lider bir yükselen ekonomi” haline geliyor.

Bu yeni hesaplama ile GSYH deflatörünün doğası değiştirildi, nasıl hesaplandığı muamma olan yüksek kayıt dışılık hesaplamaya dâhil edildi. Keza AR-GE ve silah üretimi için yapılan harcamalar yatırım harcaması olarak ele alındı. Ama daha da önemlisi emlak-konut yapımı biçimindeki, aslında tüketim harcaması sayılması gereken harcamalar artık yatırım harcaması olarak kabul ediliyor.

Böyle olunca da örneğin yatırımların GSYH içindeki payı eski hesaplamada yaklaşık %18 olarak belirlenmişken bu yöntem değişikliği ile bir anda %28’in üzerine çıkıyor. Ne kadar çok konut vb. yapılırsa ekonomi o denli büyümüş oluyor. Nitekim üretime katkı veren sektörler sıralamasında ilk sırada açık ara farkla emlak-finans sektörü gelmekte. Yani büyümenin amiral gemisinin kayıt dışılığın en yaygın olduğu inşaat sektörü olduğu anlaşılıyor.

Diğer taraftan 28 AB ülkesinde 1997-2013 döneminde yeni hesaplama göre ortaya çıkan farklılık (+/-) olmak üzere yılda ortalama sadece binde 1. Yani Türkiye’de elde edilen yılda ortalama +%2 ile kıyaslanamayacak kadar düşük. İlginç olan, yeni hesaplama yöntemi bu ülkelerdeki ekonomik büyümeye ilişkin sonuçlarda fazla bir şey değiştirmemiş. Bizdeki durum, her ne kadar hesaplama hangi yöntem ya da verilerle dâhil edilebildiği bilinmeyen

---

⁴ http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?alt_id=1105.

yüksek kayıt dışılık olgusu ya da AR-GE ve silah üretimi ile açıklansa da tatmin edici değildir.

Nitekim bir Amerikan Bankası olan GoldmanSachs'ın ekonomistlerinin aynı dönemlere ilişkin olarak yaptıkları araştırma⁵TÜİK'in yeni hesaplama yöntemiyle elde ettiği büyüme oranlarının ne denli abartılı olduğunu ortaya koyuyor. Çünkü kuruluş TÜİK'in büyüme oranlarını olması gerekenin yılda ortalama %4,5 puan üstünde hesaplıyor. Bu çerçevede 2017 büyümesinin (% 6,0 eksi %4,5) en fazla %1,5 olması gerekiyor. 2018 ve 2019'da ise büyüme hızı binde 5'in altına düşecek. Hatta geçmiş bazı yıllarda büyüme değil, küçülme söz konusu.

Türkiye'de doğrudan yabancı yatırımları yerli yatırımcının pusulasıdır

OHAL'den bu yana yatırım ortamının son derece riskli bir hale geldiği, bu nedenle de doğrudan yabancı sermaye yatırımlarında yeni girişlerin neredeyse hiç olmadığı bir dönemde yatırımlarda TÜİK'in ileri sürdüğü artışı başka türlü açıklayabilmek çok zorlaşır. Nitekim Commerzbank, TÜİK'in büyüme verilerini güvenilir bulmuyor. "*Türkiye benimle dalga mı geçiyorsun?*" başlıklı raporunda ekonominin büyük bir sıçrama yaptığına dair verileri kuşku ile karşılıyor. Bankaya göre uluslararası kuruluşlar farklı şeyler söylüyorlar. Örneğin IMF'ye göre bu yılın ilk yarısında doğrudan yabancı sermaye yatırımları % 8 geriledi. Bu nedenle de yabancı yatırımcıların paralelinde hareket eden Türk yatırımcıların tersine bir tavır içinde olmaları ve coşmaları beklenemez⁶.

Yüksek faiz, düşük kâr getirisi ve yüksek borç stokları söz konusu iken yatırımcı nasıl coşar?

Bir başka anlatımla Keynes'in faiz oranlarından hareketle yatırımları harekete geçiren etken olarak sözünü ettiği "coşku" yatırım ortamının kötüleştiği, faiz oranlarının, işsizliğin ve dış borç stoklarının bu denli yüksek olduğu ve özel sektör reel yatırımlarının kârlılığının azalmakta olduğu bir ortamda söz konusu olamaz. İmalat sanayi yatırımlarında kârlılığın düşmekte olduğu ise bir başka raporun bulgularıyla doğrulanıyor. Buna göre, Türkiye'de özel yatırımları harekete geçiren en önemli faktör kârlılık ve Türkiye'de GSYH içindeki

⁵GoldmanSachsEconomicResearch, "GDP revisionrewritesTurkisheconomichistory, confounding Fundamentals", 3 November 2017.

⁶NicholasMegaw, Laura Pitel, 'Questionable': Commerzbankounds alarm overTurkisheconomicdata, Financial Times, 12.09.2017.

payı cinsinden brüt kârların payı azalıyor. Bu da yatırımların ekonomik büyümeye olan katkısını düşürüyor⁷.

Kredi Garanti Fonu büyümenin ana sürükleyicilerinden biri oldu

Hanelerin tüketimlerdeki, özellikle de dayanıklı tüketim mallarına olan taleplerindeki artış bu yıl ortaya çıkan sağlıksız ve yüksek ekonomik büyüme hızının önemli bir nedenini oluşturuyor. Asgari ücretin 1.404 lira, asgari ücretle çalışan 10 milyon civarında işçinin, 6 milyonun üzerinde işsiz olduğu, hanelerin en yoksul yüzde 60'ının evine aylık ortalama 840 lira civarında gelirin ancak girebildiği, dolayısıyla da nüfusun önemli bir kısmının yoksul olduğu ve emekçilerin ücretlerine yapılan komik düzeydeki zamların enflasyon nedeniyle eridiği bir ülkede özel tüketimin gelir artışından kaynaklandığı ileri sürülemez. Bunun tek açıklaması bu kesimlerin yoğun bir şekilde borçlanarak tüketimlerini sürdürmek zorunda kalmalarıdır. Bu da son dönemde Kredi Garanti Fonunun kredileri ile sağlanmıştır. 200 milyar liralık sınırın daha Ağustos ayında kullanılarak tamamlandığı bu Fona ait veriler hem dayanıklı tüketim hem de inşaat harcamalarında bu fonun çok etkili olduğunu gösteriyor⁸. Kredi Garanti Fonu kredileri sayesinde Türkiye ekonomisi beklenenin üzerinde büyüdü. Öyle ki Fon'dan kullanılan ve Hazine garantisinde olan bu krediler, yılın ikinci çeyreğinde büyümeye %1-1,4 ve üçüncü çeyreğinde %1,8-2,2 puan civarında katkı yaptı. Bu krediler bankaların kârlarını da ciddi düzeyde artırdı. Nitekim 2017 için büyüme öngörüsünü %4,2'ye yükselten IIF, Nisan referandumu sonrasında politik gerginliğin azalmasının yarattığı olumlu havanın ötesinde asıl etkenin devletin sermaye kesiminden daha az vergi alması, tersine onlara daha fazla vergisel teşvikler sunması gibi maliye politikaları ve paramusluklarının açılması anlamına gelen KGF'nin yarattığı canlılık olduğunun altını çiziyor. Diğer yandan yüksek faiz oranlarının ve giderek azalan verimlilik artışlarının dış kaynağa olan bağımlılığı artıran riskler olduğunu, 2018 yılında büyüme hızının düşeceğini belirtiyor⁹.

Yüksek enflasyon devam edecek

Diğer yandan KGF'nin büyüme üzerinde pozitif etkisi olsa da bu etki geçici bir etki. Bu genişlemenin enflasyonu artırıcı etkisi gecikmeli olarak görülecek. Bu nedenle de enflasyon tahminleri resmi tahminlerin üzerinde olacaktır. Bir başka anlatıma KGF sınırlarına geldi, bu etki ortadan kalktığında büyüme nasıl, hangi araçlarla sürdürülebilecektir? Nitekim aynı

⁷ CEEMEA Economics Analyst, Fiscal policy will be the key to Turkey's external financing and growth, 29 September 2017.

⁸ BBVA Research, Turkey Economic Outlook Fourth Quarter October 2017.

⁹ Ondrej Schneider, Ugras Ulku, Yalcin Oney, IIF Research Analyst, Turkey Research Note, Credit Impulse Propels Growth, May 4, 2017.

soruyu OECD de soruyor. Örgüt teşviklerin sona ermesi durumunda büyümenin yavaşlayacağını altını çiziyor. Ayrıca yüksek döviz kuru ve enflasyonun ciddi sorun olarak devam ederken, bölgedeki gerilimlerin, 2019'da yapılacak olan Başkanlık seçimlerinin, AB ile kötüleşen ilişkilerin, Gümrük Birliği'nin geleceğinin, yatırımcı güvenini azaltacağını, dış kaynak bulmanın zorlaşacağını, şirketlerin dış borçlarını çevirmesinin giderek daha da zorlaşacağını ya da çok daha maliyetli olacağını ve tüm bunların büyüme hızını düşüreceğini vurguluyor. Örgüt ayrıca yüksek enflasyona dikkat çekiyor. Zira hane halkı tüketimindeki artış ekonomik büyümeyi hızlandırdı, ancak bu da enflasyonu artırdı. Enflasyon, hedefin çok üstünde olacak ve iki haneli olmaya devam edecek ve dezenflasyon yavaş ilerleyecek.

2017 büyümesi sürdürülmesi de mümkün olmayan, istihdam ve yeterli gelir yaratmayan, eşitsizlikleri artıran büyümedir.

Ortaya çıkan büyümenin uzun vadede sürdürülmesi mümkün olmadığı gibi, gerçekte çoğunluğun zannettiği ve sonrasında nemasını göremeyince hayal kırıklığına uğradığı bir toplumsal refah büyümesi değil, sermayenin/servetin çarpık büyümesidir. Bu nedenle de böyle bir büyüme sonucunda yeni istihdam yeterince yaratılmıyor, ortaya çıkan istihdam daha ziyade yarı zamanlı, düşük ücretli ve çırak-stajyer istihdamı oluyor. Öyle ki, bu yılın Temmuz ayına gelindiğinde zorunlu sigortalı işçi sayısı 265 bin azalırken, çırak, stajyer ve kursiyer sayısı 1,3 milyon arttı¹⁰.Sektörel dağılımına bakılınca asıl olarak hizmetler ve inşaat sektöründeki istihdamda artış olduğu görülüyor. Gelir bölüşümü adaletsizliği de böyle bir ekonomik büyüme ile azalmıyor, daha da artıyor, yoksulluk daha da büyüyor. Buna karşılık bankaların ve büyük sermaye gruplarının ve inşaat firmalarının kârları adeta patlıyor. Son tahlilde yatırım ve verimlilik artışına ve buna uygun reel ücret artışına dayanmayan bir büyüme sürdürülemez hale geliyor.

Özel sektör tık nefes oldu, artık bu sürdürülemez büyümeyi devlet yürütmek durumunda

Büyümeyle ihracat artışının katkısından bahsedilirken, ithalatların cari açık üzerindeki etkileri genelde gözden kaçırılır. Oysa cari açık Türkiye'de ekonomik büyümenin olmazsa olmazıdır. Çünkü ancak cari açık denilen dış açığın (kabaca ithalatın ihracattan fazla olması, turizm gelirleri gibi gelirlerin de bu açığı kapatmaya yetmemesi durumu) artması pahasına Türkiye ekonomisi büyüebiliyor. Bu Türkiye ekonomisinin yapısal olarak dış

¹⁰ DİSK-AR, İşsizlik ve İstihdam Raporu-Ekim 2017.

bağımlılığının bir sonucudur. Tersine cari açık azaldıkça ekonomik büyüme de yavaşlıyor. 2009 yılındaki daralma dışında cari açık %5 civarında seyrediyor. Her ne kadar yeni Orta Vadeli Plan'da 2019 yılına kadar %4,1'e kadar düşürüleceği öngörülse de, bu düzey bile dış ekonominin varlık pozisyonunu istikrara kavuşturmaya yetmeyecektir.

Cari açığın finansman biçimi değişiyor, sıcak paranın belirleyiciliği artıyor

Ayrıca düzey %4-5 arasında kalsa da asıl sorun bu açığın kapatılma (finansman) biçimleriyle ilgili. Bu önemli bir değişim gösteriyor. Bu durum da cari açığın sürdürülebilmesinden ziyade, bu finansman değişiminin içerdeki sorunları yansıtması ve ekonominin bütünü ile ilgili yeni sorunlara yol açmasıyla ilgili piyasalardaki endişe artıyor. Cari açık kısaca 3+1 yolla kapatılıyor: Doğrudan yabancı sermaye yatırımları (DYSY), banka kredileri ve portföy yatırımları + kayıt dışı döviz girişleri (net hata ve noksan). Geçen yıl bu açık 33 milyar dolardı ve bunun üçte biri kayıt dışı döviz girişiyle kapatılmıştı.

Türkiye'ye bu yılbaşından beri sıcak para biçiminde gelen yabancı sermaye girişlerinde rekor bir artış yaşanıyor.

Merkez Bankası verilerine göre, ilk 9 ayda bu girişler 10,5 milyar dolara erişti ve 2012 yılından beri en yükseğe çıktı. Örnek olarak 2017 yılında bugüne kadar cari açığın %70'i portföy yatırımları ile finanse edildi. Oysa önceki 5 yılın ortalamasında bu oran sadece %28 civarındaydı. Portföy girişleri arttı zira dış borçlanma yükümlülükleri çok arttı. Yani borsaya gelen yabancı sermaye 2,7 milyar dolarda kalırken; borçlanma 14,5 milyar doları buldu. Bu borçlanmanın %60'ı devlet, %40'i se bankaların borçlanması şeklindeydi.¹¹Bu gelişme kamunun dış borçlarında (yabancılara olan) artışın hızlandığını ortaya koyuyor. Dışarıda faiz oranlarının yükseleceği ve özel sektörün borçlanmasını yavaşlatacağı dikkate alındığında bundan böyle büyümeyi devletin üstleneceği bunun da kamu sektörünün mali dengelerini bozacağı öngörülmelidir.

Turizm gelirleri cari açığın azaltılmasında önemli ama resmi verilerle uluslararası veriler birbirini tutmuyor

Cari açıktaki artan turizm gelirleri sayesinde kötüleşme asgaride kalması beklenmekte. Ancak cari açığın finansmanında portföy yatırımları öne çıkıyor¹². Türkiye'nin aldığı dış kredilerinin %11'ini sağlayan Alman bankalarının en fazla endişelendiği sektörlerin başında turizm geliyor. Almanya Türkiye'ye gelen turistlerin en az %15'ini sağlıyor. Alman turistler

¹¹ CEEMEA, TurkeyEconomics, "Dollarisationandgoldimports on therise", 12 October 2017.

¹² BBVA Research, TurkeyEconomic Outlook FourthQuarterOctober 2017

resmi makamlarca ülkeye gitmeme konusunda uyarılıyorlar. Bu turistlerin yerini Rus ve Arap turistlerin aldığı yönündeki açıklamalar kuşku. 2016 yılında ülkeye gelen Alman turist sayısı 3,9 milyon iken bu yıl bu sayı 1,5 milyonun altına düşecek¹³.

Dış fonlamada kayma: Önce şirketler, sonra bankalar birer birer geri çekiliyorlar

2008 krizine kadar Türkiye’de yabancı fonlar büyük ölçüde şirketler aracılığıyla kullanıldı. Yani doğrudan yabancı sermaye yatırımları (DYSY) çok güçlüydü. Ancak bu durum krizden sonra değişmeye başladı. Şirketlerin doğrudan dış borçlanması, DYSY gerilemeye başladı. Doğrudan yabancı sermaye akımları artma eğiliminde değil, çünkü ülkedeki politik ve jeopolitik risklerin yüksekliği bunun nedenlerinden biri. Ayrıca yatırımların getirisi, yani kârlılık azalıyor. Ancak bu açıklık bankalar tarafından kapatıldı ve ticari bankaların dış krediler biçimindeki borçlanmaları 2015 yılına kadar hızla devam etti. Bankalar 2010 yılına kadar fonlarını büyük ölçüde mevduatlardan ve sağladıkları kredilerden yarattılar. Bu kredileri de asıl olarak Avrupalı bankalar sağlıyorlardı. Ancak 2015 yılına gelindiğinde bu krediler hızla azalmaya başladı ve 2009 yılından bu yana bu krediler en düşük düzeye geriledi. Bunun bir nedeni döviz talebinin azalması, diğeri ise yabancıların Türkiye’ye kredi verme konusundaki iştahlarının kapanması. Yani hem bankaların bilançoları artık çok büyümüştü, hem de dışarıda faiz oranlarının ve risk primlerinin yükselmesi, hem de içerde dolara ödenen mevduat faizinin giderek artması artık yeni borçlanmayı çok zorlaştırdı. Örneğin Türkiye’de dolara ödenen banka mevduat faizi Rusya’nın üzerinde. Bu nedenle de yurt dışı fon kaynağı bankalar açısından hem daha pahalı, hem daha riskli¹⁴.

Bu da 2015’den bu yana banka kredilerinin cari açığın finansmanındaki payını azalttı. Ancak ülkenin 12 ay içinde 170 milyar dolarlık borcu çevirmesi ve 2018’de beklenen 35-40 milyar dolarlık cari açığı kapatması için döviz cinsinden kaynağa ihtiyacı var. Bu çok maliyetli bir darboğaz. Bu lirayı daha da değersizleştirecek veya yüksek kredi maliyetleri yüzünden işsizliği artıracak¹⁵. Kısaca bankalar da dış açığın fonlanmasında geriye düşünce geriye son kurtarıcı olarak devlet kalıyor.

Avrupa ile ilişkilerin bozulması cari açık finansmanını zorlaştırıp yükü iyice devletin sırtına bindirecek

¹³NicholasMegaw, Laura Pitel, ‘Questionable’: Commerzbanksounds alarm overTurkisheconomicdata, Financial Times, 12.09.2017.

¹⁴ CEEMEA EconomicsAnalyst, FiscalpolicywillthekeytoTurkey’sexternalfinancingandgrowth, 29 September 2017.

¹⁵ Atilla Yeşilada, Global Source Partners, Germany ReportedtoAttempt Financial Sanctions on Turkey, 26 October 2017.

Türkiye'nin aldığı dış kredilerinin %11 'ini sağlayan Alman bankaları ya kredi musluklarını kısacaklar ya da risk primleri çok artacak. Bunun nedeni Ankara'nın Almanya ve ABD ile ilişkilerinin gerilmesi ve Alman bankalarının frene başlamaları. Avrupa Yatırım Bankası (EIB) Türkiye'deki gelişmelerin endişe verici olduğunu açıkladı. Türkiye'nin Batı ile ilişkileri gerildikçe ona yönelik ekonomik baskılar artıyor. Alman Hükümeti bunu uluslararası yatırım kuruluşları üzerindeki etkisini kullanarak yapıyor. Bunlar arasında KfW, EIB ve EBRD gibi ana yatırım finansörleri olduğu gibi ticari Alman bankaları da var. Bu bankalar Türkiye'deki kredilerini, riskleri gözden geçirmeye başladılar. Henüz krediler dondurulmadı ama prosedür oldukça sıkılaştırıldı. Baskılar özellikle de Türk Hükümetine yakın firmalara yönelik olarak gündeme getiriliyor. Almanya yıllık 36 milyar dolarlık karşılıklı ticaret hacmi ile Türkiye'nin en büyük ticaret ortağı. Bu gelişmeler üzerine lira avro karşısında değer kaybederken, Türk Bankacılık Endeksi %0,8 puan değer kaybetti, 10 yıllık tahvillerin faizleri %11,88'e yükseldi ve Ocak'tan bu yana en yüksek düzeye geldi¹⁶. Alman Hükümeti istediği için EIB Türkiye projelerini askıya aldı. KfW kredi prosedürünü uzattı, sıkılaştırdı. Commerzbank ise Türk bankaları ile ilişkilerini gözden geçiriyor.

Kamu kesimi dengesinin görelî iyiliği sermaye gruplarının iştahını kabartıyor

G-20 ülkeleri içinde kamu dengesi hala en iyi durumda olan ülkelerin başında Türkiye geliyor. Keza kamu dış borçlarının vade süreleri de uzuyor. Bu durum da gözlerin bu alana yönelmesine ve buradan fonlamaya ağırlık verilmesiyle sonuçlanıyor. Devletin dış borçlanmasını artırma yoluyla cari açığın fonlanmasında daha fazla devreye sokulması 2017 yılından bu yana gerçekleşti. Dış kaynaklar asıl olarak devletin ihraç ettiği yerli ve dolar cinsinden olan kâğıtların yabancılara satılmasıyla gerçekleşti. Yabancıları bu kâğıtlar içindeki fonlayıcı olarak payları arttı. Hem tahvil ihracı arttı hem de rollover (borcu borçla çevirme) oranları büyüdü. Uluslararası finansal piyasaların ilgisinin hala ağırlıklı olarak yükselen ekonomiler üzerinde olması devletin bu rolünü oynamasını kolaylaştıracak. Zira dolar hala zayıf, ABD devlet tahvili getirisi (faiz) hala düşük. Bu da fonların gözünün hala az gelişmişlerde olmasını sağlıyor. Merkez Bankalarının tedrici de olsa normalleşmesiyle, küresel likidite de yüksek bir düzeyde olacaktır¹⁷. Bu göstergeler kamu finansmanının önümüzdeki yıllarda cari açığın kapatılmasında temel bir rol oynayacağını gösteriyor. Yani

¹⁶ Birgit Jennen, Nikos Chrysoloras and Steven Arons, Germany Tightens the Screws on International Fundsto Turkey, <https://www.bloomberg.com>, 25 Ekim 2017.

¹⁷ BBVA Research, Turkey Economic Outlook Fourth Quarter October 2017.

hem büyüme hem de cari açığın finansmanı işi artık büyük ölçüde devletin sırtına kalmış durumda.

Bütçe açığı ve kamu borçlanması artacak

Bu gelişmeler ile son torba yasada devlet borçlanma limitinin 37 milyar lira artırılması, böylece bütçe açığının yaklaşık iki kata yakın bir oranda üstelik de %11'in üzerinde piyasalardan borçlanmasını bir arada düşünmek gerekiyor. Yani devlet, hem içerdeki açığı hem de dış açığı fonlamada artık tükenmeye yüz tutan özel kesimin yerini aldığından böyle bir borçlanma operasyonunun yasal alt yapısını hazırlamaktadır. Bu gelişmelerin ilk etkisi bütçe açığının geçen seneye göre 2 kattan fazla artmasıdır. Nitekim 2018-2020 OVP'sinde bütçe açığı tahminleri yüksek tutuldu. Öyle ki 2018'de daha önceki OVP'de %1,6 olarak öngörülen açık bu OVP'de %1,9 olarak belirlendi.

Gizlenen Koşullu Yükümlülükler

Bütçe dışında tutulduğu için gözden kaçırılan ama boyutları itibariyle 2018 bütçe büyüklüğünün yarısından fazla bir büyüklüğe sahip olan ve kamuoyunda KÖO ile yapılan projelere verilen Hazine Garantileri olarak bilinen koşullu yükümlülükler yakın gelecekte çok önemli bir endişe kaynağı olacaktır. Bu yükümlülüklerin gerçekleşmesi (şirketlerin iflası, dış kredilerin geri ödenmemesi gibi) halinde zarar toplumsallaştırılmış olacaktır. Bunun dışında hem sermayeye verilen destekler hem de savaş ve otoriterleşmeye dönük harcamalar yeni vergileri, zamları ve daha yüksek oranlarda iç ve dış borçlanmayı zorunlu kılacaktır.

2018'den itibaren büyüme hızı düşecek

2018'den itibaren ekonomik büyüme hızı keskin keskin bir biçimde azalabilir. Bunun başlıca nedenleri;

(i) Bu yılki büyümenin asıl sürükleyicisi olan KGF kredileri yaklaşık 220 milyar liraya, yani milli hasılanın yaklaşık yüzde 8' inin üzerine çıktı. Bu borçların ödenmemesi halinde ortaya çıkacak risk ve kamu zararının büyüklüğünü tahmin edebilmek zor değil. Buna bir de Hazine garantileri, Hazinenin üstlendiği doğrudan yükümlülükler ve koşullu yükümlülükler de eklendiğinde kamunun potansiyel zararı çok daha büyüyor. Bu risk ve zarar normal koşullarda kolayca üstlenilebilecek bir şey değil.

(ii) Devlet harcamaları yönünden, özellikle savaşa dönük harcamalardaki ciddi artışlar dikkat çekiyor. Öyle ki asıl olarak savaş sanayine dönük üretim yapan Aselsan şirketi şuan

Türkiye'nin en parlak şirketlerinin başında geliyor. Bu yıl iç ve dış güvenlik bütçelerine ayrılan pay geçtiğimiz yıllara göre rekor artış (%31 civarında) gösteriyor. Gelirler tarafında ise bu yılsonuna kadar indirilen beyaz eşya, mobilya ve konut inşaatındaki ÖTV ve KDV oranları, çok sayıda vergi teşviki, işverenlere verilen 773 liralık istihdam teşviki gibi teşvikler sonucunda kamu maliyesi alanı iyice sıkışmış durumda. Buna bir de toplanmayan ve tutarı 328 milyar lirayı bulan vergiler, cezalar, prim alacakları ve çok sık çıkartılan vergi ve prim aflarıyla giderek erozyona uğrayan vergi ödeme bilincini eklediğimizde bu teşviklerin ya da sermayeden vergi almama biçimindeki anlayışın da 2018'de normal koşullar altında sürdürülememesi gerekiyor.

(iii)2018 ve sonrasında ekonominin aşağıya doğru gidişine neden olabilecek başka gelişmeler de mevcut. Bunlar sırasıyla; yüksek enflasyon, yüksek döviz kuru, yüksek faiz oranları, yüksek dış borç stoku, yüksek cari açık ve kısa vadeli yüksek düzeyde dış borç geri ödeme ihtiyacı (toplamda 12 ay için yaklaşık 170 milyar dolar) gibi özellikle de finans sektöründe ciddi bir krizi tetikleyerek bunu ekonominin ve toplumun genel krizi haline getirebilecek olan dinamikler. Örnek olarak yüksek enflasyon liradan kaçışı, dolarizasyonu (avroya yönelim de dahil) hızlandırıyor. Belirsizlikler sağlam paraya (döviz) ve altına yönelimi artırıyor. Bu da şirketlerin yüksek dış borç stokları ve kısa vadede yüksek borç geri ödeme yükleri nedeniyle döviz kurunu daha da yükseltiyor. Öyle ki dolar 3.99' test ederken, avro 4.69'u aştı. Yüksek kur ise beklendiği gibi yüksek enflasyonun nedeni oluyor. Yani içinden çıkılmaz bir kısır döngü oluşmuş durumda.

FED faiz oranlarını yükselttiğinde ise ülkeden dışarıya sermaye çıkışları artarken, içeriye doğru olan girişler azalıyor. Doğrudan yabancı sermaye yatırımları zaten durağan, banka kredileri ise bankaların aşırı borçlanması yüzünden yatay seyrettiğinden, cari açık son 7 aydır olduğu gibi sıcak para ile fonlanıyor (portföy yatırımları, Hazine bonusu ve tahvil satışı gibi). Sıcak para yüksek faiz sevdiğinden onu elde tutabilmek için zaten yüksek olan faizler daha da yükseliyor ve daha da yükselecek. Hem dolarizasyon, hem de cari açık (yüzde 4,5) ülke ekonomisinin büyümesinin ne denli kırılğan, zayıf, dışa bağımlı ve riskli olduğunu da ortaya koyuyor.

Kısaca, sadece daralan mali alan; artan bütçe açığı ve artan kamu borçlanması değil, yüksek enflasyon, cari açık, faiz oranları, kur gibi parasal göstergelerin mevcut düzeyi ve gidişatı da 2018' de normal koşullarda ekonominin ciddi olarak yavaşlayacağını gösteriyor. Ancak 15 yıldır ülkeyi yönetenlerin ihtiyacı, en azından ekonomiyi krize sokmadan, hormonlu da, riskli de, borçla pompalanmış olsa da yüksek büyüme hızlarıyla 2019' a kadar gidebilmektir.

III. BÖLÜM:

BÜTÇE AÇIĞI VE KAMU BORÇLANMASI BELİRGİN BİÇİMDE ARTTI

İktidara geldiği günden bu yana mali disiplin ve çok düşük düzeyde bütçe açığı ile övünen ve bunu bütçe performansının temel bir ölçütü olarak sunan AKP iktidarları, 2016 yılından bu yana belirgin bir biçimde bütçe açığını artırırken, kamu borçlanması da artmakta, bu da başta faiz oranları olmak üzere enflasyon gibi göstergeler üzerinde etkili olmaktadır. Öncelikle Başbakan Yardımcısı Mehmet Şimşek yılbaşında 46,9 milyar lira olacağı ilan edilen 2017 bütçe açığının 61,6 milyar lira olacağını tahmin ettiklerini belirtti (%2,4). Yani açıkta ilan edilenden %31 oranında bir sapma söz konusudur. Faiz dışı fazla ise yılbaşında 10,6 milyar olarak belirlenmişken, bu yılın sonunda bunun -4,2 milyar lira olarak gerçekleşmesi bekleniyor. Yıllardır ilk kez faiz dışı denge artıda değil eksidedir. Yani faiz dışı fazla hızla açığa dönüşmüş. Buradaki sapma oranı ise %-139. Ayrıca açıklanan resmi açığın gerçek açığın çok altında olduğunu ve Torba Yasa ile artırılan 37 milyar liralık borçlanma limiti dikkate alındığında (borçlanmanın bütçe açığını kapatmak için yapılabileceği gerçeğinden hareketle) gerçek açığın 89 milyara kadar çıktığını ileri sürmek mümkündür¹⁸.

2018-220 dönemini kapsayan yeni OVP ve Bütçe Kanununda bütçe açığının 2018 yılı için bütçe açığının 78,4 milyar olması planlanmaktadır. Böylece açığın 2018 yılında % 1,9'ya, üç yılın sonunda ise % 1,6'ya düşürülmesi planlanmaktadır. BBVA, Hükümetin öngörüsünün aksine özellikle de büyüme performansının görece düşükliğünden yola çıkarak hedeflenen vergilerin toplanamayacağını, bu nedenle de öngörülen bütçe açığının daha fazla (% 2,0), faiz dışı fazlanın ise daha düşük olacağını öngörüyor¹⁹.

Aşağıdaki nedenlerden dolayı açığın azaltılması mümkün olmayacaktır.

Bütçe açığının artmasında harcamalar boyutunda savaş ve OHAL nedeniyle iç güvenlik harcamalarındaki artışların ve sermayeye verilen desteklerin önemi çok büyüktür. Gelirler yönünden ise ekonomik durgunluk nedeniyle ödenemeyen vergiler, toplanamayan vergiler, vergi ve sosyal güvenlik primi afları ve sermayeye verilen vergisel teşvikler ön planda yer almaktadır.

¹⁸ Çiğdem Toker, ww.cumhuriyet.com.tr/Butce_bagi_sokuldu___torba_yla_tutmaz, 29 Eylül 2017.

¹⁹ BBVA, TurkeyQuarterly Outlook, October 2017, s. 20.

(i) Savaş harcamaları

OHAL'in derinleştirilerek ve uzatılarak uygulanmasının ve Suriye'ye yapılan ve Irak'a doğru genişlemesi beklenen askeri müdahalenin kamu maliyesi-devlet bütçesi, kamu harcamaları, vergileri ve borçlanma maliyetlerini artırması kaçınılmaz olacaktır. Bu da Hükümetin maliye politikalarını iyice gevşetip bütçe açığını iyice artırmasıyla sonuçlanacaktır. TSK artık en üst teknoloji ile donatımlı, asimetrik savaşa hazır bir konsepte geçmektedir. Bu da askeri harcamaları akıl almaz tempoda tırmandırmaktadır. Askeri uzman Metin Gürcan'a göre 2018'de savunma ve donanım harcamaları 26 milyar dolara varacak, yani GSYH'nin %3'nü geçecektir. Hali hazırda insansız hava araçları yapılıp, uzaya istihbarat uyduları gönderilirken, jet filosunun baştan aşağı yenilenmesi ve uçak gemisi edinilmesi planlanıyor²⁰. Bu harcamaların bütçe açığını artıracığı ve bunun da yeni vergilerle ve borçlanmalarla karşılanacağı açıktır.

(ii) Sosyal Güvenlik açıkları

Türkiye'de işgücüne katılım oranı %53 gibi oldukça düşük bir düzeydedir. Bunlar içinde de gençlerin payı oldukça yüksektir. Öyle ki genç işsizliği oranı gerçekte %27'ye ulaşmıştır. İş gücüne katılamayan ya da katılmayanların sayısı arttıkça devletin sosyal güvenlik, sosyal yardım biçimindeki ödemeleri de artmaktadır. Emeklilik yaşının uzatılması da oy kaybına neden olabileceği kaygısıyla söz konusu olmayınca sosyal güvenlik açıklarını kapatmak için yapılan transferleri de içeren ve bütçede cari transferler adı verilen aktarmalar toplam bütçe harcamaları arasında ilk sıraya oturmaktadır. Sosyal güvenlik açığının Dünya ortalamasının neredeyse iki katına yaklaşarak %13-14'e yaklaşması da, bu harcamaların esnekliğinin çok düşük olduğunu, yani bu harcamaların kısılmasının zor olduğunu göstermektedir. Hükümetin BES gibi özel sosyal güvenlik sistemi planları ise geri tepmiş durumdadır²¹. Bu nedenle de 2018 yılı M.Y. Bütçesi'ne sosyal güvenlik sistemine yapılacak ödemeler için 90 milyar liralık bir ödenek konulmuştur. Son yıllarda sigortasız çalışanların sayısında bir patlama olduğu dikkate alındığında sisteme ödeme yapmayan gençler ve kadınları kapsayan Genel Sağlık Sigortası için ayrılacak kaynağın daha da artacağı anlaşılmaktadır.

(iii) Kredi Garanti Fonu (KGF), T. Varlık Fonu ve bütçe açığı

Daha önce açıklanan ve sadece 2018 yılında 6,2 milyar liralık bir harcama ödeneği konulmasına yol açan doğrudan ve koşullu yükümlülüklerle ilave olarak KGF'nin 250 milyar

²⁰ Atilla Yeşilada, <http://www.paraanaliz.com/2017/yazarlar/butcenin-uc-belalisi>, 25 Ekim 2017.

²¹ Yeşilada, adg.

liraya çıkartılması ve kamu mevduatlarının faizlerine yüzde 7,5'lik üst sınır getirilmesinin bütçe açığını 2017 yılından itibaren en az yüzde 0,4 puan oranında artıracadı hesaplanmaktadır²².KGF kapsamında kefil olunan kredilerin geri dönmemesi, artan Hazine riskleri aracılığıyla bütçe açığının artmasına neden olmaktadır. Zira ticari firmalar kullanacakları kredilerin yüzde 85'i oranında, KOBİ'ler yüzde 90'ı oranında ve ihracatçılar yüzde 100' oranında KGF'den garanti aldılar. Ticari bankalar ise verdikleri kredilerin onda biri oranında karşılık ayırmakla yetindiler. Bu da onların daha fazla kredi verebilmelerini sağladı. Keza kredi teminatında kredi başına üst sınırlar da daha önce 1,5-2,5 milyon lira iken, 10,5 milyon liraya (ticaret firmaları için ise 175 milyon liraya) kadar yükseltildi. Büyük şirketlerin 750 milyar lira, KOBİ'lerin 400 milyar lira ve perakende sektörünün 420 milyar lira civarında kredi borçlarının olduğu dikkate alınırsa, Fon'un teminat miktarının görülmemiş ölçüde yükseltilmesi hem Hazine'ye, dolayısıyla da bütçeye yükleyebileceği zararın büyüklüğü, hem de şirketlerin borç stoklarının ekonomi açısından ne denli bir risk oluşturduğu konusunda uyarıcı niteliktedir.

Morgan Stanley'in bir raporuna gre²³,KGF'nin 3 yıl içinde tamamının kullanılması durumunda bütçeye yılda 6 milyar lira (ya da 2017'da yapılması planlanan kamu harcaması tutarının binde 9'u oranında) bir yük getirmesi, bunun da bütçe açığını binde 3 oranında artırması beklenmektedir. Torba Yasa'ya eklenen bir madde ile T. Varlık Fonu'na Hazine'den kaynak aktarılması mümkün olabilecektir. Bu gelişme de bütçe açığını artıran önemli bir faktör olacaktır

(iv) Toplanmayan vergiler, primler, aflar, muafiyet ve istisnalar

Vergiler yönünden bütçe açığını artıracak olan ilk düzenleme Torba Yasada yapıldı. Asgari cret, vergi dilimi uygulaması nedeniyle, net 1.404 TL'nin altına düşmeyecek biçimde düzenlendi. Bu düzenleme kaçınılmaz olarak vergi gelirlerini azaltıcı etki yaparak bütçe açığını artıracaktır. Motorlu Taşıtlar Vergisi (MTV) ve İletişim Vergisinin oranlarının artırılması her ne kadar vergi gelirlerini artıracak olsa da bu vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki paylarının düşüklüğü ve MTV'nin ağırlıklı olarak artmakta olan savunma harcamalarının finansmanında kullanılacak olması bu artışların bütçe açığını telafi etmeye yetmeyeceğini göstermektedir.

Muhasebat Genel Müdürlüğü'nden derlenen verilere göre, bu yılın Ağustos ayı itibariyle tahakkuk eden ancak tahsil edilemeyen dâhilde KDV miktarı 56,7 milyar lira ve tahsil

²² Morgan Stanley, CEEMEA Explorer, Closingthe Course into 2017, 15 Aralık 2016.

²³ Morgan Stanley, A BigGuaranteeand a LittleConcern, Turkey: Update, 13 Dec, 2016.

edilemeyen para cezaları 150,2 milyar liradır. Sayıştay raporlarına göre Sosyal Güvenlik Kurumu'nun tahsil edemediği prim alacaklarının 2016 yılı sonu itibariyle birikmiş miktarı yaklaşık 121 milyar liradır. Böylece tahsil edilemeyen 328 milyar liralık bir kamu alacağı bulunmaktadır. Buna karşılık AKP hükümeti döneminin en düşük vergi gayretini göstererek, seçmen desteğini yitirme korkusu içinde bu vergileri ve primleri toplamaktan adeta imtina etmektedir. Nitekim AKP yeni bir vergi ve prim affı üzerinde çalışmaktadır. Yani hemen her 1,5-2 yılda bir çıkartılan vergi ve prim affı tekrar gündeme getirilecektir. Oysa 2011, 2014 ve son olarak 2016 yılında çıkartılmış olan vergi ve prim aflarından sağlanan gelirler beklenenin çok altındadır. Örneğin 2011'de yaklaşık 40 milyar liralık vergi affından sadece 26 milyar toplanabilirken (yüzde 67 tahsilât), 2014 affından sonra 43 milyarın sadece 15 milyarı tahsil edilebilmiştir (% 35). 2016 yılında çıkarılan af ile yaklaşık 80 milyar liralık bir borç yeniden yapılandırılmıştır. Ancak hem bu aftan beklenen gelirler sağlanamadığı ve vergi ve prim borçları giderek arttığından, hem de hükümet bu süreçte taban kaybetmekten korktuğu için yeni bir af çıkartmak durumunda kalmaktadır. Bu afların bütçe açığını kapatmaktan ziyade artırdığı bir gerçektir.

Bu noktada Bütçede yer alan ve Vergi Harcaması kalemi altında sıralanan 2017 yılı için 102 milyar liralık bir vergi alacağından vazgeçme durumuna dikkat çekmek gereklidir. Ağırlıklı olarak sermaye kesiminden alınan ve başta Gelir ve Kurumlar Vergisi olmak üzere çeşitli vergilerden muafiyet, istisna ve indirim gibi uygulamalarla vazgeçilmektedir. Yani 2017 yılında 102 milyarlık bir vergini alınmasından vazgeçilmiştir. Bu rakam ilk kez bu denli yüksektir. Örneğin 2016 yılında bu 30 milyar civarındadır. Yani ilk kez bu miktar % 350 artırılmıştır. Bunun nedeninin bir yandan OHAL koşullarında fırsatçılık yapılarak sermayeden alınan vergilerden vazgeçilmesi, diğer yandan kurulması planlanan yeni rejime irili ufaklı sermaye çevrelerinin politik desteklerinin sağlanmasıdır. Aynı gerekçelerle 2018 Bütçesinde alınmayacak olan vergilerin miktarı 132 milyar lirayı geçmektedir. Böylece AKP iktidarı 2019 Başkanlık seçimlerine kadar kendine destek veren sermaye çevrelerinin desteğini sürdürebilmek için yıllardır sürdürdüğü mali disiplin ve faiz dışı fazla uygulamalarından vazgeçmiş, bütçenin hem harcama hem de vergi gelirlerini böyle bir politik amaç için kurban etmiştir.

Nakit Açığı ve kamu borçlanmasındaki artış

Bütçe açığına paralel bir biçimde ancak daha da artan miktarlarda olmak üzere Hükümet borçlanma yapmaya yöneldi. Öyle ki Torba Yasaya mevcut düzenlemeye aykırı biçimde borçlanma limitini 37 milyar lira artıran bir madde koydu. Sonrasında yapılan eleştiriler

karşısında Hükümetten bir açıklama geldi. Açıklamada “ net borçlanma limitinin bu dinamik yapısı nedeniyle limite ilişkin değerlendirmelerin, tüm resmi görerek mali yılsonunda yapılması gerekmektedir”, yani borç limiti aşımına yıl bitmeden yorum yapmanın yanlış olduğu ima edildi. Oysa ilgili kanunun 5. maddesinde, bütçe açığına bağlanan borçlanma limitinin değiştirilemeyeceği, sadece otomatik olarak % 5, gerekirse ek olarak bir % 5 daha Bakanlar Kurulu kararıyla artırılabilmesi hükmüne bağlanmıştır. O da yetmezse, hükümet “bütçe hakkının” sahibi TBMM’ye gidecek ve ek bütçe çıkarılmasını isteyecektir. Diğer bir deyimle, yasanın özünde yılsonunun beklenmesi gibi mantık kesinlikle yoktur. Çünkü bu yasa bir muhasebine kurallarını düzenleme yasası değildir. Diğer bir deyimle limit, muhasebe hesabına değil, siyasi hesaplara konmaktadır. Hükümetlerin aşırı borçlanmasını frenlemeye yöneliktir²⁴.

Bütçe dengesinde bütçe gelirleri tahsilat esasına, yani kasaya giren para esas alınarak, bütçe giderleri ise tahakkuk esasına, yani ödeme yapılmamış olsa bile gider kararına göre yazılır. Bütçe dengesinden henüz ödenemediği için emanete alınan paralar ile avans olarak ödendiği halde henüz bütçeye gider yazılmamış olan paraların düşülmesi (eklenmesi) ile nakit dengesine ulaşılır. Uzun dönemde bu iki denge birbirine eşitlense de anlık ölçümlerde farklı çıkabilir. Hazine’yi ilgilendiren nakit dengesidir. Çünkü finanse etmesi gereken miktar nakit gelir – gider farkıdır²⁵.

2017 yılının ilk 9 ayında merkezi yönetim bütçesi 31,6 milyar lira bütçe açığı ve 40 milyar lira nakit it açığı vermiş. Hazine, net olarak 67 milyar lira borçlanmış. Açığın bir buçuk katından fazla yapılan borçlanma ile Hazine’nin kasasında, yani Merkez Bankası’ndaki mevduat hesabında biriken fazla nakit tam 30 milyar lira olmuş.

Bir başka anlatımla, finanse edilmesi gerekenin 1,5 katı oranında borçlanmış, iç borç çevirme oranını yüzde 140’lara çıkarmış ve bu borçlanmayı %11 gibi oldukça yüksek bir faiz oranından yapmış, aynı zamanda da piyasa faiz oranlarını yükseltmiş. Üstelik bu borçlanmayı yasadaki (%5 + %5) limitini aşarak yapmış. Bunu telafi edebilmek için de Torba Yasa ile limit yükselten bir madde koymuş.

Hazine’nin, önümüzdeki üç aylık vadede iç ve dış borç ödemelerinin görünen toplamı kabaca 21 milyar civarında. Bu tutar, borç baskısı olmadan ve nakit biriktirme ihtiyacı olmadan geri ödeme yapılarak geçilebilecek bir takvim anlamına geliyor. Hazine’nin nakit

²⁴ hakanozyildiz.com/2017/11/hazine-sirketin-muhasebecisi-degildir.html.

²⁵ M. Eğilmez, Bütçe Finansmanında Tuhafliklar, mahfiegilmez.com/2017/09/butce-finansmannda-tuhafliklar.html.

biriktirme eğiliminin yanı sıra Merkez Bankası da rezerv politikasında değişiklik yaparak altın rezervlerini artırmaya başladı ve haftalık 2-3 ton altın satın almaya başladı²⁶. Hazine'nin nakit, Merkez Bankası'nın altın biriktirmesi olağan değil, zira bir yandan bankalara faiz düşür telkini yaparken, bu borçlanma 10 yıllık devlet tahvillerinin faiz oranını %12'nin üzerine çıkarttı. Kısaca böyle bir borçlanmanın teknik bir nedeni mevcut değil. Bu durum öncelikle, kamuda gelir-gider dengesizliğinin geçici ve dönemsel olmadığını göstermektedir. Yani Hazine'nin nakit açığının, merkezi yönetim bütçesi açığının üzerine çıkmış olması ve borçlanmada meydana gelen hızlı, ihtiyaç ötesi ve şeffaf olmayan artışlar, kamuda gelir-gider dengesizliğinin daha fazla bozulmuş olduğunu ve durumun giderek devletin mali bir krizine evrilebileceğini ortaya koymaktadır.

Nakit tutma eğiliminin artması ve ödeme süresinin uzatılması ve isteksizliği özel sektörde seri iflas olasılıklarını artmıştır. Yani KGF ve bankaların toleransı ile ekonomide bir miktar yumuşatılmış olan genel nakit sıkışıklığı, tedarikçi zinciri vasıtasıyla hem yatay ve hem de dikey olarak sektörler arasında ve ekonominin geneline sirayet ederek kritik boyutlara yükselmiş ve seri iflas olasılıklarını hayli artırmıştır²⁷. Hazine'nin nakit biriktirmesi Türkiye ekonomisinin yapısal sorunlarının başında gelen cari açık sorunuyla yakından ilgilidir.

Daha önce de belirtildiği gibi Türkiye bu yılın başından bu yana cari açığının %70'ini sıcak para ile karşılıyor. Öyle ki geçen yılın ilk 8 ayında 9,49 milyar dolarlık tahvil alımı yapan yabancılar, bu yıl aynı dönemde 15,87 milyar dolarlık tahvil aldılar. Bono piyasasına gelen sıcak para miktarı geçen yıla göre 6,38 milyar dolar ve %67,7 arttı²⁸.

Sıcak para açısından yüksek faiz önemli bir etken. Bu bağlamda Hazine'nin aşırı borçlanmasının teknik nedeninin sıcak parayı küstürmemek ve sıcak para girişini beslemek olduğu ileri sürülebilir. Yani Hazine aşırı borçlanmayı yapmasaydı, tahvil piyasasına gelen sıcak para, faizleri düşürecek ve sıcak para açısından cazibesi azalacaktı. Hazine'nin aşırı borçlanması, gelen sıcak paranın faizleri düşürmesini önledi ve sıcak para girişinin devamını sağladı²⁹.

Bütçe açıkları ve Hazine'nin nakit ihtiyacı artışı kamunun iç ve dış borçları hızla artıracaktır

²⁶ Uğur Gürses, Hazine'nin nakdi Merkez'in altını artırıyor, <http://www.hurriyet.com>, 25 Ekim 2017.

²⁷ JCR EurasiaRating Başkanı Orhan Ökmen'in Basın Açıklaması, 27.10.2017.

²⁸ İ. Özkul, Hazine sıcak parayı küstürmemek için mi aşırı borçlandı?, <https://www.dunya.com/kose-yaz>, 31.10.2017.

²⁹ Özkul, agm.

Maliye Bakanı Hazine Müsteşarlığı Bütçesini sunuş konuşmasında son 15 yıllık dönemde Türkiye'nin kamu borç yükünün 44 puan düşürüldüğünü ve AB tanımlı kamu borç stokunun GSYH'ye oranının 2016 yılında %28,1 olarak gerçekleştiğini ve 2017 yılında %28,5 seviyesinde gerçekleşeceğini ve OVP dönemi sonunda bu oranın %27,5'e düşürüleceğini açıkladı(BBVA bunu 2017 için %29,8 ve 2018 için %30,6 olarak tahmin ediyor).Ancak ekonominin içinde bulunduğu durumu anlamak için, kamu borç stokunun büyüklüğü kadar yıl içinde o stoka eklenen yeni borç miktarı (net borçlanma) da önemli bir göstergedir. Net borçlanma ise toplam faiz ödemelerinden; nakit bazlı faiz dışı denge, özelleştirme gelirleri, 2/B satış gelirleri, Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonundan aktarılabacak kaynaklar ile devirli ve garantili borç geri dönüşleri ve kasa/banka kullanımı sonucu elde edilecek borçlanma dışı kaynakların çıkarılmasıyla bulunuyor.Yani ne kadar az faiz ödemesi yapılır, ne kadar fazla borçlanma dışı kaynak bulunuyorsa net borçlanma o kadar azalır. Oysa 2017 yılında borçlanma programı şaşmış durumdadır. Önce kur etkisiyle faiz ödemeleri biraz yükselmiş. Ama daha önemlisi borçlanma dışı kaynaklar fazladan, eksiye (-21,6 milyar TL) dönmüş. Net borçlanma gereği de 36,6 milyar liralık programdan 40 milyar lira saparak, 77 milyar liraya ulaşmış. Sapma %100'den fazla³⁰. Bu durum da kamu finansmanı- borçlanma konusunda Bakan'ın açıkladığı gibi pembe bir tablonun olmadığını gösteriyor.

Diğer “yükselen ekonomilerle” kıyaslandığında bu oranın düşük olması ise bir yandan OHAL'den yararlanarak Hükümetin bütçe açığına ve buradan hareketle borçlanmaya yüklenmesine, diğer yandan özel sektörün kendi borcundaki artışı bu alandaki boşluk ile dengelemesine ve borç riski ve zararını, Hazine garantileri, borç yüklenimleri ya da kamu bankaları üzerinden borçlanma biçimlerinde kamunun sırtına yıkmasına imkân tanıyor.Çünkü 2001 başında özel şirketlerin borcu GSYH'nin % 27'si kadar iken 2017'nin ikinci çeyreğinde, 2,5 kattan fazla artarak % 70'e yaklaşmış. Ticari bankaların borçları % 50,6'dan neredeyse 2 kat artarak % 94,8' fırlamış³¹. Nitekim kamu borcu çevrim oranı geçtiğimiz 10 yılda ortalama % 85 düzeyinde iken olan iç borç çevrim oranının 2017 yılında % 140'a kadar yükseldi.Özetle gelinen nokta itibariyle geriye bir tek hareket alanı kaldı: Kamu maliyesi. Bir süredir sermayenin gözünü diktiği bir alanda hala bütçe açığı ve kamu borç stoku düşük düzeylerde. Bu nedenle de özellikle de son dokuz aydır sermayeye dönük kamu harcamalarında patlama yaşanırken, bu kesimlerden alınan vergiler affediliyor, erteleniyor, indiriliyor ve KGF gibi fonlardan kredi desteği sağlanıyor, kamu garantileri

³⁰ hakanozyildiz.com/2017/11/hazine-sirketin-muhasebecisi-degildir.html.

³¹ IIF'in Türkiye Raporu'ndan / Haziran 2017, aktaran hakanozyildiz.com/2017/10/sasmaya-gerek-yok-aldgmz-borclar-geri.html.

veriliyor. Böylece ekonomideki kriz yer değiştirerek giderek devletin mali krizine dönüşüyor. Bu da sistemin nasıl bir tıkanma noktasına doğru ilerlediğini ve siyasal iktidar ile büyük sermaye arasındaki semiyotik ilişkinin giderek sağlamlaştırılmakta olduğunu ortaya koyuyor.

IV. BÖLÜM

2018 BÜTÇESİ OTORİTERLEŞME, SAVAŞ VE SERMAYEYE EN FAZLA DESTEĞİN VERİLDİĞİ BÜTÇEDİR

2018 bütçesi içinde toplamda 112,5 milyar TL'yi bulan savunma ve iç güvenlik ve yargı bütçesinin bazı ana kalemleri aşağıdaki gibidir:

- Milli Savunma Bakanlığı; 40,402 milyar TL.
- Milli İstihbarat Teşkilatı; 2,335 milyar TL.
- Emniyet Genel Müdürlüğü; 27,793 milyar TL
- Jandarma Genel Komutanlığı; 13,311 milyar TL.
- Adalet Bakanlığı; 13,714 milyar TL.
- İçişleri Bakanlığı 7,300 Milyar TL.

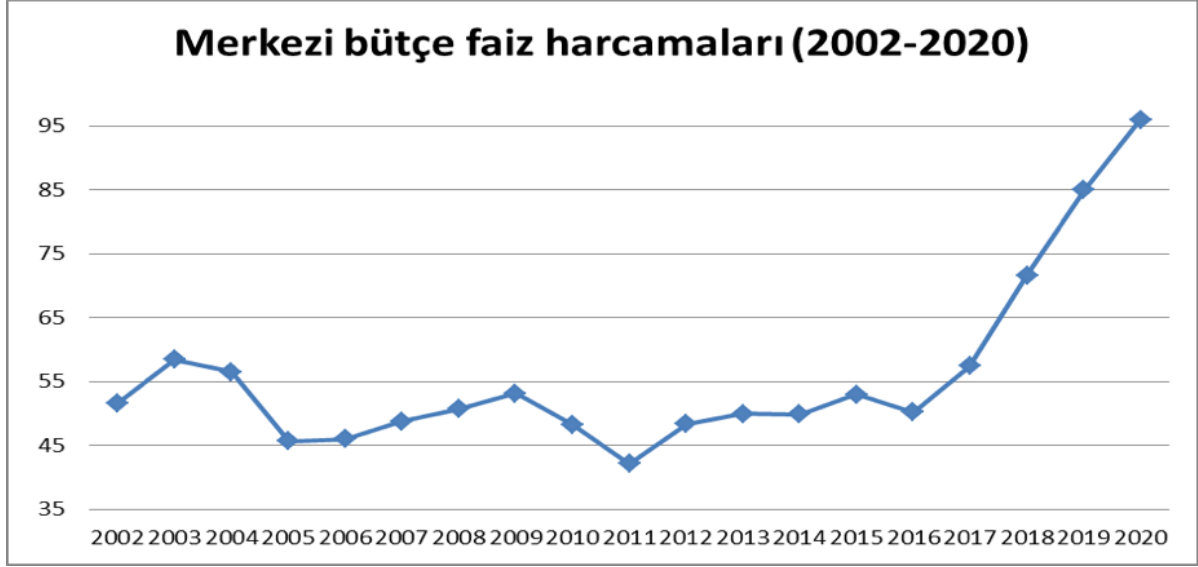
Tablo: 2018 MYB Ödeneklerinin Kurum Bazında Fonksiyonel Dağılımı

Maliye + Hazine	% 39,5	301,3 Milyar TL
Asker+ Polis+ Yargı	% 14,7	112,5 Milyar TL
Milli Eğitim Bakanlığı	% 12,1*	92,5 Milyar TL
Sağlık Bakanlığı	% 4,9	37,6 Milyar TL
Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı	% 3,5	26,7 Milyar TL
103 Üni. + YÖK + ÖSYM	% 3,6	27,8 Milyar TL
Diyanet İşleri Bşk.	% 1,0	7,3 Milyar TL
Kültür ve Turizm Bak.	% 0,5	4,0 Milyar TL
Çevre ve Şeh. Bak.	% 0,2	1,9 Milyar TL
Diğer kuruluşlar	% 20,0	151,2 Milyar TL
Toplam	% 100,0	762,8 Milyar TL

Tabloya bakıldığında 2018 Bütçesinin militarist bütçe olduğu görülmektedir. Milli Savunma Bakanlığı'na ayrılan 40,4 milyar TL'lik bütçe ödeneği (2016 yılında 26,5 milyardı) toplam askeri harcamaların yaklaşık sadece %89'unu oluştururken, buna ilave olarak, bütçe dışından olmak üzere %10'luk bir pay ile Savunma Sanayi Destekleme Fonu (SSDF), %0,6'lık bir pay ile TSKGV ve dış askeri yardımlar söz konusudur.

Uygulamada hayata geçirilen bazı projeler askeri harcamalardaki bu artışı açıklar niteliktedir. Öyle ki, çatışmasızlık süreci ve ardından gelen geri çekilmeden bu yana geçen bir yıl boyunca resmi açıklamalara ve gazete haberlerine göre sayıları 314 ila 402 arasında yeni "kalekol/karakol" inşaat ihalesi yapılmıştır. Bunlardan 102'si tamamlanmış, 143'ünün yapımı sürmekte ve kalanı da ihale aşamasındadır. Bunların 21'i Dersim'de, 36'sı Diyarbakır'da ve 36'sı Bingöl'de yapılmıştır. Keza sınırda Şırnak hattında 11 ve Munzur/Dersim'de 4 "Güvenlik Barajı" yapılmaktadır. Bunlardan 7'si için hali hazırda 103,5 milyon TL harcanırken toplam maliyetin 207 milyon lirayı bulması beklenmektedir. Ayrıca 820 km'lik bir güvenlik yolu yapılmaktadır. 2000 civarında yeni korucu kadrosu açılmıştır. Bunların 600'ü Bitlis, 960'ı Van ve 600'ü Batman'a verilmiş durumdadır. Bunun dışında 300'ü aşkın yeni ve büyük çaplı cezaevi yapılmaktadır. Ayrıca Rusya'dan alınacak S-400 füzelerinin maliyetinin de milyar doları aşacağı bilinmektedir.

2018 Bütçesi ekonomik sınıflandırmaya göre ele alındığında bunun %28'inin personel maaşları ve sosyal güvenlik primlerine (sırasıyla %24 + %4); %8,6'sının piyasadan mal ve hizmet alımlarına; % 9,4'ünün faiz ödemelerine; % 39'unun cari transferlere ve % 9' unun yatırım harcamalarına ayrıldığı görülecektir. Buradaki çarpıcı gelişmelerden biri faiz ödemelerinin uzun bir zamandan sonra ilk kez yatırım harcamalarının üzerine çıkmış olmasıdır. AKP'nin iktidar olduğu yıl olan 2002'den 2020'ye kadarki projeksiyon altında toplam olarak 1 trilyon 63 milyar faiz harcaması, buna karşılık 703 milyar liralık yatırım harcaması yapılmış olacaktır. Yani bu 18 yıllık süre içinde işsizler için yapılan yatırım harcaması, parası olanlara yapılan transferlerin sadece %66'sı kadardır. Bu da bu bütçenin istihdam yaratmaktan uzak bir bütçe olduğu kadar finans sermayeye bağımlı, aynı zamanda da onu koruyan bir bütçe olduğunu göstermektedir.

(Kaynak: Muhasebat Gen.Müd., <http://www.hakanozyildiz.com/2017/10/butcede-faiz-harcamalar-yatımlardan.html>).

2018 Bütçesi sermayeye kaynak aktarma bütçesidir, gelirleri yönünden de son derece adaletsiz bir bütçedir

2018 Bütçesinde öngörülen harcamaların finansmanı ağırlıklı olarak halktan toplanan vergiler ile yapılacaktır. 2018 Bütçesi'nin gelirlerinin dağılımına bakıldığında bunun % 88,5'i vergilerden, kalanı ise harçlar, elektrik, doğal gaz fiyatlarına yapılan yüksek zamlar, cezalar ve diğer devlet gelirlerinden oluşmaktadır. Çoğunluğu oluşturan vergilerin yükü ise emekçi sınıfların üstündedir. Bu durum devlet eliyle gerçekleştirilen neoliberal piyasacı dönüşümün, ekonomik ve politik krizin, yükselen militarizmin, OHAL altında otoriterleşme ve muhafazakârlaşmanın finansmanının asıl olarak halktan toplanan vergilerle gerçekleştirilmekte olduğunu ifade etmektedir.

2018 Vergi gelirlerinin dağılımı

Vergi Gelirleri (Milyar lira)	667,3
I. Gelir Vergisi	127,3
I. Kurumlar Vergisi	70,7
II. Motorlu Taşıtlar Vergisi	13,8
III: Veraset ve İntikal Vergisi	1,2
A. Dolaysız Vergi Toplamı (Gelir ve Servet Üzerinden)	213,0 (% 32)
I. Katma Değer Vergisi (KDV)	230,3
II.Özel Tüketim Vergisi (ÖTV)	147,5
III.Damga Vergisi	18,0
IV.Banka ve Sigorta M.V.	15,3
V.Gümrük Vergileri (GV)	14,2
VI.Özel İletişim Vergisi (ÖİV)	4,0
VII.Harçlar	23,7
VIII.Diğer dolaylı vergiler	2,0
B. Dolaylı Vergi Toplamı (I---VII)	455,4 (% 68)

Vergilerin emekçilerin sırtında olduğu gerçeği vergilerin alınış biçiminden anlaşılmaktadır. Zira gelir, kurumlar ve servet üzerinden alınan dolaysız vergiler %32'yi ancak bulurken, vergiler asıl olarak KDV ve ÖTV gibi dolaylı vergilerden ve harçlardan (%68) sağlanmaktadır.

KDV tahsilat oranının %30'lara kadar düşmesi halktan kesilen bu vergilerin önemli bir kısmının tahsilatçı konumundaki iş sahiplerince vergi dairesine ödenmediğini, bunlara el konulduğunu, Hükümetin de bunları tahsil etmek için yeterli bir gayret göstermediğini ortaya koymaktadır. ÖTV, KDV gibi vergiler görece olarak daha adaletsiz vergilerdir. Çünkü sırasıyla; bu tür vergiler geniş yığınların kullandığı her türlü mal ve hizmet üzerinden alınır. Genelde bu vergilerde muafiyetlere yer verilmez ve artan oranlı olarak düzenlenmezler, halkın üzerinde kalırlar. Toplamda vergi gelirlerinin %22'sini oluşturan Özel Tüketim Vergisi gelirlerinin %48'i petrol ve doğal gaz ürünlerinden %33'ü alkollü içkiler ve tütün mamullerinden %15'i ise motorlu taşıt araçlarından sağlanmaktadır. Bu veriler aynı zamanda Türk vergi sisteminin ne denli adaletsiz olduğunu da ortaya koymaktadır. Zira petrol, alkol ve sigaradan alınan ÖTV'de olduğu gibi bu vergiler regresiftirler, yani düşük gelirliler bu yükü daha ağır, yüksek gelirliler ise daha hafif

hissederler. Kolayca yansıtılırlar, yani yasal mükellefler vergiyi tüketicilere yansıtırlar. Sanıldığıının aksine tütün mamulleri ve alkollü içki kullanımı zenginler arasında değil, orta ve düşük gelirliler, hatta yoksullar arasında daha yaygındır. Bu nedenle de bütçenin vergi yükünü ÖTV boyutuyla da halklar çekmektedir.

Enflasyon arttığıında (ki 2017 yılının Ekim ayı enflasyonu % 12'ye dayanmıştır) bu vergiler de arttığıından enflasyonun arttığı dönemlerde halkın üzerindeki yük daha da artar. Son olarak Türkiye'de bu vergilerin uygulaması ile çarpıklıklar söz konusudur. Örneğin et, süt, eğitim, sağlık gibi halk için zorunlu nitelikteki mal hizmetlerde KDV oranı %8 iken, kıymetli ve yarı kıymetli ham taşları, Borsa İstanbul üzerinden Türkiye'ye getirenler KDV de ödememektedirler. Ayrıca çıkartılan bir Torba Yasa ile işlenmemiş değerli/yarı değerli taşların ithalinden alınan ÖTV kaldırılmıştır. İkinci olarak vergi gelirlerinin yaklaşık üçte birini oluşturan dolaysız vergilerin yükü de emekçilerin sırtındadır. Örneğin vergi gelirlerinin %19'unu, dolaysız vergilerin %60'ını oluşturan Gelir Vergisinin bileşenlerine bakıldığıında bu verginin %92'sinin stopaj (kaynakta kesme), %5'i beyanname ve binde 3'ü basit usulle toplandığı görülecektir. Basit usulle toplanan vergilerin 2017 yılından itibaren yarıya düşmesi hedeflenmektedir. Stopajın %65'i ücret stopajlarından gelecektir. Böylece gelir vergisinin de en az üçte ikisi emekçiler tarafından ödenmiş olacaktır.

Diğer taraftan kar payı, faiz ve kira geliri gibi sermaye geliri elde eden ve sayıları 1,8 milyonu bulan beyannameli mükellefin ödedikleri gelir vergisinin toplam vergi gelirleri içindeki payı sadece %1 ve 850.000 civarındaki Basit Usule tabi esnafın ödediği vergilerin payı ise binde 1 civarındadır. Sermaye sahiplerinin vergi yükünün bu denli düşük olmasının nedenlerinin başında ise sadece kendilerinin faydalandığı vergi kaçırma imkânı, vergi afları ve vergi uzlaşmaları ve yaygın muafiyetler, istisnalar, vergi indirimleri ve ertelemeleri (vergi harcamaları) gelmektedir. Nitekim AKP Hükümetleri döneminde değişik adlar altında en az sekiz vergi affı çıkartılmıştır. Maliye Bakanlığı ile büyük çaplı vergi mükellefleri arasında yapılan uzlaşmaların sonucunda vergi aslının %87'sinden ve vergi cezalarının %99,9'undan vazgeçilmiştir. Ayrıca sermaye sahibi sınıfların ve servet zenginlerinin yararlanmış oldukları kapsamlı muafiyet, istisna, erteleme ve indirimler mevcuttur. Bu vergi matrahını daraltıcı uygulamalar vergiyi azaltmakta, verginin yükünü bu uygulamalardan yararlanamayanlar üzerine kaydırmaktadır. Örneğin ayda sadece ortalama 133-213 TL civarında bir asgari geçim indiriminden yararlanabilen ücretli emekçiler, sermayenin ödemediği bu vergilerin de yükünü taşımaktadırlar. Diğer taraftan sermaye geliri elde edenler çok sayıda harcama kalemini gider yazabilmekte, böylece vergi matrahını küçültebilmekte, son derece cazip

muafiyet, istisna, indirim ve ertelemeyen yararlanabilmekte (örneğin enflasyon indirimi) ve hatta geriye dönük vergi iadesi dahi alabilmektedirler. Bu konuda 2016 yılında yapılan bir yasa düzenlemesi oldukça öğreticidir. Gelir Vergisi Kanunu'nun 67. Maddesine ilişkin olarak yapılan bir düzenleme ile hisse senedi satışı gelirlerinin sıfır (0) ve devlet iç borçlanma senedi olarak bilinen Hazine bonusu ve tahvillerinin satış gelirlerinin %0-%10 oranında stopaj yoluyla vergilendirilmesi uygulaması 2020 yılına kadar sürdürülecektir. Böylece çok büyük miktarda servet unsuru olarak bilinen bu tür değerli kâğıtlara sahip bulunan servet zenginlerinin vergilendirilmesinden neredeyse vazgeçilmiştir.

AKP ve özellikle de Saray'ın sözde faiz karşılığına, Merkez Bankası ile yürütülen sözde faiz indirimi tartışmasına karşılık faiz gelirlerinin vergilendirilmesi bütünüyle faiz gelir elde eden finans sermaye sahiplerinden yanadır. Öyle ki TL mevduat faizi gelirleri vadesine bağlı olarak %15'ten başlayıp (6 aya kadar vadeli) %12'ye (6-12 ay vade) ve %10'a (12 aydan uzun vade) düşürülmektedir. DTH'de ise (döviz tevdiat hesabı) yine vadesine bağlı olarak bu oranlar yukarıda sıralanan vadelere göre sırasıyla %18, %15 ve %13 olacaktır. Böylece örneğin yıllık geliri 13.000 TL olan bir emekçi %15 ve 110.000 TL'yi aşan bir ücretli %35 oranından gelir vergisi öderken, yıllık 10 milyon mevduat faizi geliri olan bir sermayedarın vergi oranı %10'a kadar ya da milyonlarca lira karşılığı dolar ya da avro cinsinden faiz geliri elde edenlerin vergi oranı %13'e düşecektir. Sermaye sahipleri aynı zamanda yaptıkları bazı bağışları matrahtan indirerek hem vergilerini azaltmakta hem de kendilerine hak etmedikleri bir itibar da sağlamaktadırlar. Örneğin "fakirlere yardım amacıyla gıda bankacılığı faaliyetinde bulunan dernek ve vakıflara, bağışlanan gıda, temizlik, giyecek ve yakacak maddelerinin maliyet bedelinin tamamı gider olarak" yazılabilmektedir. Yapılan bu yardımlar, ayrıca KDV'den de istisna tutulmaktadır. Gıda bankacılığı yapan dernek ve vakıfların büyük bir kısmı ise Deniz Feneri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği, Deniz Yıldızı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği, Hızır Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği, İnsan Eğitimi Kültür ve Eğitim Vakfı örneklerinde olduğu gibi tarikat ve cemaatlerle bağlantılıdır. Yoksul vatandaşlara gıda, yakacak, giyecek dağıtan bu tür dernek ve vakıflara yapılan yardımların tamamının elde edilen gelirden düşülebilmesi, yapılan bağışlara "büyük bir vergi avantajı" sağlamaktadır. Siyasal iktidar bu tür dernek ve vakıflar üzerinden de siyaset yapmaktadır. Ayrıca 2012 yılında yapılan bir düzenleme ile din eğitimi veren tesis yapanlar ve kuran kursu açanlar bu işlere dönük harcamalarını Gelir ve Kurumlar Vergisi matrahından düşebilecekler ve evli ve 3 çocuklu asgari ücretliden gelir vergisi alınmayacaktır. Oy alma kaygısı ile yapılan bu düzenlemelerin sonucunda azalan vergi

gelirlerinin yine ücretli emekçiden halktan ÖTV, KDV ya da petrol, elektrik ve doğal gaz fiyatlarına zam olarak karşılanacağı bir gerçektir.

Vergileme ilgili bu gelişmeler Türkiye’de vergi politikasının 1980’li yılların başından bu yana uygulanan neoliberal birikim stratejisinin bir ayağı olarak; küreselleşme ile uyumlu bir biçimde uluslararası sermayenin serbest dolaşımına yardımcı olmak, piyasaların ve kârlılığın artmasına yardımcı olmak, başta işçi sınıfı olmak üzere tüm emekçileri ve halkları iyice yoksullaştırıp, çaresiz bir duruma düşürmek vekamu borcunun sürdürülebilirliğini sağlamaya yönelik olarak tasarlandığını ortaya koymaktadır. Yani Türkiye’de vergilemenin işçi sınıfı ve emekçilere doğru yeniden bölüşüm ve kalkınma gibi amaçlarla bağı iyice kopartılmış, vergileme, sadece kapsamı daraltılan devletin neoliberal dönüşümleri sağlamaya dönük faaliyetlerinin finansmanı ile sınırlı tutulmuş ve neoliberal vergileme politikaları altında teşvik ve sübvansiyonlarla sermayenin üzerindeki görünen vergilerin yükü iyice emekçilerin üzerine kaydırılmıştır.

Bu süreç otuz yıl öncesinden başlatılmış olsa da AKP Hükümetleri ile geçen son on yılda çok daha hızlı ve açıktan ilerletilmiştir. Artan oranlı gelir vergisi tarifesi düzleştirilmiş, basamak sayısı altıdan dörde indirilmiş ve en zenginlere uygulanan gelir vergisi üst dilimi %45’den %35’e düşürülmüştür. Ücretliler lehine 5 puan indiriminden vazgeçilmiştir. Özel indirim uygulamasına son verilerek daha ziyade işverenlerin işine yarayan “asgari geçim indirimi” uygulamasına geçilmiştir. ”Nereden buldun” uygulamasına son verilerek büyük servet sahiplerine servetlerinin kaynağı konusunda sorgulama yapılabilmesi imkânsız hale getirilmiştir. Kurumlar vergisi oranı %33’den %20’ye düşürülerek sermayenin vergisi daha da azaltılmıştır. Böylece düşük ücretli, örgütsüzleştirilmiş ve güvencesiz ve esnek emek stratejisine uygun olarak verginin yükünün bütünüyle emekçilerin sırtına bindirilmesiyle Türkiye dünyanın en adaletsiz vergi sistemine sahip ülkelerinden biri haline gelmiştir. Öyle ki ücretli bir emekçinin üzerindeki vergi vb.yükü ücretinin %50’ine kadar çıkmaktadır. Bir başka anlatımla 1.404 TL’lik bir net asgari ücret ile geçinmek ve ailesini geçindirmek zorunda kalan bir işçinin yıllık ödediği vergi, prim, fon 8.000 TL’ye yaklaşmıştır. Buna karşılık bu rakamın onda birini ödemeyen çok sayıda sermaye sahibi mevcuttur. Buna karşılık kar payı ya da temettü biçiminde sermaye geliri elde eden sermayedarlar üzerindeki yük %26’dır. Bu oranın son 10 yılda %45’lerden bu noktaya çekildiği unutulmamalıdır. Son Torba Yasaya kadar Kurumlar Vergisi resmi oranı %20 olmasına rağmen, Türkiye’nin en büyük bankaları ve şirketlerince efektif olarak bu verginin oranı %1-2’lere kadar

gerilemiştir. Bazı meslek dallarına göre alınan vergilerin ücretlilerin ödedikleri vergi ile kıyaslandığında ne denli düşük olduğu ise resmi ağzlarca da sıklıkla belirtilmektedir.

27 Kasım 2017 Tarihinde Yasalaşan Torba

Bu yasa ile Hükümet bulabildiği, alabildiği her yerden gelir temin etmek istemektedir. Doğal gaz, petrol, elektrik ve ulaştırma zamlarına ilave olarak yeni kamu gelirleri yaratılmaya çalışılmaktadır. Bu amaçla Torba Yasada yapılan düzenleme ile sırasıyla;

- Telekom işletmecilerinin aylık brüt satış gelirlerinin %15'inin Hazineye, Hazine payı olarak aktarılacaktır.
- Şans oyunları üzerinden elde edilen gelirlerden alınan veraset ve intikal vergisi %10'dan % 20'ye çıkartılmaktadır.
- T. Varlık Fonu'na Hazine'den kaynak aktarmanın yolu açılmaktadır.
- Hazine'nin borçlanma limiti ilgili yasaya aykırı bir biçimde 37 Milyar lira artırılmaktadır. Böylece bu yılki borçlanma limiti, bunu gerektirecek bir Hazine nakit açığı bulunmamasına rağmen, 90 milyar liraya yaklaşmaktadır.

Özelleştirme:

- Turizm işletmecilerinin 49 yıllığına kiraladığı yerlerin isterse kendilerine satılmaları ile Bütçeye gelir temin edilecektir.
- Savunma, iç güvenlik ve yargı mensupları dışında kalan devlet memurlarının oturdukları lojmanların 10 yaşından fazla olanları özelleştirme yoluyla satılacaktır. Devlet mali açığını bu yolla azaltırken, kamu emekçisini evsiz bırakacaktır.

Halka Kemer Sıkma, Sermayeye Kaynak Aktarımı!

- Motorlu Taşıtlar Vergisinin % 15-25 oranında artırılması otomobil sahibi (büyük bir kısmı taşıt kredisi ile alınmış olan) milyonlarca düşük-orta gelirlinin ciddi bir vergi yükü ile karşı karşıya kalmasıyla sonuçlanacak, bu da bir yandan bu vergileri ödeyebilmek için gıda dâhil başka alanlardan kısıntı yapmasına neden olurken gelir dağılımı adaletsizliğini daha da artıracaktır.
- Kira geliri elde eden ev sahiplerinin daha önce götürü usulü altında yıllık kira gelirlerinden masraflara karşılık olarak vergi matrahından indirdikleri % 25'lik kısım bu yasa ile % 15'e düşürülmektedir. Böylece net kira geliri azalan ev sahipleri bu vergi farkını kiracıya yansıtacaktır. Bu da kirada oturan emekçileri vuracaktır.
- Her ne kadar kanun gerekçesinde asgari ücretin % 20'lik gelir dilimine çıkmasının yaratacağı ücret kaybı asgari geçim indiriminin yükseltilmesiyle ortadan

kaldırılacaktır dense de asgari geçim indiriminin fiilen kobilerin çok büyük bir kısmında uygulanmaması nedeniyle, küçük işyerlerinde çalışan işçilerin çok büyük bir kısmı artan gelir vergisi oranı (% 20) nedeniyle gelir kaybına uğrayacaktır.

- Meyveli gazoz gibi gazozlarda ÖTV oranının % 25 olarak belirlenmesi ve makaronda tıpkı sigara gibi ÖTV'nin % 65,25 olarak belirlenmesi düşük gelirleri emekçileri vuracaktır.

Buna karşılık sermayeye yeni vergisel teşvikler getirilmektedir. Sırasıyla;

- İnşaat, yol, üst yapı biçimindeki kamu ihalelerinde ve verilecek devlet yardımlarında asgari ödeme miktarlarının ya da oranlarının belirlenmesi ilgili Bakana bırakılmaktadır. Bu da şirketlerin, sermaye gruplarının Hükümete olan bağımlılığını artıracaktır.
- Özel iletişim vergilerinin %25'ten %7,5'e indirilmesiyle GSM şirketleri, iletişim hizmeti sağlayan firmalar, neredeyse tamamı siyasal iktidarın havuzundan beslenen televizyon yayımcısı şirketlere %17,5 oranında bir mali teşvik sağlanmaktadır. Buna karşılık internet servis sağlama hizmeti üzerinden alınan %5'lik vergi %7,5'e yükseltilerek internet ve sosyal medya kullanımı cezalandırılmaktadır.
- Kamu Özel İşbirliği (KÖİ)' kapsamında kurulan fonların proje yüklenici firmalara ilişkin olarak düzenlenen evraklar, belgeler, teminatlar vb. Damga Vergisinden muaf tutulacaklar. Damga Vergisi dolaylı vergiler içinde KDV ve ÖTV'den sonra en fazla gelir sağlayan vergidir. Bu yolla uluslararası finans kapital ve dolaylı olarak inşaat sektörü teşvik edilmektedir.
- Bankalar ve diğer finansal kuruluşların ayıracağı kanuni karşılıkların, gider gösterilerek kurumlar vergisi matrahından düşülmesine izin verilecektir.
- Türev araçların alım satımında uygulanan vergiler düşürülmektedir.
- Kurumlar vergisi oranı %22'ye çıkartılmaktadır. Ancak bu kurumların vergi yükünü artırmayacaktır. Zira bu kesimler efektif olarak resmi oranın yarısından azı oranından bir kurumlar vergisi ödedikleri gibi bu %2'lik artışı müşterilerine kolayca yansıtacaklardır.
- SPK Kanununda yapılan değişiklikle kitle fonlaması platformlarının kurulmasına izin verilmektedir. Bu uygulama daha önce YİMPAŞ ve KOMBASSAN örneklerinde yaşandığı gibi spekülasyon ve kötüye kullanımların önünü açacak ve tasarruf sahiplerinin zarara uğramasıyla sonuçlanabilecektir

Çatışma Kültürü ve Otoriterleşme

Savunma Sanayi destekleme Fonu(SSDF): Bu fon bütçe dışı ve dolayısıyla Sayıştay denetimi dışında bir fondur. Toplam askeri harcamaların %10-10,5'ini oluşturmaktadır. Torba yasayla SSDF'ye yapılan katkılar artırılıyor ve çeşitlendiriliyor. Gelir vergisi ve kurumlar vergisi tahsilatlarından bu Fona aktarılan pay daha önce her birinden % 3,5 iken bu yasa ile bu pay % 6'ya çıkartılıyor (yoksullara yardımların yapıldığı fon olan Sosyal Yardım Dayanışmayı Teşvik Fonu'na ayrılan pay değişmeksizin % 2,8'de kalacak). Ayrıca bu fona iki yeni kaynak daha oluşturuluyor. Sırasıyla; Veraset ve İntikal Vergisinden % 25 ve Motorlu Taşıtlar Vergisinin %18 pay.

Sonuç olarak, 2018 bütçesi 2013 yılından bu yana devletin gideren derinleşen yapısal mali krizinin somut bir ifadesi niteliğindedir. Şöyle ki; AKP iktidarı ve devlet 2013 yılından itibaren içeride çöktürme planı ve dışarıda Suriye ve Irak'ta emperyalist paylaşım müdahil olma niyetiyle “savaş konseptine” geri dönüş yapmıştır.

Cemaat ile yaşanan kriz ve son kertede bunun darbe girişimi ve ardından OHAL'in ilan edilmesiyle sonuçlanması ile bu gelişmeler bahane edilerek, demokratik hak ve özgürlükler kısıtlanmış, ordu yeniden dizayn edilmiş, polis güçlendirilmiş, sadece Fethullahçı yapı değil iktidara muhalif olan tüm kesimler ezilmeye çalışılmıştır.Otoriter bir rejim yeni anayasa ve Başkanlık sistemi altında kurulmaya başlanmıştır.Bu gelişmelerin ekonomiye etkisi en azından 2017 yılının başlarına kadar son derece olumsuz olmuş; büyüme hızı ilk kez eksiye gerilerken, özellikle özel sektörün dış borçları, işsizlik ve enflasyon artmış, işyerleri kapanmaya başlamış, vergi tahsilatları (özellikle de KDV) hızla düşmüştür.

Diğer yandan siyasal iktidar eskiden beri devlet kaynaklarından sermayeye yaptığı ekonomik ve mali destekleri krizi de bahane ederek daha da artırmıştır. Bir yandan sermayeye verilen ve karlı bir sermaye birikimini desteklemek amacıyla sağlanan bu destekler, diğer yandan bu destekleri halkın gözünde meşrulaştırmak ya da halkın bunlara tepkisiz kalmasını sağlamak için bütçeden yapılan diğer harcamalar bütçe açığını giderek artmasına, bunun kamu borçlanmasını artırmasına ve kamu finansmanı dengesinin bozulmasına neden olmuştur.

Seçmen desteğini kaybetmemek için küçük-büyük sermaye gruplarından vergi alınmaması ve vergi tahsilatlarının savsaklanması da bu duruma eklendiğinde devletin bütçe açığının ve kamu borçlanma gereğinin artırması kaçınılmaz olmuştur. Öyle ki son bir yıl içinde bütçe açığı milli gelir içindeki payı açısından iki katına çıkarken, kamu borçlanma limiti aşılmış,

kanunda öngörülen % 10'a kadar (iki kez: % 5+%5) bu limitin aşılması önlemi de yeterli olmamış ve Hükümet bu yasa ile 37 milyar liralık bir limit artışı yoluna gitmiştir. Bu durum ülke tarihinde nadir görülen bir durumdur.

Finansal sermayeye ödenen faizlerdeki artışlar, 130 milyar dolarlık bir alt yapı ve üst yapı inşaat projelerine şehir hastanesi örneğinde olduğu gibi sağlanan hizmet satın alma ve kiralama gibi doğrudan ve köprü, Tünel, hava limanı projelerindeki gibi yolcu, geçiş garantileri biçiminde kullanıcı ücretine ilave olarak bütçeden sağlanan koşullu yükümlülük destekleri ve milyarlarca dolarlık dış kredi ve diğer Hazine garantileri; piyasadan mal ve hizmet alımları, sermayeden alınmayacak olan 132 milyar liralık vergi (vergi harcaması), vergi ve prim afları gibi sermayenin vergi yükümlülüğünü azaltan uygulamalar devletin sermaye birikimine destek olmak üzere üstlendiği ilk işlevin Bütçedeki yansımalarıdır.

Bütçede en büyük payı oluşturan iç ve dış güvenlik ve yargı harcamaları, eğitim ve üniversitelere ayrılan ödenekler, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın 4-5 küçük bakanlığın toplam bütçesinden daha fazla olan bütçesi, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na ayrılan onlarca milyar liralık kaynak ise devletin sırasıyla zor aygıtları üzerinden ve ideolojik aygıtları üzerinden toplumu ikna etmeye ve ilk işleç ve rıza göstermeye dönük işlevinin bütçedeki yansımasıdır. Devletin bu iki işlevi asimetrik de olsa yerine getirirken bir mali kriz içine girmesi de kaçınılmazdır. 2018-2020 programı ve buna göre hazırlanan 2018 Bütçesi bu krizin derinleşen ilk yılını oluşturmaktadır.

V. BÖLÜM

BAKANLIKLARIN 2018 BÜTÇESİ DEĞERLENDİRMELERİ

MALİYE BAKANLIĞI

Kurumların bütçe artışlarında göze çarpan en büyük artış Maliye Bakanlığı'ndadır. Maliye Bakanlığı bütçesinde 32 milyar TL'lik bir artış söz konusudur. Merkezi bütçe tasarısındaki artışa orantılı bir miktar söz konudur. Tüm bütçe önceki yıla göre %15 artmıştır, Maliye Bakanlığının ise %15,7 artış öz konusudur. Yani tüm bütçedeki oransal artışa denk bir artış vardır.

Görüşmeleri henüz bitmiş olan 502 sıra sayılı torba yasadaki maddelerden biri de kurumlara 37 milyar TL gibi dev bir bütçe talebiydi. Bu maddenin gerekçesinde ise "*Orta Vadeli Programda Öngörülenin üstünde kur artışından dolayı...*" ifadesi yer almaktadır. Bu ifadenin kendisi bir vizyonsuzluk göstergesidir. Bütçeler hazırlanırken hükümetler ve ilgili bakanlıklar sadece personel giderleri, yatırımlar gibi kalemler üzerinden hazırlamazlar. Küresel riskler ve bu risklerin olası etkileri de değerlendirilerek çalışmanın yapılması gerekmektedir. Ancak şu çok net ortadadır ki hükümet ya küresel risk değerlendirmesi yapmayarak ya da yaptığı risk değerlendirmelerinin hepsi boşa çıkması ile bu işi yapamamaktadır. Neresinden tutsak yönetme işini yürütemeyen bir hükümet ve onun Maliye Bakanlığı ile karşı karşıyayız.

Bütçe dışı yedek ödenek miktarı 5018 sayılı kanunun 23. Maddesi ile genel ödenekli bütçelerin yüzde 2'si kadardır. 2016 yılında Bütçe kanununun Maliye Bakanına verdiği yetki ile bu oran %6,09'u bulmuştur (582,8 milyar TL'nin 35,5 milyar TL'si). Bu tespit Sayıştay'ın 2016 yılı Genel Uygunluk Bildirim Raporunda belirtilmiştir (s. 20–21). Yani kanuna göre aşılmaması gereken yüzde 2'lik dilim özel bir yetki ile %6'yı geçecek şekilde kullanılmıştır. Sormak lazım yetki tanınmış olması yasayı ihlal etmeyi gerektirir mi? Ya da bu yetkiyi kullanmanın gerekçeleri nedir?

Ödenek Üstü Giderler Yasal Olmayan Şekilde Artmıştır!

2016 yılında ödenek üstü giderler 21,3 milyar lirayı bularak toplam ödeneklerin % 3,4'üne ulaşmıştır³². Ayrıca kurumlar arası ödenek aktarma işlemleri 5018 sayılı kanunun 21. Maddesine göre düzenlenmektedir. Maddeye göre %5'e kadar kurumlar kendi içinde

³² Sayıştay, 2016 Yılı Genel Uygunluk Bildirimi Raporu, s. 29.

bütçe aktarımı yapabilmektedir. 2016 yılı Bütçe kanununun 6. Maddesi ile bütçe aktarım işlem yetkisi Maliye Bakanına verilmiştir. Maliye Bakanı bu yetkiyi kullanarak kanunun %5 olarak belirlediği sınırı Bütçe kanunun 6. Maddesi sayesinde yüzde 131'e kadar kullanmıştır.

Komisyon görüşmelerinden...

G. Paylan: Makro politikalar anlamında mali disiplini yıllardır esas aldığınızı söylüyorsunuz ve ikiz açıktan ziyade bir çıpa olarak mali disiplini tutuğunuzu hep söylediniz. Ama bunu nasıl yaptınız? Cari açık vererek, yani dışarıdan kaynak yaratarak, bunu tüketim ekonomisine aktararak ve tüketim üzerinden aldığınız vergilerle, dolaylı vergilerle mali disiplini sağlayarak, bunun hikâyesi budur. Kamu borcu oransal olarak azaltıldı ve borç özelleştirildi. Borç şimdi 80 milyonun sırtına bindi. Şu anda 80 milyonun 60 milyonu -çocuklar dâhil- borçlu.

...Yalnızca teknik boyutlarıyla bu meseleleri çözemiyoruz; mesele siyasi ve siyasi bir çözüme ihtiyaç var. Bu anlamda, bir stagflasyon riskiyle karşı karşıyayız; bu güven bunalımından dolayı faiz sarmalına, enflasyon sarmalına girmek üzereyiz; aynı zaman da işsizliğin alabildiğine artabileceği bir döneme de girmek üzereyiz.

Bütçe Dışı Fonlar

Önemli bir miktarda gelir ve harcama bütçe dışı fonlarda tutularak bu faaliyetlerin Meclis'in denetiminden kaçırılması sağlanmaktadır. Bu fonlar; Başbakanlık Tanıtma Fonu, Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu, Özelleştirme Fonu, Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu ve Savunma Sanayini Destekleme Fonu'dur. Ayrıca İşsizlik Sigortası Fonu adlı büyük bir fon Sosyal Güvenlik Kurumu altında yer almaktadır.

Bütçe dışı fonların 2015 yılı itibariyle varlıklarının toplamı 81 milyar TL'yi gelirlerinin toplamı 41,3 milyar TL'yi bulmaktadır³³.

Son torba yasada Savunma Sanayi Desekleme Fonuna tanınan imtiyaz ile birlikte bu tablo denetlenemezliğin daha da büyüyeceğini göstermektedir. Bu fona daha önce gelir vergisinden %3,5 olan pay mevcut düzenleme ile %6'ya çıkarılacaktır. Ayrıca gelir ve kurumlar vergisinden aldığı pay dışında toplam MTV'den %18, Veraset ve İntikal Vergisinden %25 pay verilecektir.

³³ <https://www.muhasabat.gov.tr/content/duyuru/butce-disi-fonlar>.

Hükümet 2018 yılı için Gelir Vergisinden 127,3 Milyar TL gelir elde etmeyi beklemektedir. Bu rakamın %6'sı 7,6 Milyar TL yapmaktadır.

- MTV'den 13,8 milyar TL gelir beklenmektedir. Bu rakamın %18'i yaklaşık 2,5 Milyar TL yapmaktadır.
- Veraset ve İntikal Vergilerinden 1,2 Milyar TL gelir elde edilmesi planlanmaktadır. Bu rakamın %25'i 300 Milyon TL yapmaktadır.
- Yani SSDF'na toplam yaklaşık 10,5 milyar TL ilave gelir vergisinden eklemek gerekmektedir.

İşçiler için kurulan **İşsizlik Fonu**, patronların teşvik ve yatırım fonu haline gelmiş durumdadır. İşsizlik Fonu 2017 yılı sonunda 116 milyar liraya ulaşmış; 2020 yılı sonunda 158 milyar liraya ulaşacağı öngörülüyor. Şu ana kadar fondan 12 milyar TL GAP; 40 milyar TL kalkınma projeleri için harcanırken fonun gayesi olan işsiz kalan yurttaşlara aktarılan kaynak 11 milyar TL olmuştur.

2016 yılında Sayıştay raporlarına göre; İşsizlik Sigortası Fonunun faaliyet geliri 23,2 milyar TL, faaliyet gideri ise 13,2 milyar TL olarak gerçekleşmiştir. Yani 10 milyar TL'lik bir fazla oluşmuştur.

2016 yılı için işsizlik ödeneğinin toplam harcama içindeki oranı %30'dur. Biriken miktar içindeki oran ise yüzde 10'dur. Bu rakamlar dışında kalan dev miktarlar ise sermayeleri kurtarmaya harcanmaktadır. Yani işçilerden alınan paralarla partonlar kurtarılmaya çalışıyor.

Kamu Riski ve Zararı

1991-2013 yılları arasında Türkiye'de yatırım tutarı 79,2 milyar Euro olan toplam 174 adet KÖO projesi sözleşmeye bağlandı. ***Bu projelerin 72 tanesi (%41) 2008 sonrasında imzalandı. 2008 sonrası imzalanan projelerin yatırım tutarı 52,8 milyar Euro'dur.***

Bu projelerle ilgili olarak biri bütçe içinde ve diğeri bütçe dışında tutulan iki tür risk mevcut; Doğrudan Yükümlülük (Şehir Hastaneleri) ve Koşullu Yükümlülük (Ulaştırma Projeleri),

Şehir hastaneleri ile 2016 yılı ortası itibariyle 20 şehir hastanesinin yatırım bedeli 10,2 milyar avro ve Sağlık Bakanlığı'nın bu tesisler için ödeyeceği kira yıllık (doğrudan yükümlülük) toplamda (kira+isteğe bağlı hizmet bedeli) 2,280 milyar Euro'dur. Bu kiralardan 25 yıl boyunca toplam tutarı 57 milyar Euro'dur. *Taahhütlerin yüksekliği (ödemesinin 25 yıla yayılıyor olmasından ötürü) gençlerimizin geleceği adına gerçekten düşündürücüdür.*

Ulaştırma projelerinde; Osmangazi 40.000 araç geçiş garantisi verildi ama ortalama 12.000 araç geçiyor. Avrasya Tüneli için 68.000 araç garantisi verildi, ortalama 20.000 araç geçiyor. Çanakkale için 45.000 araç garantisi verildi fakat o bölgedeki trafik göz önüne alınırsa 4.000-5.000 araç geçeceği tahmin ediliyor. Nihayetinde, bu ulaşım yollarını kullanmayanlar, kullananlardan daha fazla geçiş ücreti ödemektedir. Garanti Fonu adı altında yapılan Mega Projeler kamuyu büyük zarara sokmuştur. Garanti Fonuna 2018 Bütçesinden ödenecek tutar 6,2 Milyar TL'dir. Bu miktar bir yıllıktır ve bir yıllık zarar ile Avrasya Tüneli, iki yıllık zarar miktarı ile Üçüncü Köprü yapılabilirdi.

2017-2019 Orta Vadeli Programı'na (geçen yıl yapılan) göre 2016 yılı için genel devlet borcunun GSYH'ye oranı % 32,8 seviyesinde gerçekleşeceğini tahmin edilmişti. Tahsil esaslı sistem çerçevesinde KÖO sözleşmelerinin neden olduğu bilanço dışında gizlenen devlet borcunun GSYH'ye oranı %13,1 puan seviyesine ulaşmaktadır.

Bu durumda şehir hastanelerinden kaynaklanan doğrudan yükümlülükler ilave edildiğinde genel devlet borcunun GSYH'ye oranı %42,2'ye; ulaşırmadaki koşullu yükümlülükler de ilave edildiğinde bu oran %45,9'a çıkmaktadır.

Maliye Bakanı muhtemelen sorumluluk merci olmaktan 2019 yılında kurutulacağı düşüncesi ile rahat. Referandum ile kabul edilen anayasa değişikliğiyle Cumhurbaşkanının yapması planlanmaktadır. Yeni rejimde Cumhurbaşkanına verilen yetkiler çok geniştir. Burada Cumhurbaşkanı vergi oranlarını değiştirmekten öteye geçmekte ve vergi ve benzeri yükümlülükler dışında ek yükümlülükler (ki bunlar da fon gibi adlar taşısa da vergi etkisi yapan yükümlülüklerdir) koyma ve kaldırma yetkisine sahip kılınmaktadır.

Bütçe Açığı ve Kamu Borçlanması

İktidara geldiği günden bu yana mali disiplin ve çok düşük düzeyde bütçe açığı ile övünen ve bunu bütçe performansının temel bir ölçütü olarak sunan AKP iktidarları 2016 yılından bu yana belirgin bir biçimde bütçe açığını artırırken, kamu borçlanması da artmakta, bu da başta faiz oranları olmak üzere enflasyon gibi göstergeler üzerinde etkili olmaktadır.

Hükümet Yılbaşında 46,9 milyar lira olacağı ilan edilen 2017 bütçe açığının 61,6 milyar lira olacağını tahmin ettiklerini belirtmişti (%2,4). Yani açıkta ilan edilenden %31 oranında bir sapma söz konusudur. 2018-220 dönemini kapsayan yeni OVP ve Bütçe Kanununda bütçe açığının 2018 yılı için ise bütçe açığının 78,4 milyar olması planlanmaktadır. Böylece açığın 2018 yılında %1,9'ya, üç yılın sonunda ise %1,6'ya düşürülmesi planlanmaktadır.

Açıklanan resmi açığın gerçek açığın çok altında olduğunu ve Torba Yasa ile artırılan 37 milyar liralık borçlanma limiti dikkate alındığında (borçlanmanın bütçe açığını kapatmak için yapılabileceği gerçeğinden hareketle) gerçek açığın 90 milyarı bulacağını tahmin etmek mümkündür.

Kurumlar	2017 (TL)	2018 (TL)	Fark
Milli İstihbarat Teşkilatı	1.995.692.000	2.335.535.000	359.843.000
MGK Genel Sekreterliği	28.071.000	29.158.000	1.087.000
Milli Savunma Bakanlığı	28.702.119.000	40.402.239.000	11.700.120.000
Jandarma Genel Komutanlığı	9.374.739.000	13.311.208.000	3.936.469.000
Emniyet Genel Müdürlüğü	23.537.811.000	27.792.655.000	4.254.844.000
Sahil Güvenlik Komutanlığı	649.761.000	682.700.000	32.939.000
Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı	17.857.000	18.373.000	516.000
TOPLAM	64.306.050.000	84.571.868.000	20.285.818.000

Bütçede geçtiğimiz yıl 64 milyar 306 milyon 50 bin TL doğrudan “güvenlik ve savunma”dan doğrudan sorumlu olan kurumlara ayrılırken, 2018 için bu rakam 84 milyar 571 milyon 868 bin TL olarak belirlendi. Savunmayla alakalı 7 kurumun toplam bütçesinde 20 milyar 285 milyon 818 bin TL artışa gidildi. 2017 yılı bütçesinde 2016 yılına göre 6.177.748.000 TL artmıştı. Yani önceki yıllara göre **2 kattan daha yüksek bir** artış söz konusudur. Aynı zamanda bu sene önceki yıllardan farklı olarak bu sene Sayıştay denetiminden muaf olan Savunma Sanayi Destekleme Fonu’na eklenecek 10,5 Milyar TL eklenecek olursa ortaya devasa bir bütçe çıkmaktadır.

2018 Bütçesi Gelirleri

Motorlu Taşıtlar Vergisi (MTV) ve İletişim Vergisinin oranlarının artırılması her ne kadar vergi gelirlerini artıracak olsa da bu vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki paylarının düşüklüğü ve MTV’nin ağırlıklı olarak artmakta olan savunma harcamalarının finansmanında kullanılacak olması bu artışların bütçe açığını telafi etmeye yetmeyeceğini göstermektedir.

Muhasebat Genel Müdürlüğü’nden derlenen verilere göre, bu yılın Ağustos ayı itibariyle tahakkuk eden ancak tahsil edilemeyen dâhilde KDV miktarı 56,7 milyar lira ve tahsil edilemeyen para cezaları 150,2 milyar liradır.

Komisyon görüşmelerinden...

E. Kürkçü: ...bütçenin en önemli harcama kalemlerinin savunma ve güvenlik harcamaları olduğu görülmekte, bunlar yaklaşık 85 milyar liraya kadar varıyor. Ancak bütçe sunumunda, bu bütçede eğitimin ve sağlığın önde geldiğini, millî savunmanın ise eskiye göre geride kaldığını dinlemiştik fakat kümülatif tabloda, tek tek bakanlıkların karşılaştırılmasındansa fonksiyonların karşılaştırılmasını ele aldığımızda, kamunun birinci önceliği savunma ve güvenliğe verdiğini, eğitim ve sağlığın bunun peşinden geldiğini görüyoruz.

...torba yasada getirilen düzenlemeyle, telekom şirketlerinden servis sağlama hizmeti üzerinden hazine payının azaltılmasıyla bu şirketlerin çıkar sağladığını söyledik, bakan çok kızdı yani "Yalan." falan diye. Fakat sadece bu değil, yani bir vergi alacaklarından vazgeçmek söz konusu olduğunda, 2017 yılı için 102 milyar liralık bir vergi alacağından vazgeçmek ihtiyacı doğmuş, 2016 yılında bu rakam 30 milyar civarında. Bir kere, her şeyden önce, gerçek gelirlerden ve servetten alınan vergiler artmalıdır, dolaylı vergiler artmamalıdır. Motorlu taşıt vergisi, özel tüketim vergisi, telekomdan alınan vergilerin artması, aslında hepsi son tüketiciye, yurttaşlara rücu edeceği için burada ağır bir problem vardır. Esasen, servet ve sermaye gelirlerinin korunduğu, ücret ve sair gelirlerinin ihmal edildiği bir bütçeyle karşı karşıyayız. Dolayısıyla hem savaşa yönelmiş hem de sosyal yönü kısılmış bir bütçeyle karşı karşıya olduğumuz hakikati ortada.

... Bizim gibi kaynakları kıt bir ülkenin bu kadar yüksek bir silahlanma ve silah harcamasına acaba hakikaten rasyonel sebeplerle mi yoksa bu silah tedarikçisi şirketlerin baskısı altında mı yöneldiğini de soruşturmak hem hakkımız hem görevimiz. Üstelik bütün bu şirketlerin sadece bu işle uğraşmadıkları, bankacılıktan inşaat ve imalat sanayisine kadar Türkiye'nin finans kapitalini oluşturdukları ortadaysa, o zaman bizim bu meseleye sosyal bütçe itibarıyla baktığımızda itiraz etmemizden daha doğal bir şey olamaz.

... ben aynı zamanda bütçenin barış değil savaş, uzlaşma ve özgürlük değil otorite yanlısı bir yönetimin politik ihtiyaçlarını tatmin eden bir mali düzenleme olduğu düşüncesiyle itiraz edeceğimizi söylemek istiyorum.

Bütçede yer alan ve Vergi Harcaması kalemi altında sıralanan 2017 yılı için 102 milyar liralık bir vergi alacağından vazgeçme durumuna dikkat çekicidir. Bu rakam ilk kez bu denli yüksektir. Örneğin 2016 yılında bu 30 milyar civarındadır. Yani ilk kez bu miktar %350 artırılmıştır. OHAL koşullarında fırsatçılık yaparak ve aynı fırsatçılığı 2018 Bütçesinde alınmayacak olan vergilerin miktarı 132 milyar TL'yi geçmektedir.

Türkiye bu yılın başından bu yana cari açığının %70'ini sıcak para ile karşılıyor. Geçen yılın ilk 8 ayında 9.49 milyar dolarlık tahvil alımı yapan yabancılar, bu yıl aynı dönemde 15.87 milyar dolarlık tahvil aldılar. Bono piyasasına gelen sıcak para miktarı geçen yıla göre 6.38 milyar dolar ve %67.17 arttı.

Komisyon görüşmelerinden...

İ. Ayhan: Bu mevcut bütçe finans kapitalinin ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik hazırlanmış bir bütçedir. Niye finans kapitali ihtiyaçlarını hazırlamaya yönelik bir bütçedir? Bu bütçe içerisinde işçiyi, emekçiyi, yoksulu, çiftçiyi, esnafı, kendi emeğiyle çalışan insanları görmek mümkün değildir. Görülse bile çok kısıtlı ve sınırlı bir şekilde görülmüş. Dolayısıyla denilebilir ki: Bu bir kriz bütçesidir. Bu bütçe finans kapitalin veya kapitalist sistemin yaşamış olduğu krizi atlatmaya ve bunu geçiştirmeye yönelik hazırlanmış bir bütçedir. Bu bütçe hazırlanırken bu krizi yaratan, bu krizin nedenlerini ortadan kaldıran bir yerden bakmaktan ziyade krizi yönetmeye yönelik olarak oluşturulduğunu söylemek mümkündür. Şöyle ki: Vergilerin artırılması, istihdamı çok fazla geliştirmemesi, Türkiye'de yaşayan işsizliğin, yoksulluğun büyümesi, faizin artması, enflasyonun yükselmesi gibi bütün parametrelere ilişkin düzeltici, o parametrelerin negatif etkilerini ortadan kaldıracı bir içerikte olmadığı içindir.

... Şu anda büyüme rakamları belirtiliyor, büyümeden bahsediliyor. Evet, bir büyüme var, bu büyüme de çok sanal bir büyümedir. Toplumun ağırlıklı kesiminin; çalışanların, esnafın, işçinin küçüldüğü, işsizliğin büyütüldüğü ve toplumun küçük bir azınlığının abartılı ve çok büyük oranda büyüdüğü rakamlar ve büyüdüğü noktalar yani ekonomik büyüme toplumun bütün kesimini kapsayabilecek, bütün kesimini içeren dengeli bir büyüme olarak ne yazık ki gerçekleşmemektedir. Kredilerle, borçlarla ve yapılan birtakım harcamalarla bir büyüme illüzyonu yaratılıyor ve bu büyüme illüzyonu da toplumun sanki kendisinin bütününün büyüdüğü algısıyla servis edilmeye çalışılıyor. Bu, sağlıklı bir büyüme, dengeli bir büyüme değildir.

2018 Bütçesi'nin gelirlerinin dağılımına bakıldığında bunun %88,5'i vergilerden, kalanı ise harçlar, elektrik, doğal gaz fiyatlarına yapılan yüksek zamlar, cezalar ve diğer devlet gelirlerinden oluşmaktadır. Çoğunluğu oluşturan vergilerin yükü ise emekçi sınıfların üstündedir. Bu durum devlet eliyle gerçekleştirilen neoliberal piyasacı dönüşümün, ekonomik ve politik krizin, yükselen militarizmin, OHAL altında otoriterleşme ve muhafazakârlaşmanın finansmanının asıl olarak halktan toplanan vergilerle gerçekleştirilmekte olduğunu ifade etmektedir.

Vergilerin emekçilerin sırtında olduğu gerçeği vergilerin alınış biçiminden anlaşılmaktadır. Zira gelir, kurumlar ve servet üzerinden alınan dolaysız vergiler %32'yi ancak bulurken, vergiler asıl olarak KDV ve ÖTV gibi dolaylı vergilerden ve harçlardan (%68) sağlanmaktadır. Toplamda vergi gelirlerinin %22'sini oluşturan Özel Tüketim Vergisi gelirlerinin %48'i petrol ve doğal gaz ürünlerinden %33'ü alkollü içkiler ve tütün mamullerinden %15'i ise motorlu taşıt araçlarından sağlanmaktadır.

Enflasyon arttığında (ki 2017 yılının Ekim ayı enflasyonu %12'ye dayanmıştır) bu vergiler de arttığından enflasyonun arttığı dönemlerde halkın üzerindeki yük daha da artar. Türkiye'de bu vergilerin uygulaması ile çarpıklıklar söz konusudur. Örneğin et, süt, eğitim, sağlık gibi halk için zorunlu nitelikteki mal hizmetlerde KDV oranı %8 iken, kıymetli ve yarı kıymetli ham taşları, Borsa İstanbul üzerinden Türkiye'ye getirenler KDV de ödememektedirler. Ayrıca çıkartılan bir Torba Yasa ile işlenmemiş değerli/yarı değerli taşların ithalinden alınan ÖTV kaldırılmıştır.

Vergi gelirlerinin yaklaşık üçte birini oluşturan dolaysız vergilerin yükü de emekçilerin sırtındadır. Örneğin vergi gelirlerinin %19'unu, dolaysız vergilerin %60'ını oluşturan Gelir Vergisinin bileşenlerine bakıldığında bu verginin %92'sinin stopaj (kaynakta kesme), %5'i beyanname ve binde 3'ü basit usulle toplandığı görülecektir. Basit usulle toplanan vergilerin 2017 yılından itibaren yarıya düşmesi hedeflenmektedir. Stopajın % 65'i ücret stopajlarından gelecektir. Böylece gelir vergisinin de en az üçte ikisi emekçiler tarafından ödenmiş olacaktır.

Diğer taraftan kar payı, faiz ve kira geliri gibi sermaye geliri elde eden ve sayıları 2 milyonu bulan beyannameli mükellefin ödedikleri gelir vergisinin toplam vergi gelirleri içindeki payı sadece 1 ve 850.000 civarındaki Basit Usule tabi esnafın ödediği vergilerin payı ise binde 1 civarındadır.

Nitekim AKP Hükümetleri döneminde değişik adlar altında en az sekiz vergi affı çıkartılmıştır. Maliye Bakanlığı ile büyük çaplı vergi mükellefleri arasında yapılan uzlaşmaların sonucunda vergi aslının %87'sinden ve vergi cezalarının %99,9'undan vazgeçilmiştir. Ayrıca sermaye sahibi sınıfların ve servet zenginlerinin yararlanmış oldukları kapsamlı muafiyet, istisna, erteleme ve indirimler mevcuttur. Bu vergi matrahını daraltıcı uygulamalar vergiyi azaltmakta, verginin yükünü bu uygulamalardan yararlanamayanlar üzerine kaydırmaktadır.

Türkiye’de vergilemenin işçi sınıfı ve emekçilere doğru yeniden bölüşüm ve kalkınma gibi amaçlarla bağı iyice kopartılmış, vergileme, sadece kapsamı daraltılan devletin neoliberal dönüşümleri sağlamaya dönük faaliyetlerinin finansmanı ile sınırlı tutulmuş ve neoliberal vergileme politikaları altında teşvik ve sübvansiyonlarla sermayenin üzerindeki görünen vergilerin yükü iyice emekçilerin üzerine kaydırılmıştır.

Türkiye’de Özelleştirme Politikaları (1984-2018)

Özelleştirmeye ilişkin yasal düzenlemelerin ilki 1984 yılında çıkarılan ve toplam 6 maddeden oluşan 2983 sayılı Tasarrufların Teşviki ve Kamu Yatırımlarının Hızlandırılması Hakkında Kanun’dur. Bu kanunla, özelleştirme uygulamalarına geniş bir hareket alanı belirlemiş ve özelleştirmenin kurum- sal mekanizması oluşturulmuştur. “Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı Kurulu”, “Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi” ve “Kamu Ortaklığı Fonu” gibi yapılar bu kanunla kurulmuş ve “gelir ortaklığı senedi”, “hisse senedi” ve “işletme hakkı devri” gibi özelleştirme yöntemleri tanımlanmıştır.

Özelleştirmelerle ilgili ikinci hukuki düzenleme 1984’te çıkarılan 233 sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK)’nin 38’inci maddesi ile yapılmış ve böylece daha önce Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı Kurulu’na verilen özelleştirme karar yetkisi Ekonomik İşler Yüksek Koordinasyon Kurulu’na verilmiştir.

Yine 1984 yılında çıkarılan 3092 sayılı Çay Kanunu ile çay tarımı, üretimi, işlenmesi ve satışı serbest bırakılmış, 3096 sayılı Kanun ile de, özel sektöre elektrik üretimi ve dağıtım hakkı tanınmıştır.

Bu düzenlemeler, kamu tekelindeki ekonomik faaliyet alanlarını özel sektörün girişine açan hükümleri içermesi bakımından daha sonraki özelleştirme düzenleme ve uygulamalarının temel ya- sal dayanağı haline gelecektir.

1990 yılında 414 sayılı KHK ile Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi’nin Kamu Ortaklığı İdaresine dönüştürülmüş ve özelleştirme ve Kamu Ortaklığı Fonu ile ilgili görev ve yetkileri Kamu Ortaklığı İdaresi’ne devredilmiştir.

Zaman içinde yapılan diğer bazı mevzuat değişiklikleri ve yasal düzenlemelerin yasal boşluğu dol- duramaması ve Anayasa Mahkemesi’nin verdiği iptal kararları nedeniyle sadece özelleştirmelerle ilgili düzenlemeleri kapsayan ve iptal gerekçelerini dikkate alan bir düzenleme yapılması gereği ortaya çıkmış ve bu doğrultuda 1994 yılında çıkarılan 3987 sayılı Yetki Yasası ile hükümete üç ay süre ile özelleştirme konusunda KHK çıkarma yetkisi

verilmiştir. Bu kararname Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmiş ancak gerekçeli karar Resmi Gazete’de yayımlanmadığından iptal kararı geçerlilik kazanmamıştır.

2983 sayılı Kanun, 1994 yılında çıkarılan 530 sayılı KHK ile büyük ölçüde değiştirilmiş ve özelleştir- menin kurumsal yapısı yeniden düzenlenerek Kamu Ortaklığı Yüksek Kurulu ve Kamu Ortaklığı İdaresi Başkanlığı, Özelleştirme Yüksek Kurulu ve Özelleştirme İdaresi Başkanlığına dönüştürülmüştür. Ayrıca Kamu Ortaklığı Fonu yanında Özelleştirme Fonu kurulmuştur ve Kamu Ortaklığı Fonu ile ilgili görev ve yetkiler de Hazine Müsteşarlığı ile ilişkilendirilmiştir.

“Babalar Gibi” Satılanlar

Özünde, Türkiye çoğu son 10 yılda olmak üzere satılması mümkün kamu varlıklarının çoğunu satmış durumdadır. Özelleştirme İdaresi Başkanlığı verilerine göre, 267 kuruluşta hisse senedi veya varlık satış/devir işlemi yapıldı ve bu kuruluşların 257’sinde hiç kamu payı kalmadı. 1986 yılından Temmuz 2016 tarihine kadar 30 yılda gerçekleştirilen özelleştirmeden sağlanan gelir, 68 milyar ABD doları olduğu düşünülmektedir ki bunun 60-62 milyar dolarlık kısmı AKP dönemlerinde gerçekleşmiştir. Öte yandan Özelleştirme Fonu’ndan Hazine’ye 1995 yılından Temmuz 2016’ya kadar aktarılan tutar ise 45,1 milyar ABD dolarıdır.

Özelleştirme gelirleri AK Parti iktidarında ciddi artış gösterdi.1986-2002 döneminde toplam 8 Milyar dolar özelleştirme geliri elde edilirken, 2003-2015 döneminde bu tutar 61,8 Milyar Dolar'a erişti. Cumhuriyet tarihi boyunca elde edilen özelleştirme gelirlerinin yüzde 90'ı AK Parti döneminde elde edildi.

AKP hükümetlerinin iş başında olduğu son 15 yılda 125 büyük özelleştirme yapıldı. Diğer küçük özelleştirmelerle birlikte toplam 62 milyar dolar gelir elde edildi.

Ayrıca özelleştirmeden elde edilen gelirin ÖİB verilerine göre, yüzde 60'ı Hazine’ye aktarıldı ve kamu açıklarının daraltılmasında kullanıldı. Diğer yüzde 40'lık kısmı ise sistemin finans giderlerine, borç taksitlerine (IMF’ye olan 23,5 milyar dolar da dâhil), ÖİB bürokrasisine ağırlıklı harcandı.

Özelleştirmelerin yüzde 39’unun geniş anlamda sanayi KİT’lerinin satışından elde edilmiştir. İmalat sanayiinde faaliyet gösteren KİT’ler, enerji üreticisi KİT’ler ve madencilik sektöründeki kamu işletmelerinin satışından elde edilen gelirler 25 milyar doları geçti. Özelleştirme gelirlerinde en büyük pay sahibi sanayi kuruluşları, EÜAŞ, Tüpraş, Erdemir, Tekel ve Petkim oldu. 25 milyar doları aşan değerlerde KİT sanayi kuruluşunun satışının yanı

sıra, sayıları 100'ü aşan irili ufaklı ve Anadolu'nun özellikle az gelişmiş illerine dağılmış kamu işletmesi de kapatılarak KİT'lerin tasfiye sürecisürdürüldü.

OVP'de, özelleştirmeden merkezi bütçeye kaynak akışının son yıllarda azaldığı ifade edilmiştir. Bu akış, 2015'te 4,3 milyar dolar iken 2016 için 3,5 milyar dolar tahmin edilmiştir; 2017 yılı için nereden geleceği anlaşılamayan bir artış söz konusu olmuş ve 5,3 milyar dolarlık bir gelir hesaplanmıştır. Son dönemde TTK, TKİ, Şeker Fabrikaları, kamu taşınmazlarının özelleştirilmesinin gündeme geldiğini bu noktada anımsatmak gerekir. Burada bir başka sorun bu gelir bütçeye mi eklenecektir yoksa TVF'ye mi aktarılacaktır. (Bu satırlar yazılırken Ziraat Bankasının reklamı dönmeye başladı, aklıma Ziraatin satışı mı gündeme gelecek sorusu geldi, zira yukarıda saydığım kamu kurumlarından ciddi bir gelir gelmeyecektir)

Nereden gelecek bu gelir sorusuna bir yanıt da Bakandan geldi. Maliye Bakanı Naci Ağbal, özelleştirilmesi planlanan pek çok kuruluşun Varlık Fonu'na devredilmesinin ardından, özelleştirme konusunda yeni projeler geliştireceklerini açıkladı. Şeker fabrikaları gibi devletin elinde kalan son varlıkların da özelleştirileceğini açıklayan Ağbal, bu kapsamda, bazı illerde belediyeler tarafından verilen elektronik trafik denetimi işinin, ülke genelinde ya da bölgesel olarak özel sektör tarafından yapılabileceğini söyledi. Ağbal, Özelleştirme İdaresinden devredilen kurumlara karşın, ciddi gayrimenkuller ile Şeker fabrikalarının özelleştirileceğini de söyledi.

Bunların yanı sıra kimi gerçekleri de anımsamak gerekir. Örneğin bankalar dışında reel sektörün karlılık oranları düştü. Referandum sırasında popülist politikalar sonucu tüketim arttı. Üretimde ve tüketimde vergi kapasitesinin sınırına gelindi. İç ve dış sorunlar nedeni ile yatırım yapmanın riski arttı. AKP'nin temel ekonomi dinamiklerinden olan inşaat sektörü açısından TOKİ, bol miktarda kamu arazisinde konut yaptırdı. Konut arzı arttı. Konut fazlası oluştu. Konut satışları doyma noktasına ulaştı ve son yıllarda konut satışları da düştü.

Neler Satıldı?

2002-2017 yılları arasında özelleştirilen KİT'lerin sayısı soru önermesine verilen yanıt ile ortaya çıktı. Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı'nın verilerinden derlenen bilgilere dayanarak verilen yanıtta, 18 Kasım 2002 ile 25 Temmuz 2017 tarihleri arasında özelleştirilen kamu varlıklarının sayısı ve satış bedeli açıklandı. Ağbal'ın verdiği yanıtta, özelleştirmeden söz konusu dönemde 59 milyar 558 milyon 225 bin Dolar gelir elde edildiği belirtildi.

Maliye Bakanı Naci Ağbal'ın Özelleştirme İdaresi Başkanlığı'nın verilerinden aktardığı bilgiye göre 15 yıllık AKP iktidarı döneminde sayılan kamu varlıkları şöyle:

- 94 kuruluşta bulunan kamu payları blok satış, halka arz ve İMKB'de hisse satışı yoluyla...
- 10 liman
- 81 Elektrik Santrali
- 40 Tesis/İşletme
- 3 bin 483 taşınmaz
- 3 Gemi
- 36 Maden Sahası
- Araç Muayene Hizmetleri (TÜVTÜRK)
- Türk Telekom
- TEKEL
- TÜPRAŞ
- ERDEMİR
- İSDEMİR
- ESGAZ
- BURSAGAZ
- ETİ A.Ş.
- Sümer Holding
- SEKA
- Divriği ve Hekimhan Demir Maden- leri
- İskenderun İsdemir, Ereğli Erdemir Limanları
- Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü (Tasfiye Edilerek İl Özel İdarelerine Devredildi)
- Amasya, Kütahya, Adapazarı Şeker Fabrikaları
- Çayeli Bakır İşletmesi. A.Ş.
- K.B.I. A.Ş. Samsun ve Murgul İşletmeleri ile Giresun'da 2 Maden Ruh- satı İşletme Hakkı Devri, Sinop'ta 1 Maden Ruhsatı İşletme Hakkı Devri, Murgul İşlet. Hidroelektrik Santrali, 188 Arsa, 154 Taşınmaz, 41 Arsa, 89 Adet Lojman, 3 taşınmaz
- Seydişehir Eti Alüminyum A.Ş, Oymapınar Barajı, Antalya Limanı
- SSK Eczaneleri (Tasfiye Edildi)
- T.D.İ. Çeşme, Kuşadası, Trabzon, Dikili Limanları
- T.D.İ. M/F Ankara Feribotu, Samsun Feribotu, Karadeniz Gemisi, Şe- hir Hatları Hizmetleri ve gemileri, Turan Emeksiz Yolcu Gemisi, İstan- bul'da 21 Taşınmaz ve Samsun'da Eski Acente

Binası, Yakıt 2 Gemisi. Samsun'da taşınmaz, Şehir Hatları Çanakkale Hizmetler, Çanakkale'ye ait 9 Gemi

-SÜTAŞ

-İGSAŞ

-KTHY

-T.C.D.D. İzmir ve Derince, İskenderun ve Mersin Limanları

-Emekli Sandığı'na ait Çelik Palas, Büyük Ankara, Büyük Efes, Kızılay Emek İş Hanı Büyük Tarabya Oteli

Özelleştirme Kapsamındaki Kurum, Kuruluş ve KİTler

Otoyollar ve köprüler;

Doğusan Boru Sanayi;

EÜAŞ'a ait üretim santralleri;

Hidrojen Peroksit Sanayi;

Sümer Holding;

Ankara Doğal Elektrik Üretim ve Ticaret AŞ;

Türkiye Denizcilik İşletmeleri;

Türkiye Şeker Fabrikaları;

Türk Telekom'daki kalan hisseler özelleştirilmeyi beklemektedir.

2018 yılı bütçe teklifi 1.255.124.000 TL'dir. Bunun 614.306.000'ünü personel giderleri, 78.530.000'ünü SGK primleri, 163.484.000'ünü mal ve hizmet alımları, 156.719.000'ünü cari transferler, 239.000.000'ünü sermaye giderleri ve son olarak 3.085.000'ünü da sermaye transferleri oluşturmaktadır. 2017 yılı bütçesine göre 273 milyon 500 bin TL'ye denk gelen yüzde 27,9'luk bir artışla 2018 bütçesinin 1 milyar 232 milyon 421 TL olması öngörülmüştür. Bütçe giderlerinde en büyük harcamayı, 614.306.000 TL ile yine personel giderleri oluşturmaktadır. Yeni hizmet binasının yerine yenisinin yapılması için bütçeden 152,9 milyon TL'lik bir pay ayrılmıştır.

Yeni Rejim İnşasında TBMM'nin İşlevsizliği

7 Haziran 2015 seçim sonuçlarının Cumhurbaşkanı ve AKP tarafından tanınmaması ve barış sürecinin askıya alınması, Türkiye'yi yeniden çatışmalı ortamın içine sürüklemiştir. Ağır ve gittikçe daha da ağırlaşan insan hakları ihlallerinin damgasını vurduğu bu süreçte iktidar, dört adımda varlığını güçlendirme imkânı yakalamıştır. Yaratılan bu ortam sonucunda 1 Kasım seçimleriyle yeniden tek başına iktidar olan AKP, 20 Mayıs 2016 günü Anayasa'ya aykırı şekilde TBMM'de dokunulmazlıkların kaldırılması ve 4 Kasım günü HDP'nin Eş Genel Başkanlarının da aralarında olduğu milletvekillerinin tutuklanmasıyla muhalefetsiz bir iktidar tesis etme iradesini açıkça ortaya koymuştur. 20 Temmuz 2016 günü OHAL ilanıyla yürütme, çok geniş ve denetimsiz yetkilerle donatılmış, KHK'lerle TBMM'nin yasa yapma iradesi elinden alınmış ve OHAL ile eline aldığı yetkiyi, muhalefeti sindirmek için kullanmaktan çekinmemiştir. Son olarak 16 Nisan 2016 günü, sonuçlarının meşruiyeti tüm kesimlerce benimsenmemiş olan referandum ile olağan dönemde de güçler ayrılığının olmadığı, denetimin son derece sınırlandırıldığı ve en önemlisi tüm yetkinin tek kişide toplandığı bir rejim inşa edilmiştir.

Tüm bu aşamalarda, gerek yasal olarak gerekse fiilen yürütme orantısız ve denetimsiz bir biçimde güçlenirken, TBMM gün geçtikçe işlevsizleştirilmiş, yetki ve görevlerini kaybetmiştir. Türkiye bir buçuk yıldır sert OHAL koşullarında, yürütmenin sınırsız ve denetimsiz yetkisi altında yönetilmektedir. Bu süreçte, iktidar politikalarına muhalif ve Hükümetin kontrol altında tutamadığı gazete, televizyon ve ajanslar kapatılmış; gazeteciler, insan hakları savunucuları, avukatlar hukuki gerekçeler olmaksızın hapsedilmiştir. OHAL 3. Yasama Yılı'nın hemen başında beşinci kez 3 ay daha uzatılmıştır. OHAL kullanılarak,

demokrasi rafa kaldırılmış, hukuk devleti yok sayılmış ve tüm anayasal hak ve özgürlükler tehdit edilmenin ötesinde ihlal edilmiştir. OHAL süresinde 28 tane KHK çıkarılmış, bunların sadece 5'i mecliste görüşülmüştür. KHK'lar mecliste görüşülmeden uygulanarak, meclis devre dışı bırakılmıştır.

Anayasa'da ve uluslararası sözleşmelerde, OHAL'in gerektirdiği konularda ve ölçülerde kararname çıkarılma gerekçesi söz konusudur. Oysa 15 Temmuz darbe teşebbüsü ile hiç ilgisi olmayan; kış lastiklerinden, harçlara, kamulaştırmadan SGK prim borçlarına kadar darbe teşebbüsü ile yakından uzaktan alakası olmayan birçok hususta, TBMM'nin yetkisi elinden alınarak birçok düzenleme KHK'larla yapılmıştır. OHAL ile çıkarılan KHK'larla 140 bini aşkın kamu emekçisi, sorgusuz sualsiz, hiçbir gerekçe gösterilmeden, adeta açlığa mahkûm edilerek işlerinden atılmıştır. Mahkeme kararı olmadan işten çıkarılan çalışanların maaşları ve emeklilik hakları gasp edilmiştir. Bunların arasında; 672 sayılı KHK ile 41, 675 sayılı KHK ile 32 olmak üzere toplamda 73 TBMM personeli de yer almaktadır. Bu ihraçlardaki diğer bir hukuksuzluk da yargı yolunun kapatılmış olmasıdır. Kamu çalışanlarına yönelik hukuksuzluğun nedenlerinden biri toplumda kamu rejimine yönelik olumsuz bir algı yaratmaktır. Böylelikle bu alanı müdahaleye açık hale getirmek istemektedir. Bu ağır iklim, toplumun üzerine de çökmüş durumdadır.

TBMM'de grubu bulunan üçüncü büyük parti ve ikinci büyük muhalefet partisi olarak faaliyetini sürdüren HDP'nin Eş Genel Başkanlarının da aralarında olduğu 15 milletvekili tutuklanmıştır. Referandum sürecinde 10 milletvekili hapisteye olan HDP, yasama sürecine bu önemli eksikle dâhil olmuş, referandum çalışmalarını da, başta Eş Genel Başkanları olmak üzere, milletvekilleri, binlerce parti yöneticisi ve çalışanı hapisteyken yürütmüştür. Hukuk sistemimizi derinden sarsacak Anayasa değişikliği haricinde; muhalefetin sesini kısmak, gündem belirleme araçlarına el koymak ve sonuç olarak çoğunluğun sesini tek ses kılmak amacıyla bir içtüzük değişikliği gündeme gelmiştir. Bu İçtüzük değişikliği ile getirilmek istenen düzen, iki temel başlık altında incelenebilir. Bunlardan ilkinin başta yeni rejime uyum sağlamak adına Türkiye Cumhuriyeti'nde yapılacak tüm yasama faaliyetleri esnasında muhalefetin sesini kısmak şeklinde özetlemek mümkündür. İkincisi ise, özellikle anayasal güvence altındaki kürsü dokunulmazlığı ve ifade hürriyetini ortadan kaldıran, vekillerin halkın sesi olma ve halkın gündemini mecliste dile getirmesinin engellemek adına, tüm milletvekillerini iktidarı rahatsız eden eleştirilerden, cümlelerden kaçınması için farklı fikirler veya ifade biçimlerini cezalandırılmaktadır.

Kürsü dokunulmazlığı veya yasama sorumsuzluğu, milletvekillerinin yasama faaliyeti kapsamında sarf ettiği sözler, kullandığı oy, açıkladığı düşünceler nedeniyle hiçbir surette sorumlu tutulamazlar. Anayasa'nın 83. maddesinin koyduğu bu kural mutlak bir sorumsuzluk hükmüdür. Bu anlamda yasama sorumsuzluğu, milletvekillerinin açıkladıkları düşünceler, verdikleri kanun teklifleri, ilgili birimlere sundukları dilekçeler vb. bakımından ve bu görüşlerin TBMM dışında tekrarlanmasından kaynaklı sorumluluklarını önleyen bir güvencedir. Bu yönüyle yasama sorumsuzluğu Meclis çalışmalarıyla alakalı her neviden fiiller için milletvekillerini sorumluluktan beri kılan bir müessesedir. Yasama sorumsuzluğu, Anayasa hükümleri muhafaza edilirken Meclis tarafından İçtüzük marifetiyle kaldırılamaz. Diğer taraftan “Anayasa’da hiçbir biçimde “yasama sorumsuzluğu”nun kaldırılabilmesine dair bir hüküm bulunmamaktadır”. Parlamentonun temsil, denetim ve yasama olmak üzere üç temel fonksiyonu vardır. Milletvekillerine yönelik baskı ve son anayasa değişikliğiyle meclisin fonksiyonları zaten zedelenmiştir. İçtüzük değişikliğiyle bu işlevler daha da daraltılmıştır. Temsil ve denetim fonksiyonlarını dışlayan veya zayıflatan, sadece yasamayı, hem de iktidarın belirlediği şekliyle, yani yürütmenin gölgesinde icra etmeyi hedefleyen herhangi bir parlamenter düzenin Anayasa'ya uygun olduğu iddia edilemeyeceği gibi demokratik olduğu da iddia edilemez.

AB'nin 2016 İlerleme Raporunda da, “Yürütmenin TBMM tarafından denetlenmesi hâlâ yetersizdir. TBMM'nin soru önergesi ve araştırma komisyonları gibi araçlara başvurduğu durumlarda yürütme, bu süreci yeterince takip etmemektedir. Araştırma komisyonlarının çalışmaları ve raporları, basında geniş yer bulmuştur ancak TBMM, güvenlik koşullarının hızla kötüleşmesi dâhil, bazı kritik gelişmeler ile ilgili araştırma komisyonları kurmamıştır. Sayıştay tarafından hazırlanan raporların incelenmesi için yeterli teknik uzmanlığa sahip bir ihtisas komisyonunun olmaması nedeniyle, TBMM'nin kamu harcamaları üzerindeki denetiminde herhangi iyi bir iyileşme kaydedilmemiştir.” şeklindeki eleştirilerle Meclise ayrı bir başlık açmıştır.

İade Edilen Önergeler

TBMM'nin yürütmeyi denetlemesinin en önemli yollarından biri olan yazılı soru önergelerinin önemli bir kısmına ilgili Bakanlıklar tarafından cevap verilmemesi zaten başlı başına bir sorun iken, özellikle TBMM Başkanlığı'nın yeni rejim inşasında tek sesli bir siyaset yaratmanın aracı haline gelerek, muhalefet partilerinin verdiği önermeleri iade etmesi, meclisin denetim fonksiyonunu etkisizleştirmiştir. TBMM İçtüzüğü'nün 67. Maddesi'nde yer alan; “kaba ve yaralayıcı sözler” ibaresinin, muhalefet partilerinin verdiği ve Hükümet

politikalarını eleştiren bütün hususlarda iade gerekçesi olarak sunulması, çok büyük bir sorun teşkil etmektedir. Muhalefet partilerinin temel amacı zaten iktidarın mevcut politikalarını kendi tüzüğü, programı ve bakışı çerçevesinde eleştirmektir. Bunu yaparken, siyaseten farklı bir dil kullanması da, demokrasinin en temel koşuludur. Zaten farklı düşüncelerin varlığı, farklı siyasetleri doğurur ve demokrasi bununla kendini var eder. Ancak muhalefet partilerinin verdiği ve Hükümetin icraatlarını kendi bakışına göre yorumlayan önergelerin neredeyse tamamının; “kaba ve yaralayıcı” sözler şeklinde tanımlanması ve bunu İçtüzüğü’nün 67. Maddesine dayandırmak, bugüne kadar parlamentonun teamüllerine aykırı olduğu gibi, açık bir demokrasi ihlalidir.

İade edilen önergelerin, iade gerekçelerine bakacak olursak; örneğin darp edilerek gözaltına alınan Nuriye Gülmen ve Semih Özakça ile ilgili verilen önerge, gördükleri kötü muamele doktor raporuyla sabit olmasına rağmen, "Kötü muamele ve işkencenin yinelenmemesi için herhangi bir önlem alınmış mıdır?" sorusu da iktidarın uygulamaları eleştirildiği için, adeta yürütmenin bir organı gibi Meclis Başkanlığı tarafından iade edilmiştir.

Yine İçişleri Bakanı Süleyman Soylu'nun sarf ettiği "nonoş" kelimesinin, önergede ifade edilmesi, Başkanlıkça kaba bulunup iade edilmiştir, ancak zaten sorulan soru, bu kaba ifadenin kullanımına ilişkindir.

Önergelerin çoğunda geçen “tecrit”, “işkence”, “kötü muamele” gibi kelimelerin - ki birçoğu İHD gibi kurumlar tarafından raporlaştırıldığı, belgelendiği halde - “kaba ve yaralayıcı” ifade olarak değerlendirilerek iade nedeni olarak gösterilmiştir. Türkiye'nin altında imzası olan ve taraf olduğu Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde yer alan “işkence” kavramı gibi bazı kavramları kullanmayı kaba ve yaralayıcı olarak değerlendirmenin tek bir anlamı vardır; yasama organının, yürütme organı üzerindeki denetim görevini engellemek ve iktidarın beğenmediği, kabul etmediği sözler yerine, siyaseten iktidarın kullandığı tektip dilin kullanılmasını sağlamaktır.

Tutuklu Vekillerin Yasama Faaliyetlerine Katılımı

Anayasada Değişiklik yapılmasına dair Kanun Teklifi ile ilgili Genel Kurul görüşmelerine cezaevinde olmaları sebebiyle katılamayan İstanbul milletvekili ve eş genel başkanı Selahattin Demirtaş ve Hakkâri milletvekili Abdullah Zeydan oy haklarını kullanabilmek için TBMM'ye gönderdikleri 19.01.2017 tarihli önerge ile Anayasa değişikliği teklifinin tümü üzerine yapılacak oylamada oy haklarını kullanmak istediklerini belirtmişlerdir. Yine

11.07.2017 tarihinde Selahattin Demirtaş HDP Grup toplantılarına diğer tutuklu HDP milletvekillerinin katılımı da sağlanacak şekilde SEGBİS yoluyla bağlanma ve HDP grubuna hitap etme talepli yazısını Meclise iletmiştir.

Farklı tarihli her iki talep için TBMM tarafından verilen cevaplarda “.... Anayasanın 138. Maddesinin ikinci fıkrası hiçbir organ, makam, merci veya kişinin, yargı yetkisinin kullanılmasında mahkemelere ve hâkimlere emir ve talimat veremeyeceğini, genelge gönderemeyeceğini, tavsiye ve telkinde bulunamayacağını hükme bağlamıştır. Bu çerçevede, mer’i mevzuata göre tutuklu milletvekillerinin Genel Kurulda fiilen yürütülen yasama faaliyetlerine katılmaları hususunda Başkanlığımızca yapılabilecek bir işlem bulunmamaktadır” denmiştir.

Tutuklu bulunduğu dosyadan aylardır tutuklu olmasına rağmen halen duruşmaya çıkarılmamış olan Demirtaş’ın ayrıca bir milletvekili olarak cezaevinde bulunuyor olması kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkının ihlali olduğu kadar, yasama faaliyetlerine katılamıyor olması nedeniyle 6 milyon seçmenin oyuna almış bir partinin eş genel başkanı olarak seçme ve seçilme hakkının da ihlalidir aynı zamanda. Bu hak ihlali tutuklu bulunan diğer tüm vekiller için de geçerlidir.

TBMM, demokratik ve özgür tartışma ortamının önünü kesen tüm engelleri kaldırmakla yükümlüdür. Bu açıdan herkesin her şeyi söyleyebildiği, demokratik, özgür ortamı sağlayacak yasal düzenlemeler yapılması elzemdir. Ancak Meclis en başta Kürt sorununun çözümünde etkisiz kalmış, güven artırıcı yasal düzenlemeler yapılmadığı gibi, hukuk dışı uygulamalara karşı sessiz kalınarak zımni bir kabul görüntüsü çizmiştir. Ne yazık ki ülkemizde yaşanan ve artık hak ihlali olarak nitelendirilmeyecek boyuttaki hukuksuzluklara karşı Meclis sessizliğe bürünmüştür. Tüm sorunların çözüm yeri olan meclis görevini yerine getirmediği gibi, muhalefet partilerinin de tüm girişimleri ya dikkate alınmamaktadır, ya da reddetmektedir. Meclisin halkın iradesinden oluşan bir kuvvet oluşu nazara alındığında; birçok sorunun yasal düzenlemelerle çözülebilecekken çözümlenemeyişi, halk nezdinde de büyük bir soru işareti olarak durmaktadır. Meclis özünde sorunların çözümü için vardır, sorunlara kaynaklık etmek için değil. Meclisin gücünün boşa çıkmaması adına ivedilikle güven artırıcı yasal düzenlemeler ile mevcut birçok sorunun çözülebileceği ortadadır. En başta TBMM’nin kendi onurunu korumak adına tutuklu olan ve halkın iradesini taşıyan 10 milletvekilinin derhal tahliye olup yasama faaliyetlerine katılmasının önünün açılması için başta TBMM

Başkanlığı olmak üzere, Meclis'in bir irade ortaya koyması gerekir. Bunu 24. Yasama Dönemi'nde, yine tutuklu milletvekilleri söz konusuken, dönemin Meclis Başkanı ve TBMM'nin iradesi ile kamuoyunda tutuklu milletvekilleriyle ilgili bir bilinç oluşmuş ve Anayasa Mahkemesi "Balbay İçtihadı" olarak hukuk literatürüne giren bir karar ile milletvekillerinin tutuklu yargılanamayacağına hükmetmiştir. Anayasa'nın yine Barış Süreci koşullarına dönülmesi için TBMM'nin inisiyatif geliştirmesi gerekmektedir. TBMM bu inisiyatifi; Geçmişle Yüzleşme, Demokratikleşme ve Özgürlükler hususlarında ihtisas-daimi komisyonlar kurarak gerçekleştirebilir. Başta Meclis Başkanı olmak üzere TBMM'de grubu bulunan tüm siyasi partilerin bu hususta gerekli çalışmaları yapması, 2013-2015 yılları arasındaki barış sürecinin toplumda yarattığı huzuru yeniden inşa edecek bir girişimde bulunması ve şu an içinde bulunduğumuz çatışmalı ortamı, toplumsal kutuplaşmayı ve ülkenin üzerine çöken psikolojik bunalım halini ortadan kaldıracak çalışmalarda bulunması elzemdir.

Vekillerin Tutuklanması, Vekilliklerinin Düşürülmesi

Bilindiği üzere dokunulmazlıkların kaldırılmasından 5 ay sonra, HDP'nin eş genel başkanlarının da aralarında olduğu 15 milletvekiline yönelik operasyon yapılmış, 10 milletvekili tutuklanmıştır. HDP'nin sert bir biçimde muhalefet ettiği başkanlık sistemi, operasyondan sonra TBMM Başkanlığı'na sunulmuş ve devam eden operasyonların gölgesinde, tutuklu milletvekillerinin meclisteki bu görüşmelere katılma talepleri ısrarla reddedilerek, rejim değişikliği Genel Kurul'dan geçirilmiştir. Referandum süreci yine HDP'li milletvekilleri cezaevindeyken işlemiştir. Ancak dokunulmazlıkların kaldırılması ve tutuklamalarla yetinmeyen iktidar, TBMM tarihinde eşi görülmemiş bir biçimde devamsızlıkları gündeme getirmiş, hatta seçilmiş milletvekilleri hakkında vatandaşlıktan çıkarma sürecini başlatmıştır. Bu süreçte HDP'nin Eş Genel Başkanı Figen Yüksekdağ'ın milletvekilliği, dokunulmazlığının kaldırılmadığı bir dosyada, tamamen hukuka aykırı biçimde yürütülen bir yargılama sonucu düşürülmüştür. Bunu kesinleşen cezası nedeniyle Diyarbakır milletvekili Nursel Aydoğan'ın milletvekilliğinin düşürülmesi izlemiştir. Bununla da yetinmeyen iktidar, HDP Şırnak Milletvekili Faysal Sarıyıldız ve Van Milletvekili Tuğba Hezer'in devamsızlık nedeniyle milletvekilliğinin düşürülmesine karar vermiştir.

Komisyon görüşmelerinden...

Ey yürütme, vekilimin verdiği soruya düzgün cevap ver demediniz

G. Paylan: Soru önergelerimizle ilgili beklemede olanlar var, gelmiyor, bir yıl sonra geliyor, keyfe keder veriliyor, kalitesiz cevaplar veriliyor, sorduğumuz soruya cevap verilmiyor, bütün bunlar var ve bununla ilgili herhangi bir şekilde çıkıp “Ey yürütme, böyle yapamazsın. Benim vekilimin verdiği soruya doğru düzgün cevap ver.” demediniz. Siz yürütmeyi dengelemek ve denetlemekle sorumlu bir gücün başkanıyorsunuz.

Hapisteki milletvekillerimiz için çaba göstermelisiniz

E. Kürkçü: Meclis üyelerimizin 10’u hapishanededir ve Meclis Başkanlığımız bu Meclis üyelerimizin aslında olmaması gereken hapishaneden çıkartılmaları için elinden bir şey gelmiyorsa bile oradan Meclis faaliyetlerine katılması için yapabileceği hiçbir şeyi yapmadı, onlarla temasımızı ve ilişkimizi sürdürmemizi engelledi. Orada olmayı hiçbiri hak etmiyor, siz bunu benden iyi biliyorsunuz. Yürütmeye müdahale etmenizi istiyoruz. “O insanların Meclis çalışmalarına katılmalarının önünü kapatıyorlar, açınız.” diyoruz. Bu mahkemelerle ilgili değil.”

6 milyon seçmenin iradesinin yeri hapis değil, Parlamentonun içidir

B. Özgökçe Ertan: Meclis çatısı altında var olan 6 milyon seçmenin iradesi görmezden geliniyor ve hiçe sayılıyor. Halk iradesi bu çatı altındaysa eğer ve böyle görülüyorsa, görülmek isteniyorsa 6 milyon seçmenin iradesi olan Sayın Selahattin Demirtaş’ın, Sayın Figen Yüksekdağ’ın ve diğer tutuklu milletvekillerinin hapiste olmaması gerekir, esas itibarıyla milletvekillerinin yeri bu Parlamentonun içidir, bu Parlamentoda olmaları gerekir. Evet, tutuklu milletvekillerinin olması, bir yandan dokunulmazlığımız devam ederken bir yandan milletvekillerinin tutuklanması, gözaltına alınması, tutuklu yargılanmaları gerçek bir ayıptır, demokrasi ayıbıdır, insan hakları ayıbıdır, bu ülkenin ayıbıdır, gerçekten bunu böyle görmek gerekiyor. Onların yasama faaliyetlerine, denetim faaliyetlerine ulaşması kesinlikle engellenmiş oluyor. Bir yandan hızlıca bizler hakkında -bunun tartışmasını çok yaptık ama- bize yönelik yani HDP’li milletvekillerini Meclis dışına itmek için, Meclis dışına çıkarmak

için topyekûn bir mekanizma var ve bu, bu şekilde işliyor. Bizleri Meclis dışına atmaya çalışan bir irade var. Bizleri susturmaya çalışan bir idare var.

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI

Diyanet İşleri Başkanlığı'na ayrılan bütçe her sene bir önceki yıla kıyasla çok ciddi artışlar yaşamış ve önemli boyutlara ulaşmıştır. Diyanet İşleri Başkanlığı, aralarında Kültür ve Turizm, Ekonomi, Kalkınma, Gümrük ve Ticaret, Çevre ve Şehircilik, Dışişleri, Bilim, Sanayi ve Teknoloji, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlıklarının bulunduğu dokuz bakanlığın tekil bütçelerinden ve Kalkınma + Dışişleri + AB Bakanlığı + Çevre ve Şehircilik Bakanlıklarının bütçelerinin toplamından fazla bir bütçeye sahiptir. Kurum bünyesinde istihdam edilen personelin sayısal dağılımı MY Bütçesinin askeri ve militer yapısının yanı sıra AKP'nin topluma dayattığı tekçi, mezhepçi din anlayışını da ortaya koymaktadır. Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi DİB'e ayrılan bütçe her geçen yıl artmaktadır. DİB yaklaşık 120.000 Personel istihdamından kaynaklı her yıl artan bir bütçeye sahiptir. Ayrıca bütçenin %93,35'i Personel Giderleri ve Sos. Güv. Prim Giderleri, geri kalanı; Mal ve Hizmet Alımı, Cari Transferler ve Sermaye Giderleridir. DİB harcamaları ile birçok bakanlığı geride bırakmıştır. Diyanet daha önceki yıllarda olduğu gibi bu yılda ek ödenek talebinde bulunmuştur. 2016 Kesin hesabına göre, 2016 yılı için Diyanet'in ayrılan bütçeden fazla olarak 89 milyonu aşkın ödenek gideri olduğu görülmektedir.

Yine DİB'in, 2017 yılı için de 1,3 milyar liralık ek ödenek talebinde bulunduğu basına da yansımıştır.

Din devlet ilişkileri tarihin ilk dönemlerinden beri en fazla tartışılan, iktidarları belirleyen, toplumlarda büyük çalkantılar meydana getiren olayların başında yer almaktadır. Tarih boyunca en büyük tartışma ve dinlerin felaketi, dinin devletin ve statükonun, iktidar güçlerinin emrine girmesi olmuştur. İnanç ve siyasal iktidar ilişkisinin yarattığı bilinen büyük felaketler inanç dünyasının en çok kabul gören dinlerinde de karşımıza çıkar. Musevilikten, Hıristiyanlığa ve Müslümanlığa değin siyasal iktidar kendi çıkarlarına hizmet eden bir yapı oluşturma isteğinden geri durmamıştır.

Dinin, devlet elinden, esasında siyasal iktidar elinden kurtarılmalı, Diyanet İşleri Başkanlığı özerk bir kurumlaşma seçeneği de dâhil olmak üzere birçok model altında yeniden düşünülmeli ve acilen iktidarların politikalarından etkilenmemelidir.

Diyanet İşleri Başkanlığı'na ayrılan bütçe her yıl düzenli olarak arttırılmakta ve herkesten toplanılan bu vergiler sadece tek bir mezhebin ihtiyaçları doğrultusunda kullanılmaktadır. Bu ülkede yaşayan önemli sayıda Alevi yurttaşımız bulunmakta ve bu kişiler de vergileriyle Diyanet Bütçesine katkıda bulunmaktadırlar. Ama söz konusu Alevi hakları olunca ne ibadet yerlerine saygı gösterilmekte ne de zorunlu din dersleri almak istememeleri dikkate alınmaktadır.

Türkiye yurttaşı Hıristiyanların kimlikleri; sürekli eleştirilen, aşılarak ilkeli ve vicdani bir siyaset izlendiği iddia edilen "katı reel politik çıkara dayalı dış siyaset"ten de daha incitici bir biçimde komşu Hıristiyan ülkelerle "mütekabiliyet" ilkesine bağlanarak, dış politika malzemesi yapılmıştır. Hiçbir yurttaşın temel insan hakları bir başka ülkenin politikasına bağlanamaz.

İslamiyet ve Müslümanlara karşı batıda zaman zaman ayrımcı nefret söylemleri uygulamalarına nasıl ki şahit oluyorsak; Hıristiyan ya da diğer inanışlara sahip yurttaşların da Türkiye'de nefret söylemlerine maruz kalmasını, hatta başka ülkelerin AKP karşıtlığı nedeniyle, din üzerinden bu nefret söyleminin doğrudan iç siyaset malzemesi haline getirmek toplumsal kutuplaşmayı artıran, farklı dine, inanca sahip yurttaşların linç kültürüne maruz kalmasına zemin hazırlamaktadır. Nitekim AKP'nin medya organları, sürekli olarak Türkiye'deki farklı din ve inanç kesimlerine nefret söylemini aşan, hakaret eden ve hedef gösteren bir tutum içerisinde.

Din – devlet işlerinin birbirinden ayrılması gereken yerde devlet ve din birbirlerini kontrol eden bir yapı şekline bürünmüştür. Tarafsızlığını yitirmiş, siyasal erkin emrine girmiş inancın manevi erdemini koruması ve sürdürmesi kendi özgünlüğü içinde kalması mümkün değildir.

Komisyon görüşmelerinden...

Diyanet, iktidarın tutumuna göre tavır belirliyor

B. Özgökçe Ertan: Özellikle dikkatimizi çeken husus, Diyanet İşleri Başkanlığının bütçesinin birçok kurumdaki fazla olduğudur. Son yıllarda özellikle bütçe görüşmelerinde de çokça tartışılmıştı ve yıl içerisinde ek ödenek talebinde bulunmasıyla da yine oldukça tartışıldı. Yani bu konuda neden bu kadar çok bütçe ihtiyacı var henüz kamuoyu bu konuda aydınlanmış değil. Ama kurumun sorun alanlarına dair bizlerin de söylemek istedikleri hususlar var. Özellikle toplumu ilgilendiren sosyal olaylarda zamanında açıklama yapıp tavır alması gerekirken, iktidarların tutumuna göre tavır belirliyor ne yazık ki. Kürtlerin yoğun olarak

yaşadıkları bölgelerde görev yapan personelin hizmet içi eğitimlerinde bölgenin gerçeklikleri ne yazık ki dikkate alınmıyor. Özellikle bu bölgelerde görev yapan personel, başta Kürt dili olmak üzere -Şafii mezhebi- Kürtlerin örf ve âdetleri hakkında son derece yetersizdirler.”

Diyanet, cenazelere yönelik saldırılarda neden hiçbir açıklama yapmıyor

B. Özgökçe Ertan: Geçen sene Cizre’de ve Şırnak’ta bulunduğum dönemde özellikle dikkatimizi çeken ve defalarca sormamıza rağmen cevap alamadığımız bir konu da cenazelerdir. Cenazelere dair uygulama konusunda gerçekten bir açıklama bekliyoruz. Özellikle cenazeler arasında ayırım yapılıp yapılmadığına dair buradan yanıt almak istiyoruz. Bildiğiniz gibi ölümle hüküm kalkar. Bir insan öldükten sonra onun insan onuruna yaraşır şekilde cenazesinin defni ve bir mezar taşına sahip olması ve ardından dinî gereklerin yerine getirilmesi en tabii haktır ve bu özellikle geride kalanlar için çok önemli, vicdani bir meseledir. Bu daha çok ahlak meselesidir ama biz geçen yıldan beri özellikle bu konuda bariz bir ayırım yapıldığını görüyoruz. İnsanların cenazelerinin sokaklarda teşhir edilmesinin, cenazelere yönelik muamelenin, gözlerinin oyulmasının, kafalarının kesilmesinin anlamı nedir yani bu konuda çok sayıda kanıt var ve Diyanet İşleri Başkanlığı bununla ilgili hiçbir sorumuza yanıt vermediği gibi hiçbir açıklama da yapmamıştır. Soru önergesi olarak da sorduk bir kez daha soruyoruz: Ölüler arasında ayırım mı yapılmaktadır? Diyanet İşleri Başkanlığının böyle bir genelgesi var mıdır? Var ise neye dayandırılıyorsunuz?

Diyanet sadece Sünni mezhebi Hanefi inancına göre hizmet veriyor

G. Paylan: Anayasa 10’a göre; “Herkes, din, ırk ayrımı gözetmeksizin kanunun önünde eşittir.” ve “Hiçbir kişiye, zümreye imtiyaz tanınamaz.” der. “Devlet organları bütün işlemlerinde eşitlik ilkesine göre hareket eder.” Ama Diyanet İşleri Başkanlığına baktığımızda tek bir kesime dönük, tek bir inanca dönük ve hatta tek bir mezhebe dönük hizmet veriyor. Burada bir çelişki var ve bu yaman çelişki bir türlü giderilemedi. Hani Osmanlı döneminde, baktığınızda bütün bu kurumlar, vakıflar ilişkisi çerçevesinde yerelde örgütlenen ve kendi içinde o dinî örgütlenmeleri yapan kurumları. Her dinî topluluk, kendi cemaatleri çerçevesinde bu dinî örgütlenmeleri yapardı ve mesela Ermeni Patrikhanesi bu anlamda 2.500 kiliseyi organize edebiliyordu, din insanı yetiştiriyordu, vakıflar çerçevesinde yerelde kaynaklar

ayrılabilirdi ve bu örgütlenmeyi yapabiliyordu, Rumlar öyle, Süryaniler öyle, diğer dinî topluluklar, Müslümanlar da öyle. Ama şimdi baktığımızda, tek din... Hani "Tek, tek, tek..." diyorsunuz ya, burada bir tek din bakışına tekrar tahkim etmeye çalışılan bir anlayış devam ettiriliyor. Oysa bakın, merkezî yönetim bütçesini görüşüyoruz. Bu vergi herkesten toplanıyor.

CUMHURBAŞKANLIĞI

Sayıştay Raporu'nda 2016 yılı bütçesiyle Cumhurbaşkanlığı'na **1.345.099.900,00 TL ödenek** tahsis edildiği, bu tutarın genel bütçe kapsamındaki kamu idarelerine verilen ödeneğin %0,23'üne tekabül ettiği ifade edilmiştir. Bütçe Giderleri ve Ödenekler Tablosuna göre Cumhurbaşkanlığı'nın 2016 yılı bütçe gideri tutarı ise yıl içinde alınan ödenekler ve yapılan tenkislerden sonra örtülü ödenekten yapılan aktarmayla 1.292.555.356,81 TL olarak gerçekleştiği belirtilmiştir.

Faaliyet sonucu raporlarına göre; 2016 cari yılı için gider kalemleri;

88.438.421,57 TL personel gideridir. Burada dikkat çeken diğer personele ayrılan ödenek tutarının toplam personel giderinin 1/3'üne tekabül etmesinin yanı sıra diğer personel ile kimlerin kastedildiğinin belirtilmemiş olmasıdır. Ayrıca geçtiğimiz yıl Sayıştay Raporu'nda 2014 yılı verileri belirtilmiş olup bu verilere göre personel gideri toplam 44.173.535,35 TL iken aradan geçen zaman zarfında bu ödenek 2 katı seviyeye ulaşmıştır.

Kurumun Sorun Alanları

Bağımsız, tarafsız bir cumhurbaşkanı olmaması en büyük sorun alanıdır. 16 Nisan 2017'de yapılan referandum ile cumhurbaşkanı çok geniş yetkilerle donatılmış ayrıca partili cumhurbaşkanlığı sistemine de böylelikle geçilmiştir. Cumhurbaşkanlığı, Plan-Bütçe Komisyonunda yapılan sunumda kurum temsilcisi tarafından defaatle cumhurbaşkanının dünya çapında bir lider olduğu ve o nispette de harcama kalemlerinin yüksek olduğu ifade edilmiştir. Hükümet "İtibardan Tasarruf Edilmez" söylemi ile hareket etmektedir.

Cumhurbaşkanlığı, ülke halklarını kutuplaştırmış, eğitimden sanata değin, kadın haklarından spora değin pek çok alanda kendi despotik yaklaşımlarını dayatmıştır. Pek çok yurttas hâlihazırda sosyal medya paylaşımlarında cumhurbaşkanını eleştirdiği için cezaevindedir.

Öte yandan itibardan tasarruf edilmez diyen cumhurbaşkanı kullandığı üsluptan da tasarruf etmeyerek dış politikada ettiği sözler ile Türkiye'yi yalnızlaştırmıştır. Cumhurbaşkanlığı bütçesi ile birlikte değerlendirilmesi gereken zaten seçildiği andan itibaren fiili başkanlık sistemini uygulayan 16 Nisan referandumu ile de bunu Anayasa örtüsüne sokan cumhurbaşkanının ülke halkları için oluşturduğu risktir.

Diğer taraftan; Cumhurbaşkanı için ayrılan harcama kalemlerinde hiçbir kamu yararı olmadığını vurgulamak isteriz.

Örtülü Ödenek Sorunu

Örtülü ödenek tanımı; bir mali yıl içerisinde devlet başkanlarına, hükümetlere veya kurumlara bütçeden ayrılmış harcama kalemi olarak özetlenebilir. Kullanma şartları ve yöntemleri konusunda seçenekleri vardır. Kullanıcısına harcama esnekliği sunar. Belirli bir projeye ve programa direkt olarak bağlı kalmayan bir harcama kalemidir. Örtülü ödenek için meclisin veya daha üst bir kurumun onayı gerekmez. Tahsis edilen kişi veya kurumun amaçlarını ve hedeflerini yerine getirmek için **bürokratik engellere takılmadan harçayabileceği ödenektir.**

Kanunda;

Örtülü ödenek, 5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu'nda yer alıyor. Kanun'un 24. Maddesi'ndeki örtülü ödenek düzenlemesi 27 Mart 2015 tarihinde değiştirilerek maddeye Cumhurbaşkanlığı da eklendi. Son düzenlemeye göre örtülü ödenek maddesi şu şekilde;

“Örtülü ödenek; kapalı istihbarat ve kapalı savunma hizmetleri, Devletin millî güvenliği ve yüksek menfaatleri ile Devlet itibarının gerekleri, siyasi, sosyal ve kültürel amaçlar ve olağanüstü hizmetlerle ilgili Devlet ve Hükümet icapları için kullanılmak üzere Cumhurbaşkanlığı ve Başbakanlık bütçelerine konulan ödenektir. Kanunlarla verilen görevlerin gerektirdiği istihbarat hizmetlerini yürüten diğer kamu idarelerinin bütçelerine de örtülü ödenek konulabilir. Örtülü ödenek, bu amaçlar dışında ve Cumhurbaşkanının, Başbakanın ve ailelerinin kişisel harcamaları ile siyasi partilerin idare, propaganda ve seçim ihtiyaçlarında kullanılamaz. İlgili yılda bu amaçla tahsis edilen ödenekler toplamı, genel bütçe başlangıç ödenekleri toplamının binde beşini geçemez. Başbakanlık ve diğer ilgili idare bütçelerinde yer alan örtülü ödeneklerin kullanılma yeri, giderin kimin tarafından yapılacağı, hesapların tutulma ve kapatılma yöntemi, gideri yapanın

değişmesi halinde yeni yetkiliye hangi belgelerin aktarılacağı Başbakan tarafından belirlenir. Örtülü ödeneklere ilişkin giderler Başbakan, Maliye Bakanı ve ilgili Bakan tarafından imzalanan kararname esaslarına göre gerçekleştirilir ve ödenir.”

27 Mart 2015 tarihli ve 6639 Sayılı Bazı Kanun ve Kanun Hükmündeki Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun’un (Torba Kanun) 39. maddesinde yer alan değişiklik şöyle; “Hükümet icapları” ibaresi “Devlet ve Hükümet icapları” şeklinde değiştirildi; “Başbakanlık bütçesine” ibaresi “Cumhurbaşkanlığı ve Başbakanlık bütçelerine” şeklinde değiştirildi; “Başbakanın ve ailesinin” ibaresi ise “Cumhurbaşkanının, Başbakanın ve ailelerinin” şeklinde değiştirildi.

15 Ağustos 2017 tarihinde yayınlanan 694 sayılı Kanun Hükmündeki Kararname (KHK) ile bir ek daha yapıldı. Buna göre, maddeye Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT) da eklendi. Maddenin son hali şöyle; “Cumhurbaşkanlığı ile Milli İstihbarat Teşkilatı Müsteşarlığı bütçesindeki ödenekler bakımından ikinci ve üçüncü fıkralar kapsamında yer alan hususlar Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile belirlenir ve uygulanır.”

Son düzenlemeye göre, Cumhurbaşkanı’nın ödeneği nerede ve nasıl harcayacağı sadece kendi imzasını taşıyan Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile belirleniyor. Anayasa’nın 107’nci maddesine göre Cumhurbaşkanı’nın tek başına imzaladığı kararnameler idari yargının denetimi dışında bulunuyor.

Örtülü Ödenek Harcamaları

2017 yılının ikinci ayında bütçe 6,8 milyar lira açık verirken, devletin güvenlik ve savunma, “örtülü ödenek”, taşıt kiralama, hane halkına yapılan transfer harcamalarındaki artışlar dikkat çekmiştir.Hükümetin 2017 yılının ilk 5 ayında örtülü ödenekten yaptığı toplam harcama geçen yıla göre yüzde 58 oranında artarak 871 milyon liradan 1 milyar 375 milyon liraya yükseldi. Bu arada, yılın ilk 5 ayında bütçe referandum yatırımlarının da etkisiyle 11 milyar 494 milyon lira açık verdi. Seçimlerin olmadığı geçen yıl ise bütçe aynı dönemde 9 milyar lira fazla vermişti.

Cumhurbaşkanlığı bütçesi bakımından en çok dikkatimi çeken şey Cumhurbaşkanlığı bütçesindeki katlanarak giden artışlara rağmen örtülü ödeneğin neredeyse Cumhurbaşkanlığının talep edilen bütçesinden 2 kat fazla artma ihtimalidir. Yani şu an için öngörülebilir örtülü ödenek, 2018’de birinci ayki harcamayı 12’yle çarparak bulduğum rakam 1 milyar 965 milyon lira olabilecek kadar yüksektir. Şimdi, gözünüzün önüne getirin,

hesabı verilebilir, denetlenebilir, Sayıştay denetimine giren rakamın neredeyse 2,5 katına yakın bir örtülü ödenek nedir, bununla ne yapılıyor?

Hakaret Davaları

Anayasa'nın 90. maddesi hükmünce cumhurbaşkanına hakaret suçunu düzenleyen TCK'nın 299. maddesi esas alınamaz ve uygulanamaz. "Cumhurbaşkanına hakaret" suçunu düzenleyen 5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu'nun 299. maddesi (765 Sayılı Mülga TCK m. 158) ile ilgili AİHM kararları incelendiğinde Cumhurbaşkanına hakaret suçunun ayrı bir suç olarak öngörülmesinin mümkün olmadığı, suçun bu haliyle öngörülmesinin ise AİHS'e aykırı olduğu da görülecektir. AİHM kararlarına bakıldığı vakit, **devlet başkanlarının hakaret konusunda diğer insanlardan daha ayrıcalıklı tutulamayacağı hususu, hiçbir şüpheye bırakmayacak şekilde izah edilmiştir.** Mahkeme'ye göre, ifade özgürlüğü karşısında devlet başkanının ayrıcalıklı statüsü kabul göremez.

Türkiye'de cumhurbaşkanı seçim usulü değişmiş olup halk tarafından seçilen ilk cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'dır. Halkın iradesinin doğrudan yansıması neticesinde seçilen Erdoğan döneminde "cumhurbaşkanına hakaret suçu"nu düzenleyen TCK'nın 299. maddesi çerçevesinde yasa maddesinin yürürlükte bulunduğu tüm süreç boyunca açılan dava sayısından fazla sayıda dava açılmış bulunmaktadır. Sadece Recep Tayyip Erdoğan döneminde üç binin üzerinde yurttaş hakkında soruşturma açıldığı, kovuşturmaya başlandığı veya ceza verildiği, çok sayıda kişinin de Cumhurbaşkanına hakaret suçunun CMK'nin 100/3 maddesi kapsamındaki katalog suçlardan olmamasına rağmen tutuklandığı kamuoyuna yansıyan istatistikler arasındadır. Bu suç kapsamında açılan soruşturma ve kovuşturmalara konu olan hususlar arasında gazete makaleleri, karikatürler, çok sayıda sosyal medya paylaşımı, mitinglerde yapılan basın açıklamaları veya atılan sloganlar yer almaktadır. Hakeza bazı durumlarda sloganları atanların tamamına yönelik topyekûn soruşturmalar da açılmaktadır.

2000 yılında cumhurbaşkanına hakaret suçlamasıyla sadece 4 kovuşturma başlatılırken, 2015 yılında ise bu 1953 oldu. Bu rakam, 1993 yılından bu yana bu suçlamayla yargılanan 3 bin 134 kişinin yüzde 62'sine tekabül ediyor. Son altı yılda açılan 2 bin 673 davanın 1505'i karara bağlanırken bunlardan sadece 280'inde beraat kararı çıktı. Sadece 2015 yılında 238 kişi cumhurbaşkanına hakareten ceza alırken, 151 kişi hakkında verilen cezanın açıklanması geri bırakıldı. Sadece 120 davada beraat kararı verildi. Raporda, Erdoğan'ın avukatlarının sadece geçtiğimiz yıl ağustos ayında geri çekilen şikâyet sayısının 4 bin olduğu yönündeki açıklamaları hatırlatıldı.

Açılan davalarda tutuklu yargılama kararı verilmesi, infaz edilemeyecek olsa bile hapis cezası istenmesi, hapis cezalarının yüksek para cezalarına çevrilmesi, devletin tüm kurumlarının TCK'nın 299. maddesi konusundaki hassasiyetleri, ülkede yaygın bir oto sansürün işlemesine neden olmuştur.

Bu davalardasiyasi söylem ve eleştiriler hakaret kabul edilmektedir. Kamusal eleştiri bağlamında değerlendirilmesi gereken "padişah" ve "diktatör" ifadeleri hakaret olarak kabul ediliyor.

“Cumhurbaşkanına hakaret” gerekçesiyle açılan binlerce soruşturma, hem gazetecileri toplumun yaşamını etkileyen sorunlarını aleni tartışmalarına katkıda bulunmaktan caydırmakta hem de toplumun bir kesiminin meşru protesto hakkını kullanmasını imkânsız hale getirmektedir. Bu tür bir yaptırım, yine aynı sebeple, basını bilgi sağlama ve kamuoyu bekçiliğinde bulunma görevini yerine getirmesini de engellemektedir.

Komisyon Görüşmelerinden...

Cumhurbaşkanı Herkesten Daha Eşit

E. Kürkçü: Esasen, Cumhurbaşkanlığının harcadığı sarfiyat kalemleri denetlenemiyor. Ama bunun karşılığında Cumhurbaşkanlığına sadece maddi değil aynı zamanda siyasi olarak da daha eşit muamele ediliyor. Cumhurbaşkanı, Birleşmiş Milletler düzenini eleştirmek için Orwell'ın Hayvan Çiftliği kitabındaki daha eşit olma iddiasını bir “sarcasm”, eleştiri mahiyetinde ifade etmişti fakat şu an Cumhurbaşkanı da Türkiye’de herkesten daha eşit. Cumhurbaşkanı, Adalet ve Kalkınma Partisinin Genel Başkanı olarak benimle ya da Selahattin Demirtaş’la tartışıyor, ağzına geleni söylüyor, söylesin, eleştiri hakkı madem çok geniş, kullansın ama biz çok daha mütevazı ifadelerle seslendiğimiz zaman Cumhurbaşkanına hakareten dava açılıyor. Bu bize şizofrenik bir iklim sunuyor tıpkı milletvekillerinin olduğu gibi. Bir yandan dokunulmazlığımız var; bir yandan yargılanıyoruz, dokunulmazlığımız yok. Cumhurbaşkanı da bir yandan Cumhurbaşkanı, herkes karşısında bir üst basamakta duruyor ama öte yandan parti başkanı olarak ağzına geleni söyleyebiliyor, eş genel başkanımıza aslında masumiyet karinesini çiğneyerek, görülmekte olan bir dava hakkında görüş beyan edilemeyeceği ilkesini çiğneyerek “terörist” diyor, biz ona bir yanıt verdiğimizde, bundan ötürü davacı olmaya kalktığımızda “Davacı olamazsın.” deniyor. Bu adaletsizliğin mutlaka ve mutlaka bir şekilde giderilmesi lazım çünkü sonuçta silahların eşit olmadığı bir tartışma alanındayız.

ADALET BAKANLIĞI

*Hep birlikte büyük insanlık değerleri için; kardeşçe, eşit, huzurlu, güvenli, refah ve barış içinde, karşılıklı saygı temelinde insanca yaşama mücadelesini büyütelim. Umutlarımızı ve iyi dileklerimizi yaygınlaştıralım. El ele vererek, özlemimizi duyduğumuz adaleti, özgürlüğü, eşitliği ve barışı sağlayalım.*³⁴

Adalet tam bir kamusal mal olup, kamusal malların hizmete dönüşmesi harcamalar yolu ile yapılması gerektiğinden adalet hizmeti de adalet harcamaları yapılarak devlet tarafından gerçekleştirilir. Adalet hizmetleri ve harcamalarının merkezi bütçe içerisindeki yeri ve önemi değerlendirildiğinde; Adalet Bakanlığı'nın bütçesi yıllara göre artış göstermiştir.

Fonksiyonel sınıflandırma ile kamu hizmet alanlarının belirlenmesi ve detaylı bir şekilde analiz edilmesi mümkün olup, Bakanlık bütçesinde en yüksek pay kamu düzeni ve güvenlik hizmetlerine ayrılmıştır. Bu kalemin toplam ödenek ve harcamalara oranı ortalama %80 civarındadır. Bakanlık bütçesi zamanla artış gösterse de Türkiye'de adalet harcamaları hala yetersizdir.

Özellikle mahkemelere ödenek artırımı yapılması ve daha fazla hâkim istihdam edilmesi için çalışma yapılması gerekmektedir. Avrupa Konseyi Etkin Yargı Komisyonu'nun (CEPEJ) 2014 raporuna göre Avrupa'da her 100.000 kişiye düşen hâkim ortalaması %21 iken bu oran Türkiye'de yüzde 10,7'dir. Ayrıca, AB'de her 100.000 kişiye düşen savcı ortalaması %11,8 iken bu oran Türkiye'de %5,8'dir. Raporda, Türkiye ve AB düzeyinde mahkemelere ayrılan bütçenin harcandığı kalemler de şu şekilde gösterilmiştir:

Adalet Bakanlığı'nın 2017 yılı bütçesinin birim bazında dağılımı, Türkiye'nin sorumlu kurumlarından biri olan Adli Tıp Kurumu Başkanlığı'na çok düşük kaynak ayrıldığını göstermektedir. Adli Tıp Kurumu işlevsiz ve usulsüz olduğu için defalarca eleştirilmesine rağmen, AK Parti iktidarı bu kuruma ilişkin düzenlemeyi de torba yasa tasarıları ile meclis gündemine getirmiştir. Meclis iradesinin, kanun yapma ilke ve usullerinin yok sayıldığı diğer torba yasa tasarılarıyla aynı mantıkla hazırlanan Bilirkişilik Kanunu ile kurumda yapılan değişiklik ne yazık ki Adli Tıp Kurumu'nun tarafsız ve bağımsız bir biçimde ve bilimsellik ilkesine uygun görev yapamamasına ilişkin sorunları çözmekten uzaktır.

Kurumun adil yargılanma hakkına uygun ve tarafsız bir bilirkişilik hizmeti verebilir hale getirilmesi için onu Adalet Bakanlığı bünyesinden çıkarıp bağımsız kılacak ayrıca bir yasanın hazırlanması gerekmektedir.

³⁴Bugün Edirne Cezaevi'nde tutuklu bulunan HDP Eş Genel Başkanı Selahattin Demirtaş'ın mesajı.

Sorun Alanları

2017 yılında da Adalet Bakanlığı yargılamaya ilişkin sorunların merkezinde yer almıştır. 2017 yılında OHAL rejimi kesintisiz uygulanarak olağan hale gelmiştir. OHAL rejiminde temel yasalar askıya alınmış, süreklilik arz eden KHL'lar ile adeta yeni bir yargı sistemi inşa edilmiştir.

OHAL'de Gözaltı:

Olağanüstü Hal ilanının ardından yayınlanan 667 (23.07.2016) ve 668 (28.07.2016) sayılı Kanun Hükmünde Kararnameler ile gözaltı süresi **30** güne çıkarılmış, 2016 yılının sonuna kadar geçen sürede uygulanan bu süre Avrupa Konseyinin farklı mekanizmalarının uyarılarıyla 23 Ocak 2017 tarihli 684 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile maksimum 14 güne (7+7) indirilmiştir.

Herhangi bir KHK'da belirtilmemiş olmakla birlikte, gözaltına alınanların Ceza Muhakemeleri Kanununun 95. Maddesinde yakınlarına derhal haber verme yükümlülüğünün aksine OHAL döneminde Cumhuriyet Savcıları tarafından 24 saat haberleşme kısıtlaması keyfi olarak uygulanmaktadır.

28 Temmuz 2016 tarihli 668 sayılı KHK ile Cumhuriyet Savcılarının gözaltına alınan kişilerin avukatlara erişimini sınırlama yetkisi 5 güne kadar çıkarıldı. Daha sonra 23 Ocak 2017 tarihinde yayınlanan 684 sayılı Kanun hükmünde Kararname ile bu süre 24 saate indirildi.

OHAL'de Tutuklama:

UYAP verilerine göre, 31 Ağustos 2017 tarihi itibarıyla tutuklu sayısı 87404'dür. 694 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Tutuklulukta Gececek Süre başlıklı CMK 102. Maddesinin 2. Fıkrasında yapılan kalıcı bir değişiklikle ağır ceza mahkemesinin görev alanına giren işlerde azami tutukluluk süresi beş yıldan, 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun İkinci Kitap Dördüncü Kısım Dördüncü, Beşinci, Altıncı ve Yedinci Bölümünde tanımlanan suçlar ile 12/4/1991 tarihli ve 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu kapsamına giren suçlarda **yedi yıla** çıkarılmıştır.

668 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 6. Maddesinin d bendi ile tutukluların avukatları ile görüşmelerine "toplumun ve ceza infaz kurumunun güvenliğinin tehlikeye düşürülmesi, terör örgütü veya diğer suç örgütlerinin yönlendirilmesi, bunlara emir ve tâlimat verilmesi veya yorumlarıyla gizli, açık ya da şifreli mesajlar iletilmesi ihtimalinin varlığı halinde,

Cumhuriyet savcısının kararıyla,” aşağıda belirtilen kısıtlamaların konulabileceği hükme bağlanmıştır.

Yargılama Sürelerinin Uzunluğu

Yine **yargılama sürecinin uzunluğu**, Türkiye yargısının uzun zamandır devam eden bir sorunu olmuştur. Tutukluluk veya tutukluluğun devamı kararlarında hukukun gerektirdiği gibi kişiyi hürriyetinden yoksun kılmayı haklı kılacak delillere ve temellere dayanan uygun bir gerekçelendirme çoğu zaman yapılamamaktadır.

Uzun yargılama süresinin başlıca nedenleri şu şekilde listelenebilir:

- *OHAL rejimi ve uygulanan KHK'ler.*
- *Mahkemelerin iş yükünün fazla olması:*
- *Mahkemelerde hâkim ve savcı dışındaki personel sayısının yetersiz olması:*
- *Hâkim, savcı ve personelin eğitim düzeyinin yetersiz olması*
- *Hâkim ve savcılıkta uzmanlaşmanın bulunmaması*

Çoğunlukla yapısal faktörlere dayanan yargılama süresinin uzunluğu konusunun ele alınması için yapısal çözümlere ihtiyaç olduğu açıktır. Bu çözümler arasında bilirkişi sisteminin gözden geçirilmesi, kamu hizmeti cezalarının etkin olarak kullanılması ve denetimli serbestlik uygulamasının teknolojik imkânlar da kullanılarak kapsamının genişletilmesi de yer alabilir.

Çocuk Adalet Sistemi

Çocuk adalet sisteminin çocukların korunmasını ve desteklenmesini temel alan bir nitelikten uzak olması da insan hakları ve çocuk hakları savunucuları tarafından sıklıkla dile getirilen bir konudur. Çocuklar suça sürüklenmeden önce önleyici hizmetlerden faydalanamamakta, son çare olması gereken özgürlüğünden mahrum bırakmaya öncelikli olarak başvurulmaktadır.

Silopi'de panzerin evlerine girmesi sonucu hayatını kaybeden Yıldırım kardeşlerin ölümüne neden olan polisin yargılandığı davada savunma yapan tutuklu polis Ömer Yeğit, ehliyetinin olmamasına rağmen daha önce farklı yerlerde görevlendirildiğini belirterek, olaydan kendisini görevlendiren emniyet müdürü ve yetkilileri sorumlu tuttu. Mahkeme heyeti Yeğit'in tahliyesine karar verdi. Yetkili polis memuru “Daha öncede kaymakam görevlendirme yaptı. Emniyet müdürü bunu görevlendirme

yapmıştı zaten. Sorumlu emrini verene aittir. Ben Ömer Yeğit'ten sorumluyum ancak benden sorumlu Emniyet Müdürü Selçuk Erdoğan sorumludur. Selçuk Erdoğan görevlendirme yaptı ancak altına ben imza attım. İlçe Emniyet Müdürü tüm şartlarda emir verir. Sözlü emir verdi. Müdür talimatı için yazılı belge isteyemedim. Emri duyan polisler var. Benim yardımcıma bu talimat sözlü verildi. 3 polis şahittir.” şeklindeki ifadeler sonrasında sorumluluğu olan kolluk kuvvetlerinin davaya dahil edilmesi gerekirken tek tutuklu kişi de tahliye edilmiştir.

Diyarbakır'ın Sur ilçesinde ilan edilen sokağa çıkma yasağı esnasında 12 Ekim 2015 tarihinde annesi ile birlikte fırından ekmek almaya giderken Fatihpaşa Mahallesi Bahçe Sokak'ta başından tek kurşunla vurularak öldürülen 12 yaşındaki Helin Hasret Şen'in ölümü üzerinden 2 yıl geçmesine rağmen davada hiçbir ilerleme kaydedilmemiştir.

Cezasızlık Politikası

İktidarın söylemlerinde darbe teşebbüsü ile keşfettiğini söylediği ancak her ne hikmetse mazisini geçmişe dayandırdığı ve adına Fethullahçı yapı dediği örgütün keşfi ile 90'lı yıllarda devlet terörünün kısmen de olsa yargılama konusu yapıldığı pek çok dava hâkim ve savcıların Fethullahçı yapı ile bağlantısı olduğu ve dolayısıyla askeriyeğe itibar kaybettirme amacı taşıdığı, bundan mütevellit hükmünün olmadığı gerekçesi ile yeniden yargılamaya konu edilerek cezasızlık etkin kılınmaya çalışılıyor.

Musa Çıtil, Mete Sayar, Cemal Temizöz'ün yargılanmaları beraatla sonuçlandırılmıştır. Devam eden Lice Davası, Dargeçit JİTEM Davası, JİTEM Ana Davası ve bu davayla birleşen Musa Anter Davası'ndaki tutum ve seyir de çok farklı görünmemektedir. Bu davalarda uzun yıllara varan yargılamalar, binlerce kilometre uzağa nakledilerek mağdurlardan ve kamuoyunun ilgisinden uzak tutulmaya çalışılmış ve failer bir bir beraat ettirilmiştir. Oysa binlerce faili meçhulün, zorla kaybettirme köy yakma/boşaltma vakasının yaşandığı bir ortamda, yaşananları münferit vaka olarak ele alınamaz. Bölgede yaşananlar sistematik bir devlet politikasının ürünüydü ve yargı da bunun bir ayağıydı. Yargı bugün de halen sistematik bir cezasızlık politikası yürütmekte, cesur bir yargılama yapamamaktadır.

Adli Tıp Kurumu

Adalet Bakanlığı'na bağlı Adli Tıp Kurumu Başkanlığı ile ilgili sorunlar iki ana başlıkta toplanabilir. İlk olarak, **hasta mahpusların** durumu hala ciddiyyetini korumaktadır. Bilindiği üzere, hapishanelerde yaşamını tek başına idame edemeyen mahpuslara ilişkin ceza

infazının geri bırakılması kararı Adli Tıp Kurumu'nca düzenlenen ya da tam teşekküllü hastanelerin sağlık kurulları tarafından düzenlenip Adli Tıp Kurumu'nca onaylanan rapor üzerine verilmektedir. Bu konuda yüksek otorite ilan edilen Adli Tıp Kurumu'nun gerek iş yükünün fazlalığı, gerekse siyasi iktidar tarafından atanan başkan ve üyelerin zaman zaman verdiği bağımsız olmayan kararlar hasta tutuklu ve hükümlülerin tahliyelerini yavaşlatmakta ve geciktirmektedir. Adli Tıp Kurumu Başkanlığı'na ilişkin ikinci büyük problem de özellikle cinsel taciz ve tecavüz vakalarında kurumun verdiği tartışmalı kararlardır. Kurum, kadınların ve çocukların tecavüzden sonra ruh sağlığının bozulup bozulmadığına ilişkin verdiği kararlarda kamuoyu kadın ve çocuk örgütleri tarafından sıklıkla eleştirilmektedir.

OHAL Komisyonu

İhraç edilen kamu görevlilerinin başvuracağı etkili hiçbir iç hukuk mekanizması bulunmamaktadır. 23 Ocak 2017 tarihinde çıkan 685 sayılı OHAL KHK'sı ile Mahkemelerin başvurulara ilişkin görevsizlik kararı vererek dosyaları Olağanüstü Hal İnceleme Komisyonuna göndermeleri istenmiştir. Yurttaşların Danışta'ya, İdare Mahkemesine, Anayasa Mahkemesine yaptıkları başvurular, Mahkemelerin Olağanüstü Halde çıkarılan Kanun Hükmünde Kararnameleri denetleme yetkileri olmadığı gerekçesiyle reddedilmektedir. Böylece yeni davaların açılmasının önü kesilmiş, açılan davalar sonuçsuz bırakılmıştır.

Komisyon görüşmelerinden...

M. Danış Beştaş: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinde 2016 yılında en yüksek miktarda tazminata mahkûm edilen ülke Türkiye. Sayın Bakan, siz konuşmanızda OHAL İnceleme Komisyonunun çok büyük bir adım olduğunu söylediniz. OHAL İnceleme Komisyonu ne yaptı? Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine giden başvuruları geri döndürmek için kuruldu. 100 binlerce ihracın göreve dönmeleri için yargı yolu kapatıldı. Yargı yolu kapatılamaz. Bunlar er ya da geç dönecek, yargıya başvuracak ama şu anki mağduriyetlerin hesabını kim verecek?

FETÖ" adı altında binlerce, on binlerce hakkında tek bir soruşturma olmayan, tek bir kere adliye yüzü görmeyen doktorlar, kamu görevlileri ihraç edildi ve OHAL İnceleme Komisyonu şu ana kadar hâlâ tek bir karar vermiş değil.

Adalet Bakanlığı'nın Yargı Kurumları Üzerindeki Etkisi

AKP Genel Başkanı Erdoğan, Almanya’da yaptığı açıklamada, Eş Genel Başkanımız Selahattin Demirtaş için "O bir teröristtir" ifadelerini kullanarak devam etmekte olan yargılama sürecine müdahale etmiştir.

Adalet Bakanlığı, Eş Genel Başkanlarımız Figen Yüksekdağ ve Selahattin Demirtaş’ın Kayseri’de görülen davasına GİZLİ ibareli bir yazı göndererek, mahkemenin duruşmada hazır bulunma kararına müdahale etmiştir. Bu yazı ile mahkeme de hazır bulunma yerine SEGBİS ile duruşmanın gerçekleştirilmesi önerilmiştir. Eş Genel Başkanlarımızın Kayseri’deki davası için mahkeme duruşmaya getirilmeleri kararı vermiştir. Ancak Bakanlık mahkemeye GİZLİ ibareli bir yazı yazarak, “SEGBİS ile duruşmanın yapılmasını, eğer bu olmuyorsa günsüz olarak mahkemeye getirilmesi” talimatı gönderilmiştir. 14.11.2017’de kayseri de görülen duruşmada “günsüz olarak mahkemede hazır edilmeleri" kararı alınmıştır. Şimdi bu tarafsız, bağımsız mahkeme kararı mı yoksa gizli yazı ile gönderilen talimatın yerine getirilmesi mi?

Ayrıca, Adalet Bakanlığı cezaevinde tutulan milletvekillerinin yargılama süreçleri hakkında Bakanlığa bilgi verilmesi amacıyla tüm savcılıklara resmi yazılar göndermiştir. Bu yazılar da dosyaların duruşma tarihlerinin, karara bağlanmışsa karar suretinin, karara bağlanmamış ise bütün duruşma tutanaklarının ivedi olarak iletilmesi istenmiştir.

İzolasyon

Abdullah Öcalan ile avukatları en son 27 Temmuz 2011 yılında görüşmüşlerdir. İmralı için var olan hukuk sisteminin dışında gayri hukuki bir sistem uygulanmakta olup, son 10 ayda 80’in üzerinde avukat ve 40’ın üzerinde aile ziyareti talebinin reddedilmiştir. 15 Temmuz’daki darbe girişiminin ardından ilan edilen ve halen devam eden Olağanüstü Hal (OHAL) koşullarında tecrit derinleşerek devam etmektedir. Devletin sürdürdüğü politika ulusal ve uluslararası hukuka aykırı şekilde İmralı’daki durumdan hiçbir şekilde haber alamama şekline dönüşmüştür. Yasaların açıkça tanıdığı haklardan olan avukat ve aile ziyaretlerine, mektup alıp gönderme dâhil hiçbir iletişim kurma imkânına müsaade edilmemektedir.

İmralı Hapishanesi’ne yapılacak ziyaretlerle ilgili keyfilik ve hukuksuzluk devam etmekte olup avukat yasağı yedinci yılına girmiştir. 2017 yılında yapılan avukat ve aile ziyareti talebi Bursa İnfaz Hâkimliği’nin “mahpuslara olağanüstü hal süresince yazılı haberleşme, dışarıyla iletişim kurma ve ziyaretçi kabulü yasaklanmıştır” yönündeki kararı gerekçe gösterilerek keyfi bir şekilde reddedilmiştir. Avukat ve ailenin dışında, aralarında değişik ülkelerden

Avrupa Parlamentosu milletvekilleri, sendikacı, akademisyen ve insan hakları aktivistlerinin yer aldığı uluslararası heyetin İmralı'yı ziyaret etmek için Adalet Bakanlığı'ndan talep ettiği randevu yanıtı bırakılmıştır.

1999'dan bugüne kadar yaşanan İmralı süreci boyunca tüm ülkede yaşanan deneyimler şunu çok iyi göstermiştir ki, ne zaman ki Kürt meselesine yaklaşım konusunda güvenlik politikaları ön plana çıkarılmışsa İmralı Hapishanesi'nde uygulanan tecrit de bu politikalara paralel bir şekilde derinleştirilmiştir. Bugün de ülkenin içinde bulunduğu koşullar ile İmralı'daki mutlak tecrit çok açık bir şekilde paralellik göstermektedir. Bir yandan ülke derin bir kaos ve çatışma ortamını yaşarken, diğer yandan da İmralı'da mutlak haber alamama durumu söz konusu olup, her türlü temas engellenmektedir. İmralı'daki mutlak tecrit İnsani, hukuki, politik açıdan kabul edilemez olup, hukukun çöküşü ile inşa edilen mevcut 'İmralı Sistemi'nin bir an evvel sonlandırılması gerekmektedir.

Dolayısıyla Türkiye'de adalet hizmetleri ve bu bağlamda yapılan kamu harcamaları sosyoekonomik ve mali açıdan oldukça önemlidir. Ülkemiz Avrupa Birliği müktesebatına uyum çerçevesinde bu konuya ilişkin önemli hedefler belirlemiş ve uygulamalarla pekiştirmeye yönelik adımlar atmış ancak 2015 yılında yapılan seçimler ve özellikle OHAL sonrasında sürece ilişkin gerileme yaşanmıştır. Adalet hizmetleri ve harcamaları yönünden Onuncu Kalkınma Planına bakıldığında, Dokuzuncu Kalkınma Planı döneminde çıkartılan temel kanunların Türk-AB Hukuku arasındaki uyumun sağlanması açısından önemli bir rol oynadığı görülmüştür. Bu plan döneminde, adalet binalarının sayısı artırılarak, Ulusal Yargı Ağı Projesi (UYAP)'ın altyapısı tamamlanmıştır. Bütün bu çalışmalar adalet hizmetlerine dönük harcamaların devlet bütçesinden aldığı payların nispi olarak artmasını gerektirmiştir. Nitekim Türkiye'de adalete erişim, uzun yargılama ve tutukluluk süreleri, adli yardımların yetersizliği, cezaevi koşullarının kötülüğü gibi konular adalet hizmetlerinin geliştirilmesi gerektiği yönünde ele alınmaktadır.

Türkiye'de adalet hizmetlerine yönelik yapılan harcamalara rağmen adalet hizmetlerinden beklenen etkinliğe ulaşabilmek yönünden bütçeden daha fazla nispi anlamda pay alması gerektiği ortadadır. Çünkü adalet harcamaları günümüzde Merkezi Yönetim bütçesi içinde halen çok düşük oranlarda gerçekleşmektedir. Adalet harcamalarının bütçedeki nispi payının artırılmasına yönelik yapılacak iyileşmeler, adalet hizmetlerinin kalitesini ve adalet hizmetlerinin sosyo-ekonomik ve mali yönden ortaya çıkabilecek olumlu etkileri de beraberinde getirecektir. Buna göre, ekonomik hedefler yönünden öngörülebilirliğin artması, toplam yatırım hacminin artırılması, vergi kayıp ve kaçakları ile etkin mücadele edilerek

kayıt dışı ekonominin boyutlarının düşürülmesi ve toplumun adalet sisteminden beklentilerinin artırılarak bu konuda güven ortamının oluşturacak politika ve uygulamalara yer verilmesi gerekmektedir.

Hâkimler ve Savcılar Kurulu (HSK)

Anayasa’da yapılan 16 Nisan 2017 referandumu ile yürürlüğe giren en temel değişikliklerden bir tanesi de kuşkusuz Anayasa’nın 159 uncu maddesinde yapılan HSYK’nın HSK olarak yeniden revize edilmesi ve dolayısıyla yargının yürütmeye doğrudan bağlanmasına ilişkin düzenlemedir. Nitekim bu düzenleme ile yasama, yürütme ve yargının bağımsız birer erk olduğuna ilişkin kuvvetler ayrılığı ilkesi de son bulmuştur. Anayasa değişikliğine ilişkin görüşmelerin komisyon aşamasında da sıklıkla bu vurguyu yaptığımız halde HSYK’nın yapısının daha demokratik kriterlere evrilmesine dönük taleplerimiz karşılık bulmadı ve yargının bağımsızlığına dair endişelerimiz ne yazık ki hayat buldu. Referandumun hemen akabinde oluşturulan ve üyelerinin cumhurbaşkanınca belirlendiği HSK’nın ilk görevi yargıda muhalif buldukları yargıç ve savcılarını tenzili rütbe yapıp, görev yerlerini değiştirmek olmuştur. Eski HSYK başsavcılarının Yargıtay’a gönderilmesi, Yargıçlar Sendikası üyelerinin küçük illere gönderilmesine mukabil hükümete yakınlıkları ile bilinen isimlerin terfi ettirilmeleri ve kritik görevlere getirilmeleri yapılan değişikliğin dikkat çekici tarafı olmuştur.

Elbette yargı erkinin bugüne değin geliştirdiği pratik demokratik ve bağımsız karar organı olma sorumluluğundan uzak bir yapıda idi. Ancak gelinen aşamada yaşananlar hukuk devleti ilkesinden taviz verildiğinin açık bir resmidir ve toplumsal açıdan kaygı vericidir. Konuyu tarihsel açıdan ele alırsak eğer, Türkiye’nin yakın geçmişine ait en kritik düzenlemelerden birisi de HSYK’nın yapısına dair yapılan çeşitli düzenlemeler olmuştur. Hükümet, “*hukukun üstünlüğü*” prensibinin yargının kendisi içinde bağlayıcı olması gerekliliğini öne çıkartan bir söylemle yüksek yargının ve yargının idaresine yönelik çeşitli reform adımları atmıştır. Nitekim 12 Eylül 2010’da halkoylamasına sunulan anayasa değişiklikleri de özünde yargıyı dönüştürmeyi hedefleyen bir hamleydi. Değişiklik paketi Anayasa Mahkemesi ve Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu’nun (HSYK) daha çoğulcu bir yapıya kavuşması iddiasındaydı. Özellikle Türkiye yargısının merkezîyetçi hiyerarşik yapısının odağında olması itibarıyla, HSYK ile ilgili değişikliklerin yargıyı daha demokratik bir idari yapıya kavuşturacağına ilişkin beklentiler oldukça yüksekti. Dahası, bürokratik bir iktidar odağı olan HSYK’nın daha katılımcı, çoğulcu ve sivil denetime tabi bir yapıya dönüşecek olması, diğer bürokratik devlet kurumlarının da benzer bir dönüşümden geçebileceğine ilişkin sembolik bir anlam

ifade ediyordu. Bu söylem neticesinde 2010 referandumunda bir takım düzenlemeler hayata geçirildi. Ancak yargının bağımsızlığı gerçek hayatta karşılık bulmadı. Çünkü Hükümet; yürütmenin yargı üzerindeki en önemli vesayet kurumu olan Adalet Bakanlığı'nın yetkilerini yargı üzerinde kaldırmak yerine arttırmaya dönük hamleler yaptı. Böylece AKP iktidarının büyük imtiyazlar sağladığı ve “ne istediniz de vermedik” itirafında da açıkça belirtilen; Fethullah Gülen Örgütü'nün kadrolarının şekillendirdiği, iktidara yakınlıkla ve denetimsizlikle malul yargı, bir iktidar hesaplaşması neticesinde AKP'nin de 'düşmanı' haline geldi. Bu kırılma, 17-25 Aralık operasyonlarıyla kamuoyuna da yansdı. Buna cevap iktidar tarafından yine HSYK'nın dengelerinin değiştirilmesiyle verildi.

HSYK'nın yapısı, kuvvetler ayrılığı ilkesiyle yargının bağımsız ve tarafsız yapısının temel dayanaklarından birisidir. Bu nedenle başta kurulun tarafsız ve bağımsız olabilmesi, siyasi iktidarlardan ayrı karar verebilme niteliğini haiz olması son derece önemlidir. Yine kurulun bağımsız yapısının bir güvencesi olarak, atama ve disiplin işlemleri de siyasi iktidarlardan bağımsız bir biçimde gerçekleşebilmelidir. Bu nedenle Venedik Kriterlerinde de esas alındığı üzere Adalet Bakanı'nın kurul üzerinde etkili ve yetkili olmasının kurulun bağımsızlığına hanel getireceği kuşkusuzdur. Yasama ve yürütmenin yanında apayrı bir görevi icra eden yargı erki tüm baskı ve etkilerden uzak tutulmalıdır. Ancak gelinen aşamada, Kurulun başkanı yürütmenin bir parçası olan Adalet Bakanı iken ve üyelerinin hükümet partisi tarafından belirlendiği bir yapıda ne yargı bağımsızlığından ne de hukuk devletinden söz etmek mümkün değildir. Tüm eleştirilerimiz ve kaygılarımız bu son atamalarla hayata geçmiş ve hâkim - savcılar tamamen hükümetin memurları biçiminde şekillenmiştir.

Oysa yargı bağımsızlığı ancak Kurul'un üye seçimlerinin kaynaktan, yani geldikleri kurumlardan seçilerek gelmeleri biçiminde ve kurul yapısında çeşitlilik olması halinde mümkün kılınabilir. Yargıçlar Cumhurbaşkanına bağlı birer memur değil adaletin temsilcileri olduğu vakit hukuk devletinden söz etmek mümkün olur. Bu bağlamda, Kurul'un Cumhurbaşkanına bağlanması ile yargının bağımsız olma özelliğinin elinden alınmış olması; tüm yetkilerinin artırılmış olduğu bir Cumhurbaşkanlığı modelinde risk alanları da kaygı boyutunu artırmıştır. Nitekim HSK tarafından yapılan son atamalar ile bu kaygı hayata geçmiş olup hukuka olan güvenin sarsılmasının ekonomik, politik ve sosyolojik kırılmalara yol açacağı aşikârdır.

Türkiye Adalet Akademisi

Türkiye Adalet Akademisi'nin mali tablolarına ilişkin bir açık bulunmamakla birlikte bu bütçenin kullanım alanları ve bu akademinin tedrisatından geçen hâkim-savcılarının hâlihazırda verdikleri kararlar ve hukuku uygulama biçimleri ülkenin en kanayan yarasıdır.

Kuşkusuz bu kurumun bağımlı yargının temellerinin atıldığı, hâkim-savcı adaylarının son derece büyük baskılara maruz kaldıkları bilinen bir ülke gerçeğidir. Oysa dosyanın giriş bölümünde belirtildiği gibi Akademi'nin kurulmasındaki motivasyonlardan biri bağımsız bir kurum oluşturulması idi. Ancak Şubat 2014'te kabul edilen 6524 Sayılı Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile birlikte Adalet Akademisi başkanı ve başkan yardımcılarının Adalet Bakanı tarafından seçilmesi düzenlenmiştir. Bu durum, yürütmenin yargıya müdahale gücünü arttırmakta ve akademinin bağımsızlığını engellemektedir. Elbette bu duruma cumhurbaşkanının söylemleri ve hâkim-savcılar baskı altına alan hamleleri de eklenince ortada bağımsız bir kurumdan söz etmek güçtür.

Türkiye Adalet Akademisi, uzun dönemdir Raoul Wallenberg İnsan Hakları ve İnsancıl Hukuk Enstitüsü, İsveç Kalkınma Ajansı ve Avrupa Konseyi gibi uluslararası kuruluşlarla eğitim ve araştırma alanında işbirliği yapmaktadır. Bu kuruluşlardaki yetkililer, 2014'teki mevzuat değişikliğinin etkilerinin, eğitim programlarında kendini gösterdiğini ifade etmektedir. Projeler kapsamında uluslararası insan hakları mevzuatını da içeren eğitimlerin sağlandığı belirtilse de, bu eğitimlerde Türkiye için "sakıncalı" ya da "hassas" görülen konulara girilemediğini ve hükümet görüşleri ile politikalarının içeriğe önemli oranda yön verdiği ifade edilmektedir. Her gün haberlerde rastladığımız insan haklarına aykırı kararlar da verilen eğitimlerin niteliği konusunda şüphe uyandırmaktadır.

2015 İlerleme Raporu'nda Türkiye'de yargı çalışanları için sistematik eğitim geliştirilmesine ve akademinin kapasitesinin artırılmasına yönelik bir stratejinin mevcut olmadığı belirtilmiştir. Aynı rapora göre, son yıllarda hâkim ve savcı adaylarının sayısındaki artış ve hizmet öncesi eğitimin süresinin sürekli değiştirilmesi (bu süre şu anda 6 aydan daha kısa) akademinin yüksek kalitede eğitim verme kapasitesini düşürmektedir.

17 Aralık 2013 tarihinde yargının aslında bağımsız olmadığını ortaya çıkan ses kayıtları sayesinde öğrenmiş olduk. Bu süreçte hükümet 166 hâkim- savcının görev yerini değiştirilmiş olup daha evvel Fethullah Gülen Örgütünden oluşturulan yargı kadroları bu tarihten itibaren AKP kadrolarına dönüştürülmeye başlanmıştır. Esasen yine hükümet

tarafından hâkim ve savcı olarak ataması yapılan kişilerin gerçekte Fethullah Gülen Örgütü mensupları oluşu da 15 Temmuz darbe girişimi neticesinde açığa çıkmış olup ardından toplam 4 bin 176 hâkim ve savcı hakkında işlem yapılmış; 3 bin 886 hâkim-savcı ihraç edilmiştir. Nitekim darbe girişimini açıkça fırsata çeviren hükümet; binlerce hâkim-savcıyı açığa alırken yeni alımları liyakat ve başarıya göre gerçekleştirmemiştir. Ocak ayında yayımlanan 680 sayılı KHK'nin 6. Maddesi ile 24.2.1983 Tarihli Ve 2802 Sayılı Hâkimler Ve Savcılar Kanununun 9/a maddesinin beşinci fıkrasının birinci cümlesinde yer alan “en az yetmiş puan almak kaydıyla” ibaresi ile “aynı fıkranın ikinci cümlesi yürürlükten kaldırılmıştır.” denilerek sınavda baraj kaldırılmıştır.Yapılan sınavda mülakat aşamasını geçerek hâkimliğe kabul edilen 900 kişiden 800'ünün AKP'li olduğuna dair ciddi emareler söz konusudur. Yazılı sınavda oldukça yüksek puan alan kişiler mülakatta elenirken sınav barajının kaldırılmasıyla mülakat hakkı kazanan 55-60 puan alan kişilerin mesleğe kabul edilmeleri bu şüpheleri artırmaktadır. AKP Elazığ İlçe Başkanı Kadir Nozoğlu; AKP Giresun Kadın Kolları Başkanı Behice Çavuşoğlu; Edirne Merkez İlçe Başkanlığı Yöneticisi Ceyda Bozdağ; Ankara Büyükşehir Belediye Başkanı Melih Gökçek'in avukatı Hacer Alan gibi AKP'nin yönetim kadrosundan olan kişilerin hâkimliğe alınması ise kadrolaşmaya dair kaygıları artırmaktadır. Oysa Yargı bağımsızlığı ve hukukun üstünlüğü ilkesi bir toplumun ana damarıdır ve bu damarın kesilmesi halinde adaletten söz etmek mümkün değildir. Adaletin tecelli etmediği, yargıya olan güvenin hiç kalmadığı bir aşamada Adalet Akademisi'nin de bağımsız güçlü hukukçular yetiştirdiği şüphelidir.

Anayasa Mahkemesi

Eş Genel Başkanlarımız ve milletvekillerimizin bir yılı aşkın süredir tutuklu olmasına neden olan süreci başlatan dokunulmazlıkların kaldırılması işlemiyle ilgili de Anayasa Mahkemesi hukuka uygunluk denetimi yapmak yerine topu taca atmayı tercih etmiştir. Hatırlanacağı üzere dokunulmazlıklar, bir defaya mahsus ve belirli dosyaları kapsayacak şekilde, Anayasa'ya geçici madde eklenmesi suretiyle kaldırılmıştı. Açıkça Anayasa'ya aykırı olan, hatta doğrudan Anayasa'yı ihlal etmek için bu yöntemle yapılan bu değişiklikler neticesinde, hukuk kullanılarak siyaset dizayn edilmeye çalışılmıştır. İktidarın bu çabasında ona en büyük desteği sunanlardan biri, sessiz kalmayı tercih eden Anayasa Mahkemesi olmuştur.

Geçici madde eklenmesiyle, Anayasa tarafından milletvekilliği dokunulmazlığının kaldırılması için tanınan hak ve güvenceler ortadan kaldırılmış, muhalefet milletvekilleri iktidarın kontrolündeki yargı mercilerine teslim edilmiştir. Bunun neticesinde, sistemli bir düşmanlık politikasının muhatabı haline gelen HDP'nin eş genel başkanları ve

milletvekillere operasyon başlatılmıştır. Bugüne dek 15 HDP'li milletvekili tutuklanmıştır. 9 HDP'li milletvekili de hala cezaevindedir.

Anayasa Mahkemesi bu süreçte kendi içtihadı olan Balbay kararını dahi tanımamış, tutuklu milletvekillerinin tahliyesi için hiçbir adım atmamıştır. 17 Kasım 2016 günü Eş Genel Başkanlar hakkında yapılan başvuruya ilgili hala hiçbir işlem yapılmamıştır. Milletvekillerinin tutuksuz yargılanmaları esastır. Genel seçimlerin dört yılda bir olduğu hesaba katılırsa bir yıllık tutukluluk çok uzun bir süredir. Kaldı ki bu süreçte HDP'nin karşı olduğu, karşı olduğu için özellikle hedef haline getirildiği anayasa değişikliği de şaibeli bir referandum ile hayata geçirilmiştir.

HDP'nin siyaseten dışlanması bir diğer adımı, dokunulmazlıkların kaldırılmasının devamı niteliğinde seyreden milletvekilliğinin düşürülmesidir. 1920'den bugüne uzanan TBMM tarihinde uygulaması görülmemiş bir biçimde milletvekillikleri düşürülmektedir. 26. yasama döneminde 5 HDP'li milletvekilinin (Figen Yüksekdağ, Nursel Aydoğan, Besime Konca kesinleşen hüküm nedeniyle, Faysal Sarıyıldız ve Tuğba Hezer Öztürk'ün ise devamsızlık nedeniyle) vekilliği düşürülmüştür. Bunlardan ikisi devamsızlık, kalan üçü hakkında verilen hükmün kesinleşmesi sebebiyledir. Çağlar Demirel, Ferhat Encu, Abdullah Zeydan, Ahmet Yıldırım, İbrahim Ayhan, Osman Baydemir hakkında da ceza verilmiştir. Cezanın kesinleşmesi halinde milletvekillikleri düşürülecektir.

Komisyon görüşmelerinden...

İ. Ayhan: İktidar olmak her şeye hükmetmek, her şey üzerinden kendi egemenliğini inşa etmek anlamına gelmiyor. İktidarın da kendine göre mekanizmaları vardır, bu mekanizmalar ötekini de tanımayı içermektedir. Onun için, yapılan şey şu anda yargının siyasallaştırılması işleminden farklı bir şey değildir. Hukukun kurumsallaşmasının, hukukun normalleştirilmesinin, hukukun demokratikleştirilmesinin de önünü kesmekteyiz.

Ben 2014 yılında cezaevinden çıkan 8 tutukludan 1'idim. 2010 yılında Şanlıurfa'da "FETÖ" dediğiniz çeteci yapı tarafından içeri atıldım. Bir il başkanıydım ve yaptığım basın açıklamalarından dolayı içeri atıldım. "Kumpas" dediğiniz şey oydu ve bizi içeri atanların şimdi bir kısmı Amerika'da bir kısmı cezaevinde. Savcısından tutun, polisine, TEM müdürüne kadar hepsi o dönem Urfa'da örgütlü ve organize çalışan kesimlerdi. Şimdi, ben ve benim gibi arkadaşlara, bu kumpasla içeri alınan arkadaşlara yeniden yargılanma hakkı tanınmıyor. Ergenekon, Balyoz ve benzeri

suçlardan, o kumpasın hedefi olduğu iddia edilen kesimler yeniden yargılanıyor ve beraat ediyorlar ama ben hâlen yargılanıyorum.

Geçen hafta da yurt dışı yasağı aldım, 4 yıl cezaevinde kalmama rağmen, o dosyadan yurt dışı yasağı aldım. Bakın, dört yıl içeride kalmışım, dört yıldır dışarıdayım, 2014 yılının başında çıktım, her ne hikmetse geçen hafta bir hâkim geldi, bana yurt dışı yasağı verdi. Ben de buradayım yani bir yere de gitmemişim. Şimdi, burada bir hukukluluktan bahsetmek, burada bir objektiviteden bahsetmek mümkün müdür?

...Yargı sadece burayla alakalı, adalet sadece bu mekân ile Türkiye'yle alakalı bir kavram değil, alan değildir; dünyanın her yerinde ve insanın en fazla ortak olduğu kavramlardan, alanlardan biridir. Yapacağımız çalışmalar, ele alacağımız konular bu gerçeklikten hareketle olmalıdır. Genellik ilkesi, evrensellik ilkesi, objektif ilkeler bizim vazgeçilmezlerimizdir. Bugün siyasetçilerimizin içeride olması belki bu dönem içerisinde birilerini tatmin edebilir, birilerini rahatlatılabilir. İnanın toplumun vicdanında, toplumun adalet duygularında büyük bir kırılmayı, büyük bir bozulmayı beraberinde getirecektir.

TBMM tarihinde hakkında verilen hükmün kesinleşmesi nedeniyle yalnızca bir, devamsızlık sebebiyle de iki milletvekilinin vekilliği düşürülmüştür. Bu sayı şimdiden TBMM tarihinde düşürülen üyeliklerin iki katına yaklaşmıştır ve hızla artabilir.

HDP'nin Eş Genel Başkanı Figen Yüksekdağ'ın milletvekilliği, dokunulmazlığın kaldırıldığı dosyaların haricinde bir dosyada, hukuka aykırı olarak yargılamaya devam edilmesi neticesinde hükmün kesinleşmesiyle düşürülmüştür. AİHM içtihadına göre propaganda sayılması açıkça mümkün olmayan mezar başında anma etkinliği 'terör örgütü propagandası' sayılmıştır. AYM, önüne gelen ve usul ve esas bakımından hukuka aykırılığı açık olan, ayrıca siyaseten bir koz olarak kullanılan bu kararlar ilgili de henüz bir işlem yapmamıştır. Cumhurbaşkanı ve AKP, bu karardan faydalanarak HDP'ye müdahale etmiş, Eş Genel Başkanı'nın milletvekilliğini ve partideki görevini düşürerek HDP'yi kongreye zorlamışlardır.

Anayasa Mahkemesi, devamsızlık nedeniyle milletvekilliğinin düşürülmesinin iptali için açılan davada da, işlem teamül ve eşitlik ilkesine aykırılığı açık olduğu halde ret kararı vermiş, bu kararı da Anayasa'da belirtilen emredici süre olan 15 gün içinde vermemiştir.

HDP'li milletvekilleri tutuklanarak TBMM'den uzaklaştırılmış, bu süreçte Anayasa değişikliği, OHAL KHK'leri gibi Türkiye'nin sistemini derinden etkileyen kanunlar

TBMM'de görüşülmüştür. HDP bu yasama süreçlerinden dışlanmıştır, AYM sessizliğiyle bu dışlamaya onay vermiştir. Bunun ötesinde, milletvekilliklerinin düşürülmesiyle, TBMM'de partilere düşen üye sayısı değişmiştir. Halkın iradesiyle seçilen milletvekilleri, yargı darbesiyle TBMM'den uzaklaştırılmıştır. Bu başlı başına ayrımcı bir politikayken, bununla da yetinilmemekte, HDP'li milletvekilleriyle ilgili vatandaşlıktan çıkarma süreçleri işletilmektedir. Tüm bunlar, Bu HDP'nin siyasi bir parti değil, silahlı bir örgüt gibi değerlendirilmesinin ve legal siyaset dışına itilmesinin bir sonucudur.

Devamsızlık görüşmeleri esnasında AKP Ankara Milletvekili Ahmet İyimaya, eşit uygulamanın mümkün olmadığına ve bu konuda bir standart belirlemenin imkansızlığına vurgu yaparak aslında bu durumu tanımlamıştır:

"Somut olay çok iyi değerlendirilecek; yarı yargısal yetki bakımından bir sorun yoksa siyasi takdirde bulunacak, bu da somutun niteliğine göre. Öyle hâl vardır ki düşmesin, öyle hâl vardır ki düşsün."

Ahmet İyimaya hangi hallerde vekilliğin düşürülüp hangi hallerde düşürülmeyeceğine ilişkin bir ayırım ortaya koymuştur:

"Bir, natürel devamsızlık; iki, antisistem devamsızlığı. Denizli'de oturuyor, İstanbul'da oturuyor, sistemle bir sorunu yok, Anayasa'mızın 3'üncü maddesindeki temel değerleriyle bir sorunu yok, o sistem devamsızlığıdır ve sistem devamsızlığında parlamenter hoşgörü takdirle karşılanır, gerçekten, istisna hâlde düşürülmesi gerekiyorsa düşürülür ama antisistem devamsızlığı, devamsızlıktan çok bence vatandaşlık hukukuyla ilgilidir. Eğer siz devamsızlığı kurulu düzenin temel paradigmasını, demokratik düzenin değişikliği yöntemleri dışında tasvip edilmeyen araçlara başvuruyor, o nedenle devam edemiyorsanız o antisistem devamsızlığıdır. Aslında bu bir anayasal sorundur ve bu, milletvekilliğinin düşmesi değil vatandaşlığın düşmesiyle ilgilidir".

Bu görüş her ne kadar yazılı bir zemine dayanmıyorsa da uygulamanın temelinde yer aldığı görülmektedir. Nitekim devamsızlık nedeniyle milletvekilliğinin düşürülen Faysal Sarıyıldız ve Tuğba Hezer Öztürk'ün vatandaşlıktan çıkarılma süreçleri de başlatılmıştır.

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın haklarında soruşturma açılmasının ardından ülke dışında bulunanlar için yaptığı "Vatandaşlıktan çıkarılacaklar" tehdidinin ardından 6 Ocak 2017 Cuma günü 29940 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 680 sayılı OHAL KHK'si, haklarında yürütülen soruşturma uyarınca Mahkeme tarafından davet

edilmelerine rağmen Türkiye'ye gelmedikleri gerekçesiyle vatandaşlıktan çıkarma hükmü getirmekteydi. Bu hüküm uyarınca 5 Haziran 2017 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan 130 kişilik listeye, Türkiye'ye gelmeyenlerin vatandaşlıktan çıkarılacağı ilan edilmişti. Faysal Sarıyıldız ve Tuğba Hezer Öztürk'ün de isminin bulunduğu bu liste, tam da İyimaya'nın işaret ettiği belirli bir kesimin sistem dışı tanımlanarak adeta 'silinmesi' amacına işaret etmektedir. Bu çerçevede Parlamento'da eşit bir uygulamanın bulunması söz konusu değildir.

OHAL ve Anayasa Mahkemesi:

Anayasa Mahkemesi, OHAL KHK'leriyle ilgili de tavrı almaktan imtina etmiştir. AYM, toplam 70 bin 771 başvuruyu, 685 sayılı KHK'nın 1. maddesiyle kurulan Olağanüstü Hâl İşlemleri İnceleme Komisyonuna (Komisyon) ve/veya idari yargı yollarına başvurulmaksızın bireysel başvuru yapıldığı için başvuru yollarının tüketilmemesi nedeniyle kabul edilemez bulmuş ve bu kararların başvuru sahiplerine tebliğ işlemleri yapmıştır.

Ancak OHAL İşlemlerini İnceleme Komisyonu kurulmadan önce de AYM aynı tavrı sergilemiştir. "Olağanüstü hâl KHK'lerinin Anayasa'ya aykırı düzenlemeler içerdiğinin ileri sürülmesi, bunların anayasallık denetimine tabi tutulmaları için yeterli değildir. Olağanüstü hâl KHK'lerinin Anayasa Mahkemesi tarafından denetlenebilmesi için bu yöndeki bir anayasal yetkinin açıkça tanınması gerekir. Anayasa'nın 148. maddesinin lafzı, Anayasa koyucunun amacı ve ilgili yasama belgeleri göz önünde bulundurulduğunda, olağanüstü dönem KHK'lerinin herhangi bir ad altında yargısal denetime tabi tutulamayacağı açıktır. Anılan hükme rağmen yapılacak yargısal denetim, Anayasa'nın bağlayıcılığı ve üstünlüğünü düzenleyen Anayasa'nın 11. maddesiyle ve hiçbir kimse veya organın kaynağını Anayasa'dan almayan bir Devlet yetkisi kullanamayacağına ilişkin Anayasa'nın 6. maddesiyle bağdaşmaz." yorumunu yaparak denetimden imtina etmiştir.

Oysa OHAL KHK'leri, OHAL'in geçerli olduğu süre için ve OHAL'in ilan şartlarıyla uyumlu düzenlemeler içermek zorundadır. Anayasa Mahkemesi en azından, davaya konu uygulamaları bu açıdan denetlemek mecburiyetindedir.

Cezaevlerindeki Hak İhlalleri ve Sorun Alanları

Türkiye cezaevlerinde şüpheli şekilde veya intihar sonucu veya hastalık nedeniyle veya başka gerekçelerle meydana gelen ölümlere ilişkin Adalet Bakanlığı "kapsamlı bir çalışma gerektirdiği" iddiasıyla veri sunmamaktadır. Özellikle 15 Temmuz Soruşturmaları

kapsamında tutuklanan kişilerin cezaevlerindeki şüpheli ölümlerini bu açıklamayla birlikte değerlendirdiğimizde 2016 yılında cezaevlerinde ölen mahpus sayısının önceki yıllara nazaran dramatik şekilde arttığı yönünde endişeler bulunmaktadır.

Adalet Bakanı 2014 yılında 312 mahpusun, 2015 yılında da 367 mahpusun cezaevlerinden yaşamını yitirdiğini daha önce açıklamıştır. Sadece bu son 2 yıldaki ölümlerde görülen artan grafik, cezaevlerinin kapasitesinin kat ve kat üzerine çıktığı, işkencenin “hoş görüldüğü” 2016 yılında çok daha fazla ölümün olduğunu bizlere göstermektedir.

Başta cezaevleri olmak üzere kişilerin özgürlüklerinden alıkonuldukları mekânlar uzman, bağımsız heyetlerin ve sivil toplumun denetiminden uzaktır.

Keza 15 Temmuz Darbe girişimi sonrasında işkence ve kötü muamele uygulamaları da zirve yapmıştır. Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürü Enis Yavuz Yıldırım bu bağlamda itiraf niteliğinde olan şu açıklamaları yapmıştır: *“Farklı kanallardan gelen hak ihlali iddialarını da mutlaka detaylarıyla incelemeye gayret ediyoruz. Çünkü bizim kurumlarımız 195 bin hükümlü, tutuklunun olduğu ve 52 bin personelle yönettiğimiz kurumlar. Dolayısıyla, bu kurumlarda elbette münferit olarak bir takım olumsuzlukların yaşanma ihtimali her zaman vardır.”*

Mahpusların en temel hakları dahi ihlal edilmekte, işkence sıradanlaştırılmakta, çıplak arama, haberleşmeyi engelleme, sansür normalmiş gibi gösterilmektedir. Mahpusların kitap ve gazetelerine el konmakta, koşullarında tutmalarına izin verilmemektedir.

Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürü Enis Yavuz Yıldırım, hükümlü ve tutukluların odalarında aynı anda en fazla 10 kitap bulundurulmasına izin verildiğini söyleyerek, sayı sınırlamasının “kitap hakkının kısıtlanması” olmadığını öne sürmüştür.

Dönemin Adalet Bakanı Bekir Bozdağ, artan işkence iddialarına ilişkin TBMM Genel Kurulu’nda *“Hangi cezaevinde, nerede, kime, isim varsa, lütfen, cumhuriyet savcılıklarına bildirin, ceza ve tevkifleri genel müdürlüğüne bildirin, Adalet Bakanı olarak bizzat bana bildirin; üzerine gideceğiz, kimsenin gözünün yaşına bakmayacağız, bakılmasına da izin vermeyeceğiz”* dedi. Adalet Bakanının bu açıklamaları işkenceyi meşrulaştırmakta ve işkence suçunu işleyenleri korumaktadır.

Fakat şimdiye kadar yapılan suç duyurularına yanıt verilmediği gibi işkence iddialarını yerinde izlemek isteyen sivil toplum kuruluşları ve milletvekillerine de izin verilmedi.

Adalet Bakanı, milletvekillerinin cezaevlerini ziyaret edebilmelerinin kendi takdirinde olduğunu ve HDP’li milletvekillerine izin vermeyeceğini söylemektedir.

2016 yılının Plan ve Bütçe Komisyonu toplantısında sadece HDP milletvekillerine uygulanan cezaevlerinde ziyaretçi yasağı ile ilgili olarak Adalet Bakanı, “...Temmuz ayından sonra Türkiye’imizde artan terör olayları nedeniyle bu konuda takdir hakkı Adalet Bakanına aittir. ...Ben bu cevabı söylüyorum, açıkça söylüyorum, takdir hakkı Bakan olarak bana ait. Ben de vermedim diyorum... İşte HDP’li vekillerinkini diyorum” demiştir. Bu açıklama ne anayasaya, ne eşitlik ilkesine ne de hakkaniyete uygundur.

AKP büyük bir “başarı” göstermiştir başta HDP olmak üzere toplumsal muhalefete uyguladığı tutuklama rejimi sayesinde cezaevleri cumhuriyet tarihinin doluluk rekorunu kırmış ve kapasitenin çok üzerine çıkmıştır. Öyle ki doluluk oranı adli suçlulara getirilen gizli affa rağmen %110’lar civarındadır. İnsanlar koğuşlarda ya nöbetleşe ya da tuvalet, banyo gibi ortak kullanım alanlarında uyumak zorunda bırakılmaktadırlar.

Komisyon görüşmelerinden...

Uygarlık Düzeyiniz Cezaevlerinizden Belli

E. Kürkçü: ...Bu görevleriniz itibarıyla şu ana kadar 224.878 yurttaşımızı hapsedmişsiniz fakat onları hapsedmeye yetecek kadar yer olmadığı için 22.202’sinin nerede yatacağı belli değil. Ben bilmiyorum nerede yatıyorlar. Pek çok cezaevinde 3 kişi için tasarlanmış yerlerde 8 ila 12 kişi civarında kaldıkları da oluyor. O yüzden, yurttaşlarımızın da cezaevindeki durumları dışarıdakinden daha da iyi değil. Bilirsiniz bu retoriği, “Bir ülkenin durumunu, uygarlık düzeyini anlamak için onun cezaevlerine bakmak yeterlidir.” denir. Cezaevlerine baktığımız zaman gördüğümüz manzara bu.

Aslında bu tablo, şu açıdan da dikkate değer: Cezaevlerindeki nüfusun genel nüfusa oranı bakımından her 100 bin kişiye kaç mahkûm düştüğü, kaç cezaevi nüfusu düştüğü, bir ölçüdür. Türkiye’nin kendisini ait olduğunu düşündüğü dünyada yani Avrupa’da, Finlandiya’da cezaevi oranı 57 yani her 100 bin kişiye 57 kişi düşerken İspanya’da 128, Almanya’da 77 cezaevi düşüyor. Türkiye’den kötü durumda Rusya var, Türkiye’de ise 285. Bu oran, ben Cezaevi Komisyonu üyesiyken çok daha azdı, bunun yarısı kadardı. Geçen beş yıl içerisinde neredeyse ikiye katlandığını görmek, Türkiye’de adaletin yükselen bir değer olmadığına dair bir örnek. Fakat sizi şaşırtacak başka bir istatistik de vereyim: Aynı oran Suriye’de 60, Irak’ta 123. Biz

bu ülkeleri beğenmiyoruz değil mi? Oralara medeniyet götürmek isteriz, ordular sevk ederiz vesaire. Fakat oradaki cezaevi durumu, adalet durumu Türkiye'dekinden daha kötü değil.

Türkiye cezaevlerinde Bakanın tüm yalanlamalarına karşın işkence olduğu hem basına yansıyan görüntüler sayesinde Türkiye kamuoyu tarafından hem de hazırladıkları raporlar dolayısıyla uluslararası kurumlar tarafından bilinmekte ve dile getirilmektedir.

Bir yandan Adalet Bakanı "işkence yoktur" iddiasında bulunurken bir yandan da devletin resmi haber ajansı işkenceye uğrayan kişilerin görüntülerini servis etmektedir.

Öte yandan hasta mahpuslar konusu cezaevlerinin bir an evvel çözüme kavuşturulması gereken önemli bir sorunu haline gelmiştir. Bu alana dönük mutlaka bir yasal düzenleme yapılması şarttır. Türkiye'nin de taraf olduğu Avrupa Birliği Cezaevi Kurallarında da açıkça belirtilen ve aynı zamanda insani bir talep olan hasta mahpusların tedavilerinin uygun sağlık ortamlarında yapılmasına yönelik girişimlerin, siyasal iktidar tarafından pazarlık malzemesi yapılmadan ivedilikle çözülmesi gerekmektedir. Hâlihazırda Türkiye cezaevlerinde 1000'den fazla hasta tutsak bulunmaktadır.

Anayasanın 17. maddesine göre, herkes yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir. Kimseye işkence ve eziyet yapılamaz; kimse insan haysiyetiyle bağdaşmayan bir cezaya veya muameleye tabi tutulamaz. Tıbbi zorunluluklar ve kanunda yazılı haller dışında kişinin vücut bütünlüğüne dokunulamaz; rızası olmadan bilimsel ve tıbbi deneylere tabi tutulamaz. Devlet, cezaevleri bakımından Anayasanın 17. maddesindeki hakları tersinden okumaktadır.

Hasta Tutsaklar

Ağır hastalık, engellik ya da yaşlılık gibi dezavantajlı bireyler içinse infaz koşulları katlanılamayacak sonuçlar doğurabilmektedir. Bu sorunlardan mustarip olan mahpusların durumları nedeniyle çektikleri acıyı ağırlaştırmayacak ve sürekli tıbbi gözetim altında tutulmalarına imkân tanıyacak bir oramda tutulmaları sağlanmalıdır. Uluslararası sözleşmelerde bu konuya ilişkin pek çok düzenleme yapılmıştır. Son beş senede ağır hasta olduğu Adli Tıp Kurulunca belirlenmesine karşın, ceza tehir işlemleri gerçekleştirilmeden hayatını kaybeden mahpus sayısı 451'e ulaştı. Bakanlık kayıtlarına göre, 2017 yılı Şubat ayı itibarıyla, Adli Tıp Kurumu raporuyla ağır ve sürekli hastalığı belgelenen mahpus sayısı 841'e ulaştı. Hastalığı sebebiyle tahliye edilmeyi bekleyenlerin 795'i hükümlü, 46'sı ise tutukludur. İHD raporlarına göre yaklaşık olarak 1025 hasta tutsak cezaevlerinde tedavi

edilmedikleri için ölümü beklemektedir. Akıl hastalığı veya intihar eğilimi ise sıklıkla hastalık olarak sayılmamaktadır. Anayasa Mahkemesi, cezaevi müdürünün “Bizim hükümlülerin hepsinde intihar eğilimi var” diyerek müşahede altına almadığı, tedavi uygulanmayan mahkûmun intiharıyla ilgili başvuruda, yaşam hakkının ihlal edildiğine karar verse de, Adli Tıp, Adalet Bakanlığı ve Ceza Tevkif Evleri mahpusları parmaklıklar ardında tutmaya devam etmektedir.

Cezaevlerinde Çocuklar ve Çocuklu Kadınlar

Anneleriyle beraber bazen doğumdan, bazen de doğumdan kısa süre sonra cezaeviyle tanışan çocuklar, ceza infaz sisteminde karşılaşılan en can yakıcı sorunlardan biridir.

Türkiye’de, annesi hüküm giyen veya tutuklanan 0-6 yaş grubu çocukların önünde 3 seçenek bulunuyor:

Dışarıda kendisine bakacak yakınları varsa onların yanında kalabilmekte ya da kendilerine bakacak kimse yoksa hapisanede anneleriyle tutulmakta ya da annelerinin kabul etmemesi durumunda, “devlet koruması altında olan” çocuk yuvalarına yerleştirilmektedir.

Bununla birlikte, çocuklarından ayrılmak istemeyen anneler çoğunlukla, dışarıda çocuklarına bakacak aile fertleri olsa dahi emzirme çağında olmaları veya güvenlik gibi nedenlerle hapisane koşullarına rağmen çocuklarının yanlarında kalmasını istiyor.

Cezaevlerinde birçok mahpus, çocuk sesine tahammül edemediği için çocuklu mahpuslarla birlikte kalmak istemiyor. Rahatsız olan mahpuslar koğuş değiştiriyorlar. Bu durum da mahpus anneler ve çocukları üzerinde baskı oluşturuyor. Sürekli “Sus” denildiği için konuşmaları engellenen çocuklar, dertlerini işaretlerle anlatmaya çalıştıkları için kimi zaman konuşmayı dahi öğrenemiyorlar.

Cezaevlerinde, beslenme her zaman ve herkes için en ciddi sorunların başında geliyor. Annelerinin yanında kalan çocuklar içinse durum daha katlanılmaz hale geliyor. Bu çocuklar için cezaevlerinde özel mönü hazırlanması ve dengeli beslenmelerinin sağlanması gerekirken ayrı ekmek hakları dahi olmuyor. Çocuklu anneler, kendileri için verilen günlük bir ekmek ile hem kendi karınlarını hem de çocuklarını doyurmak zorunda bırakılıyor.

Sayıllı olarak verilen börek, tatlı, balık, meyve vb. yiyeceklerde de çocuk yok sayılıyor. Ayrıca çocuklara uygun çatal kaşık verilmiyor. Büyükler için verilen keskin, ince, büyük metal kaşıklarla yemek yemeye çalışıyorlar.

Cezaevlerinde birçok mahpus, çocuk sesine tahammül edemediği için çocuklu mahpuslarla birlikte kalmak istemiyor. Rahatsız olan mahpuslar koğuş değiştiriyorlar. Bu durum da mahpus anneler ve çocukları üzerinde baskı oluşturuyor. Sürekli “Sus” denildiği için konuşmaları engellenen çocuklar, dertlerini işaretlerle anlatmaya çalıştıkları için kimi zaman konuşmayı dahi ğrenemiyorlar. Cezaevlerinde, beslenme her zaman ve herkes için en ciddi sorunların başında geliyor. Annelerinin yanında kalan çocuklar içinse durum daha katlanılmaz hale geliyor. Bu çocuklar için cezaevlerinde özel mn hazırlanması ve dengeli beslenmelerinin sağlanması gerekirken ayrı ekmek hakları dahi olmuyor. ocuklu anneler, kendileri için verilen günlük bir ekmek ile hem kendi karınlarını hem de çocuklarını doyurmak zorunda bırakılıyor.

Sayılı olarak verilen börek, tatlı, balık, meyve vb. yiyeceklerde de ocuk yok sayılıyor. Ayrıca ocuklara uygun atal kaşık verilmiyor. Büyükler için verilen keskin, ince, büyük metal kaşıklarla yemek yemeye çalışıyorlar.

Kreşlerde yeterli oyuncak olduğu gerekçesiyle koğuşlara peluş oyuncaklar haricinde oyuncak sokulmasına izin verilmiyor. Bu nedenle 0-3 yaş çocuklar, kreşe gidemediği için oyuncaksız büyüyor.

Cezaevlerinde pilli radyoya ve kuşlar için ahşap kafeslere izin veriliyorken; anneleriyle birlikte cezaevlerinde kalan çocukların oyuncaklarına, “onun pili var, bu ahşap” gibi komik güvenlik gerekçesiyle yasaklar koyuluyor. Yasaklar sadece bunlarla sınırlı değil. Hediye gelen oyuncaklar ise cezaevlerinin teknik personelleri tarafından tek tek aılarak kontrol ediliyor. Bu nedenle oyuncaklar kullanılamaz hale getiriliyor.

Boya eşitleri ve oyun hamuru “hapishanenin kreşi var, orada boyasınlar” gerekçesiyle yasak. Oyuncak konusuna mahkmlar, kendi yaptıkları bez bebeklerle çocuklarını avutmaya çalışarak çözüm bulmaya çalışıyorlar.

Çocuklar için yeterli hijyen, ısı, havalandırma koşulları sağlanamıyor. Bu nedenle sık sık hasta olma durumuyla karşı karşıya kalıyorlar. Her koğuşun revir günü ve saati dışında, hasta da olsan revire çıkılmasına izin verilmiyor. Bu acil durumlar hariç çocuklar içinde geçerli. Çocuklar için dahi ilaç yazılsa en erken 2 gün sonra getiriliyor.

Cezaevlerinde sürekli doktor bulunmadığı için bazı prosedürlere sonrası çocuklar hastanelere sevk ediliyor. Bu sevkler sırasında bazı cezaevlerinde, çocuklar annesinden alınarak hastaneye götürülüyor ve ciddi bir travma yaşayabiliyor.

Çocukların yok sayıldığı diğer bir konu ise anneleriyle 1 kişi sayıldıkları için verilmeyen yataklar. Ayrı yatak hakları olmadıkları gibi dar bir yatakta anneleriyle beraber yatıyorlar. Adli koğuşlarda hiç tanımadıkları insanlarla aynı ranzayı paylaşıyorlar. 2 kişilik hücrelerde çocuk için bir de çocuk olunca hücre yetersiz kalıyor. Çocuk; eşyaları, ihtiyaçları, varlığı yok sayılıyor. Oysa bir çocuk yetiştikten çok yer kaplıyor. Bu nedenle emekleme çağında dar alanlarda olduklarından emeklemeyi öğrenemeyen, fiziksel gelişimini sağlıklı tamamlayamayan çocuklar, 3 yaşına geldiklerinde bile yürümekte zorlanıyorlar.

Çocuklara ayrı yatak ve ekmek hakkı tanımayan cezaevi idareleri, çamaşırlarının yarı yıkanmasına da izin vermiyor.

İş yurtlarında Sömürülen Emek ve İş Cinayetlerinde Ölen Mahpuslar

Adalet Bakanlığına bağlı olarak hapishanelerde kurulan işyurtları mahpuslara ödenen düşük ücretler sebebiyle özel sektörün ve işverenlerin ilgisini çekiyor. İşyurtları Kurumu Daire Başkanlığı'nın hazırladığı 2016 yılı faaliyet raporuna göre mali gelirin 3 milyar liraya yakın olduğu işyurtlarında bulunan işçi mahpusların çalışma koşulları ve aldıkları ücretler özel sektörün de ilgisiyle birlikte daha fazla önem kazanıyor. İşverenlerin milyonlar kazandığı işyurtlarında, tutuklular ise günlük 6 ile 13 lira arasında ücret alıyor. Hizmet sektöründen, üretim sektörüne, garsonluktan, tarım ve hayvancılık ile tekstil olmak üzere 200 ayrı iş kolunda cezaevlerindeki tutuklular "Meslek edinme" adı altında çalıştırılıyor.

Çalışmalarının karşılığında ise, 2017 ücret cetveline göre stajyerler günlük 6, çırak 10, kalfa 11, ustalar ise 13 lira arasında değişen ücretlerle çalıştırılıyor. Sosyal sigorta primleri de İşyurtları yönetmeliğine göre ödeniyor. Tutuklulara fazla çalışma ücreti olarak ise 3 lira ödeme yapılmakta. Yine 277 işyurdunda 50 bine yakın tutuklu ve hükümlü işçi olarak çalıştırılmakta. Adalet Bakanlığı İşyurtları Kurumu Daire Başkanlığı'nca yayınlanan 2016 faaliyet raporuna göre; işyurtlarında işbirliği yapılan özel sektör sayısı 100'e, kamu kurumu sayısı ise 277'ye ulaştı. Yine yayınlanan mali tablolara göre işyurtlarından Ocak-Mayıs 2017 döneminde elde edilen net bütçe gelirleri toplamı 1 milyar 187 milyon 316 bin 597 lira olarak gerçekleşti. Gelirlerin işyurtları kapsamında işbirliği yapılan kurumlardan temin edilen kısmı ise 6 milyon 377 bin 784 lira. Gelirlerden işçilere yapılan ödeme ise, sadece 542 bin 766 lira olarak mali tablolara yansdı. Buna karşı personele yapılan ödeme ise, 15 milyon 248 bin 953 lira olarak gerçekleşti.

İş Yurtları Kurumu Daire Başkanlığı'nın hazırladığı faaliyet raporunda 2016 yılı mali gelirin 3 milyar TL'ye yakın olduğu belirtilirken, sermaye giderleri ise sadece merkez teşkilatı için

309 milyonun üzerinde. Buna karşılık 50 binin üzerindeki işçi mahkûma ödenen toplam yevmiye ise sadece 30 milyon 40 bin 365 TL. Elde edilen gelir ise 3 milyar.

İşyurtları kurumu, mahkûm işçileri 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu'nun 5/a maddesi kapsamında sigortalıyor. İşçi mahkûmların sigortası iş kazası, meslek hastalığı ve analık sigortasını kapsarken yaşlı aylığı, bakmakla yükümlü olduklarının sağlık sigortasını kapsamıyor.

Ceza ve İnfaz Kurumları ile Tutukevleri İş Yurtları Kurumu özellikle 2015 yılından itibaren işkence ve kötü muamelenin kol gezdiği, bu eylemleri uygulayan personelin yaptırımsız kaldığı, mahpusların disiplin ve hücre cezaları, görüş yasağı ile cezaevlerinde tekrar tekrar cezalandırıldığı alanlara dönüşmüştür. Sayısı 400'ü bulan cezaevlerinde bulunan 200.000'i aşkın mahpus Adalet Bakanlığı'nın gizli genelgesi ile kendilerine yasalarla tanınan haklardan mahrum bırakılmaktadır.

2016 yılında ilan edilen OHAL ile zaten kötü olan cezaevi şartları yaşanmaz duruma gelmiştir. Cezaevlerinde artan şüpheli intiharlar, sık sık gündeme getirilen tek tip kıyafet uygulaması, mahpus kimliği dayatması, kaba dayak ve cinsel saldırı tehditleri endişe verici boyutlara ulaşmıştır.

Ceza İnfaz Kurumlarında en sık uygulanan keyfi uygulama disiplin cezalarıdır. Mahpuslar kendilerine milletvekilleri tarafından gönderilen mektuplar, gardiyanların uyguladığı şiddete karşı yazdıkları dilekçeler, ayakta sayım yapılmasını reddetmek, açlık grevine girmek ve hatta bazen namaz kılma gerekçesiyle disiplin cezası alabilmektedir. Disiplin cezaları mahpusların infazlarının yakılması için kullanılan keyfi cezalandırıcı yöntemlere dönüşmüştür.

Hasta mahpuslar konusu her dönem gündemde olan yakıcı sorunlardan biridir. Yalnızca 204 ve 2015 yıllarında 679 kişi cezaevlerinde yaşamını yitirmiştir. Hastalıkların ilk evresinde hastane sevki yapılmayan mahpusların sağlık durumu kötü cezaevi koşullarında kötüleşmekte, ağır hasta durumuna gelen mahpuslar ise kelepçe ile cezaevlerine götürülüp, asker veya cezaevi personeli eşliğinde doktor kontrolüne girebilmektedir. Tam teşekküllü hastanelerde tedavi görmesi gereken mahpuslar, adli tıp raporları dahi görmezden gelinerek ölüme mahkûm edilmekte, mahpuslara bir nevi idam cezası uygulanmaktadır.

Türkiye cezaevlerinde bulunan farklı ülke vatandaşı olan mahpusların aile görüşleri özel izinlere tabii tutulmakta, bu mahpusların açık cezaevlerine geçişleri 'kaçma şüphesi' gerekçesiyle yapılmamaktadır. Türkiye vatandaşı olmayan mahpusların kendi dillerinde

kitaplara ve televizyon kanallarına erişimleri yokluk sınırında iken, bu mahpusları mektuplarına erişimleri başka dillerde olması nedeniyle kabul edilemez ölçüde zordur.

OHAL ve beraberinde ilan edilen Kanun Hükmünde Kararnameler ve Adalet Bakanlığı genelgeleri ile cezaevlerinde avukat görüşleri sınırlandırılmış, gerçekleşen görüşmeler ise kayıt altına alınmaya başlanmıştır. Telefon, açık ve kapalı görüş sayıları kısıtlanmış, kitap sayısı, gazete, spor ve her tür etkinlik ise sınırlandırılmıştır.

Cezaevlerinde anneleri ile kalan çocuklar ihtiyaç duydukları özel gıda, doktor kontrolü, kreş, okul öncesi eğitim, oyuncak, yaşlıları ile etkileşimde olmak gibi tüm koşullardan mahrum bırakılmaktadır. Kadın mahpusların ücretsiz pede erişimi sağlanmamakta, trans kadın ve erkeklerin özel durumları ise hiçbir şekilde dikkate alınmamaktadır.

Açık Cezaevlerinde kalma şartı olarak uygulanan kölelik biçimindeki mahpus/işçi uygulaması ise, mahpusların sömürüldüğünü ortaya koymaktadır. İş yurtlarında çalışan 50.000 civarındaki mahpus günlük 12 saati aşan sürelerde çalıştırılırken, günlük 8 ile 10 lira arası ücret almaktadır. Özel sektörün ucuz işgücü olarak gördüğü mahpuslar, emeklilik, sağlık sigortası gibi haklardan faydalanmazken, emekleri ile elde edilen para ise yeni cezaevleri inşa etmekte kullanılmaktadır. Hastalık nedeniyle çalışamayacak durumda olan mahpuslar kapalı cezaevine gönderilmekle tehdit edilmektedir. İş yurtlarında gerçekleşen iş cinayetleri veya yaralanmalarına dair Ceza Tevkif Evleri tarafından faaliyet raporlarında bir verinin yayınlanmamış olması bu kurumda gerçekleşen birçok hak ihlalinin örtbas edildiği izlenimini uyandırmaktadır.

2016 yılında Avrupa Konseyi İşkence ve Kötü Muameleyi Önleme Komitesi (CPT) üyeleri, bir hafta süren ziyaretlerinde Türkiye'deki üç cezaevinde incelemelerde bulunarak çeşitli görüşmeler yapmıştı. Ancak CPT'nin inceleme sonucu oluşturduğu raporun Türkiye'nin vetosu nedeniyle hala açıklanmamış olması, devletin yetkili isimlerinin cezaevlerinde gerçekleşen işkence ve kötü muameleden haberdar olduğunu göstermektedir. Bağımsız sivil toplum kuruluşlarının cezaevlerinde inceleme yapmasının engellenmesi uygulanan sistematik işkencenin gizlendiğine işaret etmektedir.

İÇİŞLERİ BAKANLIĞI

2013 yılında başlatılan demokratik çözüm sürecinin hükümet tarafından bitirilmesi ile Türkiye yeni bir savaş ve güvenlik konseptine girmiştir. 7 Haziran seçimleri sonrası başlayan bu süreç bundan önceki iktidarların denediğini bir kez daha denemeye karar vermiş ve stratejisini hükümet yetkililerinin kendi beyanlarından sıkça duyduğumuz “son terörist ölünceye kadar” yaklaşımıyla ifade etmiştir.

Suruç'ta 33 gencin katledilmesi ardından Ankara garı katliamında DAESH'li teröristler tarafından öldürülen 101 yurttaşımız, Antep patlaması gibi olaylar, dava süreçlerinde de görülmeye başlandığı gibi Emniyet güçlerinin ağır zaafı, güvenlik eksiklikleri sayesinde gerçekleşebilmiştir.

Cumhurbaşkanı tarafından “Allah'ın lütfü” olarak tanımlanan 15 Temmuz darbe girişimi olmuştur. 15 Temmuz sonrasında ilan edilen OHAL hükümetin ülkeyi bir KHK rejimine döndürmesine toplumsal muhalefet üzerindeki baskıların artırılarak tam anlamıyla sıkıyönetim uygulamalarına vesile olarak kullanılmıştır. Özel olarak partimiz HDP'ye ve genel olarak da toplumun tüm muhalif kesimlerine yönelen OHAL İçişleri Bakanlığı'nın elindeki yetkileri sınırsızca kullanmasına, birçok hak ihlaline neden olmuştur.

Bütçe rakamlarına bakıldığında güvenlik harcamalarının çok büyük oranlarda (ortalama %31) arttığı, demokratik kurumların güçlendirilmesi yerine polis devletine denk harcama kalemlerinin ortaya çıktığı görülmektedir. Sayıştay raporları envantere ve kayıtlara geçirilmesi gereken para ve malların geçirilmediğini tespit etmektedir. İçişleri Bakanlığına ayrılan pay özellikle 2016 yılından itibaren çok hızlı bir yükselme göstermekte buda demokrasiye değil, polis devletine yatırım yapıldığını göstermektedir. Ayrıca “ayrılan bütçenin” yanında “gerçekleşen bütçe” farkına örtülü ödenek eklendiğinde mevcut payın çok daha yükseldiği görülmektedir.

İçişleri Bakanı Süleyman Soylu devletin güvenlikçi yaklaşımını Plan ve Bütçe Komisyonu'nda yaptığı sunumda şu cümlelerle açıklamıştır:

“İç güvenlikte çalışma yaptığımız alanlardan bir tanesi güvenlik personeli sayısının artırılması olmuştur. 2017 yılı ekim ayı itibarıyla 268.173 Emniyet personeli, 179.093 Jandarma, 5.453 Sahil Güvenlik ve 50.727 güvenlik korucumuz İçişleri Bakanlığı bünyesinde görev yapmaktadır. AK PARTİ hükümetleri döneminde Emniyet, Jandarma ve Sahil Güvenlik teşkilatlarımıza toplam 62.742 zırhlı ve standart araç alımı yapılmıştır, 2017 yılı sonuna kadar alınması planlananlarla 2016

alımlarına göre yüzde 60'lık bir artış sağlanmış olacaktır. Jandarma Genel Komutanlığımız bünyesinde Aralık 2016 öncesinde insansız hava aracı ve insanlı keşif uçağımız hiç yoktu. Şu anda 3 insanlı keşif uçağı -bunların her birisinin kabiliyeti farklıdır- 4 insansız hava aracı, 4 silahlı insansız hava aracı alımı yapılmış, 2 İKU ve 36 SİHA'nın da alımı planlanmıştır. Emniyet Genel Müdürlüğümüz bünyesinde de 2 insanlı keşif uçağı, 9 insansız hava aracı, 2 SİHA alımı yapılmış olup 2 insanlı keşif uçağı, 9 İHA, 3 SİHA alımı planlanmıştır. 2017 Ekim ayı itibarıyla 1.161 mini insansız hava aracı (drone) mevcuttur ve 450 adet daha alım yapılacaktır. Kamera(MOBESE) sayısı yüzde 20 artışla 26.469'dan 31.718'e çıkarılmıştır. Son bir yılda kırsalda 161'i büyük ve orta olmak üzere toplam 44.681 operasyon gerçekleştirilmiştir. Yeni bir uygulama olarak, Emniyet, Jandarma ve korucularımızdan oluşan ortak timlerle günlük ortalama 2.591 yol kontrolü yapılmaktadır. Son bir yılda 57 milyon 240 bin araç ve birbirini takip eden yenilemelerle 123 milyon şahıs kontrolü gerçekleştirilmiştir. Sınır güvenliği noktasında 2015-2017 arasında valilikler tarafından toplam 90 kilometre modüler beton duvar, 28 kilometre yol, 44 kilometre sınır teli, Millî Savunma Bakanlığı ve TOKİ tarafından da 761 kilometre modüler beton duvar yapılmıştır. İkinci faz sınır fiziki güvenlik tedbirleri noktasında doğu sınırlarında 144 kilometre modüler beton duvar, fens teli ve devriye yolu planlanmış, 70 kilometresinin üretimi... Ki bu yıl başladığımız bir iştir bu, çok hızlı gidiyoruz, süratli gidiyoruz. Suriye sınırında 38 kilometre yüksek güvenli çit yapımı tamamlanmıştır. Terörle mücadelede 2017'de alımı planlananlarla birlikte 101.782 personel istihdam ediyoruz. Bunların 57.149'u hâlihazırda göreve başlamıştır, 33.677 kişinin daha alımı yapılacaktır. 18.482 güvenlik korucumuzu çok iyi şartlarda emekli edip 21.716 güvenlik korucusu aldık. Çarşı ve mahalle bekçisi uygulamasına yeniden işlerlik kazandırdık. Bu doğrultuda 6 ilde 2.315 kişinin ataması yapıldı. Hâlen mevcut bekçi sayımız 4.537'dir. 7 bin bekçi alımına başlanmıştır. 37 karakol açılması planlanmış, 10 tanesinin inşaatına başlanmıştır. Ayrıca 78'i Jandarma, 64'ü Kara Kuvvetlerine ait olmak üzere 142 üs bölgesini tutmaktayız. FETÖ'yle mücadele kapsamında bugüne kadar 48.739 kişi tutuklanmış, 19 önemli operasyon ve çalışma yapılmıştır. DEAŞ'la iltisaklı 14 dernek kapatılmış, sınır kontrolleri arttırılmıştır. 53.781 kişiye giriş yasağı konulmuş, 5.540 kişi sınır dışı edilmiştir. 2017 yılında DEAŞ'a yönelik -bunun da altını çiziyorum- 838 operasyon yapılmış, 146 terörist etkisiz hâle getirilmiştir. DHKP-C'ye yönelik yapılan operasyonlarda son bir yılda 410 kişi tutuklanmış, 59 terörist etkisiz hâle

getirilmiştir. Son bir yılda etkisiz hâle getirilen toplam(PKK) terörist sayısı ise 3.069'dur. Doğu ve Güneydoğu illerimizde bazı belediyelerin terör örgütüyle doğrudan ilişkili hâle geldiği, lojistik, finans, araç gereç desteği sağladığı tespit edilmiş olup toplam 101 belediye başkanı görevden alınmıştır. Bunlardan 93'ü PKK, 8'i de FETÖ iltisaklı belediyelerdir.

Komisyon görüşmelerinden...

Kendi yurttaşını öldürmek başarı ölçütü olabilir mi?

E. Kürkçü: Her şeyden önce Sayın Bakanla ayrıldığımız önemli bir nokta var, altını çizmem gerekir. Bakana göre İçişleri Bakanlığı bütçesinin arkasındaki etkinlikler, faaliyetler bir başarı öyküsü oluşturuyor ve bu başarı öyküsünü ölçmek için kullandığımız ölçütler son derece ürpertici. Öldürülen insan sayıları, tutuklanan, gözaltına alınan insan sayıları, tahrip edilen araç gereçler ve bundan etkilenen milyonlar. Şimdi bunun tabii bir yerden baktığımızda başarı sayılması mümkün ama başka bir yerden baktığımızda, bizim baktığımız yerden -ki Meclis de aslında sadece dört yıl önce Türkiye'nin yönetilmesine ve karşı karşıya bulunduğu sorunların çözülmesine bambaşka bir yerden bakıyordu- eğer bütün toplumsal olaylar, toplumsal süreçler terörle mücadele konsepti altında ele alınacak olursa o zaman ve olağanüstü hâl normal, aslında olması gereken bir hâl olarak görülürse bütün bunlar bir başarı öyküsü sayılabilir ama biz öyle düşünmüyoruz.

1938'den beri aynı yöntemi denemek sonuç vermiyor

İ. Ayhan: Biz Kürt sorununu demokratik yöntemlerle, diyalog yöntemleriyle çözmediğimiz takdirde, salt güvenlikçi politikalara endeksli bir bakış açısıyla ele aldığımız takdirde ister istemez, az önce bir arkadaşın da ifade ettiği gibi, işte, "Son fertleri kalıncaya kadar ölecektir." demektir. Yani Kürt sorunu şüphesiz ana bir sorun. Bu ana sorunun yaratmış olduğu çok ağır sonuçlar vardır ve bu ağır sonuçlara ilişkin demokratik siyasetin çözüm üretmesi gerekmektedir. mdi, demokratik siyaset buna ilişkin bir çözüm üretmediği takdirde salt güvenlikle bu sorunu çözmek de mümkün değildir. İşte, 1990'larda denendi, 1925'lerde denendi, 1938'lerde denendi, kırk yıldır deneniyor, on binlerce insanımızın yaşamını yitirmesine rağmen bu sorun hâlen olduğu gibi durmaktadır. Yani bir bütün olarak aslında bir mantalite problemi olarak karşımızda durmaktadır.

OHAL Bilançosu

OHAL süreci boyunca 31 Ağustos 2017 itibarıyla en az 110 bin kişinin gözaltına alındığı tahmin edilmektedir. OHAL öncesi 26 bin olan genel tutuklu sayısı 31 Ağustos itibarıyla 88 bine ulaşmış durumdadır. Emek alanını hedef alan OHAL'den kaynaklı 111,500 kamu görevlisi işinden atılmış, açlığa mahkûm edilmiştir. 162 Televizyon, haber ajansı, gazete, radyo, dergi ve yayın evi kapatılmıştır.

Komisyon görüşmelerinden...

OHAL Siyaset Kurumunu Daraltıyor

G. Paylan: Uzun yıllardır özgürlük-güvenlik dengesiyle ilgili tartışıyoruz. Ve insanlık tarihi aslında son iki yüz yıldır hep bunu tartışıyor. Baktığımızda, bazı dönemlerde güvenlikçi siyaset öne geçmiş, bazı dönemlerde özgürlük düşüncesi öne geçmiş ve bunu dengelemeye çabalamış. Ancak, siyaset de bununla ilgili çözümler bulabildiği zaman, konuşabildiği zaman, siyaset kurumunu tahkim edebildiği dönemlerde bütün toplum ferahlamış ama istibdat dönemlerinde, baskı dönemlerinde, siyaset çözüm üretmediği dönemlerde ise güvenlik bürokrasisi öne geçmiş ve siyaset alanını da büyük oranda eksiltmiş, geriletmiş, demokratik alanı daraltmış. Güvenlik bürokrasisinin görevi bellidir, onun yapacağı işleri hepimiz biliyoruz çünkü hepimizin hafızasında bu var. Ama siyasetçinin görevi nedir? Siyasetçinin görevi en zor şartlarda dahi oturup, konuşup bütün bu toplumsal sorunlara, taleplere çözüm bulmaktır, bunun hukukunu oluşturmaktır. Ama maalesef, söylüyorum bakın, büyük badireler atlatmamıza rağmen bütün atlattığımız badirelerle ilgili ders çıkarmadan tekrar bir... Sizin sunumuzda ben OHAL'i överken gördüm sizi. Yani, neredeyse bir istibdat rejimi içindeyiz, bunu överken gördüm. Ama bunların pahası var, bunların bedelleri var; siyaset kurumunun daralması, hukuk devletinin askıya alınması, basın özgürlüğü konusunda geldiğimiz yer belli, sivil toplum alanının tamamen daraltılması ve ülkemizin bütün demokrasi liglerinde son sıralarda olması.

OHAL'in Kalıcılaştığı Yeni bir Rejime Gidiyoruz

E. Kürkçü: Olağanüstü hâl rejiminin kendisi işlerin iyi gitmediğine dair bir normdur. Olağan değil, normal koşullarda değiliz, her şey altüst oldu ve "Çaresine bakacağız." denilen bir rejim biçiminin içerebileceği biricik vaat bu sayede bizim daha önceden bile sahip olmadığımız kadar çok özgürlük ve refaha yüzümüzü dönebileceğimiz anlamına gelir fakat öyle görüyoruz ki biz hem Adalet ve Kalkınma

Partisinin politik hedefleri hem Cumhurbaşkanının karşısına koyduğu hedefler hem dillendirilmeye başlanılan projeler bağlamında aslında olağaniüstü hâlin neredeyse kalıcılışacağı bir yeni rejime doğru Türkiye'nin adım adım gitmekte olduğudur.

HDP'ye dönük Operasyonlar-Tutuklamalar

Gözaltı ve tutuklama uygulamaları partimiz yöneticilerine ve üyelerine karşı İçişleri ve Adalet Bakanlığı işbirliği ile adeta “siyaseten tasfiye edemediğini kriminalize ederek tavsiye et” anlayışıyla halen devam etmektedir. 24.07.2015 tarihinden bu yana Partimize, Partimiz tabanına ve bileşenlerine yönelik gerçekleşen operasyonları neticesinde yaklaşık 11 bin kişi gözaltına alınmış, aralarında Eş Genel Başkanlarımız, Milletvekillerimiz, il-ilçe eş başkanlarımız, yöneticilerimiz ve parti üyelerimizin bulunduğu yaklaşık 4 bin 500 kişi tutuklanmıştır. Son bir yıl içerisinde ise partimiz mensubu yaklaşık 6 bin 700 kişi gözaltına alınmış 1 bin 842 kişi ise tutuklanmıştır.

Yine Temmuz 2015'ten bu yana 38 HDP il eş başkanı, 98 HDP ilçe eş başkanı tutuklanmıştır. Şuanda yönetimde olan 28 il eş başkanı, 87 ilçe eş başkanı, 1 belde eş başkanımız tutukludur. Temmuz 2015'ten bu yana Eş Genel Başkanlarımızla birlikte 15 milletvekilimiz, 2 MYK, 11 PM üyemiz, 750'yi aşkın il ve ilçe yöneticimiz tutuklanmıştır. Şu anda 9 milletvekilimiz tutukludur. Başkanvekilleri dâhil 83 belediye eş başkanı tutuklanmıştır. 14 doğal, 62 seçilmiş, toplamda 76 delegemiz tutukludur. Partimizin siyasi faaliyetleri içişleri personeli ve yargı eli ile durdurulmaya çalışılmaktadır.

Eylem ve etkinlik yasaklama:

OHAL Dönemi boyunca yüzlerce demokratik etkinlik yasaklandı. Grevler, Alevilerin inanç yerlerine ziyaretleri, Roboski ve Suruç Katliam anmaları, Nuriye ve Semih'in eylemleri, tiyatro oyunları, kültür sanat festivalleri ve konserler yasaklandı. Sınırsız yetkiyle donatılan valiler bazen mülki amiri oldukları illerde aylarca sürececek her türlü eylem ve etkinliği yasakladılar. Yasaklamalar belli bir yerden sonra pilav günlerinin, aşure festivallerinin, çocuk istismarı ve insan hakları örgütlerinin yıllık raporlarını yasaklama noktasına gelmiştir.

Öne çıkan İşkence ve İnfaz İddiaları

9 Haziranda Van'ın Gevaş ilçesinde Emniyet Müdürlüğü'ne yönelik roketatarlı saldırı düzenlendi. Saldırıda ölen ya da yaralanan olmazken, civarda operasyon başlatılmıştı. Operasyon çerçevesinde 3 kişi gözaltına alındığı haberleri sosyal medyada paylaşılan kanlı işkence fotoğraflarıyla anlaşıldı. Bahse konu yurttaşlar mantar toplamaktan döndüklerini

söylemelerine rağmen işkenceye maruz kaldı. Günler sonra yurttaşların suçsuz oldukları anlaşılınca serbest bırakıldılar.

5 Ağustos günü Hakkâri Şemdinli ilçesi Şapatan (Altınsu) köyü: 6 Ağustos günü saat 01.00 sıralarında Şapatan köyünün merkez mahallerinin üst kısımlarında yaşanan çatışmadan sonra Şapatan köyü Merkez Mahallesi'nde birçok eve operasyon düzenlenmiş, evlerde bulunan tüm bireylere ağır hakaretlerde bulunulmuş, 90 yaşındaki Zekiye Girgin'den, 6 yaşındaki kız çocuklarına kadar tüm bireyler darp edilmiş, özellikle kadınlara dönük sözlü taciz ve ağır hakaretlerde bulunulmuştur.

4 Ekim Muğla'nın Seydikemer ilçesinde bir araç içindeki 7 kişi araçtan indirilerek çırlı çıplak soyulmuş, mahrem yerlerinin fotoları dâhil birçok çıplak fotoğrafları çekilip medyaya servis edilmiştir.

4 Ekim Antalya'nın Alanya ilçesinde çekildiği belirlenen görüntülerde yerde yatan bir kadına iki polisin sokak ortasında işkence yaptığı ve taciz ettiği ortaya çıkmıştır.

18 Haziran 2017 tarihinde Diyarbakır ili Lice ilçesi Türelî köyünün hemen yanından geçen Sarum Çayı'ndaki bahçesine giden 4 çocuk babası Osman Yalavuz (30) isimli yurttaş, bölgede operasyon başlatan askerler tarafından ateş açıldığı iddia edildi. Sol omzundan vurularak yaralanan Yalavuz, ambulansla Gazi Yaşargil Eğitim ve Araştırma Hastanesi'ne götürülerek tedavi altına alındı. Askeri operasyonun yapıldığı aynı bölgede Mesut Yalavuz isimli gencin ise askerler tarafından gözaltına alındığı, gözaltına alındığı sırada köylülerin buna tanıklık ettikleri ve 2 gün sonra kırsal alanda yaralı halde bulunduğu iddia edildi. Askerlerin köyde çobanlık yapan 20 yaşındaki Yalavuz'u, "asker kaçağı" olduğu gerekçesiyle tutanak imzalatmak için Lice'ye götüreceklerini söyleyerek yanlarına aldığı, ancak 24 saat boyunca arazide ters kelepçe ile gezdirdiği, ardından da askerlerin Yalavuz'u karnından vurarak araziye attığı köylülerce ifade edildi.

Olayların tamamında ilk önce valilikler açıklama yaparak işkence iddialarını reddetmiş, olayın yaygın medya veya sosyal medyada duyulmasından sonra kamuoyu baskısı sonucu sonrasında geri adım atmışlardır.

Sivillere yönelik yargısız infaz iddiaları:

25 Şubat 2017 tarihinde Diyarbakır ili Lice ilçesi Çıralı (Herag) köyü yakınlarında hakkında arama kararı olduğu ileri sürülen **Celal Gözen** isimli kişi, askerler tarafından açılan ateş sonucu yaşamını yitirdi.

21 Mart 2017 tarihinde Diyarbakır ili Merkez Kayapınar ilçesinde yer alan Newroz Parkı'nda gerçekleştirilen Newroz kutlaması sırasında, etkinliğin bulunduğu alana girmek isteyen üniversite öğrencisi **Kemal Kurkut**, polis tarafından ateşli silahla sırtından vurularak ağır yaralandı. Ağır yaralı olarak hastaneye götürülen Korkut, kurtarılamayarak yaşamını yitirdi.

16 Temmuz 2017 tarihinde Hakkâri ili Yüksekova ilçesi Güngör Mahallesi'nde bir eve gece saatlerinde polis tarafından baskın düzenlendi. Düzenlenen baskında ev sahibi Necmettin Fendik, polis tarafından açılan ateş sonucu göğsünden aldığı kurşunla ağır yaralandı. İlçe Devlet Hastanesi Yoğum Bakım Ünitesi'nde tedavi altına alınan 7 çocuk babası Fendik, 18 Temmuz 2017 tarihinde kurtarılamayarak yaşamını yitirdi.

07 Ağustos 2017 tarihinde Urfa-Akçakale karayolunun 20'inci kilometresindeki Koruklu Mahallesi'nde, "Dur" ihtarına uymadığı gerekçesiyle jandarma tarafından bir araca açılan ateş sonucu, araç sürücüsü Ahmet Toru (25) yaşamını yitirdi.

31 Ağustos 2017 tarihinde Hakkâri Merkeze Bağlı Oğul (Talê) köyüne yakın kırsal alanda, köylülere insansız hava araçlarından (SİHA) güdümlü bomba atıldığı ve oluşan patlama sonucu Mehmet Temel (35) isimli yurttaş ağır olmak üzere Musa Tarhan, İbrahim Sak ve İsmail Aydın isimli yurttaşlar yaralandı. Yaralılar, köylüler tarafından özel araçlarla Hakkâri Devlet Hastanesi'ne kaldırıldı. Yaralılarından **Mehmet Temel** yaşamını yitirdi.

28 Eylül 2017 tarihinde Van'ın Erçiş ilçesinde akşam saatlerinde polis tarafından bir araca açılan ateş sonucu, 2 kişi yaşamını yitirdiği öğrenildi. Yaşamını yitirenlerden birinin ilçede taksicilik yapan 4 çocuk babası Zafer Ceyhan (45) isimli bir yurttaş olduğu öğrenildi.

Zırhlı Araçlar Tarafından Öldürülen Yurttaşlar

Son iki yıldır Kürtlerin yoğun yaşadığı kentlerde zırhlı araçlar yüzünden birçok yurttaşımız yaşamını yitirmiştir. Kent meydanında, sokaklarında halkın yaşam alanına pervasızca giren zırhlı araçları kullanan personel OHAL'den kaynaklı adeta bölgede cirit atmaktadır.

Silopi'de evlerinin içinde uyurken zırhlı aracın evlerine girmesiyle uykularında katledilen 6-7 yaşlarında Muhammet ve Furkan kardeşlerin hayatını ellerinden alan polis memurunun tahliye edildiği hafta, Siirt'te 6 yaşındaki kız çocuğu Felek Batur tonlarca ağırlıktaki bir zırhlı araç tarafından katledildi, polisler ailesine "sokakta ne işi var" dediler. 14 Haziranda Lice'de 70 yaşındaki Pakize anayı ezen zırhlı araçtaki polisler, kardeşinin eline bir poşet verip "git kardeşinin parçalarını topla" dediklerinde aslında bu "kaza" görünümlü cinayetlerin sebebini de açıklamış olmaktadır. Aynı şekilde TBMM İnsan Haklarını

İnceleme Komisyonununun 4 Mayıs 2017 tarihinde Silopi’de polis panzerinin neden olduğu iki çocuğun katledilmesi ilgili hazırlanan rapor görüşmelerinde Emniyet Genel Müdür Yardımcısı Âdem Çakıcı’nın panzer çarpması sonucu ölen iki çocuk için söylediği ‘Her işte bir hayır vardır’ açıklaması soruna bakışın özetini sunmuştur.(15.06.2017 Tarihli TBMM İnsan Haklarını inceleme komisyonu tutanakları s.19)

Zırhlı Araçlar Temmuz’dan Bu Yana 9’u Çocuk 30 Can Aldılar

- 21 Ekim 2017’de Siirt’te Aydınlar Caddesi üzerinde Emniyet Müdürlüğüne bağlı zırhlı araç 6 yaşındaki kız çocuğu Felek Batur’u ezerek katletti.
- 20 Ekim 2017 Bitlis Hizan ilçesinde 55 yaşındaki Gülten Yaraşlı Zırhlı araç tarafından ezilerek katledildi. Ayrıca Gülten Yaraşlı hastaneye götürülürken 3 defa sedyeden düşürüldüğü ortaya çıktı.
- 9 Şubat 2017’de Mardin’in Dargeçit ilçesinde okuldan eve giden ilkokul öğrencisi 7 yaşındaki Berfin Dilek, zırhlı polis aracın çarpması sonucu hayatını kaybetti.
- 28 Nisan 2017’de Van’da zırhlı polis aracının çarptığı 2 yurttaştan Sami Uçan kaldırıldığı hastanede yaşamını yitirdi. Yine Van’da takip eden bir hafta içinde 7 kişi zırhlı araçların çarpması sonucu yaralandı.
- Son olarak 14 Haziran’da Lice’de sokakta yürüyen 70 yaşındaki Pakize Hazar isimli yaşlı kadın, her iki yakasında polis lojmanları, İlçe Emniyet Müdürlüğü ve Hükümet Konağı binaları bulunduğu için bir yılı aşkın süredir araç trafiğine kapalı olan cadde üzerinde zırhlı aracın kendisini ezmesi sonucu yaşamını yitirdi.
- 19 Haziran Lice Bingöl yolunda zırhlı polis midibüsünün sivil bir minibüse çarpması sonucu biri çocuk 2 kişi yaşamını yitirmiş 8 kişi de yaralandı.
- 20 Haziranda bir önceki gün yine aynı yolda polis aracının çarpması sonucu hayatını kaybedenlerin taziyesine gidenlere zırhlı bir ejder aracının çarpması sonucu 5 kişi daha hayatını kaybetti.
- Şırnak’ın Silopi ilçesine bağlı Karşıyaka Mahallesi’nde 3 Nisan gecesini polisin kullandığı Alman panzeri, bir evin duvarını yıkarak içeri girdi. Aracın çarptığı odada uyuyan 7 yaşındaki Muhammet ve 6 yaşındaki Furkan Yıldırım kardeşler can verdi. Faillerin tutuklanması talebi reddedilirken, cinayet “kaza” ve “kader” olarak geçirildi.

- Diyarbakır'ın Ofis semtinde 29 Mart günü Kirpi tipi askeri zırhlı araç, yolcu durağında bekleyen minibüse çarptı. Çarpma sonucu 4 yolcu yaralandı. 2016 yılının Nisan ayında yine aynı noktada Kirpi tipi askeri zırhlı araç karşıdan karşıya geçmek isteyen 55 yaşındaki Hatun Elhuman'a çarpmış, araç altında kalan Elmuhan yaşamını yitirmişti.
- Şırnak'ın İdil ilçesinde 21 Mart günü Cizre'ye giden sivil bir otomobile Ejder tipi zırhlı araç çarptı. Kazada otomobilde bulunan Okan İnce, Bahadır Beyazlıoğlu ve ismi öğrenilemeyen bir kişi yaşamını yitirdi.
- Siirt-Batman yolu üzerinde polislerin arama noktasında 4 Mart günü zırhlı aracın geri geldiği sırada telefonla konuşan Kerem Arslan (34) isimli yurttaş aracın altında kalarak yaşamını yitirdi.
- Cizre'de 24 Ekim 2016'da evlerinin bulunduğu sokakta oynarken zırhlı polis aracı Hakan Sarak (5) adlı çocuğu ezerek katletti. Küçük çocuğu ezen polislerin durmadan olay yerinden kaçtığı ve Sarak'ın kan kaybından yaşamını yitirdiği ortaya çıktı.
- Yüksekova çarşı merkezinde 8 Ekim 2016 günü Kobra tipi zırhlı araç sivilleri taradı. Açılan ateş sonucu Aydın Tümen, Serhat Buldan, Rahmi Sefalı ve Nejdetİşözü isimli yurttaşlar yaşamını yitirdi. 2 kişi de yaralandı. İlçede infiale yol açan katliam sonrası yetkililer zırhlı aracın "tutukluluk" yaptığı yalanını ortaya attı.
- Dersim'in Seyid Rıza Meydanı'nda 6 Eylül 2016'da Kobra tipi zırhlı araç Naciye Özdemir (71) adlı kadını ezdi. Olay yerinden kaçmaya çalışan zırhlı aracın etrafını saran halk, büyük tepki gösterdi. Halk savcı gelmeyene kadar aracı yerinden kıpırdatmadı. Ancak bu cinayetin de üstü örtüldü.
- Van merkez İpekyolu ilçesine bağlı Hacıbekir Mahallesi'nde, 30 Ağustos'ta evinin bahçesinde otururken zırhlı araçtan etrafa rastgele açılan ateşle başından vurulan Mustafa Duman (17) ağır yaralandı. Duman, tedavi gördüğü hastanede 7 Eylül'de can verdi.
- Van merkezde 24 Temmuz günü İpekyolu İlçe Emniyet Müdürlüğü önünde kirpi tipi zırhlı aracın ezdiği 4 yaşındaki Taha Kılıç, can verdi. Aile çocuklarının polisler tarafından kasten katledildiğini vurguladı.

- Yine Yüksekova'da 18 Temmuz günü Xirvatê (Büyükçiftlik) beldesinde ot biçen çocuklarına eşi ile birlikte kahvaltı götüreren 55 yaşındaki Sürmi İnce, zırhlı askeri araçtan açılan ateşle katledildi.
- 6.11.2017 tarihinde Batman'ın Korik Mahallesi'nde ismi öğrenilemeyen bir asker, 5 yaşındaki Burak İlhan'a çarptı. İlhan, olay yerinde yaşamını yitirdi.
- 1 Ağustosta İstanbul Okmeydanı'nda Kobani 'den İstanbul'a gelen mülteci çocuk 9 yaşındaki Raşit Oso sokakta oyun oynadığı sırada zırhlı aracın ezmesi sonucu öldürüldü.

Cezasızlık: İşkence, İnfaz Ve Kötü Muameleyi Teşvik

İşkence, yargısız infaz, insan hakları ihlali ve kötü muamele suçlarını işleyen kolluk güçlerinin tamamı yaptıkları fiillerden ötürü adeta ödüllendirilmiş, olayın sıcaklığı esnasında göstermelik bir açığa alma işlemi gerçekleşse de sonrasında görevlerine iade edilmişlerdir.

Örnekler: Silopi'de 6-7 yaşlarındaki Muhammed ve Furkan Yıldırım'ı uykularında araçla ezen polis memuru Ömer Yeğit çıkarıldığı ilk duruşmada tahliye edildi. 16 Temmuz 2017 tarihinde Hakkâri ili Yüksekova ilçesi Güngör Mahallesi'nde kendi evinde, çocuklarının gözü önünde evinin kapısını açarken kurşunlanarak öldürülen Necmettin Fendik ile ilgili soruşturma dahi açılmadı. Newrozda Diyarbakır Newroz alanında çıplak bir şekilde katledilen, valilikçe canlı bomba ilan edilip, çantasından kitap çıkan Kemal Kurkut ile ilgili başlatılan soruşturmada sadece bir polisin açığa alındığı öğrenildi. Aysel Tuğluk'un annesi Hatun Tuğluk'un cenazesine saldıran faşist grup karakolda İçişleri bakanıyla fotoğraf çekti, oluşan kamuoyu baskısından dolayı 2 hafta gözaltında kalan saldırganların hepsi serbest bırakıldı. Yüksekova çarşı merkezinde 8 Ekim 2016 günü Kobra tipi zırhlı araç sivilleri taradı. Açılan ateş sonucu Aydın Tümen, Serhat Buldan, Rahmi Sefalı ve Nejdetİşözü isimli yurttaşlar yaşamını yitirdi. 2 kişi de yaralandı. Olayla ilgi tutuklanan polis memuru İlyas Mekikli ikinci duruşmada tahliye edildi.

Komisyon görüşmelerinden...

1990'ların İşkence davalarından rütbe alanlar

B. Özgökçe Ertan: Şunu hatırlatmak istiyorum özellikle: Birkaç dava açılmıştı, yine 1990'lı yıllarda bölgede işlenen cinayetler, tecavüz, işkence olaylarına adı karışan ve tanıklıklarla ispat edilen bazı vakalar vardı. Özellikle Musa Çitil davası, Cemal Temizöz davası, Vartinis katliamı davası

gibi davalar açılmıştı ve bunlar ağır aksak ilerlese de ciddi anlamda insan hakları savunucularının dört gözle beklediği, sonuçlarının beklendiği... Ve gerçekten bir iyileşme var mı, insan hakları ihlallerini devletin sorgulaması, soruşturması ve geçmişle yüzleşme adına bir olumlu adım var mı anlamında bir beklenti de oluşmuştu fakat özellikle bu çatışmalı sürece girilmeden az evvel, bahsettiğim şahıslar beraat ettiler ve hatta rütbeleri yükseltildi, bölgede görev yapmaya başladılar. Yanlışsam siz beni düzeltin lütfen. Yani tanıklıklar hâlâ baki, birçok belge ve bilgi var ama bu anlamda isteksizlik ve bir de pratik anlamda Hükümetin bu adımı atmış olması, özellikle halkın, bölgenin çok yakından tanıdığı isimlerin böylesi önemli bir göreve getirilmesinin halkın nazarında yarattığı duygu sorgulanıyor mu Bakanlığınız tarafından, ben merak ediyorum hani, bunun bir cevabı olmalı herhâlde?

Kayyumlar, Halk İradesinin Gaspı Ve Yerel Yönetimlerin Tasfiyesi

01.09.2016 tarihinde yürürlüğe giren 674 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Belediye Kanununda yapılan değişiklikle, belediye eş başkanları ile meclis üyelerini görevden alma yetkisi getirilmiş ve yerine 15 gün içerisinde görevlendirme yapılması hüküm altına alınmıştır. Bu tarihten itibaren 71 DBP'li belediye eş başkanı tutuklanmış, 94 DBP'li belediyeye kayyım atanmış, 8 belediyenin ise yetkileri mülki amirliklere devredilmiştir. AKP ve MHP'li belediyelere atanan kayyumlar meclis üyeleri arasından seçilirken, DBP'li belediyelere atanan kayyumlar kaymakam ve vali gibi kamu görevlileri arasından seçilmiştir. Kayyım atanan DBP'li belediyelerin sınırları içerisinde 6.366.566 yurttaş yaşamaktadır. Belediyelerde iddialara konu yasadışılıkları araştırmak için görevlendirilen müfettişler, aylarca belediyeleri incelemelerine rağmen iddialara dair bir kanıt bulmamışlardır. İktidar, bu kez yerel siyasetçiler hakkında algı oluşturan ve yargıyı yönlendiren asılsız iddialarda bulunmuştur. Kayyum uygulamasıyla modern devletin en önemli meşruiyet kaynaklarından ve Anayasanın temel ilkelerinden biri olan insanların seçme ve seçme özgürlüğü ihlal edilmiştir.

Kayyumların Uygulamaları

Atandıkları günden itibaren hiçbir hukuksal gerekçe göstermeden sokak isimlerini değiştiren, belediyelerdeki Kürtçe ibareleri silen, belediye bünyesinde kurulmuş birçok kadın merkezi, eğitim evleri, çocuk kreşleri ve kültür sanat kurumlarını kapatan ve binlerce

personelin sözleşmelerini iptal eden ya da işlerine son veren kayyumların uygulamaları son zamanlarda tam bir kültürel kıyıma dönüşmüştür.

Çocuklara anadilde eğitim veren çocuk kreşleri kapatılmasının yanında şehirlerin tarihsel hafızasını temsil eden anıtlar ve heykellerle birlikte belediyelerin çok dilli tabelaları sökülerek adeta kültürel bir taarruz başlatılmıştır.

Hakkâri, Ağrı ve Kızıltepe başta olmak üzere birçok belediyenin yıllardır kullandığı logolar ve Kürtçe tabelalar indirilerek önemli aydın ve yazarların ismini taşıyan birçok caddenin ismi değiştirilmiştir.

Diyarbakır'ın Kayapınar ilçesindeki Roboski Anıtı, Cizre'de Orhan Doğan, Kızıltepe'de Uğur Kaymaz, Ağrı'nın Doğubayazıt ilçesinde EhmedîXanî Anıtı kayyumlar tarafından yıkılırken Van'ın Çatak İlçesinde Tahir Elçi adı kayyum tarafından parktan kaldırmıştır.

Kayyumlar atandıktan sonra 101 sokak isimlerinin değiştirilmesi, kadın, kültür, sanat ve dil merkezlerinin kapatılması ve anıtların yıkılması vakası gerçekleşmiştir.

DBP'li belediyelerde eşbaşkanlık sistemi ortadan kaldırılarak eşit temsil hakkı ortadan kaldırılmış, kadınlara sosyal, kültürel ve ekonomik olarak destek veren Kadın Politikaları Müdürlükleri ya kapatılmış ya da tamamıyla işlevsiz bırakılmıştır. Bu müdürlüklerin bünyesinde faaliyet gösteren 54 kadın kurumu kapatılmıştır. Bunun yanında belediyeler bünyesinde kurulan gıda bankaları ve sosyal dayanışma kurumları kapatılmış, ihtiyaç sahibi yoksullara dağıtılan gıda kartları iptal edilmiştir.

Ablukalar ve Tarihin En Uzun Sokağa Çıkma Yasakları

Sokağa çıkma yasaklarının süresiz (sona erdirileceği tarihin ucu açık bırakılarak) ve/veya gün boyu (24 saat sürmesi öngörülür biçimde) uygulanmaya başlandığı ilk tarih olan 16 Ağustos 2015'ten 1 Kasım 2017 tarihine kadar geçen süre içerisinde toplam 11 il ve en az 47 ilçede resmi olarak tespit edilebilen en az 268 sokağa çıkma yasağı ilanı gerçekleşmiştir.

Diyarbakır 145, Mardin 45, Hakkâri 23, Şırnak 13, Bitlis 13, Muş 7, Bingöl 7, Tunceli 6, Batman 5, Elazığ'da 2 Kez sokağa çıkma yasağı ilan edilmiştir.

Jandarma Yeni Dönemin Başat Ayağı

Jandarma komutanlığı 27 Temmuz 2016'da İçişlerine bağlandı. Komutan yardımcılığına getirilen Musa Çitil, Mardin'in Derik İlçesi'nde 13 köylünün öldürülmesi ve Derik'te karakolda bir kadına tecavüz davası dâhil birçok insan hakkı ihlalinde yargılanmıştır.

AİHM, Çitil'in etkili yargılanmamasından dolayı Türkiye'ye ceza vermişti. Birçok davaya konu olduğu üzere, Jandarma Özel Harekât mensuplarının, bu yıl öldürme, işkence suçuna karıştığı iddiası orta yerde durmaktadır. Ayrıca JÖH timleri operasyon alanlarında öldürülen bütün kişilerin parçalanmış cenazelerini fotoğraflayıp sosyal medyada yaymaktadırlar. Mardin'in Derik ilçesinde 13 köylünün öldürülmesiyle ilgili yargılanıp 13 kez ağırlaştırılmış hapis cezası istenmesine rağmen beraat eden Çitil, Yüksek Askeri Şura (YAS) kararıyla terfi ederek tümgeneral olmasının ardından Diyarbakır Jandarma Bölge Komutanlığı'na getirildi. Ardından geçtiğimiz Temmuz ayında İçişleri Bakanlığına ait atama kararları kapsamında Jandarma Genel Komutan Yardımcılığına terfi ettirildi. Çitil Mardin'de Özgür Gündem gazetesi muhabiri Salih Tekin'e işkenceden dolayı **AİHM'den ceza aldı**. 1997'de AİHM, bu davadan ötürü Türkiye'yi AİHS'in 3. ve 13. maddelerini ihlal etmekten suçlu bulmuş ve 25 bin sterlin para cezasına mahkûm etmişti.

SADAT İddiaları

Ankara'da 2017 yılı ortalarında görülen bir cinayet davasında; sanık cinayette kullandığı uzun namlulu silahı darbe girişiminin meydana geldiği 15 Temmuz 2016 günü Ankara Emniyet Müdürlüğü'nden aldığını söylemişti. Konunun kamuoyuna yansımaları üzerine Ankara Valiliği de açıklama yapmıştı. Açıklamada, 15 Temmuz gecesi darbecilere 'hızla ve etkin bir şekilde karşı koyulabilmesi için' Ankara Emniyet Müdürü Mahmut Karaaslan'ın talimatıyla silah depolarının kapılarının kırılarak personele uzun namlulu silah ve mühimmat dağıtıldığı belirtildi.

Bu iddialar üzerine dikkatler bir süredir ABD'nin Irak'ı işgalinde sahada kullandığı Blackwater adlı şirketin örgütlenmesine benzeyen SADAT adlı oluşuma çevrildi. SADAT nedir? Öncelikle bu sorunun yanıtını vermek gerekir. SADAT da; tıpkı Blackwater gibi eski bir askerin öncülüğünde savunma danışmanlığı amacıyla kurulmuş. Ancak zamanla bir tür 'özel savaş şirketi'ne dönüşmüş ve yönünü de uzun bir süre önce Ortadoğu ve İslam coğrafyasına çevirmiş durumdadır. Zaten vizyonunu da; 'hizmet verdiği ülkelere yönelik, jeopolitik durumuna uygun tehdit değerlendirmeleri yaparak, bu değerlendirmelere uygun, ülke savunmasının ve iç güvenliğinin temini için, en etkin ve modern ihtiyaçları karşılayacak şekilde silahlı kuvvetlerin ve iç güvenlik güçlerinin organizasyonunu sağlamak' diye açıklamaktadır.

SADAT'ın kurucularının tamamı, Yüksek Askeri Şura kararıyla 'irticacı' oldukları için emekli edilen askerler. Adaleti Savunalar Derneği (ASDER) adıyla ortaya çıkan bu askerlerin, bir araya geldiği ilk yer Ankara. 7 Nisan 2000'de derneklerini kuran eski

askerlerin tüzüğünün İçişleri Bakanlığı tarafından onaylanma tarihi ise 30 Haziran 2000. Yani bu oluşum 17 yıldır değişik adlarla faaliyet yürütmektedir.

ASDER'den Uluslararası Savunma Danışmanlık Ticaret Şirketi'ne yani SADAT'a geçme kararı alan bu oluşum başvuru yaptıktan sonra, Milli Savunma, Gümrük ve Ticaret bakanlıklarından gelen önerilere göre, kuruluş sözleşmesinde birtakım değişiklikler yaptılar. Bakanlıklarla istişarelerden sonra SADAT'ın kuruluşu tescil edildi. Şirket sözleşmesi 28 Şubat 2012 tarihli Ticaret Sicil Gazetesi'nde yayımlandı. Sicil numarası 809300/0'dı.

Bu tarihten itibaren SADAT'ın özellikle Suriye'de savaşın içinde yer aldığı iddia edilmektedir. Bu noktada TSK'nin bazı arazileri eğitim için SADAT'a verdiği ve bu arazilerde simülasyon eğitimleri verilmeye başlandığı; verilen eğitimlerin arasında; termal füzelerin kullanımı, tank ve zırhlı taşıyıcı kullanımı, askeri istihbarat, elektronik haberleşme ve teknik bilgiler yer aldığı söylenmektedir.

Bu oluşum internet sitesinden açıkça gayri nizami harp eğitim verdiğini beyan ediyor. Bilindiği gibi askeri literatürde gayri nizami harp, düzenli ordular dışında yürütülen yasalara bağlı olmayan, gerilla tipi, sokak savaşı gibi yürütülür. Ve gayri nizami harp, birebir silahlı ve silahsız insan öldürme, gerekirse düşmanın lojistiğini kesmek için düşmanın harp kaynaklarını, öldürmenin de dahil olduğu, bir dizi yöntemi içerir. Sokağa çıkma yasaklarının uygulandığı dönemde Cizre, Şırnak, Nusaybin gibi kentlerde kimi duvarlara Esedullah Timi imzasıyla yazılar yazılmış ve bu kişilerin kimlikleri hakkında açıklama yapılmamıştı. Bu iddialar ışığında SADAT'ın Esedullah Timi adıyla bu operasyonlara katıldığı düşünülmektedir.

Göç İdaresi

Günümüzde uluslararası bir nitelik kazanan göç hareketleri, sadece göç alan devletlerde değil, küreselleşmenin hissedildiği tüm coğrafyalarda siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel boyutlarıyla gündemin ilk sıralarına yerleşmiştir. Böylelikle, toplumlar üzerinde ciddi etkisi görülen söz konusu insan hareketleri uluslararası ilişkilerin ve politikanın temel belirleyicisi haline gelmiştir. Önemli geçiş güzergâhları üzerinde bulunan Türkiye ise söz konusu nüfus hareketlerinin odağındaki ülkelerden biridir. Bunun en somut örneği, Türkiye'ye çeşitli amaçlarla gelen yabancıların sayılarında görülen dikkate değer artıştır. Bir yılda Türkiye'ye giriş çıkış yapan yabancı sayısı 30 milyonu, ülkede ikamet eden yabancı sayısı 400.000'i geçmiştir. Türkiye'deki krizin bu noktaya gelmesinin en önemli sebeplerinden birisi, özellikle ilk iki sene Türkiye'deki mülteciler hiçbir şekilde ilgi çekmedi sadece Suriye'deki

rejim ilgi çektii. Esad'ın ne zaman gidip gitmeyeceği ve ora da ondan sonra hangi rejimin kurulacağı, Türkiye'ye giren mültecilerden daha önemli bir konu hâline geldi. Onun için de ilk iki yıl neredeyse hiç kayıtlama yapılmadı. Mikro kayıtlar oldu, bazı kaymakamlar, bazı belediyeler, bazı dernekler ama genel bir kayıtlama sistemi olmadı. 'Bu insanlar nasıl olsa yarın ülkelerine geri dönecekler çünkü yarın Esad gidiyor.' düşüncesinden dolayı Suriyeliler Türkiye'ye dağıldılar. Dolayısıyla, işi yönetmek daha da zorlaştı.

* Mültecinin bir kere elinde belgesi yoktur. Güvenlik sorunları vardır. Gelenler içinde kimin olduğunu tespit edemezsiniz. Hiçbir belge soramazsınız. Hemen hemen her şey mültecilerin beyanına dayalıdır. Dolayısıyla, mülteci yönetmenin her zaman daha fazla riskleri var.

* Kamp hayatı, sadece burada gördüğünüz konteyner kamplar değil. Bir ay, iki ay, bir yıl kalırsınız kampta ama üç yıl, dört yıl, beş yıl kamp demek, açık cezaevi demektir. Bunun sürdürülebilir bir tarafı yoktur. Önünde sonunda bu kampların bir an önce boşaltılması lazım, başka şekilde kullanılması lazım ve insanların kentsel ya da kırsal alanının içine yerleşmesi gerekir.

* Çocuklara programlı bir şekilde anadilde eğitim verilmemektedir.

* Hükümetin önce misafir kavramı daha sonra da Cumhurbaşkanının ensar muhacir benzetmesi hem işleri kolaylaştırmış hem de zorlaştırmıştır. Kolaylaştırmıştır; duyduğumuz pek çok toplumsal olayın sayısını sınırlı tutmuştur. Zorlaştırmıştır; ulusal ve uluslararası mülteci hukukunda yeri olmayan bu söylemle uzun süre Suriyelilerin statü sorunu oluşmuştur.

Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı

Çözüm sürecinde etkin rol alması beklenen Müsteşarlık, savaş koordinasyon müsteşarlığına dönüşmüştür.

- Türkiye'de Haziran 2015 ile Haziran 2016 arasındaki bir yılda, 7 kez canlı bomba ve bombalı araçla saldırı düzenlendi. Saldırıda polis, asker ve sivil olmak üzere toplam 298 kişi hayatını kaybetti. Bine yakın insan da yaralandı. Bu saldırıların engellenememesi Kamu Güvenliği ile ilgili kurumların sorumluluğundadır.
- Diyarbakır'da 5 Haziran 2015 tarihinde, Partimizin mitinginde iki bomba patlatılmış ve 5 yurttaşımız ölmüş, 100 yurttaşımız da yaralanmıştır. Bu saldırıda yer alan IŞİD üyelerinin önceki gün kaldıkları otelde polis tarafından basıldıkları açığa çıkmıştır.

- Suruç ilçesinde 20 Temmuz 2015 tarihinde, SDGF üyesi gençlerimize yönelik aleni bir şekilde polisin gözü önünde bir saldırı gerçekleşmiş ve 33 gencimiz yaşamını yitirmiştir.
- Urfa'nın Ceylanpınar ilçesinde iki polis memuru evlerinde öldürülmüştür. Hükümet bu olayı bahane ederek Çözüm Süreci'nin bittiğini ifade etmiştir. Oysaki açılan adli soruşturmanın ileri safhalarında, olayın içinde karanlık noktaların olduğu tespit edilmiştir. İki polisin öldürüldüğü evin kapısının zorlanmaması, polislerin öldürüldüğü evde tespit edilen parmak izleriyle, davada yargılanan 9 sanığın parmak izlerinin eşleşmediği ortaya çıkması gibi olaylar bu durumu teyit etmektedir. Nitekim yargılanan 9 sanık tahliye edilmiştir.

AKP hükümeti, savunma giderlerini de “içerde ve dışarda çatışma temelli salt güvenlikçi” denklem üzerine kurarak cumhuriyet tarihinin en büyük savaş bütçesini hazırlamış durumdadır. Savaş bütçesi sadece bütçe cetvellerinde gösterilen kalemlerle sınırlı değildir. Savunma Sanayii Destekleme Fonu (SSDF), Türk Silahlı Kuvvetlerini Geliştirme Vakfı (TSKGV), dış krediler ve dış yardımların yanı sıra hibe şeklinde Türkiye'ye aktarılan silahlar da savunmanın kaynakları olarak hesaplanmalıdır.

“NATO hedeflerinden bağımsız olarak, ülkemizin savunma tedbirlerini ve modernizasyon çalışmalarını yoğunlaştırması, karşılaştığımız tehdit ve sınamalar nedeniyle acil ve zorunlu bir gereklilik olarak meydana çıkmaktadır. Bu nedenle, 2018 yılında savunma bütçemizde ciddi bir artış yapılması öngörülmektedir. Türkiye'nin savunma harcamalarının gayrisafi yurt içi hasılaya oranı 2016 yılında yüzde 1,47 seviyesinde gerçekleşmiştir. 2017 yılı içerisindeyse yüzde 1,46 seviyesinde oluşması beklenmektedir. 2018 yılı bütçe tasarısı dikkate alındığında bu harcama seviyesinin yüzde 1,65'e çıkması öngörülmektedir. NATO Savunma Planlama Yetenek Anketi'ne göre Türkiye'nin ana silah sistemleri harcamalarının savunma harcamalarına oranı 2016 yılında yüzde 25,59 seviyesinde gerçekleşmiştir. 2017 yılı için ise bunun yüzde 30,40'a çıkması beklenmektedir. Savunma harcamalarımızı artırma gerekliliği NATO taahhüdünden ziyade ülkemizin içinde bulunduğu risk ve tehditlerden dolayı daha güçlü bir orduya, yerli ve millî teçhizatla ulaşma hedeflerimizden kaynaklanmaktadır.”(22.11.2017 tarihli TBMM Plan ve Bütçe Komisyonu, Millî Savunma Bakanı Nurettin Canikli'nin sunuş konuşması. Tutanak s.8)

Komisyon görüşmelerinden...

Bütçenin özeti: İçeride ve Dışarıda Savaş

E. Kürkçü: Her şeyden önce bu savunma bütçesinin daha önceki yıllara nispetle askerî harcamalarda çok büyük bir artışa gittiğini görüyoruz. Neresinden baksanız Millî Savunma Bakanlığı 40 milyar, Savunma Sanayii Destekleme Fonu 15 milyar, çeşitli vergi kalemlerinden gelecek 5 milyar ve eğer buna savunma ve güvenlik faaliyetlerine katılan diğer birimler,

Jandarma Millî İstihbarat Teşkilatı, Sahil Güvenlik Komutanlığı harcamalarını da kattığımızda bütçeden Maliye Bakanlığı dışında en yüksek payı alan bir faaliyetler toplamıyla karşı karşıyayız.

Bu bizim için ve Türkiye için bir imkân değil, bir sorun olarak gözüküyor. Niçin böyle olduğunu anlatmak isterim. Birincisi, askerî harcamalar hiçbir zaman hiçbir yerde toplumu n üretken faaliyetini desteklemez; tüketen, yerine hiçbir şey koymayan, halkın ve toplumun tasarruflarından götüren harcamalardır. Bu açıdan hem üretim perspektifi açısından hem barış perspektifi açısından sürekli olarak sorun yaratan harcamalardır. O yüzden, bu harcamaların böyle olağanüstü artışını bize izah edebilecek olan toplumun çok büyük bölümü için geçerli sebeplere ihtiyacımız var. Örneğin, bir istila tehdidi böyle bir geçerli sebep olabilir. Bir uluslararası askerî ambargoyla karşı karşıya kalma, bir dış tecavüz ve benzeri meseleler bunları düşünülebilir kılar. Ancak benim gördüğüm kadarıyla bunları mazur gösterecek, geçen yıldan bu yıla ya da dört yıl öncesinden bu yıla bunları mazur gösterecek olan herhangi bir tehdit artışı algısını ben sizin yaptığınız sunuşta görmüyorum.

Örneğin, bu tehdit algılarından bir tanesi Fetullah Gülen terör örgütünün yarattığı sorunlar ancak bildiğim kadarıyla sizin ortaya koyduğunuz delillere bakarak bu kalkışmanın tamamen bastırıldığını, bu unsurların saf dışı edildiğini ve bunların kontrolündeki bütün silahların ve askerî birliklerin geri alındığını, bunların Silahlı Kuvvetlerden temizlendiğini görüyoruz. Yani onlarla birlikte tanklar, toplar, tüfekler, gemiler, füze savunma sistemleri, uçaklar, helikopterler gitmiş değil; onlar gitmiş, silahlar orada kalmış.

İkincisi, DAIŞ'le mücadele. DAIŞ'le mücadeleye ayrılan kaynakların son derece sınırlı olduğunu biliyoruz ve Suriye için de yapılan harekâtın boyutlarının öngörülen harcamalarla kabili telif olduğu kanısında değiliz. Bunları kanıtlayan -daha doğrusu böyle bir döküm de yok ama- sosyal haberleşme ortamlarından, basından, diğer analizlerden gördüğümüze göre bu da söz konusu değil.

Geriye kalıyor PKK'yle sürdürülen çatışma. Bu çatışmanın boyutları askerî boyutlarla ölçülemeyecek kadar sert ve şiddetli; tükettiği insan kaynakları,

tükettiği mali kaynaklar, tükettiği iktisadi kaynaklar, kültürel kaynaklar bakımından Türkiye'nin karşı karşıya kaldığı en ciddi mesele. Fakat çatışma burada bir sonuçtan ibaret ve Türkiye Büyük Millet Meclisi bu çatışmanın sonlandırılması bakımından iki önemli hamle yaptı. Hükûmetin bu iki önemli hamleyi şimdi artık niçin geçerli saymadığını ve savaş opsiyonunu tercih ettiğini ben ikna edici bir biçimde ortaya koyduğunu görmedim. Yaptığı iki hamleden -hatta üç hamleden söz edebiliriz- birincisi, çözüm ve çatışmayı sonlandırma müzakereleri başlatmaktı. İkincisi, çatışma çözümünü güvence altına alan bir yasa Meclisten geçirdi. Bu yasa hâlâ yürürlükte. Aslında sorulması gereken şey bu yasa hükümlerinin niye yerine getirilmediğidir ve nihayet bir komisyon topladı Mecliste ve bu komisyonda süreci analiz etti. Bu komisyonun müktesebatı, yaptığı işler toplamı Meclis tutanakları içerisinde var. Burada komisyon süregiden çatışmanın salt askerî sebeplerle açıklanamayacağı, bunun tarihsel, politik, toplumsal, kültürel bir gerilimin ürünü olduğunu ve bu gerilimi bertaraf etmek için çok boyutlu faaliyetler göstermek gerektiğini ortaya koydu. Siz de çok iyi biliyorsunuz, partimiz de bu süreçte gönüllü olarak ve çatışan taraflar arasında Hükûmetin çeşitli kuruluşlarının bilgisi dâhilinde bilgi değiş tokuşu yaptı, tasarruflarda bulundu ve nihayet 28 Şubat 2015'te bir çözüm deklarasyonu Hükûmetiniz ile Halkların Demokrat Partisi temsilcilerinin katıldığı bir toplantıda, Dolmabahçe'de deklare edildi. Şimdi, bunun terk edilişi ve kaynakların çatışmaya tahsisi bakımından ne olduğuna dair, ne toplum ne Meclis ne çeşitli politik güçler yeterince bilgilendirilmiş değildir. Apansız başlayan bir çatışma süreciyle karşı karşıya kaldık ve bu çok büyük ölçüde bizim tarafımızdan 7 Haziran 2015 seçimlerinin sonuçlarıyla ilişkilendirilmektedir. Çünkü bu seçim sonuçlarıyla birlikte iki şey ortaya çıktı. Birincisi, çözüm yanlısı politik güçlerin toplumsal destek görmekte olduğu ama öte yandan bu çözümü geçersiz sayan Hükûmet partisinin toplumdaki desteğinin düşmüş olduğu. Ne yazık ki Hükûmet kurulamayışı sonucunda ortaya çıkan boşluk savaşa tahvil edildi ve biz bugüne geldik.

Burada Savunma Sanayii Destekleme Fonu'na (SSDF) bir parantez açmak gerekir. Bu fon bütçe dışı bir kalemdir ve dolayısıyla Sayıştay denetimi dışındadır. Toplam askeri harcamaların %10-10,5'ini oluşturmaktadır. Son getirilen 502 sayılı torba yasayla SSDF'ye

katkılar artırılmış ve çeşitlendirilmiştir. Gelir vergisi ve kurumlar vergisi tahsilatlarından bu fona aktarılan pay daha önce her birinden %3,5 iken bu yasa ile pay %6'ya çıkartılmış, sırasıyla; veraset ve intikal vergisinden %25 ve motorlu taşıtlar vergisinden %18 pay, ayrılmıştır.

Düşük Yoğunluklu Savaşın Hesaplanamayan Maliyeti

Başbakan Binali Yıldırım, Ulaştırma Bakanı olduğu zamanda Van'ı ziyareti sırasında yaptığı bir açıklamada bu konuda şunları söylemiştir: *“Terörün maliyeti 1 trilyon dolar. Terör, enerjimizin bir kısmını boşa harcamamıza neden oldu. 25 yıl geçti aradan, 40 bin insanımızı kaybettik. 300 milyar dolarımız uçtu gitti. Terörün bize maliyeti dolaylı olarak bir trilyon dolardır... Biz, bu kaynakları terörle mücadele için harcamamış olsaydık acaba ne yapabilirdik? Bakın, bu parayla 15 bin adet 24 derslikli okul, 9 bin adet tam teşekküllü 400 yataklı eğitim araştırma hastanesi, 200 adet boğaz köprüsü, 120 tane atatürk barajı ve 450 bin kilometre bölünmüş yol yapabilirdik. Binlerce gencimiz öldü. Şehitler verdik, gazilerimiz oldu. Biz, bu anlamsız mücadele sona ersin istiyoruz. Bu yol çıkmaz yoldur.”*Daha önceki Genelkurmay Başkanı ve birçok siyasetçinin ifade ettiği üzere, yaşanan düşük yoğunluklu savaş dolayısıyla Türkiye'nin hesap edilemeyen maddi kayıplarının da çok olduğu görülmektedir. Bu koşullar dolayısıyla gerçekleştirilemeyen yatırımların; üretim, istihdam ve ihracat kayıpları kesin olarak bilinmemektedir. İşsizliğin, Güneydoğu'da kırsal kesimden kentlere ve bu bölgeden Batı'daki merkezlere yönelik göçün, buralarda oluşturduğu çarpık kentleşmelerin, yarattığı altyapı sorunlarının maliyeti hesaplanamamaktadır. Bölge ekonomisinin en önemli faaliyeti olan taşımacılık faaliyetlerinin, hem bölge ekonomisi hem genel ekonomi açısından yarattığı kayıplar tam olarak hesaplanamamakta, önemli ölçüde üretim ve gelir kaybının hesabı tutulamamaktadır. Çeyrek yüzyıldır süren bir çatışma ortamının yarattığı acı, stres, gelecek ve güvenlik kaygılarına eşlik eden zincirleme travmaların yarattığı sağlık sorunlarının tedavi maliyeti hesap dışıdır.

Komisyon görüşmelerinden...

Savaş bir Doğa Yasası Değildir

İ. Ayhan: Hobbes der ki: “İnsan, insanın kurdudur.” İnsanı insanın kurdu olarak betimleyen, tanımlayan bir zihniyet hâliyle savaşı da meşrulaştıran, savaşı da normalleştiren bir anlayışı beraberinde getirir. Dolayısıyla savaş kesinlikle bir doğa yasası değildir, savaşın yaşanmamasını, savaşın gerçekleşmemesini sağlamak insanların elindedir. Hele hele demokrasiyi,

demokratik bir toplum iddiasını kendisine perspektif edinen yapıların da bunu gerçekleştirme olasılığı çok yüksektir; bunu belirtmek istiyorum. Bir diğer nokta: Şimdi, bu savaş bütçesi, savaşın topluma vermiş olduğu zararlar, savaşın bir bütün olarak yarattığı tahribatları bilmem hatırlatmaya gerek var mıdır? Türkiye üzerinden ifade etmek gerekirse şu anda eğer bir savaş tehdidi söz konusuysa bu savaşın toplumun yüzde 90'ını çok rahat bir şekilde etkileyeceğini söylemek mümkündür; yediden yetmişe, Türk'ü, Kürt'ü, Arap'ı, Çerkez'i, Alevi'si, Sünni'si, kim yaşıyorsa, toplumun bütün kesimini etkileyebilecek bir şeydir; dolayısıyla çok küçük bir azınlığı sadece savaş ekonomisi ve rantı üzerinden mutlu edebilecek ama büyük bir çoğunluğu da rahatsız edecek bir şeydir. Yani mal, can kaybı da dâhil olmak üzere, yediğimiz ekmekten içtiğimiz suya kadar birçok zararı söz konusudur. Öyleyse bütün bunlar söz konusu iken yapmamız gereken şey ne? Savaşa karşı net bir tutum almaktır. Bunun da Türkiye gerçekliği üzerinden okuması ve değerlendirmesi ne? Bunu yaratan nedenleri daha sağlıklı bir şekilde, daha gerçekçi, daha reel bir şekilde ele almaktır.

Yıllardır Kürt Sorunu'nu bir asayiş ve güvenlik sorunu olarak görerek, savaşa, silahlanmaya ve askeri tedbirlere büyük kaynaklar ayrılmıştır. Bu yaklaşım, bir yandan sorunu daha da çözümsüz hale getirirken, diğer yandan da eğitime, sağlığa, sosyal güvenliğe ve kamu yatırımlarına ayrılması gereken ödeneklerin kısılmasına neden olmuştur. 1980'li yıllardan bu yana hazırlanan silahlanma bütçeleri o yıllardan bu yana Türkiye'nin temel ekonomik sorunları olan enflasyon, hayat pahalılığı ve işsizliği de beraberinde getirmiştir.

TransparencyInternational'in Türkiye'nin Savunma Harcamaları ve yolsuzluk göstergelerini ele aldığı 2015 tarihli Raporu, özellikle savunma harcamaları ve yolsuzluk arasındaki ilişkiye dikkat çekmesi bakımından önem taşımaktadır. Rapor, Türkiye'yi siyasi alandaki yolsuzluk riskleri itibariyle en riskli bölgeye referans veren E Bandı'nda göstermiş, ayrıca bu sorunun çözümüne yönelik politik bir iradenin olmadığına da altını çizmiştir. Savunma harcamalarına yönelik etkin denetimin sağlanması konusunda uzman personel eksikliğine atıfta bulunan Rapor, bu konuda Türkiye Parlamentosuna düzenli olarak rapor sunulması önerisinde bulunmuştur.

Hükümet içeride Kamu Güvenliği ve Güvenlik paketleriyle ülkeyi boydan boya bir militarizm cenderesine alırken dış politikada ise komşu ülkelere dönük şahin bir tutum sergilemektedir. Türkiye içinde bulunduğu askeri konsept gereği dünyanın ve bölgenin

birçok yerine askeri kuvvet sevk edebilecek bir güce varmayı stratejik hedeflerden biri olarak belirlemiştir. Temel strateji bir barış adası olmaktan ziyade Ortadoğu ve Afrika'ya açılmak ve Ortadoğu'nun yeniden yapılandırılmasında söz sahibi olup, sömürü kaynaklarından pay almaktır. Bütün bu amaçlarına ulaşmak için de her yol ve yöntemi, ilişki ve ittifakı mubah gören, içte ve dışta her türlü yapıyla stratejik ortaklıklar kurabilecek bir hükümet ortaya çıkmaktadır. Bütün bu gelişmelerin kökeninde belirlenmiş hedefler ve stratejiler vardır: Ülkede bütün muhalefeti bastırmaya çalışırken bir taraftan da bölge ülkeleri üzerinde stratejik caydırıcılığı ve politik etkinliğini geliştirerek, Türkiye'nin ağırlığını ve saygınlığını oluşturarak menfaatlerini koruyup, artırma amacını taşıyor. Bunun için zaman zaman gövde gösterisi yapıyor. Ayrıca muharebe gücünü yükselterek itibar elde etmeye çalışıyor.

Komisyon görüşmelerinden...

“Sıfır Sorun”dan Tüm Komşularla Savaşa

E. Kürkçü: Suriye'den ve Irak'tan Türkiye'ye yönelen bir çatışma riski, bir saldırı riski değil aynı zamanda Türkiye dış politikasının ima ettiği çok önemli uluslararası hukuk aşmaları vardır. Hatırlayın, sıfır sorun politikasından bugüne geldik ama sıfır sorun politikasının orta yerinde Başbakan Ahmet Davutoğlu Suriye'de ortaya çıkan toplumsal hareketlerin sonucunda iç çatışmanın bir tarafıyla kendisini, Hükûmeti yan yana koyarak öbür Hükûmeti devirmek üzere girişilen faaliyetlerin yanında yer aldığını ifade etti. Sadece bununla kalmadı, “Emevi Camisinde namaz kılacağız, Şam'a gideceğiz.” dedi ve o günden beri Türkiye'nin bir Suriye meselesi oldu.

Suriye meselesi sadece ve sadece Suriyeli Kürtlerin kendi kendilerini yönetme iradesiyle IŞİD'le savaşarak yaşadıkları topraklar üzerinde öz yönetim ilan etmeleriyle ilgili değil; bu, aynı zamanda Türkiye ile Şam rejimi arasında ilan edilmemiş bir çatışmanın doğmuş olmasıyla ilgili çünkü satın almak istediğiniz füze sistemleri Kürtlerin elinde bulunmuyor. Bu, olsa olsa Suriye'de olabilir -bilmiyorum var mı- Irak'ta olabilir. O zaman, demek ki bunu PKK'yle savaş, terörle mücadele rasyonelitesiyle de açıklamak mümkün değil. İkincisi, bu savaş bizim kanaatimizce rasyonel değil çünkü içeride kendi yurttaşlarına yönelik bir çatışma yürütmektedir Türkiye Hükûmeti. Ölen, öldürülen, takip edilen, hapsedilen, hayatları ellerinden alınan insanlar

da, onları takip edenler de devletin siyaseti sonucunda ortaya çıkmış olan bir çatışmanın iki tarafında yer alan yurttaşlarımızdır. Bir hükûmetin en önemli başarısı, yurttaşlarının bir bölümünü tenkil ve tediple meseleyi ortadan kaldırma olamaz. Kaldı ki tarih, yakın tarih ve bu Meclis çatısı altında yapılan analizler bunun böyle gerçekleşemeyeceğini bize gösteriyor. O nedenle, buraya tahsis edilen kaynaklar da aslında başka türlü değerlendirildiğinde, bu kadar büyük bir savunma ve savaş giderine ihtiyaç olmaz. Dolayısıyla hem iç politikada hem dış politikada konulan yanlış teşhisler, Türkiye'nin bölgesel avantajlarını bir yumuşak güç hâlinde kullanarak bütün komşularıyla sürdürebileceği anlamlı ilişkiler yerine komşuları için dominant yönetici, hâkimiyet tesis edici bir güç olarak kendisini ifade etmesiyle birlikte ortaya çıkan bir dizi gerilimin sonucunu yaşıyoruz. Bu, öte yandan abartılmış askerî tehditler olarak karşımıza çıkıyor.”

Askeri Tedbirlerle Ne İçeride Ne Dışarıda Kürt Sorununu Çözemezsiniz

İ. Ayhan: Bakan, 2013-2105 tarihlerinde şimdi PYD olarak ifade ettiğiniz Salih Müslim, iki defa -ben kendim o süreci çok iyi hatırlıyorum- Ankara'ya davet edildi ve Kobani Kanton Başkanı Enver Müslim'e kadar birçok insan buraya geldi. O dönem bazı şeyler daha iyi gidiyordu, bazı şeyler konuşularak, tartışılarak daha güçlü bir şekilde çözülme mecrasına girmişti. Dolayısıyla o fırsatlarımız oldukça fazlasıyla var. Kaldı ki Kürtler ile Türklerin tarihsel olarak, kültürel olarak, siyasal olarak, inançsal olarak, sosyal olarak çok güçlü birliktelikleri vardır. Hep arkadaşlar ifade ederler, et turnak misalini verirler; bu, bir realiteyi ifade ediyor. Bugün İstanbul'u göz önüne aldığımız zaman, Çukurova'yı göz önüne aldığımız zaman tek, yekpare, homojen bir Kürt bölgesinden söz etmek mümkün değildir. Dolayısıyla böyle bir sosyolojik gerçekliği de göz ardı etmemek lazım. Bu sosyolojik gerçeklik, sorunu demokratik yöntemlerle çözme gücünü ve zenginliğini bize vermektedir; yeter ki bunu değerlendirebilelim, yeter ki buna ilişkin çok güçlü perspektifler, çok güçlü yaklaşımlar ortaya koyabilelim. Aksi takdirde ölmeye, öldürmekle, yok etmekle bir sorunu çözmeniz, hele hele böylesi kronikleşmiş, böylesi kökleşmiş bir sorunu çözmeniz de mümkün değildir; ne

kadar askerî harcamalar yaparsanız yapın, ne kadar askerî tedbirler alırsanız alın bu sorunu çözmek mümkün değildir.

Devlet, NATO bünyesinde dış ülkelere askeri kuvvetler gönderirken bir taraftan da ABD ve AB'nin Füze kalkanı projelerine onay vererek bu ülkelerin güvenliği sağlarken kendi ülkesini ve halkını büyük bir risk altına alarak neredeyse kendi insanların canlı kalkan konumuna getirerek hedef haline getirmiştir. Şimdilerde Afrin'e karşı saldırı hazırlıkları yaparak, kapsamlı bir savaşa hazırlanmaktadır.

Bu coğrafya tarıma, ormancılığa, turizme, hayvancılığa ve bunun gibi yüzlerce ekonomik sektöre bu kadar müsaitken ve binlerce yıllık insani bir birikimin merkezi iken doğa ve insan arasındaki dengeyi gözetken ekonomik politikalar yerine savaş ve yıkımın ekonomi politikaları geliştirilmektedir. Milyarlarca lira rantın ve soygunun döndüğü savaş sektörünün stratejik amaçlarının bizi götüreceği yıkım, hükümet çevrelerince hamasi bir milliyetçilik ve yapay bir güvenlik korkusunu egemen kılınarak topluma anlatılmakta ve toplumsal bir rıza üretilmektedir.

Komisyon görüşmelerinden...

Barışın Maliyeti Yoktur

G. Paylan: Yapmamız gereken, hep beraber, bakın, emperyalistlere beraber yürüyerek değil, “tavşana kaç, tazıya tut” politikalarını da bir kenara bırakarak, bütün bölge halklarıyla, tarihimizden de ders çıkararak, bizim ortak tarihimiz sonuç olarak, nasıl bir arada yürüyebileceğimizi, bir arada yaşama hukukunu nasıl tahkim edebileceğimizi konuşmaktır. Ya, Türk, Kürt, Ermeni, Laz, Çerkez bir arada yaşama iradesini, demokratik bir hukuk sistemi içinde nasıl yaratabileceğimizi, bölge ülkeleriyle birlikte tartışabilmektir. Ama, bütün ülkeler silaha yatırım yaparsa, silah yarışına girerse, bu girdap hepimizi içine çeker. Benim önerim, silaha yatıracağımız paraları barışa döndürelim Sayın Bakan. Ve barışın da bir maliyeti yoktur.

Bu yıkımın acısını ve bedelini halklar ödemeye devam etmektedir. Bir savaşın faturası her zaman yoksul kesimlerin sırtına yüklenir. Ölen yoksuldur; öldüren yoksuldur; gittikçe yoksullaşan yine yoksuldur. Ülkenin yeraltı ve yerüstü zenginlikleri bir avuç sermayedarın insafına terk edilerek halkın yaşam standartları diplerde çekilmektedir. Savaşa ve savaş araçlarına yaslanan egemenlerin olduğu bir ülkede ağır vergiler, zamlar, kısıtlamalar,

tasarruf paketlerinin çok daha ağırı gelecektir. Çünkü bu ülkenin toplumsal emeği ve birikiminin önemli bir kısmı savaş ekonomisi olarak harcanmaktadır.

“Kadınlar, tüm Türkiye zenginliğinde payımız var. Tüm hazinenin yarısı bizim. Bu yarının çeyreğinin çeyreğini verenlere inanmayın. İktidar kadının yerini görmemekte ısrar mı ediyor? Biz ona göstereceğiz.”³⁵

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (ASPB), bütçeye ayrılan pay bakımından Bakanlıklar arasında 7. sırada gelmektedir. Mili Savunma Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Jandarma Genel Komutanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü, Sahil Güvenlik Komutanlığı, Savunma Bakanlığı gibi Bakanlık ve kurumların toplam bütçesi yaklaşık 100 milyar TL iken Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na ayrılan bütçe, artış hedefine rağmen oldukça düşüktür. Üstelik, 2018 merkezi bütçesinin %12'sini oluşturduğu görülen savunma ve güvenlik harcamalarının Birleşmiş Milletler'in denetimine karşı bütçede düşük gösterildiği gibi güçlü bir iddia da mevcuttur. Savunma ve güvenlik harcamaları, AKP iktidarının güvenlikçi politikalarına ayrılmış, çatışma süreci boyunca iktidarın yıllardır söze ve eyleme döktüğü kadın düşmanlığına paralel olarak polis ve asker eliyle uyguladığı cinsel şiddet artmıştır.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın bütçesi Merkezi Bütçenin %3'ünü oluşturmaktadır. Fakat bu rakam da aldatıcı olmamalıdır. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı bütçesinin neredeyse tamamını sosyal yardımlar oluşturmaktadır. Şartlı Eğitim Yardımları, Şartlı Sağlık Yardımları, Şartlı Gebelik Yardımları, Eşi Vefat Etmiş Kadınlara Yönelik Yardımlar, Muhtaç Asker Ailelerin Yönelik Yardımlar, 2022 Sayılı Kanun Kapsamındaki Yardımlar, Evde Bakım Yardımı, Asker Çocuğu Yardımı, Öksüz Yetim Yardımı gibi düzenli yardımlar ile Gıda Yardımları, Yakacak Yardımları, Barınma Yardımları, Eğitim Yardımları, Sağlık Yardımları, Engelli İhtiyaç Yardımı, Özel Amaçlı Yardımlar, İstihdam Yardımları, Tek Seferlik Yardımlar süreli yardımlar bütçede önemli yer tutmaktadır. Türkiye'de kadın erkek eşitliğinden sorumlu tek kurum olan ve AB uyum sürecinde kurulan Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü tamamen işlevsiz hale gelmiştir. Öyle ki Genel Müdürlük, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı (2008-2013)'ndan sonra yeni bir Eylem Planı dahi hazırlamamıştır. Bütçede 2013 yılında gerçekleşmiş büyük artışın nedeni de Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Çocuk Hizmetleri Genel

³⁵ Bugün Kandıra Cezaevi'nde tutuklu bulunan ve milletvekilliği düşürülen, HDP Eş Genel Başkanı Figen Yüksekdağ'ın, 10 Mart 2015'teki HDP grup toplantısı konuşması.

Müdürlüğü, Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü gibi 5 müdürlük ve yine çoğu başka bakanlıklara bağlı 32 Daire Başkanlığının Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı bünyesine alınmış olmasıdır.

Komisyon görüşmelerinden...

M. Danış Beştaş: Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Avrupa Birliği normlarına uygun oluşturulan tek kurum olduğu hâlde, tek sorumlu kurum olduğu hâlde şu anda işlevini yitirmiş durumda ve gerçekten 2008-2013 yeni bir eylem planı yaptıktan sonra bugüne kadar Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü'nün bu yönlü bir çalışmasına da tanıklık etmiyoruz. 2014'ten bu yana bütçesi azalıyor, Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü'nün bütçesi ise yüzde 50 oranında artırılıyor.

Bakanlığın son açıklanan 2016 faaliyet raporuna göre bütçesinin yalnızca 9.501.000 TL'si Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü'ne harcanırken 15.222.282.500 TL Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü'nün bütçesini oluşturmaktadır. Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü'nün bütçesi 2014'ten bu yana azalırken Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü'nün bütçesi yaklaşık %50 oranında artmıştır. Söz konusu artış, AKP'nin sosyal yardım politikası ile doğrudan ilişkilidir. T.C. Başbakanlık Kamu Yönetiminde Yeniden Yapılanma 9, Sosyal Güvenlik Reformu: Sorunlar ve Çözüm Önerileri Metni'nde de belirtildiği gibi AKP politikasını “emeklilik sigortalarına yönelik kullanılması gereken kamu kaynaklarını azaltmak, sosyal yardımlara aktarılacak kaynakları artırmak” üzerine yapılandırmaktadır.

Sosyal Politikalar

Sosyal politikada genel olarak iki rejim tipinden bahsedilebilir. Primli rejim, karşılığında bir bedel ödenmesi neticesinde sağlanan, primsiz rejim ise bedel ödenmeden sağlanan haklara işaret eder. Primli rejim, sosyal sigortaya dayanırken primsiz rejim, sosyal yardım ve hizmetlere dayanır. Türkiye'de primli rejim, AKP hükümeti tarafından sürekli tahrip edilmektedir. Emeklilik yaşı yükseltilmekte, aylık bağlama oranları düşürülmekte; sisteme katkılar artırılıp yararlar azaltılmaktadır. Ulusal İstihdam Stratejisi'nde sosyal yardımların 2002 yılında %0,5 iken, 2012 yılında %1,4'e yükseldiği belirtilmektedir. Sosyal güvenlik ve sosyal koruma aşındırılırken vatandaşlar sosyal yardımlara muhtaç hale getirilmektedir. Ayrıca sosyal yardımlar, siyasal ilişkilere eklemlenmiştir ve toplumsal sistemin yeniden üretimi işlevini yerine getirmektedir. Yardımlar direkt AKP ile ilişkilendirilmiş,

siyasallaştırılmıştır. Hükümet, yardımları lütuf gibi dağıtmakta, toplumda minnet ve borçluluk hissi yaratmaya çalışmakta, yoksulluğu perdelemektedir. Yoksulluk bir etik ve dini konu haline getirilmekte, emek ve sermaye ilişkisinin yarattığı eşitsizlikle bağı koparılmaya çalışılmaktadır.

“Sosyal yardım adı altında, yoksulluk fonu adı altında kadınları, yoksulları kendilerine bağlamak için kullanıyorlar. Bunu hak olarak vermiyor; siyasi tercihler üzerinden veriyor. Sosyal yardım yaptığı zaman kendisine oy vermek zorunda bırakıyor.”³⁶

Sosyal yardımlar cinsiyetçi işbölümünü de yeniden üretmektedir. Sosyal yardım alma, hane incelemesi sırasında kurum görevlileriyle iletişim kurma ve sosyal yardımların sürekliliğini temin etme görevini de kadınlar üstlenmektedir. Sosyal yardımlardan yararlanmak isteyen kadınlar, sürekli kurum ve vakıfları dolaşmak durumunda bırakılmaktadır. Başvuru sahiplerinin %80 civarı kadındır. Ev işleri ve bakım emeğinin yanında yoksul haneleri geçindirme görevi de kadınların omuzlarına binmektedir. Denizcan Kutlu'nun sosyal yardımlar üzerine yaptığı saha araştırması, sistem içindeki cinsel istismarı da ortaya koymuştur. Kimi mahalle muhtarlarının, yardımın bağlanması karşılığında kadınları cinsel olarak istismar ettiği yapılan görüşmelere yansımıştır. Yardım ilişkisinin yarattığı hiyerarşi ve otorite, muhatap kadınlar olduğundan erkek egemenliği ile bir araya gelerek bu istismarı doğurmaktadır. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı bütçesinde gün yüzüne çıkan bir diğer gerçek, tüm kamu kurumlarında olduğu gibi Hizmet Alımı giderlerinin vardığı yüksek rakamlardır. Hizmet Alımları, Bakanlık personeli tarafından yapılmayan dışarıdan alınan hizmetleri ve taşeron firmalar aracılığıyla Bakanlık bünyesinde muvazaalı (hileli) olarak çalıştırılanların giderlerini kapsamaktadır. Maalesef, önemli bir eğitim ve deneyim gerektiren sığınak, danışma merkezi, çocuk ve yaşlı hizmetleri gibi işlerde taşeron firmalarda çalışan personeller görev yapmakta, söz konusu çalışanlar sosyal güvenceden mahrum olduklarından taşeron firmalar tarafından sürekli işe alınıp işten çıkarılmakta, hassas durumdaki kadınlara ve bakıma muhtaç çocuklara dönük hizmetler, sürekli değişen ve iş güvencesinden mahrum olduklarından stres altında çalışan personeller tarafından verilmektedir.

Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme

Bütçedeki en büyük problemlerden biri bütçenin toplumsal cinsiyet duyarlı biçimde

---

³⁶ Bugün Kandıra Cezaevi'nde tutuklu bulunan, Demokratik Bölgeler Partisi Eş Genel Başkanı Sebahat Tuncel'in 3 Mart 2013'te verdiği bir röportaj.

hazırlanmamış olmasıdır. Tıpkı sosyal bütçenin toplumdaki gelir eşitsizliklerini törpülediği, devlet harcamalarının zengin ile fakir arasındaki uçurumu bir ölçüde azaltmayı sağladığı gibi toplumsal cinsiyet duyarlı bütçe de kadınlar ile erkekler arasında yapısal eşitsizlikler olduğunu varsayar ve kamu harcamalarının ne kadarının kadınlar lehine yapıldığını denetleyerek söz konusu kalemleri artırmayı hedefler. Ne var ki, hükümetin sunduğu bütçede kadınlar için yapılan harcamalar ayrı kalemlerde sıralanmadığından bütçeyi toplumsal cinsiyet yaklaşımıyla yorumlamak güçleşmektedir. Bu da başlı başına, bütçenin kadın ve erkeklerin harcamalardan ne düzeyde faydalandıklarını, aralarında ne gibi eşitsizlikler olduğunu değerlendirmeden hazırlandığının göstergesidir.

Bütçenin cinsiyet açısından tarafsız olduğu, kadınları ve erkekleri aynı şekilde etkilediği düşünülür. Böylece cinsiyete dayalı eşitsizlikler tamamen göz ardı edilir. Kadın ve erkeklerin Ekonomik kaynaklara, ekonomik kullanım gücüne, istihdam destek imkanlarına, kooperatiflere, iktidar hakkına, tasvip ve tanınma, sağlık imkanlarına, bilgi edinme hakkına ve kendini ifade etme imkanına eşit oranda sahip olmaları için bütçenin önüne hangi hedefleri koyduğunun bütçe incelendiğinde anlaşılması gerekmektedir. Birleşmiş Milletler Ortak Programı ile 11 pilot ilde Toplumsal Cinsiyet Duyarlı Bütçeleme için 2015'te bir proje tamamlandı. Peki, böyle bir projeye ortak olmuş hükümet neden 2017 bütçesinde Toplumsal Cinsiyet Duyarlı Bütçeleme'yi hayata geçirmez? Bu BM tarafından yüksek fon aktarılan örnek, hükümetin politik eğilimlerini fonların belirlediğini ortaya koymaktadır. Bir bütçe metne dökülmeden önce, bütçede kadın ve erkekler açısından dengesizlikler var mı? Programın veya politikanın çıktıları nasıl daha eşitlikçi bir şekilde sunulabilir? Kadın ve erkeklerin faydalanma düzeyinde orantısızlık var ise; hangi ek kaynaklar aracılığıyla bu giderilebilir? Söz konusu programın ev emeğine etkisi nedir? Kadınların orantısız bakım yükünü azaltma noktasında kaynaklar nasıl daha iyi yönetilebilir? Toplumsal cinsiyet eşitliğini hedefleyen harcamalar nelerdir? Özellikle yoksul kadınların önceliklerine göre düzenlenen ve onların yüklerini hafifletmeyi hedefleyen kamu hizmetlerine yapılan harcamalar nelerdir? Kadınların gelir eşitsizliğini ve erkeklere bağımlılığını azaltacak gelir transferlerine öncelik veriliyor mu? Tüm bunların cevabı bütçede bulunmalıdır.

Örneğin, şiddete maruz kalan kadınlar, 6284 sayılı “Kadına yönelik Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun” ve Yönetmeliği gereği maddi yardım talep edebilir ; sağlık, adli yardım hizmetleri ve diğer hizmetlerden yararlanabilirler . Oysa, ihtiyaç duymalarına rağmen kadınların çok az bir kısmı bu maddi yardımları alabiliyorlar . Mesleki danışmanlık, iş bulma desteği, geçici barınma yeri desteği, psikolojik destek , kreş desteği gibi destekler halen

verilmiyor. Özellikle yoksul kadınların önceliklerine göre düzenlenen ve onların yüklerini hafifletmeyi hedefleyen temiz su erişimi, kanalizasyon, kırsal elektrik hizmetleri gibi kamu hizmetlerine kaynak ayrılmıyor. Kadınların ev işine harcadıkları zamanı azaltarak bakım emeğini toplumsallaştıracak ve böylece toplumsal cinsiyet eşitliğini güçlendirecek mahalle kreşleri gibi harcamalar yapmak, kadınların hasta bakımına harcadığı süreyi ve emeği azaltacak sağlık hizmetlerine, engelli ve yaşlı bakım hizmetlerine bütçe ayırmak yerine sermayeye para kazandıran dev projelere, savaşa, ilçeleri illeri boşaltmaya, insanları yerlerinden etmeye, canlarını almaya kaynak aktarılıyor. Eğitime, sığınaklara, iş ve barınma sorunlarına harcanacak bütçe, yıllarca askeri harcamalara ayrıldı. BM'nin denetimine karşı güvenlik harcamaları büyük oranda kamufle edilmesine rağmen Mili Gelir'deki payı çok büyük. Üstelik bir de örtülü ödenek var.

Kreş ya da oyun odası açılması sadece çocuğun bu alanda geçirdiği zaman boyunca kadının sırtından yükü almaz; aynı zamanda çocuğun temiz biçimde evine dönmesini de sağlayarak kadının bakım emeğini azaltır, kadınların iş yaşamına katılımını artırır, bakım hizmetlerinin kamulaşmasının kadınların ve erkeklerin kendilerine ayırdıkları zamanı eşitlemek namına önemi büyüktür. Sağlık hizmetleri paralılaştırıldığında kadınların hane içinde hasta bakımına harcadığı süre/emek saati artar. Sağlık hizmetlerinin de cinsiyeti vardır. Dünyada kadın hastalıklarına yönelik araştırmalara ayrılan bütçeler çok düşük. Türkiye ise bu resimde utanç hanesinde. Birinci basamakta sunulan temel sağlık hizmetlerinin kalitesi açık değil. Örneğin, birinci basamakta önemli bir hizmet olan kanser tarama oranları çok düşük. Türkiye'de 2011 yılında 20-69 yaş grubundaki kadınların yalnızca %15,5'i rahim ağzı kanseri taramasından geçirilmiş. Oysa bu oranın OECD ülkeleri ortalaması aynı yıl için %59,6'dır. Bunun gibi, 50-69 yaş grubundaki kadınların sadece %27,3'ü meme kanseri yönünden taranmış iken, bu oran OECD ülkelerinde %61,5'tir. Bir yandan tüm bütçenin, ASPB bütçesinin toplumsal cinsiyet yaklaşımıyla, kadınlara etkisi gözden geçirilmeli, diğer yandan da kadınların toplumdaki konumlarının iyileştirilmesine yönelik oluşturulan özel harcamalar ve kadın erkek eşitliğinin sağlanması yönünde yapılan harcamalar, "Toplumsal Cinsiyet Eşitliğini Gerçekleştirmeye Yönelik Program" gibi bir kalemde şeffaf biçimde kaydedilmelidir. Kadınların ihtiyaçlarını tespit etmeyi erkek egemenliğinden kaynaklı eşitsizlerle mücadele etmeyi hedef alan bir bütçe için ısrar edeceğiz.

Olağanüstü Halin ve Baskı Politikalarının Kadınlara Etkisi

Son on yılda kadın haklarını geliştirmek ve korumak için Türkiye'nin imza attığı çok sayıda taahhüde rağmen, Türkiye'de kadınlara yönelik eşitsizlik ve ayrımcılık son yıllarda daha da

derinleşmiştir. Bugün, kadın hakları alanında kazanılmış haklar ciddi bir tehdit altındadır. Özellikle Olağanüstü Hal ve şiddeti besleyen politikaların uygulamaya geçmesiyle Türkiyeli kadınların yaşamı da olumsuz biçimde etkilenmiştir. Türkiye'de çatışmalı ortam, nefret siyaseti, hükümetin ilan ettiği sokağa çıkma yasakları, halen sorumluları ortaya çıkarılmamış darbe girişimi ardından ilan edilen Olağanüstü Hal ve Kanun Hükmünde Kararnameler, kadınların yaşamını olumsuz yönde etkilemiştir. Kadın düşmanı ve muhafazakâr politikalar ve söylemler, bu dönemde yoğunlaşmıştır.

Kamu Emekçileri Sendikası'nın derlediği rakamlara göre, 110.971 kamu görevlisinin en az %23'ünü (25.523) kadınlar oluşturmuştur. KESK sol ve sosyal demokrat kimliğiyle bilinen Türkiye'deki en büyük kamu emekçileri sendikaları konfederasyonlarından biridir. Ne var ki, KESK üyelerinin darbe ile hiçbir ilgileri olmadığı hükümet tarafından da bilinmesine rağmen, pek çok KESK üyesi muhalif kimlikleri nedeniyle kamudaki görevlerinden ihraç edilmişlerdir. Haziran 2017 tarihi itibariyle KESK'e (Kamu Emekçileri Sendikaları Konfederasyonu'na) bağlı 11 sendikadan ihraç edilen toplam 3100 çalışanın 600'den fazlasının kadın olduğu açıklanmıştır. Yurtdışı bursu iptal edilen 226 öğrencinin 1/3'ü, üniversitelerden ihraç edilen 4811 akademisyenin 1/5'i kadındır. KESK'in desteğiyle Prof. Dr. Funda Şenol Cantek ve Ar. Gör. İlkay Kara tarafından yürütülen İhraçların Toplumsal Cinsiyet Boyutuna ilişkin araştırma da Kanun Hükmünde Kararnamelerle yapılan ihraçlar nedeniyle yıllarca ekonomik bağımsızlığını kazanmak için mücadele eden kadınların ekonomik özgürlüğünün ellerinden alındığını göstermiştir. Üstelik, ihraç edildikleri için ve OHAL'in yarattığı baskı ortamı nedeniyle başka bir iş bulmaları neredeyse imkansız hale gelmektedir. İşsizlik durumunda genelde aileden yardım alabildikleri için kadınlar ailelerine dönmek zorunda kalmakta, ailelerinin yaşadığı ortamda mahalle baskısıyla da karşılaşabilmekte, dışlanmaya ve nefrete maruz kalabilmektedirler. Kadınlar; ailelerine, eşlerine, babalarına bağımlı olarak yaşamaya zorlanmışlardır. Yapılan araştırmada, katılımcıların birçoğu ailelerine "sığındıklarını" ifade etmiştir. Kadınlar, işlerini kaybettikleri için kötü giden evliliklerini sonlandıramamakta, bireysel yaşantılardan, tercihlerden, alışkanlıklardan feragat etmek, aileleriyle ilişkileri yeniden düzenlemek ve aile içindeki hiyerarşik ilişkileri tekrar kabul etmek zorunda kalabilmekte, özgürlüklerini ve bağımsızlıklarını yitirebilmektedirler.

Eğitim düzeyi ve mesleği ne olursa olsun işsiz kalmak, kadınları benzer biçimde etkilemektedir. Kadınlar, ev içindeki cinsiyetçi iş bölümü nedeniyle "kısıtlı bütçeleri idare etme, çocukların bu travmayı en az hasarla atlatmalarını sağlama, sosyal çevreyle ilişkileri

yeniden düzenleme ve daha konforsuz hayatın, ev ortamının olumsuzluklarıyla baş etme görevini üstlenmektedir.” Kadınlar hem kendilerinin hem de çocuklarının ihtiyaçlarını karşılayamaz duruma gelmenin yükünü taşımaktadırlar. Olağanüstü Hal süresince işlerini kaybetmelerinin yanında, kadınların kurdukları kurumlar ve derneklerin çalışmaları da engellenmiştir. Kamu üniversitelerindeki Kadın Çalışmaları Merkezlerinin bir kısmı Rektörlüklerce işlevsiz hale getirilmiştir. OHAL döneminde 11 kadın derneği, 1 çocuk hakları derneği kapatılmıştır. İdil Eser, Özlem Dalkıran, İlkur Üstün, Nalan Erkem gibi kadın ve insan hakları savunucuları hapsedilmiştir. 50’yi aşkın kadın örgütü, kadın derneklerinin faaliyetlerinin durdurulmasına karşı yazılı bir açıklama yayımlamış “Mühürlenene sadece mekanlar, biz her yerdeyiz” demişlerdir. Kadınlar, “kapısına mühür vurulan dernekleri kadınlara yönelik şiddete karşı, cinsiyet eşitliği için birlikte çalıştığımız, yol arkadaşımız dernekler; sivil inisiyatifin ve kadınların özgürlük ve eşitlik talebiyle örgütlenmesinin engellenmesi, demokrasiye, hukuka, hak ve özgürlüklere sığmayan bu uygulamalar Olağanüstü Hale sığınılarak meşrulaştırılmaz” açıklamasında bulunmuşlardır.

Komisyon görüşmelerinden...

B. Özgökçe Ertan: OHAL’i kendimize ilan ediyoruz diyenler yalan söylüyorlar. OHAL’i kadınlara çocuklara muhaliflere ilan etmişlerdir. Dernekler kapatılınca; çocuk istismarıyla mücadele, şiddete uğrayanlara psikolojik destek, çocuk yaşta evliliklerle ilgili çalışmalar yarım kaldı. Sığınma evleri, kreşler kapatılmıştır. Ama Aile Sosyal Politikalar Bakanlığı’nca kurulan boşanma destek merkezleri yüzde 90 oranında artmıştır. Kadınları boşanma kararlarından caydırmaya yönelik çalışan merkezlerdir bunlar.

Olağanüstü Hal ve yüz binlerce kamu personelinin ihraç edilmesi, kadına yönelik şiddete karşı kamu kurumlarının da görevlerini aksatmasına neden olmaktadır. Örneğin Türkiye’nin ilk ve tek bağımsız feminist kadın sığınağı olan Mor Çatı’ya yerleşmek için başvuran iki ayrı kadın da aynı sorunu dile getirmiş, şiddete uğradıkları için karakola gittiklerinde “yeterli personel olmadığı” gerekçesiyle saatlerce karakolda bekletilmişlerdir. Oysa 6284 Sayılı “Ailenin Korunması ve Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesine Dair” Kanun ve İstanbul Sözleşmesi’ne göre kolluk kuvvetleri, şiddete maruz kalan kadınların ve beraberindeki çocukların bir kadın sığınağına yerleşebilmesi için işlem yapıp kendilerine refakat etmekle sorumludur.

Hükümet, seçilmiş Demokratik Bölgeler Partili (DBP, Halkların Demokratik Partisi’nin

bileşeni olan ve çoğunlukla Kürt yurttaşların yaşadığı illerde örgütlenen siyasi parti) belediye başkanlarını Eylül 2016’da siyasi olarak atanan kayyumlar ile değiştirmeye başlamıştır. 35 kadın belediye başkanı tutuklanmıştır. Kadınların yerel yönetimlerdeki başarıları, kayyumların uygulamalarıyla yok edilmiştir.

864 kadın hâkim ve savcı ihraç edilmiştir. İhraçlarla yargı içindeki kadın varlığı daha da zayıflamıştır. Birçok ilde “25 Kasım Kadına Yönelik Şiddete Karşı Uluslararası Birlik Mücadele ve Dayanışma Günü” ile “8 Mart Kadınların Uluslararası Birlik, Mücadele ve Dayanışma Günü” etkinlikleri yasaklanmış veya çeşitli biçimlerde engellenmiştir. KESK Kadın Sekreteri Gülistan Atasoy ihraç edilmiştir. Örneğin Adıyaman Valiliği, KESK üyesi bir sendika olan Büro Emekçileri Sendikası İl Kadın Sekreteri hakkında 8 Mart Kadınların Uluslararası Birlik Mücadele ve Dayanışma Gününe ilişkin KESK tarafından hazırlanan basın açıklaması metnini okuduğu için soruşturma başlatmış, ardından sürgün etmiş, daha sonra da açığa almıştır. En az 30 kadın gazeteci gözaltına alınmıştır. 16 kadın gazeteci tutuklu olarak cezaevindedir. Türkiye’nin ilk ve tek kadın haber ajansı Jin Haber Ajansı (JINHA) ve yerine yeniden kurulan ŞÛJIN de Kanun Hükmünde Kararname ile kapatılan ajanslar arasındadır. Yine muhalif bir televizyon kanalı olan Hayat TV ve İMC TV gibi TV kanallarının kapatılması sonucu kadın haklarıyla ilgili “Ekmek ve Gül”ve “Mor Bülten” gibi TV programları yayından kaldırılmıştır.

Gözaltına alınan ve tutuklanan kadınlar işkence ve kötü muamele gördüklerini iddia etmektedirler. Hem askeri darbeye teşebbüs ettikleri şüphesiyle gözaltına alınan kadınlar hem de tüm tutuklu kadınlar, Olağanüstü Hal gerekçe gösterilerek insan haklarına aykırı muamelelere maruz kalmaktadırlar.

Seçilmiş Belediye Başkanlarının Tutuklanması ve Hükümet Tarafından Atanan Kayyumlar

11 Eylül 2016 tarihinden 25 Mart 2017 tarihine kadar 85 DBP’li belediyeye kayyum atanmıştır. Halkın seçimle yönetime getirdiği DBP’li belediye eş başkanları ve meclis üyeleri ya tutuklanmış ya da görevden uzaklaştırılmışlardır. Özellikle, “güvenlik” öne sürülerek yürütülen operasyonlardan ve yıkımdan en çok etkilenen belediyelerdeki kadın haklarının korunmasına yönelik merkezler kapatılmıştır. Bu merkezler, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiseri’nin Ofisi tarafından hazırlanan raporda da belirttiği gibi, aile içi şiddet olaylarında mağdur olan kadınlar ve çocuklar için çok gerekli olan korumayı sağlamış ve kadınların sosyal ve siyasi alana katılımlarını teşvik etmiştir. Bu merkezlerde başvuru kadınlar için özel bilgilerin tutulduğu arşivlere de el konulmuştur.

Kadın Milletvekillerinin Tutukluluğu

Türkiye'de TBMM'de kadın milletvekili sayısı sadece %14,29'dur. Halkların Demokratik Partisi'nin %36,36 oranında kadın temsili oranıyla Meclis ortalaması arasındaki büyük fark görülmektedir. Fakat bugün, cezaevinde bulunan HDP'li 9 milletvekilinden 5'i kadındır. Parlamentoda cinsiyet eşitliğini savunan ve kadın hakları için mücadele eden bu milletvekilleri, yaptıkları konuşmalar nedeniyle "insanları kin ve düşmanlığa tahrik" ve "terörist propaganda yapma" gibi suçlamalarla cezaevinde tutulmaktadır.

Komisyon görüşmelerinden...

D. D. Taşdemir: Daha önce bu Komisyonun üyesi olan Nursel Aydoğan vekilimiz önce tutuklandı, sonra vekilliği düşürüldü. 1 vekilimiz haricinde vekilliği düşürülen bütün vekillerimiz kadın. Kadınlara sadece siyasi iktidarın hizmetine çocuk doğurmayı yakıştıranlar için, kadın temsiliyetiyle siyasette bulunan kadınlara tahammülsüzlük şaşırtıcı değil.

Suçlamalar, konuşmalar yapmak ya da politik etkinliklere katılmak gibi siyasi faaliyetlere dayandırılmaktadır. Dahası, 21 Şubat 2017'de, Eş Genel Başkanımız Figen Yüksekdağ'ın parlamento üyeliği iptal edilmiştir. Bu kararın ardından, 9 Mayıs 2017'de bir başka kadın milletvekilinin Nursel Aydoğan, Besime Konca ve Tuğba Hezer'in parlamento üyeliği de kaldırılmıştır. Oysa HDP'li kadın milletvekilleri olarak, bugüne dek kadın hakları mücadelesinin Meclis'teki sesi olmaya çalışmışlardır. Diğer partilerden de kadınlarla ilişkiler geliştirmeye çalışmış, hatta Meclis'teki tüm kadınların ortak sorun ve taleplerini bir arada tartışabilmek için TBMM tarafından resmi olarak tanınmasa da bir Kadın Meclis Grubu kurmuşlardır.

Kadına Yönelik Şiddet

Bianet'inderlediği verilere göre, 2017'nin ilk yedi ayında erkekler 170 kadın ve kız çocuğunu öldürmüş, 50 kadına tecavüz etmiş, 126 kadını taciz etmiş, 215 kız çocuğuna cinsel istismarda bulunmuş ve 237 kadına şiddet uygulamıştır. Temmuz ayında en az üç kadın kıyafetleri bahane edilerek tacize/şiddete maruz kalmıştır.

Maalesef bu veriler, Bakanlıklar ve bağlı kurumlar tarafından tutularak kamuoyuyla paylaşılmamaktadır. Ne var ki, İstanbul Sözleşmesi Türkiye'yi veri toplamakla da yükümlü kılmaktadır: "Bu Sözleşmenin uygulanması amacıyla taraflar, bu Sözleşme kapsamındaki her türlü şiddet vakası hakkında düzenli aralıklarla ayrılmış ilgili istatistik verileri

toplamayı üstlenecektir.”

Yargı ve Kadın Cinayetleri

İnsan Hakları Ortak Platformu'nun hazırladığı rapora göre, 1 Ocak 2015-31 Aralık 2016 tarihleri arasında ulusal ve yerel medya ile haber sitelerine yansıyan toplam 547 erkek şiddeti davası vardır. Davalardan ikisi zamanaşımından düşmüştür. Davaların yüzde 24'ünü cinayet (132 dava), yüzde 38'ini tecavüz (209 dava), yüzde 26'sını taciz (141 dava), yüzde 12'sini şiddet (63 dava) davaları oluşturmuştur. Ayrıca, 2015 ve 2016 yıllarında medyaya yansıyan cinayet davalarında, 176 sanık erkeğin yüzde 44'ü (78 erkek) ağırlaştırılmış müebbet cezasına, yüzde 30'u (53 erkek) müebbet hapis cezasına, yüzde 16'sı (29 erkek) hapis cezasına, yüzde 0,5'i (1 erkek) ağır hapis cezasına çarptırılmıştır. Sanık erkeklerin yüzde 9'u (15 erkek) da beraat etmiştir. Rapora göre, sanık erkeklerin yüzde 28'ine cezai indirim uygulanmıştır. Kadına yönelik şiddete ilişkin davalarda en önemli sıkıntılardan birisi de kadın örgütlerinin kadın cinayetleri davalarına müdahil olarak katılamamasıdır.

Sığınaklar

Avrupa Konseyi Parlamentosu'nun 1998'de çıkardığı tavsiye kararına göre her 7.500 ile 10.000 kişi arası nüfus için sığınma evlerinde bir kişinin kalabileceği yer olmalıdır. Oysa ASPB'nin Temmuz 2017'de GREVIO'nun sorularına verdiği yanıtta göre, Türkiye'de 137 sığınaktaki toplam kapasite 3433'tür. Yani yaklaşık her 23 bin kişilik nüfus için sığınma evlerinde bir kişinin kalabileceği yer vardır. Türkiye gibi kadına yönelik şiddetin yoğun biçimde yaşandığı bir ülkede, ulaşılabilir sığınak sayısının minimum standardın üzerine çıkarılması gerekir. Fakat Türkiye'de, Belediye Kanunu'nun eski halinde yer alan 50 bin nüfuslu belediyelerin sığınak açmasını öngören madde, yeni Belediye Kanunu ile 100 bin kişiye çıkarılmıştır. Fakat Belediyeler bu zorunluluğa da uymamaktadır ve Türkiye'de sığınak sayısı oldukça yetersizdir. Ayrıca, ASPB'ye bağlı sığınaklarda kalan kadınlar, güvenlikleri gerekçe gösterilerek kısıtlandıklarını, sığındıktan sonra yeni bir hayat kurabilmek için hiçbir şey yapamadıklarını, sığınak çalışanlarının ihtiyaçlarını keyfi olarak karşıladığını ve kendilerine hakarete bulunulduğunu ifade etmektedirler. Bu ifadeler, Mor Çatı'nın hazırladığı 6284 Sayılı Kanun Uygulamaları İzleme Raporu'na yansımıştır. İlk adım merkezleri de yetersiz sayıdadır. Halen tecavüz kriz merkezleri ve ALO Şiddet Hattı kurulmamıştır. Bugün ASPB, 6284 Sayılı Kanun ve yönetmeliği ile ŞÖNİM yönetmelik taslağından doğan sorumluluklarını yerine getirmemektedir. Özellikle 6284'ün ve ilgili yönetmeliklerin uygulanması için gerekli bütçenin açık biçimde paylaşılması gerekmektedir.

6284 sayılı Kanun'un yürürlüğe girmesinden bu yana üç buçuk sene geçmiştir.

Yine Türkiye, 1 Ağustos 2014 tarihinde yürürlüğe giren Kadına Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi'nin (İstanbul Sözleşmesi) imzacısı ve Anayasa'nın 90. maddesi gereğince usulüne uygun olarak tarafıdır. Fakat ne yazık ki, özellikle 6284 sayılı kanunda ve uluslararası sözleşmelerde belirtilen maddi yükümlülüklerin gerekleri yerine getirilmemektedir. Bütçede 2022 sayılı kanun gereği yapılan sosyal yardımlar ayrı kalemlerde ifade edilirken 6284 sayılı kanun ve Konukevleri Yönetmeliği uyarınca konukevlerinde kalan kadınların yararlanması gereken nakdi ve ayni yardımlar bütçede ayrıntılı biçimde ayrı bir kalemde belirtilmemiştir. 2016 Genel Bütçe Taslağında konukevlerinde kalan kadınlar için ayrılan harçlıklar için verilen rakamlar (Büyükşehir belediye sınırları içinde 6.200 TL diğer il ve ilçelerde 3.650 TL) oldukça düşük ve kadınların ihtiyaçlarını karşılamaktan uzaktır. 6284 sayılı kanunda, “yeterli ve gerekli uzman personelin görev yaptığı ve tercihen kadın personelin istihdam edildiği, çalışmaların yedi gün yirmi dört saat esasına göre yürütüldüğü” bir kurum olarak tanımlanan ŞÖNİM'in donanımlı personel sayısındaki sıkıntı yaşamaktadır . 7/24 hizmet vermesi beklenen ŞÖNİM'lerin uygulamada böyle bir ihtiyacı karşılamaktan uzaktır . ŞÖNİM'i arayan birçok kadın telefonların sürekli meşgul olduğunu belirtmiştir . Bunun yanı sıra, saat 17'den sonra uzman bulunmaması da 24 saat sosyal hizmetten yararlanılmasının önünde engel oluşturmaktadır.

ASPB ve Çocuk Politikaları

Çocuk politikalarından birinci derece sorumlu bakanlık olan Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın ise yaşam hakkının ihlali gibi en ağır ihlallerin yaşandığı durumlarda dahi, bu ihlallerde çocuktan yana taraf olmamıştır. Bakanlığın çocuğa tek yaklaşımı, bölgeye farklı illerden yolladığı uzmanlar aracılığıyla nakdi destek yapmak olmuştur. Elbette çatışmanın ortaya çıkardığı tahribatta nakdi desteklere de ihtiyaç vardır ve bu destekler yapılmalıdır. Ancak çocuğun hak ihlalleriyle mücadelede, sadece nakdi desteklerin arkasına sığınan ve sorunu böyle aşacağına inanan bir anlayış doğru bir çocuk politikası işletemez. Çocuğun psikolojik, sosyal, kültürel, eğitsel, bedensel gelişimini desteklemeyen tüm politikalar medyaya, kamuoyuna yönelik bir imaj çalışmasından öteye geçmeyecektir.

Çocuk İstismarı

İMDAT/ Şiddeti Önleme ve Rehabilitasyon Derneği ve ASUMA/Acıbedem Üniversitesi Suç ve Şiddetle Mücadele Uygulama ve Araştırma Merkezi'nin “Çocuk İstismarına Yönelik

Rapor – 2016” ülkemizde yaşayan çocuklar için ciddi kaygılar taşımamız için yetirince veri sunmaktadır. Dönem dönem farklı insan hakları kuruluşları ve çocuk derneklerinin yayınladıkları raporların ezici çoğunluğunda Bakanlığın çocuk politikaları konusunda iflas ettiği gözler önüne serilmektedir. İMDAT ve ASUMA’nın yayınladığı rapor bu kaygıları haklı çıkarmaktadır. Raporda yer alan bilgiler ışığında, 2014 yılında Adli Tıp Kurumu’na her ay 650 çocuk istismarı vakası gelmektedir. Türkiye Psikiyatri Derneği’nin verilerine göre ise ülkemizde istismara maruz kalan çocuk sayısı toplumda ortalama %33. Yani hemen hemen her üç çocuktan biri istismara maruz kalmaktadır. Çocuk istismarıyla mücadele konusunda yürütülecek politika istismardan sonra rehabilite edici politikaların ötesine geçmelidir. Bakanlık özleyici sosyal hizmet modellerini üzerine bir çalışma başlatmalı ve toplumsal duyarlılığı ve refleksi uyandıran kampanyalar örmelidir. Hali hazırda Bakanlığın genel politikasında önleyici bir politika bulunmamaktadır.

Engellilere Yönelik Politikalar

İki araştırmaya göre, Türkiye nüfusunun yaklaşık %12 -15’ini oluşturan engelli bireylerin %80’inden fazlası işgücüne katılamamaktadır. Bakanlık bütçesinden engellilere ayrılan bütçe ve yardım yapılan engelli sayısı artmasına rağmen, bu bütçenin engelliği önlemek ve engelli bireylerin sorunlarını çözmek için değil, sosyal yardım adı altında sadaka olarak dağıtılmasına harcanmaktadır. Engelli bireylerin %80’inden fazlası işgücüne katılamamakta ve binlerce engelli birey istihdam edilmeyi beklerken 13 bin 441 boş memur engelli kadrosu bulunmaktadır. Türkiye’de kamu kurum ve kuruluşları Engelli Yasası’nda öngörülen erişilebilirlik şartlarını zamanında yerine getirmemişlerdir. BM Sözleşmesi’nin 9. maddesi ışığında, bu şartların en kısa sürede yerine getirilmesi için proje ödenekleri dışında merkezi bütçeden kaynak ayrılmalı ve bu kaynak yerel yönetimler ile paylaşılmalıdır. Erişilebilirlik koşullarının sağlanması sürecinin STK’larca izlenebilmesi için gerekli düzenlemelerin hayata geçirilmesi gerekmektedir.

LGBTİ’ler ve Sorunları

Bakanlığın LGBTİ’lere yönelik herhangi bir çalışması ya da politikası bulunmamaktadır. Öncelikle Anayasa’nın 10. maddesine “cinsel yönelim” ve “cinsel kimliği” ibarelerinin eklenmesi gerekmektedir. LGBTİ’lerin sosyal, kültürel, ekonomik haklarının güvence altına alacak çalışmaların yürütülmesi gerekmektedir. ASPB Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü ve özellikle altındaki Toplum Hizmetleri, Sosyal İçerme ile Aile Eğitimi Daire Başkanlıklarının bütçeleri ve insan kaynakları, LGBTİ vatandaşlar ile mültecilere duyarlı hizmet ve politika üretebilecekleri şekilde gözden geçirilmelidir. Yine söz konusu Genel

Müdürlüğün ve Daire Başkanlıklarının bütçeleri, LGBTİ'lerdahl hak temelli sivil toplum kuruluşları ile “yapılandırılmış diyalog” mekanizmalarına imkan verecek şekilde yükseltilmelidir.

Daire Başkanlıkları ve Çocuk Merkezleri, LGBTİ çocukların gereksinimleri doğrultusunda uyumlulaştırılması için bir fizibilite raporu hazırlanmalı ve çalışma, kurum bütçesinden sağlanmalıdır.

Türkiye’de giderek kötüleşen ekonomik göstergeler emek alanına en genel görüntüsü ile iş cinayetleri, ücret gaspları, ücret eşitsizliği ve Bakanlar Kurulu kararlarıyla eylemlerin engellenmesi olarak yansımıştır. TÜİK verilerine göre Ekim ayı itibariyle yıllık enflasyon tüketici fiyatlarında yüzde 11,90’tir. Ancak herhangi bir çalışan kesiminin maaşı bu oranda artış göstermemiştir. Türkiye’nin 15 yıldır büyüme rakamları açıklanmaktadır. Ancak büyüme ile ilgili en önemli soru, neden bu büyüme rakamlarının yarısı kadar bile istihdam yaratılmadığı sorusudur. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), 2016 Yılı Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırmasının sonuçlarına göre en yüksek gelire sahip yüzde 20’lik grubun toplam gelirden aldığı pay bir önceki yıla göre 0,7 puan artarak yüzde 47,2’ye yükselmiş, en düşük gelir grubunun toplam gelirden aldığı pay ise 0,1 puan artarak yüzde 6,2 olmuştur. 2016 yılı emeklilik dönemi tasarruf açığı araştırmasındaki hesaplamalara göre Türkiye’de emeklilerin yüzde 70’den fazlası ek gelir elde etmek için çalışmak durumunda kalmaktadır.

“Yüksek enflasyonlu büyüme” olarak ifade edebileceğimiz model, inşaata dayalı ekonomi ve parti zenginleri yaratma eğilimi ile emekçinin büyümeden pay alamadığı bir seyir izlemiştir. ÇSGB istihdam politikaları çalışmaya bağlı haklar olarak değerlendirilebilecek ekonomik haklarda yarattığı ve hedeflediği daralma ile dikkat çekmektedir. Bir yandan insanlar hayatlarını sürdürebilmek için çalışmaya bağımlı hale getirilirken bir yandan da sosyal güvenlik politikasında ailenin yerine geçebilecek bir kurumsallaşma yaratılmıyor olması aile birey için tek dayanışma olanağı olarak konumlandırılmaktadır. TÜİK Kasım 2017 rakamlarına göre Ağustos itibariyle İşsizlik oranı %10,6 seviyesinde gerçekleşti. Orta Vadeli Planda açıklanan işsizlik beklentisi ise, bir önceki dönemde öngörülen puan artırılarak 10.5 olarak açıklanmıştır. Bu durumda Bakanlığın geliştirmeyi hedeflemiş olduğu şeyin, işsizlik oranını artırmamak olduğu görülmektedir. ÇSGB 2018 yılı Bütçe Gerekçesinde tam 89 kez istihdamla ilgili iyileştirmelere değinilmekte, ancak hedeflenen sonucun 10.5 olduğu anlaşılmaktadır. Ancak TÜİK rakamlarının sadece son 1 ay içinde iş arayanlar; İş-Kur, özel istihdam büroları gibi iş arama kanallarını kullanan ve iki hafta içinde işbaşı yapabilecek durumda olanların rakamından hesaplandığı için, bu verilerin çok daha yüksek olduğu tahmin edilmektedir. DİSK-AR TÜİK’e göre istihdamda son bir yılda yaşanan bir milyon 355 bin kişilik bir artışın büyük bölümü stajyer, çırak, kursiyer ve bursiyerden oluştuğunu iddia etmektedir. DİSK’e göre bir milyon 355 binin sadece 205 bininin zorunlu sigortalı işçilerden oluşmaktadır.

İşsizlik oranı giderek artıyor.

OVP (2018-2020) verilerine göre 2018 işsizlik hedefi 10,7. Son açıklanan resmi işsizlik oranı ne? Temmuz 2017 itibariyle yüzde 10,7. Hedefi işsizliği ortadan kaldırmak değil, işsizlik oranını daha fazla artırmamak olan bir Bakanlık sözkonusu. Büyümenin avantajlarını yüksek enflasyon ve işsizlikle boğuşan halk değil, vergi/pirim aflarıyla, teşvik paketleriyle ihya edilen sermaye kesimleri yaşamaktadır. GSYH’de iddia edilen artışın işsizliği azaltmadığı, hatta arttırdığını göz söyleyebiliriz. Bunun en önemli nedeni, çalışan başına düşen verimlilikte de artış meydana gelmesi, bu nedenle yeni istihdam yaratılmasına ihtiyaç duyulmamasıdır. Dolayısıyla milli gelirden övülen düzeyler, Türkiye halkları için en önemli sorun olan işsizliğin çözümüne yansımamaktadır. İşsizlik sorunu giderek derinleşmektedir. İstihdam yüzde 5,5 büyüme zorlamasıyla değil, belki yüzde 4 büyümeyle ama doğru politika ve uygulamalarla sağlanabilir. Bir önceki OVP’de 2017 için işsizlik beklentisi 10,2 idi, ancak işsizlik 10,8 olarak gerçekleşti. 2018 için 10,1 beklenti konulmuştu ancak yeni OVP’de daha karamsar bir tahminde bulunularak 10,5 beklentisi açıklandı.

Büyüme verileri, çalışanların maaşlarına yansımamaktadır.

Büyüme rakamları göz önünde bulundurulduğunda, bugünkü memur maaşının en az iki katı yükselmiş olması gerekmektedir. Hanehalkı fertlerinin yıllık ortalama iş gelirlerinin ortaya konulduğu İŞKUR verilerine göre yöneticilerin gelirlerinde 4 yılda 25 bin TL’ye yakın artış olurken, “nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanlar”ın gelirlerinde ancak 5 bin TL’lik bir artış olduğu dikkat çekmektedir. Tam da Tüpraş’ın 3. çeyrekteki net kârını yüzde 70,8 artışla 992,2 milyon TL olarak açıkladığı bu günlerde, TÜPRAŞ İzmir Rafinerisi’nde geçtiğimiz ay meydana gelen ve 4 işçinin yaşamını yitirdiği iş cinayetinde, işçilerin göz göre göre ölüme sürüklendiği ortaya çıktı. Bilirkişiler kuralsız çalışan taşeron şirketin de taşeron şirketi denetlemeyen TÜPRAŞ’ın asli kusurlu olduğunu belirtti. Koç Holding 1,3 milyar net kar açıkladı. Şişecam emekçilerinin çalışma koşulları dolayısıyla eylemde olduğu dönemde, Şişecam yetkilileri Yenişehir, Eskişehir ve Mersin’de yeni fırın yatırımları planladıklarını açıklıyor, Kuzey Amerika’da cam ev eşyası, Kazakistan’da cam ambalaj yatırımı için fizibilite çalışmaları yürütüyor, Mısır’da ve İtalya’da fabrika satın alıyordu. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) verilerine bilgilere göre, bu yılın Ocak-Ağustos döneminde bankaların elde ettiği toplam faiz geliri, 2016’nın aynı dönemine kıyasla yüzde 23,7 arttı. Bankaların yılın 8 ayında kredilerden aldığı faiz geliri ise 127 milyar lirayı aştı. Söz konusu gelirin 30,5 milyar lirası tüketici kredilerinden, 5,9 milyar lirası kredi

kartlarından, 18,8 milyar lirası taksitli ticari kredilerden ve 71,9 milyar lirası diğer kredilerden alınan faizlerden oluştu.

Taşeronlaşma

Sermayenin yeniden yapılanmasının en önemli kaldırıcı ve belirleyici eksenini, hiç kuşkusuz, emek ve üretim süreçlerinin yeniden örgütlenmesi ve buna koşut bir biçimde yeni bir birikim rejiminin yürürlüğe sokulmasıdır. Kapitalizmin tarihinde birkaç kez tanık olduğumuz gibi, düşen kar oranlarını yeniden yükseltme dürtüsünün yön verdiği bu süreç bütün toplumsal ilişkileri ve sınıf mücadelesini çevreleyen koşulları altüst eden yıkıcı bir süreç olarak cereyan etti. Kapitalist toplumun bütün düzeylerini etkisi altına aldı. Kar oranlarını yeniden yükseltecek karşı etkenleri toptan harekete geçirmeyi hedefleyen, odağında “esneklik” kavramının bulunduğu bu yeniden yapılanma hamlesi boyunca, sermaye fordist emek ve birikim rejiminin “katılık” ve tikanıklarını gidermeyi, emeğin kendi karşısına diktiği engelleri aşmayı büyük ölçüde başardı. Hem emekten ve emeği mekânda toplulaştırmaktan kaçışın, hem emeği boyunduruk altına almanın ve hem de emeğin bütün zihinsel, bedensel ve duygusal kapasite ve yetilerini içermenin ve birikimin hizmetine koşmanın yeni usullerini geliştirdi; giderek genişleyen bir istihdam biçimleri yelpazesi yarattı. Emeği mekânsal olarak parçalamakla yetinmedi, aynı mekân içinde de çok çeşitli statülerle böldü. Kır/Kent nüfusu dengesini dünya ölçeğinde çarpıcı bir biçimde değiştirerek ve işsizlikte bir zamanlar tehlikeli sayılan eşikleri aşarak yedek sanayi ordusunu yeniden yapılandırdı. Yeni mesleklerin halesini sökmeye devam etti. Uzunca bir dönemdir alışlagelmiş üretim/dinlenme/yeniden üretim etkinlikleri zamanı dilimlemesinin bozarak emeği son derece istikrarsız ve geçişken yeni bir zamansallığın kısılacına aldı. Emeği silahsızlandırmanın, alışlagelmiş mücadele ve örgütlenme biçimlerinin tesir gücünü düşürmenin yeni yollarını buldu. Kendisinin aşırı hareketliliği ile emeğin görece hareketsizliği arasında asimetriyi çok ciddi bir avantaja dönüştürdü. Bir riskler ve müphemlikler deryası (güvencesizlik) ile kuşattığı işçiden ve onun bedeninden, Taylorizmin ve Fordizmin aksine, her türlü değişkenliği karşılamaya ve her türlü performansı sergilemeye açık bir yoğrulabilirlik ve çok-değerlilik (esneklik) talep etmeye başladı. Emek sürecinin yeniden örgütlenişi tüketimin de buna tekabül eden yeniden örgütlenişini gerektirdiği için, yeni bir üretim zamanı/dolaşım zamanı, üretim/tüketim, üretim/yeniden üretim örüntüsü inşa etti.

Günümüz kapitalizmi hakkında sürmekte olan tartışmaların, en belirgin ve sivri yönlerinden biri, hiç kuşkusuz “finansallaşma”dır. Devasa boyutlara erişen ve araçları oldukça çeşitlenen

finansallaşma, aynı zamanda, kısmen kar oranlarında düşüşten bağımsız ve giderek güçlenen bir eğilim olarak, sermayenin daha rantçı bir konuma çekilmesinin, rant ile kar, üretken sermaye ile faiz getiren sermaye arasındaki sınırları muğlaklaştırmasının, el koymalara ve mülksüzleştirerek tekel yaratmaya yönelmesinin, spekülasyonlarıyla üretimin, işbölümünün, yatırımların ve değerlenmenin gelecekteki hatlarını belirlemeye koyulmasının, kredinin ve sermaye fonlarının bu eğilimi güçlendiren bir biçimde işlev görmesinin bir yansımasıdır. Özelleştirmeleri, sermayenin yerel yönetimlere, kentsel dönüşümlere ve kentsel mekân üretimine günbegün kuvvetlenen ilgisini, tohum bankacılığını, genel olarak fikri mülkiyeti, eve iş vermeyi, fason üretimi, taşeronlaştırmayı, vb. bu ranta kaçış eğiliminin emek sürecinin örgütlenişini de baskı altına alan türlü tezahürleri olarak görebiliriz.

Komisyon görüşmelerinden...

“Taşeron’a Kadro” Sözleri Tutulmadı

İ. Ayhan: Hükümet nedense artık “kadro” sözünü ısrarla kullanmıyor, bunun yerine “statü belirleme” terimi tercih ediliyor. “Taşeron” kelimesini de “alt işveren” kavramı ile ambalajlamaya çalışıyor. Fakat talep açık ve net, taşeron işçilerin kadro talebidir. Başbakan Davutoğlu 1 Kasım seçimleri için hazırlanan bir seçim videosunda şöyle diyordu: “Ülkemizin gücüne güç katan işçilerin yarınlara umutla bakabilmesi için asli işlerde çalışan taşeron işçilerimizi kadrolu yapıyoruz.” “AK Parti Çalışanın Üretenin Yanında” başlıklı 1 Kasım 2015 seçim bildirgesinde ise “Alt işverenlik -yani taşeron- çerçevesinde asıl işlerde çalışanları kamuda istihdam edeceğiz. Bu kapsamda diğer çalışanlarla ilgili de iyileştirici yönde alternatif çalışma modelleri oluşturacağız” vaadi yer alıyordu. Davutoğlu Hükümeti tarafından 10 Aralık 2015 tarihinde açıklanan üç aylık reform paketinde ise “Alt işverenlik çerçevesinde asıl işlerde çalışanların kamuda istihdam edilmesine yönelik düzenleme yapılacak.” vaadi yer alıyordu. Ancak üç aylık reform paketi döneminde taşeron işçiye kadro vaadi yerine ne yazık ki getirilmedi. Mart 2016’da ise yeni bir vaat, yeni bir umut işçilere aşılana çalışıldı, denildi ki: “Sadece asıl işlerde çalışan taşeron işçilere değil, tüm taşeron işçilere kadro verilecek.” Başbakan Binali Yıldırım Mayıs 2016’da taşeron vaadini şu sözlerle tekrarladı: “Bizim inancımız şudur: Aynı işi yapıyorsa bütün çalışanların aynı şekilde muamele görmesi gerekir. Kamudaki tüm taşeron arkadaşlarımızın devlet kadrolarına asli işlerini yapacak şekilde bir sürekli

statüye getirilmeleri, kamuoyuna AK PARTİ'nin yeni dönemdeki taahhüdüdür.” Bunca yıl bunları söyleyip bu süreçler içerisinde kadro verilmemişse müjde verilmeden önce taşeron işçilerden kanımca özür dilenmelidir ve bunun siyasi sorumluluğu da üstlenilmelidir. Kamu hizmetini üreten tüm çalışanların beşte 1'ini taşeron işçiler oluşturmaktadır. Pek çoğu asıl işlerde çalıştıkları halde taşeron şirketler tarafından istihdam edilmektedir. Kadrolu işçilerin yararlandığı haklardan yararlanamamaktadırlar, ayrımcılığa uğramaktadırlar. Taşeron şirketler, kamu hizmetinin üretilmesine hiçbir katkıda bulunmadan işçi simsarlığından para kazanmaktadırlar. Şimdi, aynı şekilde kamudaki taşeron sayısının bugün 800 bin civarında olduğu tahmin edilmektedir. Eski Çalışma Bakanı Sayın Faruk Çelik iki yıl önce 781 bin kişi olarak bu sayıyı vermişti. Bu boyutuyla da taşerona hâlen kadro getirilmezken eş zamanlı olarak memurlara performans sistemi tartışması başlatıldı ve “Başarılı memura ek ücret geliyor.” diyerek bu da devreye sokuldu. Bu da ayrı bir sorun aslında yani memurlar arasındaki ayrımcılık, rekabet, yarışmacı mantık birbirleriyle çatışma ve çelişkinin yaşanmasına neden olabilecek bir modeldir, performans ölçme modeli. Özellikle iş yaşamındaki barışı da ciddi bir şekilde etkileyebilecek bir uygulamadır ve bu uygulamanın bence kesinlikle tercih edilmemesi gerekmektedir.

İşçi Cinayetleri

Türkiye’de emekçilerin karşı karşıya olduğu riskin en önemli örneği iş cinayetleri ve iş cinayetleri ile ilgili davaların seyridir. 2015’te 1730, 2016’da 1970 (56 çocuk, 96 göçmen), 2017’nin ilk 10 ayında 1683 işçi iş cinayetlerinde hayatını yitirmiştir. 2018 ÇSGB Bütçe Taslağı verilerine göre, 2017 Haziran ayı itibariyle, işin yürütülmesi ile (kayıt dışı çalışma, yabancıların çalıştırılması, toplu işten çıkarma vs) ilgili olarak 3.399, iş sağlığı ile ilgili olarak ise 3.814 denetim yapılmıştır. İş Teftiş Kurulu Başkanlığı’nda 2017 yılı itibariyle 2058’i denetmen olmak üzere 2141 çalışan görev yapmaktadır. BDDK verilerine göre sadece kurulan şirket sayısı Ocak – Eylül dönemi için 21.014’tür. TESK İllere Göre Esnaf, İşyeri, Nüfus ve Oda Bilgileri ise 31/10/2017 itibariyle 1.828.816 işyerinin faal olduğunu göstermektedir. Sadece bu rakamlar dahi başlı başına 2000 denetmen sayısının ne denli düşük olduğunu ortaya koymaktadır.

2003 yılında 4857 sayılı İş Yasası ile getirilen iş güvencesini büyük ölçüde ortadan kaldırmıştır. Meclis Genel Kurulu'ndaki görüşmeler sırasında AKP'nin verdiği önergeyle iş güvencesinin 10 veya daha fazla işçi çalıştırılan işyerlerinde uygulanması hükmü, 30 veya daha fazla işçi çalıştıran işyerleri olarak değiştirilmiştir. İş davaları ile ilgili en önemli sorun tüketici mahkemelerinde harç olmamasına karşın İş mahkemelerinde ve boşanma davalarında harç olmasıdır. Yani 80 milyara araba almış biri bu malla ilgili harç ödemediği başvuru yapabiliyorken, asgari ücretli bir emekli veya kocasından şiddet gören ama bunu açık etmeden "şiddetli geçimsizlik" iddiası ile boşanmak isteyen bir kadın harç ödemek zorundadır. Son dönemde kıdem tazminatı, geçici çalışma, özel istihdam büroları ve arabuluculuk düzenlemesi ile ortaya konulan süreç, işçiyi sermaye karşısında güçsüzleştirmiştir. Davaların seyri de bu güç eşitsizliğine göre şekillenmektedir. Gemlik Gübre Fabrikası'ndaki patlamada hayatını kaybeden Uğur Çavdar dosyasında, çevredeki binaların camların kırıldığı davada patronlar sanık olmalarına karşın Uğur Çavdar'ın hayatını kaybetmesi davasında sanık değildirler. Patlamada çevreye yayılan parçalardan bir kısım devasa amonyak tanklarına isabet etmiş ancak hasar görmemiştir. Hasar görmesi halinde bütün Gemlik Halkının ölebileceği ifade edilen davada gösterilen ciddiyet budur. Patlamanın gerçekleşmesinde, özelleştirme öncesi ayda bir bakıma alınan fabrikanın özelleştirme sonrasında sürekli olarak çalışmaya başlamasına dikkat çekilmektedir. Benzer şekilde, Erkan Keleş Davasında ise açık şekilde kusur tespit edilmiş olmasına rağmen ceza iyi niyet sebebi ile indirilerek para cezasına çevrilmiştir. Ancak İstinaf mahkemesi bu cezayı bile fazla bularak para cezaları için indirim istemiştir. Sadece bu iki davada bile aleni kusura rağmen esas sorumluların ceza dışı bırakılması, emekçilerin ne denli güvencesiz koşullarda çalıştığını ortaya koymaktadır.

Komisyon görüşmelerinden...

Güvencesizlik İşçi Cinayetlerinin En Önemli Sebebi

İ. Ayhan: Şimdi, değerli arkadaşlar, bugün Türkiye'de en güncel sorunlardan biri de güvencesizliğin genel olarak "güvenceli esneklik" adı altında yaygınlaştırılması sorunudur. Hepimiz biliyoruz ki güvenceli esneklik uygulamada esneklikten ibaret. Kıdem tazminatındaki daralmalar, toplum yararına çalışma kapsamında haklar bakımından işçi sayılmayanların istihdam rakamlarında işçi olarak görünmesi, çifte sözleşme gibi uygulamalar, ücret eşitsizliği, emsal işçi ücreti ödenmesi hükmünün uygulanmaması gibi örnekler bunun en somut kanıtıdır. Nitelikli işçi

sayısında bir artış olması, yapılan işin tanım ve kapsamının genişleyerek belirsizleştiği bir iş piyasasında istihdamı güçlendirici bir anlam taşıyor. Esas olarak “güvenceli esneklik” kavramının getirilmesi esnekliğin güvencesizlik olduğunun kabul edilmesidir. İşçi korunmak istenseydi işçinin asgari gelir ve istihdam güvencesini garanti altına alacak düzenlemeler yapılırdı. Türkiye’de Türk Ticaret Kanunu’yla gemi alacağıının, esnek çalışan işletmelerin fason çalıştırdıklarına dair gönderdikleri alacaklarının tahsil usulü hakkındaki kanun gibi kamunun alacağını korumaya alan sayısız düzenleme varken işçinin alacağını garantiye alan hiçbir düzenleme ne yazık ki yoktur, öncelikle yapılması gereken bu olmalıydı. İşçilerin iş alacakları karşısındaki güvencesizliğinden doğan temlik bürolarına yönelik önlemler geliştirilmeliydi. 4857 sayılı Yasa’nın 10 işçi olarak belirlediği iş güvencesi kapsamındaki iş yerleri ölçütü ve işe iade tazminatının alt ve üst sınırı daraltılmamalıydı. İşe iade, tazminat ödemeyi göze alan işverenin inisiyatifine bırakılmamalıydı. İş Yasası’ndaki düzenlemelere karşın, yasadışı çift bordro uygulamasının önüne geçme hedefi konulmalıydı. İşçilerin açtıkları davalardan devlet harç almamalı.

Meslek hastalıkları;

Meslek hastalıkları ile ilgili istatistikleri SGK açıklıyor ve kurum sadece sigortalı çalışan ve tazminat verdiği kişilerin rakamlarını açıkladığı için açıklanan rakamlar gerçeği yansıtmamakta. SGK 2014 yılında 494 kişinin, 2015 yılında ise 510 kişinin meslek hastalığına yakalandığını açıklamıştı. 2016 yılı için ise Evrensel gazetesinin BİMER’e yaptığı başvuruya gelen yanıtlar daha önceki senelerde SGK’nın açıkladığı rakamların çok üstünde. Gazeteye verilen yanıtta göre 2016 yılında sadece Ankara Meslek Hastalıkları Hastanesine ayaktan başvuran meslek hastası sayısı 3 bin 711 ve 1375 kişi yatarak tedavi görmüş. Meslek hastalıkları hastanesi İstanbul ve Zonguldak’ta da bulunuyor ve o hastaneler için de durum bilinmiyor.

OHAL ve Grev Erteleme

Emek Çalışmaları Topluluğu verilerine göre 2016’da bir önceki yıla nazaran yüzde 30 daha az eylem örgütlenmiştir. Özel işyerlerinde sırasıyla en çok metal ve tekstil işkolunda eylemler gerçekleştirilmiştir. Eylemlerin gerekçelerini yüzde 30 ile işten çıkarma, yüzde 21 ile ücret gaspı ve yüzde 13 ile sendikalaşmanın engellenmesi oluşturmaktadır.2016’da her

şeye rağmen tam 728 işçi eylemi olmuştur (bir önceki yıl bu rakam 1116'dı) Ayrıca 2016'da farklı meslek gruplarından emekçilerin bir araya gelerek gerçekleştirdiği 188 dayanışma eylemi olmuştur. Hükümet bu eylemliliği görünmezleştirip tekilleştirmekte, ancak rakamlar çalışma koşulları kötüleşmesine karşı emekçilerin direnişte olduğunu göstermektedir. Kamu taşeronlarında ise işten atılma gerekçesi başı çekerken, kadrolu çalışma talebi ikinci sıradadır. Özel şirket taşeronları ile ilgili eylemlerde ise, eylemlerin yarısından fazlasında ücret gaspının gerekçe oluşturduğu görülmektedir.

Özel sektör taşeronlarında tablo bu iken, taşeron sayısını öğrenmek amacıyla yaptığımız bilgi edinme başvurusuna verilen yanıtta özel bir çalışma gerektirdiğinden bu bilginin verilmediği ifade edilmiştir. Bu durum, AKP'nin her seçim döneminde vaatte bulunduğu taşeron işçilerin bu güne kadar sayısını dahi hesaplama zahmetine girmediğini göstermektedir. 15 Temmuz öncesinde emekçilerin yaptığı eylemlerin yüzde 5'ine polis tarafından müdahale olmuşken, 15 Temmuzdan sonra ise neredeyse her 5 eylemden birine polis tarafından müdahale edilmiş, eylemcilere şiddet uygulanılmış, gözaltılar yaşanmıştır. Buna karşın 2015'te kadınların sadece yüzde otuzu emek eylemlerine katılırken bu oran 2016'da yüzde 60'a kadar çıkmıştır.

Komisyon Görüşmelerinden

E. Kürkçü: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliğinin kabul salonunda 15 Temmuz darbe girişiminin 1'inci yılı kapsamında konuşurken Tayyip Erdoğan, olağanüstü hâli işçilerin grev yapmasını önlemek için getirdiklerini söyledi. Diyor ki: "Şu anda OHAL ile uğraşıp duruyorlar. OHAL olmamış olsaydı bu kadar rahat, bu kadar huzurlu olarak bu adımlar atılmazdı. OHAL'i biz iş dünyamız daha rahat çalışsın diye yapıyoruz. Soruyorum: İş dünyasında herhangi bir sıkıntınız, aksamanız var mı? Biz göreve geldiğimizde Türkiye'de OHAL vardı ama bütün fabrikalar grev tehdidi altındaydı, hatırlayın o günleri ama şimdi grev tehdidi olan yere biz OHAL'den istifade ederek anında müdahale ediyoruz çünkü iş dünyamızı sarsamazsınız, bunun için kullanıyoruz biz OHAL'i." Sermaye diktatörlüğü bundan başka bir şey değildir.

İşsizlik Ödeneğinden Faydalanmak Neredeyse İmkânsız

İşsizlik ödeneğinden faydalanma koşullarının ağır olduğu bilinmektedir. Nitekim 25 Kasım 2015'de yapılan İŞKUR 8. Olağan Genel Kurul Kararları'nda da işsizlik ödeneğinden yararlanma koşullarının kolaylaştırılması gerektiği ifade edilmiştir. Bu gerekçeyle 4474

sayılı İşsizlik Sigortası Kanunu'nda değişiklik yapılması önerisiyle verilen kanun teklifleri reddedilmiştir. Fondan faydalanma şartlarını karşılamak pek çok işçilerin büyük bir kısmı için çok zorken, İŞKUR'un fonu yaşlılık yardımı alanlara da faydalandırması, işsizlik ödeneğini bir sosyal güvenlik ödeneği olarak görmeyip, yardım politikası kapsamında değerlendirdiğini ortaya koymaktadır. Bu uygulama ayrıca, yaşlılık aylığının yetersizliğinin kabulü anlamına da gelmektedir.

Bir yandan işsizlik fonundan faydalananların (yani işsiz sayısının), diğer yandan da FON'daki birikimin artış göstermesi ile ortaya çıkan bu çelişkinin sebebi kepçe ile alıp kaşıkla vermeye dayanan Fon sistemidir. Primler brüt ücretin tamamı üzerinden ödendiği halde işsizlik durumunda ödenen para üzerinde brüt asgari ücretin yüzde 80'i tutarında bir tavan uygulanmaktadır. Bu konudaki adaletsizliğin giderilmesi için ödenekteki üst sınırın sigorta primine esas tavana eşitlenmesi ya da işsizlik sigortası primi alırken de ödenekteki gibi "Brüt asgari ücretin yüzde 80'i tutarı" kadar bir matrah üst sınırı getirmek gerekmektedir. Sayıştay 2016 İşkur Denetim Raporu'nda Kurum 2016 Mali Yılı İdare Faaliyet Raporunda, işten çıkış tarihinden itibaren 1 yıl içinde işe giren sigortalı işsizlerin toplam işsizlik ödeneği alanlara oranını %10 olarak gerçekleştirmek hedefinin gerçekleştirilemediğini ortaya koymaktadır.

Komisyon görüşmelerinden...

İşsizlik Sigortası Fonu Sermayeyi Fonluyor

E. Kürkçü: İşsizlik Sigortası Fonu'nda biriken kaynağın önemli bir bölümünün Varlık Fonu'na devredilmesi de gündeme gelmiştir. Yani sonuçta, işçilerin alın terleri, birikimleriyle işsizlik hâlinde kendileri için bir güvence olarak değerlendirilmesi tasarlanmış olan bu büyük fon, esasen sermayeyi fonlamak, devletin açıklarını kapatmak için kullanılmaktadır. Sonuçta, işçiler işsizliklerini bile finanse edemeyecek bir biçimde tasarruflarının ellerinden alındığını görmekte-dirler. Bunun sonucu, işçi sınıfı için daha çok ölüm, daha çok hastalık, daha çok iş cinayeti anlamına geliyor çünkü şu son derece açık ve görünen bir gerçektir: Türkiye'de nerede işçiler sendikalıysalar orada "iş yeri kazası" denilen, bizim "işçi cinayeti" dediğimiz bir sosyal cinayet hâlini almış olan bu facialar o derece azdır. Nerede işçiler sendikasız iseler, nerede kendi haklarını örgütlü olarak savunamıyorlarsa orada kitleler hâlinde ölmekte, yok olmaktadır. Soma faciasına bakınız, en son Şırnak faciasına

bakınız. İşçiler, iş yeri denetimini sağlayabilmek için, iş yerinde sağlık güvencesi için, çalışma koşullarının güvencesi için hiçbir kamu desteğine sahip olmadıklarından hayatlarını toprağın altında ya da usulüne uygun açılmamış ocaklardaki su baskınlarında kaybediyorlar.

İşçi İçin Açılan Kaynakları İşçiler Kullanmalı

G. Paylan: Sayın Bakan, mesela işçi için toplanan kaynakların da işsizlik sigortasında, bu anlamda, işverenlerin işçiler için yükümlülüklerinin ödenmesi için kullanıldığını gördük. Böyle konularda, böyle kalemlere izin vermemenizi sizden özellikle, hassaten rica ediyorum. İşçi için kullanılan kaynaklar doğrudan işçi için harcanmalı ve gerekiyorsa onlar için kullanılıp onların refah durumlarını iyileştirmek için kullanılmalı diye düşünüyorum.

Mevsimlik tarım işçileri;

Mevsimlik tarım işçiliğinin temel nedenleri arasında neo-liberal tarım programları; bölgede çalışma alanlarının sınırlı olması; kırsal alanda toprak dağılımının eşitsizliği; topraksız köylülüğün yaygınlığı ve Kürt sorununun çözümsüz bırakılması ile köylerin devlet tarafından zorla boşaltılması nedeniyle kentlere yapılan zorunlu göçler gösterilebilir. Özellikle 1990'lı yıllardan itibaren Kürtlerin yoğun yaşadığı illerden Türkiye'nin batı ve kuzey bölgelerindeki büyük şehirlere ve yakın kentlere göç etmek zorunda kalan yoksul Kürtler tarım, inşaat ve hizmet sektörü için önemli bir hazır ucuz işgücü kaynağı olmuş, halen güvencesiz ve düşük ücretlerle çalıştırılmaktadırlar. Türkiye hukuk sistemi içerisinde mevsimlik tarım işçilerine yönelik özel bir yasal düzenleme bulunmamaktadır. Dolaylı/ikincil düzenlemeler ve içtihatlarla bırakılan bu alanda mevsimlik tarım işçileri ulaşım, beslenme, barınma, eğitim ve sağlık alanlarında yaşadıkları sorunların yanı sıra haftanın yedi günü, günde on iki saati aşan uzun çalışma süreleri, iş cinayetleri ve meslek hastalıkları, ağır çalışma koşulları ve düşük ücretlerle, yetersiz yasal koruma altında, örgütsüz ve sömürüye açık şekilde çalıştırılmaktadırlar. Tüm bunlara ek olarak mevsimlik tarım işçileri etnik ayrımcılığa maruz kalmaktadır, sosyal izolasyona tabi tutulmaktadır, çocuk işgücü yoğunudur, kadın emeği sömürsü yoğunudur.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı verilerine göre, sayıları 300 bin civarında gösterilen mevsimlik gezici tarım işçileri fiilen kayıt dışıdır ve çocukları ile birlikte en az 1 milyonluk

bir nüfusa tekabül ettiği tahmin edilmektedir. Kayıtlı olmayan verilere göre; Türkiye’de 6,-6,5 milyon insandan oluşan tarım işgücünün yaklaşık yarısı mevsimlik tarım işçisi olarak çalışmaktadır. İstatistiklere göre, her iki mevsimlik işçiden biri doğduğu andan itibaren mevsimlik tarım için seyahat etmekte ve ortalama 48 farklı kente mevsimlik tarım işgücü olarak gitmektedir. Mevsimlik tarım işçilerinin yaklaşık %60’ı ulusal yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır.

Kadınların İstihdamdaki Payı

Sayıştay 2016 İşkur Denetim Raporu’nda Kurum 2016 Mali Yılı İdare Faaliyet Raporunda, özel sektörde işe yerleştirilenlerin % 34’ünün kadınlardan oluşmasını sağlamak" performans hedefine ait gösterge (Özel sektörde işe yerleştirilen kadınların özel sektörde toplam işe yerleştirilenler içindeki oranını %34' e çıkarmak) düzeyi yılsonunda % 31,4 seviyesine ulaşmış ve dolayısıyla hedefe ulaşamamıştır.Kadın, genç ve engelli istihdamını artırmaya yönelik bir program olarak sunulan Özel Politika Gerektiren Grupların İstihdamının Artırılması başlıklı Öncelikli Dönüşüm Programı’nda 2015 yılında gerçekleşmesi öngörülen 10 faaliyet içinde esnekleşmeye yönelik olanlar dışındaki hiçbir faaliyet gerçekleştirilmemiştir. Çocuk bakım hizmetlerinin yaygınlaştırılması, ev hizmetlerinde çalışan kadınların kayıtlı istihdama geçirilmesi, işyerinde psikolojik tacizi önlemeye yönelik yaptırımların etkinleştirilmesi, kadın istihdamının önündeki kültürel engellerin azaltılması ile ilgili kamu spotu hazırlanması, iller bazında işgücü analizi yapılarak kadın istihdamını artırmaya yönelik programlar oluşturulması vs vaatler, esnekleşmeye dayalı uygulamalara kılıf olarak kullanılmaktadır.

AKP esnek çalışmayı, kadınların doğurganlığını artırmanın bir yolu olarak görmektedir. Kadınların yarı zamanlı çalışmasını düzenleyen 6663 sayılı yasada, çocuk bakımı ve eğitimi hizmetlerine yönelik tek bir düzenleme yoktur. Yarı zamanlı çalışan kadının çalıştığı zamanda ihtiyaç duyacağı çocuk bakımına yönelik bile bir düzenlemeye gidilmesi ihtiyacı duyulmamıştır. Öncelikli Dönüşüm Programı’nda 2015 yılında gerçekleştirileceği vaat edilen kreş ve gündüz bakımevleri sayısında artış sağlanması, işyerlerinde kreş hizmetlerinin etkinleştirilmesine yönelik hizmetler gerçekleştirilmemiştir.

2010 yılında çıkarılan Kadın İstihdamının Artırılması ve Fırsat Eşitliğinin Sağlanması Genelgesi kapsamında öngörülen Kadın İstihdamı Ulusal İzleme Koordinasyon Kurulu uzun zamandan sonra ilk kez 31.10.2017 tarihinde Ankara’da toplanmıştır. Ancak toplantı sonrasında ilgili Genelgeyi yeniden düzenlemeyi öngören bir taslak paylaşılmış ve bu taslakta kadın istihdamı ve cinsiyet eşitliği açısından olmazsa olmaz bazı ilke ve bölümlerin

ıkarılmasının önerildiği farkedilmiştir. Taslak önerisinde ilk olarak, “eşitlik” kelimesinin bütünüyle metin dışında bırakıldığı dikkat çekmektedir. Böylelikle kadın erkek eşitliğinin Bakanlıklarda müsteşarlık düzeyinde izlenmesini öngören madde, İş Kanunu m.5’te yer alan cinsiyet eşitliği hükmünün işyeri denetim raporlarında izlenmesine ilişkin madde ve eşit işe eşit ücret getirilmesinin şart olduğu ile ilgili kısım metinden çıkarılmıştır.

Son olarak Türkiye’de kadınların istihdama katılımının önündeki en önemli engellerden biri olduğu TÜİK rakamlarıyla, ulusal ve uluslararası raporlarla saptanan ocuk bakım sorunu da metinden çıkarılmak suretiyle Bakanlığın ncelikleri arasından da çıkarılmıştır.

Bilindiği gibi, sanayiden sayılan, devamlı olarak en az 50 işçi çalıştıran ve 6 aydan fazla sürekli işlerin yapıldığı işyerinde her işveren, bir İş Sağlığı ve Güvenliği Kurulu kurmakla yükümlü kılınmıştır. İşyeri kreşleri de bir iş sağlığı ve güvenliği önlemi olarak, benzer ölçütlere tabi olmalıdır. Bizler ilgili yönetmelikteki “150 ve üstü kadın çalışanın olduğu işyerlerinde” hükmünün bakımı kadın üzerinden konumlandırılan cinsiyetçi yaklaşım nedeniyle ayrımcı olduğunu iddia ediyor; yanı sıra, Türkiye’deki işletmelerin büyük bir kısmının KOBİ olduğunu göz önünde bulundurarak 150 kadın çalışan ölçütünün ilgili düzenlemeyi uygulanamaz kıldığını ifade ediyoruz. Bu konudaki düzenleme en azından “150 kadın ve erkek çalışan ve üstü” şeklinde yenilenmeli, ilgili madde tekrar Kadın İstihdamının Artırılması Genelge’nin maddeleri arasına dâhil edilmelidir.

DIŐIŐLERİ BAKANLIĞI

Dışişleri Bakanlığı'nın Siyaset Planlama Genel M¼d¼rl¼Đ¼'n¼n g¼rev alanları arasında TBMM'den bakanlığa y¼neltilen soru ¼nergelerinin cevaplanması da bulunmasına rağmen HDP olarak Dışişleri Bakanlığı'na verdiğimiz soru ¼nergelerine verilen cevapların ¼ok y¼zeysel ve niteliksel a¼ıdan yetersizdir.

Dışişleri Bakanlığı'nın Uluslararası G¼venlik İŞleri Genel M¼d¼rl¼Đ¼'n¼n parlamentolar arası yani yasama kurumları arası bir faaliyet olan AGİT-PA ve NATO-PA toplantılarına y¼r¼tmenin bir kurumu olarak "refakaten" katılma talebinde bulunması yasama-y¼r¼tme ilişkisi a¼ısından kapsamlı tartıŐılmalıdır. Dışişleri Bakanlığı temsilcilerinin AGİT-PA ve NATO-PA toplantılarına ¼nce refakaten katılımının bir s¼re sonra iktidar partisi adına y¼nlendirmeye ve dolaylı da olsa m¼dahaleye y¼nelik bir tutuma d¼n¼Őmesi y¼ksek ihtimal d¼hilindedir.

Cumhurbaşkanı Erdoğan, Cumhurbaşkanlığı kurumunu zaten Dışişleri Bakanlığı yerine de kullanmaktadır. Daha doğrusu Cumhurbaşkanı Dışişleri Bakanı'nın g¼rev, yetki ve sorumluluklarına devralmıŐ durumdadır. Dışişleri Bakanlığı bu haliyle sadece sekreterlik veya bir m¼d¼rl¼k g¼revi g¼rmektedir. Sadece totaliter rejimlerde g¼r¼lebilecek idari bir mekanizmanın devreye girdiğini Cumhurbaşkanlık ile Dışişleri Bakanlığı arasındaki ilişki d¼zeyinden anlamak da m¼mk¼nd¼r. Kısacası Dışişleri Bakanlığı'nın yetkin diplomatlarının giderek parti-devletine d¼n¼Ően yeni idari sisteme entegre olmalarına zorlanmaktalar. AKP İktidarı'da totaliter rejimlerin klasik parti-Devlet iliŐkisini ¼zdeŐleŐtirmeye ¼alıŐmaktadır ve bu bir başka deyişle Fethullahçıyapı'nın de yaptığının ¼tesinde AKP Genel Başkanı Erdoğan'ın merkezde bulunduğu bir paralel devleti, demokratik sistemlerde y¼r¼tme olan devletin yerine koymaya ¼alıŐmaktan başka bir Şey değildir. Dışişleri Bakanlığı da adım adım bu yeni yapılanmaya entegre edilmektedir. Dolayısıyla Dışişleri Bakanlığı'ndaki personel rejimin kadrolaşmaya d¼n¼Ő¼p d¼n¼ŐmediĐini yakından takip etmek gerekmektedir. Liyakatin ne kadar uygulanabildiğini tespit edebilmek i¼in personel alım sınavlarının ve m¼lakatların denetlenebilir olması gerekmektedir.

AKP'nin Dış Politikası

AKP İktidarı, Suriye Krizi sebebiyle başlayan m¼lteci sorununa ahlaklı bir yaklaşım sergilemek yerine, AB'ye politikalarını kabul ettirmek i¼in bir Őantaj aracı gibi kullanmaya devam etmektedir. Uluslararası cihatçı ter¼r Şebekelerinin ve insan ka¼ak¼ılıĐı Şebekelerinin ana kararg¼hlarından biri de T¼rkiye olmaktadır. Ne yazık ki, D¼nyanın genelinde T¼rkiye

algısı giderek olumsuzlaşmaktadır ve bu gerçeklik orta ve uzun vadede Türkiye'nin turizm gelirlerini minimize edeceği bir yana, iç ve bölgesel barışın önünde de önemli bir engel olacağı açıktır.

Komisyon görüşmelerinden...

E. Kürkçü: Türkiye'nin hem iç politikada hem dış politikada uğradığı en önemli başarısızlık nedeni egemenliği paylaşma fikrine duyduğu yabancılıktır. İçeride yurttaşlarıyla egemenliği paylaşmak, uluslararası alanda egemenliği uluslararası kurumlarla paylaşmak çağımızın güdücü ilkesidir. Türk dış siyaseti bir zaman için prim verdiği bu yaklaşımdan uzaklaştığından beri şimdi içeride egemenliğin kayıtsız şartsız bir merkez tekelinde bulunması gerektiği fikrine sahip kesimlerle ittifakını durmaksızın çoğaltıyor. Tekçilik, ultra milliyetçilik, şovenizm ve demokrasinin inkârı içeride ne kadar hakim olursa uluslararası ilişkilerde de Türkiye'nin manevra olanağı ve iş yapma kabiliyeti o kadar azalıyor.

Bu nedenle Sayın Bakan, sizin işiniz kolay değil. Çünkü bu dış siyasete rengini veren bir tek siz değilsiniz. Tam siz bir yerlerde bir mesele çözmeye çalışırken bir bakıyoruz demeç patlıyor Beştepe'den. Türkiye'nin dört bir tarafında taşlar yerinden oynamıyor. Ya da bir yandan Amerika Birleşik Devletleri Başkanının RezaZarrab meselesinde muavenetini aramak için çaba gösterirken öbür taraftan "Türkiye'deki darbeyi onlar kışkırttı." dediğinizde Amerikan diplomasisiyle aranızda kocaman bir kama girmiş oluyor.

Bugün Türkiye'nin bütün diplomasi çevrelerinde Türkiye'nin durumu öngörülemezdir. Türkiye'nin diplomasisi daha çok ormanda bulunduğu her sarmaşığa atlayarak kendisine yol bulmaya çalışan bir rol gibi değerlendirilmektedir. Bunu da dış politikadaki 15 yıl içindeki muazzam yalpalamalardan görmek kabildir.

Kaynağı belirsiz para girişi ve çıkışı konusunda Türkiye'nin sicili son derece bozulmuştur. Uluslararası radikal terör örgütlerinin finansmanı ve küresel kara para aklama şebekelerinin Türkiye'yi üs olarak kullanmakta olduğu açıkken halen başta Erdoğan olmak üzere AKP İktidarının RezaZarrab'ı kollamaya çalışıyor olması son derece manidardır.

Halen Kıbrıs'ta kolordu düzeyinde Türk askeri yığınağı bulunuyor. Müzakere süreçlerinde AKP İktidarının olumsuz tutumu nedeniyle, Türkiye Kıbrıs'ta çözümün değil, çözümsüzlüğün bir tarafı olmaya devam etmektedir. Kıbrıslı Türkler ile Kıbrıslı Rumların birarada yaşayabilmesi için, Türkiye'nin vesayetçi tutumu sona ermelidir. Lefkoşe'deki Türkiye büyükelçiliğinin hemen karşısında bulunan Kuzey Kıbrıs Parlamentosundan daha ihtişamlı görünmesi vesayet algısını güçlendirmektedir. Ekonomik açıdan Türkiye'ye muhtaç bırakılan Kuzey Kıbrıs'ın siyaseten iradesi kalmamıştır. HDP olarak Türkiye'nin askerlerini ve elçilik personeli dışındaki sivil bürokratlarını Kıbrıs'tan çekmesini savunuyoruz. Kuzey Kıbrıs halkını "besleme" pozisyonundan çıkartıp, kendi ayakları üzerinde durabilen ve kendi geleceği için karar verebilen bir iradenin oluşmasına artık saygı duyulması gerekmektedir.

AKP İktidarının iç kamuoyu nezdinde İsrail Devleti'ne karşı olduğu imajı 2016 yılında balon gibi sönmüştür. Filistin Halkına yönelik İsrail Devleti'nin sistemli şiddet politikası sınır tanımamıştır. Bununla birlikte Mavi Marmara kurbanlarının haklarını savunmak yerine İsrail ile ilişkilerin düzeltilmesini ve sembolik bir "kan parası" karşılığında resmi bir özür olmaksızın Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın talimatıyla AKP'nin İsrail Politikası bir günde İsrail Devleti lehine değişmiştir. İsrail Halkı ile iyi ilişkilerin kurulması konusunda HDP olarak hiçbir itirazımız yok ve hatta destekliyoruz. Ancak İsrail Devleti'nin Filistin Halkı üzerinde yayılcı politikalarına karşı iki yüzlü bir tutum sergilemek yerine, halkların birarada barış içinde yaşayabileceği politik bir eksenin benimsenmesi gerekmektedir. Ne yazık ki AKP İktidarı'nın Filistin Halkı'na desteği sözde kalmaktadır ve bu ikiyüzlü tutum, yakın gelecekte Türkiye'yi Arap halkları nezdinde samimiyetsiz bir aktör olarak anılmasına yol açacaktır.

AKP'nin Rusya ile ilişkileri de son derece tutarsızdır. Rus uçağının düşürülmesinden sonra gelişen olaylara bakıldığında İsrail'e yönelik politika gibi Rusya'ya yönelik politika da duvara toslamış ve bu nedenle AKP İktidarının değişken diplomatik zikzakların takibine AKP tabanının bile yetişemediği görülmüştür. Dün Rusya'yı ve İsrail'i halka yuhalatan AKP İktidarı bugün bu iki aktöre yönelik tutumunu 180 derece değiştirmiştir. Dün Rabia işaretleriyle Sisi Hükümeti'ni düşman ilan eden AKP Hükümeti bugün diplomatik ilişkileri geliştirmenin peşindedir. Aynı durum Esad Rejimi için de olacaktır. 2011'de "dostum Esad" diyen Erdoğan geçen yıla kadar "katil Esad" diyordu. Ancak yarın yeniden "dostum Esad" derse şaşırmayacağız. Asıl mesele, AKP'nin kendi tabanına bu kadar omurgasız ve ilkesiz dış politikayı izah edememekten rahatsızlık bile duymuyor olmasıdır. İlkelere dayalı değil,

partisel çıkarlara dayalı pragmatizm ötesi savrulgan bir dış politika Türkiye'yi çok daha kötü tuzakların içine çekecek riskleri barındırmaktadır.

Komisyon görüşmelerinden...

H. Özsoy: *Rusya'yla ilişkileri düzelttik, darbeyi biz haber verdik" diyorlar. Kim bu insanlar? Gerçekten düşünüyorum. Mecliste grubu yok. Dış politikada öyle görünüyor ki bir Avrasyacılık güzellemeleri yapıyor, anlamaya, anlamlandırmaya çalışıyoruz. "Ergenekon" denilen yapının dış politikaya müdahalesi olduğu tartışmaları söz konusu. Sadece dış politika değil, iç politikada da 100-120 bin oy almış, bu kadar muteber bir Doğu Perinçek, bir taraftan 6 milyon oy almış Selahattin Demirtaş, Eş Genel Başkanımız cezaevinin içerisinde. Bu dengelerle hem iç hem dış siyaseti konuşmaya çalışıyoruz. Rusya'yla yakınlaşma, Amerika'dan uzaklaşmanın merkezinde "Suriye'de ne olacak, Rojava'da ne olacak, bu Kürt meselesi ne olacak?" tartışması var. Geçenlerde "Soçi'deki toplantıya PYD katılsın, katulmasın." tartışması üzerine Rusya Dışişleri Bakanlığından bir açıklama geldi ve "Bu insanlar oranın vatandaşı" dediler. Bakın, PYD'yle sıkıntı şu an yaşıyor olabilirsiniz. Ama Suriye'de bir denklemin kurulabilmesi için Kürtlerin o siyasal sürecin içerisine dâhil edilmesi lazım. "Kürtler" derken sadece Türkiye'yle iyi ilişkileri olan kesimleri söylemiyoruz, YPG, PYD dâhil oradalar, orada yaşıyorlar. Yani buharlaşıp gidecek hâlleri yok.*

Herkes şunu biliyor ki, eğer Suriye tek başına ayakta kalacaksa bir ülke olarak eski yapının, Baasçı yapının devam etmesi mümkün değil. Desantralize olacak bir şekilde. Desantralize olurken Türkiye'nin yapması gereken, "Kapıyı kapatırım, aç bırakırım, zorlarım, bir gece Afrin'e girerim" demek değil. Türkiye'nin, aktif bir şekilde, oradaki Kürtlerin durumunun ne olacağına dair bir politika üretmesi lazım. Irak için bunu yapması lazım, Türkiye için bunu yapması lazım. Dolayısıyla, şimdi, Amerika, Rusya ve Avrupa Birliği'yle ilişkilere baktığımız zaman, yakınlaşma olabilir, uzaklaşma olabilir ama merkezinde Orta Doğu'da artık bölgesel ve küresel bir karakter almış olan Kürt meselesine yaklaşımın son derece belirleyici olduğunu düşünüyoruz. 100 yıl boyunca Orta Doğu'daki o statükonun dibine gömülen Kürtler varlar bir şekilde ve bir statü istiyorlar, bunu Irak'ta da istiyorlar, bunu Türkiye'de de istiyorlar, bunu Suriye'de de istiyorlar.

İçeride, evde bu kadar çok sıkıntı olduğu zaman dışarıda toparlamanın çok fazla imkânı olmadığını düşünüyoruz. Dolayısıyla, dış politikanın içeride başladığını, burada başladığını düşünüyoruz. Zaten çok fazla tartışma konusu olan AB-Türkiye ilişkilerinde, Türkiye-Amerika ilişkilerinde bu durumlara baktığımız zaman şu içeride yaşadığımız meselelerin önemli oranda şekillendirdiği gerilimler bunlar.

BM'nin, Avrupa Konseyinin, Avrupa Birliği Komisyonunun, Avrupa Parlamentosunun bütün raporlarına bakın. Size gelen konu başlıkları: Güçler ayrılığı hukuk devleti meselesi, demokratik standartlar, tutuklanan siyasetçi, gazeteci, sivil toplum üyeleri, işkence mevzusu yeniden tartışılmaya başlandı, ihraçlar meselesi, işten atılmalar, el konan mallar, akademinin durumu... Bunlar gerçek sorun alanları olarak var, ortada. Dolayısıyla evdeki bu sıkıntıları, bu sorunları gidermeden dışarıda da böyle çok proaktif, çok başarılı bir dış politika izlenebileceğini düşünmüyoruz.

Türkiye'nin uluslararası arenada insani gelişmişlik, demokrasi, özgürlükler endeksi açısından karnesi berbat durumdadır. Her yıl daha da geriye gitme konusunda Hükûmetin olağanüstü çabalarının farkındayız ve tanığıyız. Basın özgürlüğü sıralamasında Afrika ortalamasının bile altındayız. En büyük 20 ekonomi arasında olursa da OECD ülkeleri arasında Türkiye'nin gelir eşitsizliği OECD'de en kötü üç ülke arasındayız. BM'nin ve uluslararası insan hakları kuruluşlarının araştırmalarına göre de insan hakları alanında diktatörlükle ve tek parti rejimleriyle yönetilen ülkelerin liginde düştüğümüz artık bir sır değildir. Böylesi bir ülkenin uluslararası platformlarda ne saygınlığı ne de ağırlığı kalır. Bu bağlamda Dışişleri Bakanlığı'nın üzerine düşen sorumluluk ve başarısızlıklardaki payı kapsamlı bir değerlendirmeye muhtaçtır. Türkiye'yi kâğıttan kaplana dönüştüren bu algı operasyonları toplum nezdinde büyük bir kırılma yaratacaktır. Bu sebeple Türkiye'nin dünya kamuoyu nezdinde nasıl algılanmakta olduğu konusunda bir özeleştirel süreci başlatmanın zamanı çoktan gelmiştir.

MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI

Milli Eğitim Bakanlığının (MEB) 2018 yılı için öngörülen bütçesi, Merkezi Toplam Bütçesinin %12,13'dür. 2017'ye göre Milli Eğitim Bakanlığının bütçesi %1,05 oranında azalmıştır. MEB bütçesinin rakamsal büyüklüğünün temel nedeni, hükümetin eğitime verdiği önemden değil, büyük ölçüde personel harcamalarından kaynaklanmaktadır. MEB Bütçesinin yaklaşık %80'ninin Personel Giderleri ve Sosyal Güvenlik Kurumuna Devlet Prim giderleri olduğu anlaşılmaktadır. 2017 MEB bütçesi içinde mal ve hizmet alım giderlerinin (diğer bir ifade ile yatırımlara ayrılan pay) payı %9,39, cari transferler %3,01 iken diğer giderler ise % 8 civarındadır. MEB bütçesinden eğitim yatırımlarına ayrılan pay 2002 yılında %17,18 iken 2018 yılı itibariyle Milli Eğitim Bakanlığı bütçesinden eğitim yatırımlarına ayrılan pay sadece ve sadece % 8,36'dır. YÖK ve Kamu Üniversitelerinin bütçesinin merkezi bütçeye oranı incelendiği zaman 2017 bütçesine göre YÖK ve Kamu Üniversitelerine 2018'de ayrılan payda oransal olarak düşüş olduğu görülmektedir.

AKP iktidarları döneminde üniversite ve öğrenci sayısı iki kattan fazla artmasına rağmen, yükseköğretim kurumları bütçesinin bu artışa paralel olarak artmamış olması dikkat çekicidir. Tabloda da görüldüğü gibi YÖK ve Kamu Üniversitelerinin toplam bütçesinin %66,89'u personel harcamalarına ve Sosyal Güvenlik Devlet Primi ödemelerine ayrılmaktadır. Yatırımlara ayrılan pay ise 2017 bütçesine göre %0,58 düşürülerek %11,81 şeklinde öngörülmektedir. 2017 bütçesinde YÖK'ün 49.459.000 TL ayrılırken 2018 yılında bu rakam yaklaşık %100'e yakın bir oranda artırılarak 98.153.000 TL olarak öngörülmektedir. Yükseköğretim Kurulunun bütçesinin bu kadar artırılması YÖK'ün 2018 yılında kurumsal olarak daha da genişletilip güçlendirileceği şeklinde okunabilir. Vesayet rejimleri ile mücadele edeceğini vadederek iktidar olan AKP gelinen noktada en önemli vesayet kurumlarından biri olan YÖK'ün bütçesini tarihinde görülmemiş bir oranda artırmaktadır. ÖSYM'nin düzenlediği sınavlara giren öğrenci sayısı her yıl artmasına rağmen 2018 ÖSYM bütçesinin azaltılması sınav ücretlerinin daha da artacağına işaret etmektedir.

Eğitim Alanında Tam Bir Yıkım Tablosu ile Karşı Karşıyayız

Milli Eğitim Bakanı okulların %10'unu nitelikli olarak nitelerken geriye kalan %90'nın niteliksiz olduğunu da kabul etmektedir. AKP'nin eğitim alanında yarattığı yıkım tablosu PISA sonuçları, OECD rakamlarında, UNİCEF raporlarında da açıkça görülmektedir. UNICEF tarafından çocukların yaşam koşullarına yönelik birçok kategoride hazırlanan ülkelerin performans raporuna göre Türkiye eğitim kategorisi listesinde 41 ülke arasında

sonuncu olmuştur. Bu tablonun en önemli nedeni AKP'nin devlet okullarını yanlış politikaları ile niteliksizleştirilmesi, özel okulları ve imam hatip okullarını önceleyen politikaları hayata geçirmesidir.

Eğitim Her Tür ve Kademedeki Piyasalaştırılıyor, Ticarileştiriliyor

AKP iktidarları döneminde eğitim her düzey ve türde amaç, yapı, içerik ve işleyiş açısından neoliberal zihniyetin sonucu olarak piyasalaştırma, ticarileştirme kriterlerine göre yeniden düzenlendi. AKP'nin eğitimi piyasalaştırılması ve ticarileştirilmesine yönelik politikalarının öğrenci ve velilere yansımaları "Paran kadar eğitim" şeklinde olmaktadır. Ailelerin eğitim harcamaları her geçen yıl daha da artmakta, eğitime dair her şey özelleştirilmektedir (Özel okul, özel öğretmen, özel ders, özel kitap, özel kurs, özel servis vb). Eğitim hızla kamusal ve parasız bir hak olmaktan çıkarılmaktadır.

Eğitim Bütçesi Özel Okullara Aktarılıyor

AKP'nin eğitimin piyasalaştırılmasına dair en önemli adımlarından biri özel okulların sayısını dramatik bir biçimde artmış olmasıdır. 4+4+4 düzenlemesi öncesi Türkiye'de sadece 1.816 özel okul varken bugün bu sayı %300 artarak 5.428'e yükselmiştir. 4+4+4 eğitim modeline geçilmesi ile (2012-2016) özel okulöncesi eğitim kurumlarında %34,8, özel ilkokullarda %40, özel ortaokullarda %72, özel liselerde ise %182,9 oranında artış yaşanmıştır. Özel Öğretim Kurumlarında devam eden öğrencilerde ise %119,1 oranında bir artış gerçekleşmiştir.

Çocuk İşçiliği Daha da Yaygınlaştırılıyor

Eğitimin piyasalaştırılmasının ve ticarileştirilmesinin bir diğer örneği de geçtiğimiz yıl çıraklık eğitiminin zorunlu ortaöğretim kapsamına alınması ve organize sanayi bölgelerinde özel mesleki eğitim kurumlarının açılmasına izin veren kanununun AKP teklifi ve çoğunluğu ile yasalaştırılmasıdır. Böylelikle çocukların emeği de özel şirketlerin hizmetine ucuz ve güvencesiz iş gücü olarak sunulmuştur. Çıraklık eğitimin zorunlu eğitim kapsamına alınması ile "yasal kılıf" uydurularak çocuk işçiliğinin daha da yaygınlaştırılmasına zemin açılmıştır. Bugün Türkiye'de ki çocuk işçi sayısı 2 milyona yaklaşmıştır.

Ataması Yapılmayan Öğretmen Sayısı Artıyor

AKP iktidarları döneminde ataması yapılamayan öğretmen sayısı sistematik bir şekilde artırılarak 70 binden 400 bine yükselmiştir.

Merkezi Sınavlar Yaygınlaştırılmıştır

Eğitime y6nelik çok boyutlu m6dahale Őekillerinden biri de her kademe de eğitimin sınav merkezli hale getirilmesi olmuştur. Sınavlar aracılığı ile bir yandan 6đrenciler sınıfsal konumlarına g6re ayrıŐtırılıp elenirken diğer taraftan 6zel dersler, et6t merkezleri, temel liseler, sınavlara hazırlık kitapları vb. Şekillerde piyasaya b6y6k bir rant alanı açılmıştır. Sınav sistemleri s6rekli olarak değiştirilerek bir yandan sınavlara y6nelik toplumsal tepki azaltılmaya çalıŐılırken diğer yandan yandaŐlara yeni alanlar açılmaktadır.

Muhalif ve Demokrat Eğitim Emekçileri 6zerindeki Baskılar Artırılıyor

OHAL KHK'leri ile 33.138 6đretmen ihraç edilmiştir. İhraçlar muhalif ve demokrat eğitim emekçilerini de kapsayacak Şekilde geniŐletilmiŐtir. Eğitim Sen'e 6ye 1.500'den fazla 6đretmen, sendikal faaliyetleri nedeni ile ihraç edilmiştir. 10 bini Eğitim Sen 6yesi olmak 6zere 11 binden fazla 6đretmen 3 ila 6 ay arasında açıkta bekletilmiŐtir. 2017-2018 eğitim 6đretim yılının açılıŐına sayılı g6nler kala yoğunlukla K6rtlerin yaşadığı illerde g6rev yapan 1.100'6n 6zerinde muhalif eğitim emekçisi, 1990'lı yıllardaki gibi s6rg6n edilmiştir. S6rg6n edilen 6đretmenlerin aile b6t6nl6kleri, Anayasaya aykırı bir Şekilde bozulurken 6đrencilerinden de zorla kopartılmıŐlardır. Muhalif ve demokrat eğitim emekçilerine y6nelik OHAL rejimindeki bu saldırıların bir nedenin de b6lgede Eğitim Sen'in 6rg6tl6l6k g6c6n6 kırmak ve kadrolaşmaya zemin oluşturmak olduğu aÇık6rdır.

Eğitim Emekçileri Performans Değerlendirme Sistemine Tabi Tutuluyor

MEB'in asıl hedefi, 6đretmenlerin performansını 6lmek bahanesiyle, eğitimde g6vencesiz istihdam uygulamalarını yaygınlaŐtırmak, uzun vadede eğitim emekçilerinin sınırlı iş g6vencesini tamamen ortadan kaldırmaktır.

Okullar Diyanete, Dini Cemaat ve Vakıflara Açılıyor

MEB, Diyanetle, Ensar, Birlik, Hikmet, Hayrat, İHH, T6RGEV gibi dini vakıf ve derneklerle sayısız protokoller imzalayarak, eğitimi dinsellettirme s6recinde cemaatlere "6zel g6revler" vermiştir. MEB bir yandan imzaladığı protokoller ile cemaat ve tarikatları okullara sokarken diğer taraftan çocuklarımızı ve generimizi barınma, kurs, etkinlik vb. gereksinimler gerekçesi ile bu yapıların mek6nlarına taşımaktadır. Karaman'da Ensar Vakfında yaşanan ocuk istismarı, Aladağ'da Kız 6đrenci yurdunda yaşanan vahŐet, bu yapıların aynı zamanda siyasal iktidar tarafından denetim dışı bırakıldıklarını t6m boyutları ile açığa çıkartmıŐtır.

İmam Hatip Okulları Yaygınlaştırılıyor

İmam hatip lise ve ortaokullarında okuyan öğrenci sayısı bir önceki yıla göre 75 bin 767 kişi artarak toplamda bir milyon 155 bin 932'e yükseldi. Bu öğrencilerden 503 bin 978'i imam hatip lisesi, 651bin 954'ü ise imam hatip ortaokullarında öğrenim gördü. Bir önceki yıl bin 149'u lise ve bin 961'i imam hatip ortaokulu olmak üzere 3 bin 110 imam hatip okulu hizmet verirken geçen eğitim-öğretim yılında bu sayı bin 2 artarak, 4 bin 112'e ulaştı. Çok sayıda okul, öğrenci ve velilerin itirazlarına rağmen imam hatip okullarına dönüştürüldü. Öğrenciler merkezi sınavlarda tercih etmedikleri halde bu okullara kayıt edildi. Eğitim bütçesinin aslan payı, bu okullara ayrıldı.

Yeni Müfredat ile Bilimsel, Laik ve Demokratik Eğitim Tamamen Tasfiye Ediliyor

Hali hazırda fazlasıyla sorunlu ve ötekileştirici içerik ve uygulamalarla dolu olan eğitim müfredatı, AKP iktidarının yaptığı son müdahale ile daha da dinci, milliyetçi, cinsiyetçi bir içerik ile donatılmıştır. Yeni müfredatta cihadın farz olduğu, Allah yolunda yapılan savaş olduğu belirtilmektedir. Bölgemizde büyük acılar yaşanmasına neden olan IŞİD başta olmak üzere çok sayıda çetenin beslenebildiği kavram ve uygulamaların her ne kadar "ılımlı", "kontrollü", "özü", "doğrusu" gibi gerekçeler ile çocuklara ve gençlere aktarılmaya çalışılması, buna karşılık dünyanın her yerinde bilimsel olarak kabul edilen ve anlatılan Evrim Teorisinin "çocukların kafasını karıştırıyor" gerekçesi müfredattan çıkartılması kabul edilebilir bir düzenleme değildir. Meşruluğu tartışmalı referandum ile hayata geçirilen Anayasa değişikliğinin büyük bir reform olarak anlatıldığı, 15 Temmuz'un her derse yedirildiği yeni müfredatta Erdoğan'ın konuşmalarına geniş bir şekilde yer verilmiştir. 11'inci sınıflara yönelik 'Hz. Muhammed'in Hayatı' ders kitabında da Erdoğan'ın 15 Temmuz'dan dört gün sonra yaptığı konuşmanın "Toplumda barış ve huzur ortamı" açısından yorumlanmasının istendiği dile getirilmektedir. Bu anlamda yeni müfredatta Erdoğan ve AKP propagandası yapılmaktadır.

Kürtler Başta Olmak Üzere Ülkedeki Farklı Diller, Kimlikler, Tarihler Yok Sayılıyor

Türkiye tarihsel ve coğrafi açıdan bir halklar bahçesidir. Bu anlamda zengin bir dilsel, kültürel, inançsal demografiye sahiptir. Fakat bu zenginlik eğitim içeriği ve uygulamalarında yok sayılmaktadır. Tek bir kimlik, millet, inanç, dil yüceltilirken bu ülkenin asli unsuru olan diğer halkların dilleri, kimlikleri, tarihleri yok sayılmakta ya da ötekileştirilmektedir. Zarak TV, Kürtçe eğitim yapılan Cizre'de Berivan, Amed'de Ferzad Kemanger ve Ali Erel, Yüksekova'da Dayika Uveys okulları, kayyum atanan belediyelerde Kürtçe hizmet veren

kreşler, Kürtçe oyunlar sahneleyen şehir tiyatroları, Kürtçe üzerine çalışma yapan Kürdi Der, İstanbul Kürt Enstitüsü gibi kurumlar kapatıldı. Mardin Artuklu Üniversitesinde Kürtçe üzerine önemli çalışmaları bulunan öğretim elemanları ihraç edildi. Erdoğan yaptığı konuşmalarda defaten kendi dönemlerinde “*Ret inkâr ve asimilasyon politikalarının bittiğini*” ifade etse de tüm bu uygulamalar AKP eliyle hayata geçirildi. Seçmeli ders uygulaması, birkaç üniversitede Kürtçe bölümler açılması sembolik olmanın ötesine geçemedi. Kaldı ki anadilinde seçmeli ders hakkını öğrencilerin çoğu öğretmen yokluğundan kullanamıyor, üniversitelerden mezun olan Kürtçe öğretmenlerin ataması yapılmıyor. AKP iktidarı anadili Türkçeden farklı olan öğrencileri, daha eğitim öğretimin başında ötekileştirmekte, elemekte, başarısızlığı dayatmaktadır.

Evde "Reis", Toplumda "Tek Adam" Denetiminde bir Kadın Kimliği ve Toplum Dayatılıyor

AKP'nin eğitim politikaları ile eğitimde toplumsal cinsiyet rolleri, sistematik biçimde ve en ince ayrıntısına kadar iktidarın "değerlerine" göre yapılandırılmaktadır. Öyle ki, söz konusu müfredatta kadınların "*Şeref ve haysiyetinin korunması*" için nasıl giyinmesi gerektiğinden, "*Kadın, reise itaat eder. Kadının kocasına itaati ibadettir.*" şeklinde Medeni Kanun ve Anayasa yoksayılarak tanımlanan evlilik birliğine, bu evlilik birliğine giderken "*Tanışma süreçlerinde dikkatli olmalı, kutsal bir birliktelik olan aile müessesesine zarar vermeyecek yaklaşımlarda bulunulması... mahremiyet konularında dikkatli olmalı ve görüşmelerini meşru çerçevede içerisinde sürdürülmesine*" varana dek en ince ayrıntılarına değin kadınların yaşam biçimleri belirlenmiştir. "*Ülkemizde örfe dayalı olarak genç yaşlarda evlendiğini düşünürsek*" gibi ifadelerle çocuk yaşta evlilikleri doğallaştıran, normalleştiren bir eğitim müfredatı ortaya konmuştur. Burada açığa çıkan bir diğer önemli konu ise kadının inanç özgürlüğü ve dini, etnik, kültürel aidiyetlerinin, tekçi bir anlayışla yok sayılmasıdır. Kadın, ev işleri, çocuk, hasta, yaşlı bakımı gibi ev içi emek süreçlerinin sorumlusu tutulurken, toplumsal işbölümü de tanımlanmaktadır. Ayrıca "*Erkekler güç ve kuvvet yönünden daha ileri olduğundan*" gibi tanımlamalarla derinleştirmeye çalıştıkları toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin "*işin fitratında*" olduğu şeklinde algılar pekiştirilerek, "*Yeni nesil*" toplumu dizayn edilmeye çalışılmaktadır. Türkiye'de AKP'nin iktidarda olduğu 2002'den bu yana 18 yaşın altındaki 440 bin çocuk doğum yapmıştır. 15 yaşın altında cinsel istismara uğrayarak doğum yapan çocuk sayısı ise 15 bin 937'dir. Küçük yaşta evliliklerin önünü açan, tecavüzü aklayan yasalar Meclis'ten geçirilmeye çalışıldı. 2017 yılında, Mavideniz Yayınlarının, "Özge küçük gelin oldu" cümlesiyle kız çocuğuna gelinlik giydirilen bir görseli içeren

kitabı, Talim Terbiye Kurulu'ndan rahatlıkla geçebilmiştir. Ensar Vakfı'nda 45 erkek çocuğunun cinsel istismara uğramasının ardından, Adıyaman'da 30 öğrencinin cinsel istismara uğraması ile çocuk istismarının geldiği boyut ortaya çıkmıştır.

YÖK varlığını yetkilerini her geçen yıl daha da artırarak sürdürüyor

2002 yılında vesayet kurumları ile mücadele edeceği vaadi ile oy toplayan AKP gelinen noktada tüm vesayet kurumları gibi YÖK'e de dört elle sarılmış durumda. YÖK'ü kaldırmayı bırakalım yetkilerini her geçen gün daha da artırmaktadır. 6 Kasım 1981 yılında üniversiteleri kontrol altına almak için askeri rejim tarafından kurulan YÖK'ün 36. kuruluş yıldönümünde üniversiteler ve bilim insanları OHAL ile birlikte her zamankinden daha fazla baskı ve saldırı altında bulunuyor. AKP yaptığı yasal düzenlemeler ile YÖK'ün yetkisini her geçen gün daha da artırmaktadır. Bugün YÖK üniversitelerde hangi bölümlerin açıp kapatılacağına, bölümlerin kontenjanına, okutulacak derslere, derslerin içeriğine, kadro ilanlarına, bilimsel araştırma süreçlerine, projelere, teşvik ve desteklere kadar her alana müdahale etmekte, her alanı kontrol etmektedir. OHAL sürecinde darbe girişimi bahanesi ile 5 bin 740 akademisyen ihraç edilmiştir. Bu ihraçlardaki en büyük pay YÖK'ündür. Sadece akademisyenlere değil öğrenciler üzerinde kurulan baskılarında sorumlusu YÖK'tür. Bugün büyük bir çoğunluğu üniversite öğrencisi olmak üzere 70 bin öğrenci cezaevlerinde. Çevik kuvvet ve diğer polis ekipleri üniversitelerde kamp kurmuş durumda. Öğrencilerin en ufak bir protesto hakkını bile kullanmasına izin verilmiyor. Üniversiteler gelinen noktada yükselen duvarları, güvenlik bariyerleri, ihraç edilen akademisyenleri ile özgür düşüncenin, bilimin üretildiği mekânlar olmaktan çıkartılmış fikirlerin baskılandığı çorak mekânlara dönüştürülmüştür.

Komisyon görüşmelerinden...

Ana dil temelli çok dilli eğitim bir haktır

G. Paylan: Türkiye'de, yerelde diller var, kültürler var, inançlar var. Mevsimlik tarım işçiliği gerçeği var. 4 yaşında, 5 yaşında anaokuluna giden, tek kelime Türkçe bilmeyen bir çocuk, bir anda tek kelime Kürtçe bilmeyen bir öğretmenle karşılaşırsa bu bir işkencedir. Bu işkenceyi 2017 Türkiye'si'nde devam ettiriyorsunuz. Demokratikleşme konusunda Eğitim Bakanlığının yapabileceği pek çok şey varken bu konularda devlet tekrar fabrika ayarlarına dönüyor ve bir öğretmen duvara "Kürtçe konuşmayacağım." diye bir afiş asabiliyor, astırabiliyor. Bakanlığınızın çok dilli eğitimin nimetleriyle ilgili bir adım attığını yıllardır görmedim. Ana dil temelli

çok dilli eğitimin korkulacak bir paranoya olmadığını, buna geçilebileceğini, bunu tercih eden ailelerin, velilerin böyle okullara çocuklarını götürebileceklerini, ana dil temelli çok dilli eğitimin bir hak olduğunu ve bunun da ülkenin barışına ve her anlamda bütün sosyal kalkınmasına katkı sunacağı konusunda bir vizyonu olması gerekir Bakanlığınızın. Ben böyle bir vizyon sizden duymadım.

Talim ve Terbiye Kurulu komiserliktir

Çok dilli, çok kültürlü bir coğrafyamız varken tek dil dayatıldı, tek kimlik dayatıldı ve tek inanç dayatıldı bu sisteme. Hem Diyanet İşleri Başkanlığında hem Millî Eğitim Bakanlığında hem de devletin pek çok kurumunda dayatıldı. Bunun da komiserliğini kime yaptırıldılar Bakanlığınızda? Talim Terbiye Kuruluna yaptırıldılar bu komiserliği. 2017 Türkiye'sinde talim, terbiye, askerî nizam anlamında Bakanlığa, siyasete komiserlik yapan bir kurulumuz hâlâ var. Adı Talim ve Terbiye olan bir kurul demokratik bir kurul olabilir mi?

Eğitim politikalarınızın göbeğine dini koydunuz

Dini eğitimi, Sayın Cumhurbaşkanı'nın bahsettiği dindar bir nesil yetiştirme hedefini bakanlığınızın bir numaralı misyonu hâline getirdiniz. Siz bunu getirip eğitim politikalarınızın göbeğine koyduğunuz zaman, yalnızca buna uygun müdür adayları, yönetici adayları seçtiğiniz zaman, o müdürler de tek amaçlarının dindar bir nesil yetiştirmek olduğunu düşünür. Nerede kaldı bilimsel eğitim, demokratik eğitim, eşitlikçi eğitim? Bunların hepsini yok sayan bir anlayış var. Son yıllarda TÜRGEV ve Ensar vakıflarıyla yapılan iş birliği anlaşmaları, protokolleri de maalesef bununla ilgili kaygıları büyük oranda artırdı.

MEB'in bütçesiyle ilgili sunumda TEOG'dan hiç bahsetmediniz

TEOG çok gündemde, siz sunumunuzda tek kelimeyle dahi bahsetmediniz, o topa girmediniz. Bu "nitelikli okullar" tanımlaması sizin bütün kariyerinizin tam ortasına oturdu. Hani bazı bakanlar belli kelimelerle anılırlar ya, sizin artık nitelikli yüzde 5 - 10 okul tanımlamanız var. Otomatik olarak yüzde 90'ı niteliksiz okul olarak tanımlamış oldunuz maalesef. Gerçekten büyük bir talihsizlik olarak görüyorum bu ifadeyi ve bununla ilgili herhangi bir düzeltme de şu ana kadar yapmadınız.

Nitelikli okullar tanımlamasıyla yangına benzin döktünüz

“80 milyon insanda şu anda kaygı var çünkü herkesin bir yeğeni, torunu, çocuğu var. Bu kaygıları gidermek sizin boynunuzun borcuyken “nitelikli okullar” tanımlamasıyla yangına benzin döktünüz. Herkes çocuğunun nitelikli bir okulda okumasını ister. Bir de “Sınavı kaldıracacağız” dediniz. Sınavı kaldırıyor musunuz? Hayır, kaldırmıyorsunuz.”

Milyonlarca veli var, çok yüksek maliyetlerle karşı karşıyalar. Siz yıllardır eğitimin ticarileşmesini destekliyorsunuz Hükümet olarak, bunu teşvik ediyorsunuz; oysa yapmamız gereken tam tersi. Eşitlik nasıl sağlanır? Kamu herkese, her mahalleye, özellikle dezavantajlı mahallelere eşitlikçi ve nitelikli eğitim hizmeti sunar. Sosyal adalet böyle sağlanır, Anayasa'nın gereği böyle sağlanır. Ancak siz gelip bu “nitelikli-niteliksiz” okul ayrımını yapıyorsunuz. Yapmanız gereken, kamusal eğitimi öne almak ve kamunun da nitelikli eğitim verebileceğini göstermek.

Anadilinde eğitim görmeme travmatik problemlere neden oluyor

İ. Ayhan: 20 milyona yakın Kürt nüfusunun yaşadığı bir Türkiye gerçekliği var. Yani sayılar çok önemli olmamakla beraber 20 kişi de olsa aslında hâlen Kürt çocuklarının kendi ana dillerinde eğitim görmemesi gibi bir süreci yaşıyoruz ve bu ana dilde eğitim görmeme ciddi anlamda travmatik ve farklı sosyal problemlerin yaşanmasına neden olmaktadır. Bununla beraber, siyasal birtakım çatışmaların, siyasal birtakım olayların Türkiye'nin gündeminden çıkmamasına neden olmaktadır. Eğitim Bakanlığımızın öncelikli olarak buna ilişkin çok ciddi projelerinin olması gerekiyor. Yani birtakım korkulardan, endişelerden, kaygılardan uzak, insanın doğasına uygun bir yaklaşım ve tutumu sergilemesi gerekmektedir. O kadar çok sorun alanı var ki eğitimde bunları tek tek söylemek belki zaman alır. Yani öğretmenlere ilişkin, öğrencilere ilişkin çok ciddi sorunlar vardır. İstedığınız kadar teknik önlemler alın, istediğiniz kadar birtakım çalışmalar yapın, toplumun bütün dinamiklerini bu çalışmalara dâhil etmediğiniz sürece bu eğitimde başarılı olmanız da mümkün değildir. Tekrardan altını çizmek gerekirse demokratik olmak, eşitlikçi düşünmek, özgürlükçü yaklaşım olmazsa olmazdır. Bu, Kürtler için de böyledir, Türkler için de böyledir, Aleviler için de böyledir, Sünniler için de böyledir, Hristiyanlar için de böyledir yani kendine “İnsanım.” diyen herkes için böyledir. Dolayısıyla hepimizin ortak paydası insan olmaksızın, insan olmanın toplumsallığı ve onun maneviyatıysa bu ortaklığı kendi kimliklerimizi esas alarak, kendi kimliklerimize saygıyı bir ortak yaşam, bir ortak vatan ruhuyla, vatan düşüncesiyle

geliştirmek ve bunu demokratik bir sistemle şekillendirmek gerekiyor. Aksi takdirde sorunlarımızı çözmek de mümkün değil

OHAL bilimsel eğitimden uzaklaştığımızı açık seçik ortaya koyuyor

B. Özgökçe Ertan: Bugün OHAL sebebiyle, OHAL koşullarının yarattığı iklim hakikaten bilimsel eğitiminden, liyakatten gittikçe uzaklaştığımızı açık seçik ortaya koyuyor. Özellikle, OHAL fırsat bilinerek üniversitelerden, akademi yuvalarından ihraç edilenlere, eğitim alanındaki ihraçlara baktığınızda ve ihraç profillerine baktığınızda aşağı yukarı bir resim çıkıyor ortaya, anlıyoruz ki böyle bir derdiniz yok. Yani, bugün Nuriye Gülmen ve Semih Özakça iki yüz kırk dört gündür açlık grevinde, bunun sebebi toplumu nefessiz bırakan OHAL uygulamalarına karşı bir güçlü itirazdan başka bir şey değildi; çok masum, çok insani bir talep. İşini o kadar çok seven, öğrencilerini o kadar çok seven Nuriye ve Semih meydanlara çıkarak “Ben işimi istiyorum.” dedi ve başlarına gelmeyen kalmadı; yargılandılar, tutuklandılar, örgüt üyeliğiyle, terör örgütü üyeliğiyle vesaire bunlarla suçlandılar ve şu an Nuriye hâlâ hapiste sırf sözünü söylemeye devam ettiği için.

Ekran karşısında TEOG açıklamanızı izlerken çok zorluk çektiniz

TEOG’a dair açıklamalarınıza değinmeden edemeyeceğim. Hakikaten bu sunuşta, hafta sonu yaptığımız lise geçiş sistemine dair yeni sistemi açıklamaya çalıştınız diyebilirim. Çünkü, siz de çok zorluk çektiniz, bunu anladık, ekran karşısında sizi izlerken de bunu anlayabildim, oldukça zor bir durumdaydınız. Çünkü hemen bu sistemin değişmesinin öncesinde Sayın Cumhurbaşkanının bir röportajında dile getirdiği bir cümleden sonra alelacele değişti. Bir ülkede sistem hele hele milyonları ilgilendiriyorsa, milyonlarca öğrenciyi, veliyi, yakınlarını ilgilendiriyorsa ve hatta bütün toplumun eğitim konusuna olan güveni sarsılıyorsa bu konuda tek bir kişinin isteğiyle sistem değişikliği söz konusu olmaması gerekir, demokratik ülkelerde böyle olmaması gerekir. Evet, eşitlikçi bir eğitim modeli sağlamakla sorumlu olan birinci şahıs sizsiniz aslında Sayın Bakan. Yani, bu okulların, bütün okulların niteliğinden öncelikle siz sorumlusunuz; bunu söylemek istiyorum. On beş yılda geldiğimiz sonuç ve eğitim sistemini getirmiş olduğunuz seviyenin hesabını kim verecek o zaman? Biz bunu anlamaya çalışıyoruz”

Türkiye eğitim kategorisinde 41 ülkeden 41. Olmuş

Evet, OECD, PISA, UNICEF tarafından belirtilen, açıklanan sonuçlar sayıldı; bunlar hakikaten ülkemiz açısından son derece utanç verici. Türkiye, eğitim kategorisi listesinde 41 ülkeden 41'inci olmuş UNICEF tarafından çocukların yaşam koşullarına yönelik birkaç kategoride hazırlanan bir performans raporu var. Ve siz sunuşunuzda şöyle bir açıklama yaptınız: Özel okulları ve imam-hatip okullarını önceleyen politikalar sonucunda –yani açıklamanız böyle değil de benim çıkarımım bu- yüzde 7 olan özel sektör payını, OECD ortalaması olan yüzde 15'in de üzerine çıkararak yüzde 25 yapma niyetinde olduğunuzu açıklamış oldunuz. Bu alan, eğitimin ticarileştirilmesi, ticari alana terk edilmesi, piyasalaştırılması anlamına gelir ve aynı zamanda bu açıklama o yoksul halkın çocuklarını, yoksul halkı o kastettiğiniz niteliksiz okullara mahkûm etme anlayışını doğurur, açıkça bu sonucu doğurmaktadır. Bunu yapacağınıza altyapıyı güçlendirin, öğretmenlerin niteliğini artırın, liyakatli eğitime öncelik verin, eğitimin odağına çocuğu ve öğrenciyi alın ve bilimsel standartların olduğu bir politikayı hayata geçirin ve biz bunu hep birlikte yapabiliriz. Talep eden, beklenti içerisinde olan milyonların sesine kulak verin, tek taraflı bir sistemi dayatmaktansa halkın beklentilerine kulak verirsiniz bence çok daha başarılı olursunuz.

Eğitim kurumlarında cinsel istismar vakaları cezasızlıkla yaygınlaşıyor

Cinsel istismar vakalarının eğitim kurumlarında yaygınlaşması ve Sayın Bakanın, Bakanlığınızın bu konuda hiçbir söz sarf etmemesi gerçekten kaygı vericidir. Bu, son dönem, 2017 yılının ilk beş ayında eğitim kurumlarında cinsel istismara uğradığı tespit edilebilen 182 çocuk olmuştur, bunlar sadece tespit edilebilen. Cezasızlık, yaklaşım, işte bu cinsel istismarla anılan vakıfların Hükûmet tarafından ısrarla korunması ve onlarla anlaşmalar imzalanmaya devam edilmesi karşısında, istismar vakaları karşısında susan çok daha fazla insan olduğunu da biliyoruz. Özellikle cezasızlık konusu çok yakıcı. Yakın zamanda, yine bahsetmiştim, Erciş'te 10 çocuğun istismarından tutuklanan bir öğretmen ilk duruşmada tahliye edildi, buna başka örnekler de katıldı. Bu kesimler korunuyor, çocuklar korumasız yaşamaya devam ediyorlar ve ne yazık ki mahkûm hâldeler. Bu konularda hangi tedbirleri aldınız, alıyorsunuz, bu anlamdaki politikanız nedir? Buna da cevap vermenizi bekliyoruz.

Türkiye’de sağlık harcamalarının genel bütçe içindeki payına bakıldığında 2005-2008 döneminde sağlık harcamalarının payında artış gözükmemektedir. Bunun nedeni o dönem yeni başlamış olan sağlıkta dönüşüm programının genel bütçeden pay aktararak desteklenmesidir. 2008 ve 2009 yıllarında sabit kalmış, 2010-2011 döneminde ise oran azalmıştır. Sağlık alanında devlet, hizmet sunumundan el çekmiş, görevlerini planlama ile sınırlandırmıştır. 2017 yılında, Sağlık Bakanlığı ve Bağlı Kuruluşları, 694 sayılı KHK ile birleştirilmiş olan Türkiye Kamu Hastaneleri Kurumu ve Türkiye Halk Sağlığı Kurumu ile diğer ilgili kuruluşlar da dahil edildiğinde, sağlığın bütçeden aldığı toplam pay %5 olmuştur. Ayrılan toplam pay olan 32.302 milyon TL’nin en büyük kısmı (%48,9) Kamu Hastaneleri Kurumu’na ayrılmıştır. Sağlığa ayrılan %5’lik bütçenin yarısı hastanelere ayrılmış olmakla birlikte yine bunun %78’i personel giderleri için kullanılmıştır. Bu durum hesaba katıldığında sağlık harcamalarının neredeyse tamamının (%92) SGK aracılığıyla, yani çalışanlardan alınan primlerle karşılandığı görülmektedir. Üstelik sağlık hizmeti maliyetini karşılamada ödenen primler de yetmemekte, hane halkının cebinden yaptığı harcamalar giderek artmaktadır (%16,6).

Ayrılan Pay Hangi Alanlarda Harcanıyor?

Sağlık harcamalarına ayrılan pay kadar önemli diğer kısım ise ayrılan payın hangi alanlarda harcandığıdır. Sevk zincirinin çalışmadığı ülkemizde, sağlıkta yapılan harcamalarda en büyük payı yatarak tedavi ve ilaç giderleri oluşturmaktadır. Hâlbuki gelişmiş ülkelerde yataklı tedavi hizmetlerinin yerini ayakta tedavi almaya başlamış ve Türkiye’dekinin aksine hastane başvuruları azalmıştır. Temel sağlık göstergelerini (yaşam beklentisi, bebek ölüm hızı, vb.) iyileştirebilmek için yatırım yapılması gereken koruyucu sağlık hizmetleri, Sağlık Bakanlığı tarafından sunulmakta ancak bu hizmetler için bütçeden gereken pay ayrılmamaktadır. 2017 yılı merkezi yönetim bütçesinde Sağlık Bakanlığı’nın payı yalnızca %0,9’dur. Ayrıca kişi başına harcanan koruyucu sağlık hizmeti harcaması da 97 TL’dir. Yine sağlık alanında yatırım için ayrılan toplam para yalnızca 5,9 milyon TL’dir.

Bütçede, Emekçilerin Geleceği İçin Hiçbir Düzenleme Yok

Tüm bunlar ortak değerlendirildiğinde, yatırım da dâhil olmak üzere personel giderleri dışında neredeyse pay ayrılmamış olması, sağlık hizmetinin ancak karşılığında ücret ödenmesi halinde sahip olunabilecek bir hizmet olarak değerlendirildiğini göstermektedir.

Vergilendirilmiş gelirden yapılan harcamaları yeniden vergilendirme yoluyla bütçe yükünü emekçilerin sırtına yüklemiş olan Hükümet, 2018 bütçe hazırlıkları sırasında da aynı tutumu devam ettirmiştir. Şirketlere teşvik ve vergi indirimleri/afları uygulanmakta, emeğiyle geçinen kesimler ise zenginleri finanse etmektedir.

Bütçede, Bakanlık'ta ağır koşullar altında, düşük ücretlerle, güvencesiz çalışan emekçilerin geleceği için hiçbir düzenleme yoktur. Bütçede çocuklar, engelliler, kadınlar, yaşlılar yoktur.

Sağlık Sisteminde Dönüşümün Dönüşümü!

2 Kasım 2011 tarihli Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren “Sağlık Bakanlığı Teşkilat Yapısını Düzenleyen 663 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname” ile Sağlık Bakanlığı icracı olmaktan çıkarılıp, düzenleyici ve denetleyici bakanlık haline getirilmiştir. Buna istinaden 2011 Kasım ayında ‘Sağlıkta Dönüşüm Projesi’ kapsamında 81 ilde Kamu Hastaneler Birliği (KHB) Genel Sekreterliği kurulmuştur. Ayrıca, Halk Sağlığı Kurumu ve Sağlık Müdürlükleri ile 3 farklı yönetim yapısı planlanmış, bu bağlamda 81 ilde en üst yönetici olarak KHB Genel Sekreterlikleri oluşturulmuştur. Bu yapının merkez ve taşra teşkilatları için yüzlerce yönetici kadrosu oluşturulmuş, aynı düzenlemeyle illerdeki Halk Sağlığı Kurumu ve Sağlık Müdürlükleri de ikinci ve üçüncü basamak sağlık hizmetlerinden sorumlu yapılar olarak hayata geçirilmiştir.

Tüm ülkeyi ilgilendiren bu vahim mesele, meslek odalarının, sendikaların, bilim insanlarının ve sağlık emekçilerinin itirazlarına rağmen Meclis’e bile tartışılmadan getirilmiştir. Bu süreç içerisinde birçok AKP’ye yakın kişiler, yönetici kadrolarına atanıp, sağlığa ayrılan bütçenin ortalama %45’i kamu hastaneleri kurumuna, yani sağlık hizmeti üretmeyen yöneticilere verildi. Kamuya yaramadığını, sürdürülebilir bir sistem olmadığını bu kadar zarardan sonra anlayan AKP, Ağustos 2017’de yine bir KHK ile sessiz sedasız sistemi değiştirdi.

Komisyon görüşmelerinden...

Hastaneler Ticarethaneye, Hastalar da Müşteriye Dönüştürülmüştür

S. Yiğitalp: Sağlık ticarileştiği an “hasta turizmi” dediğinizde, “şehir hastaneleri” dediğinizde ya da “performans” dediğinizde, sağlığa sadece ticaret olarak bakarsınız. Dolayısıyla burada insan odaklı bakmamış olursunuz ve koruyucu sağlık hizmetleri çok tali bir yerde kalır. Burada tek amaç ve hedeflenen şey şehir hastanelerine gidecek para ve yüzde 70 teminatla verilmiş olunan o firmaların kalkınmasını sağlamak olur.

Sağlıkta Dönüşüm Programı'nın uygulanmasına son verilmesine rağmen bu sistem, hastaneleri ticarethaneye hastaları da müşteriye dönmüştür. Karlılığı artırmak amacıyla kısa sürede çok hasta bakmak, gereksiz tetkikler istemek olağanlaşmıştır. Bu sistemde beklentileri yükselen ancak nitelikli bir sağlık hizmetine de ulaşamayan hastalar, tek sorumlu olarak sağlık çalışanlarını görmüşlerdir.

Sağlıkta Dönüşüm, yıllar sürecektir bir büyük tahribata neden olmuştur. Programdan geriye dönüşlerle Sağlıkta Dönüşüm Programı terk edilmemiş, Program'ın ana hedefi olan piyasalaştırılmaya, güvencesiz çalıştırılmaya, ucuz işgücü sağlanmaya devam edilmektedir.

İhraç Edilen Sağlık ve Sosyal Hizmet Emekçileri

Kamudan ihraç edilen kamu emekçileri arasında; AKP'nin neoliberal politikalarına karşı sendikal haklarını kullanarak direnen, halkın sağlık hakkını metalaştıran ve yoksulları hizmetlerden dışlayan neoliberal uygulamalara, kadrolaşmalara, sağlık ve sosyal hizmet emekçilerinin çalışma ve yaşam hakkının yok sayılmasına karşı emek, demokrasi ve barış mücadelesinde ısrar eden ve bu nedenle defalarca mahkemelerde yargılanan, sürgün edilen, cezalandırılanların olması tesadüf değildir.

Atamalar, görevde yükselmeler, tayinler, geçici görevlendirmelerin hepsinin yolu AKP'ye yakın sendikalardan geçmektedir. 10 Ekim Katliamı ve Suruç Katliamı'nı protesto amaçlı KESK, DİSK, TMMOB ve TTB'nin almış olduğu eylem kararına katılan sendika yöneticileri ihraç edilmiştir. Anayasal hakları kullanmanın suç olduğu bir ülkede sağlıktan söz edilemediği gibi Sağlık Bakanı'nın görevine sadakatinden de söz edilemez.

OHAL, Mağduriyet Yaratmaya Devam Etmektedir!

Geciken atamalar, uzayan güvenlik soruşturmaları hem sağlık çalışanlarının anayasal haklarını hem de halkın sağlık hakkına erişimini engellemektedir.

15 Temmuz Darbe Girişimi sonrasında ilan edilen Olağanüstü Hal (OHAL) ile birlikte çıkarılan kanun hükmünde kararname birçok mağduriyet yaratmaktadır. Bunlar arasında; mezunların gecikmiş atamaları, güvenlik soruşturması nedeniyle kamu görevine başlamanın engellenmesi, herhangi bir yargılama sürecine tabi tutulmadan ihraç edilen sağlık çalışanlarının kamuda çalışma hakkının engellenmesi ve asistan sağlık çalışanlarının anayasal hak olan eğitim hakkının engellenmesi de bulunmaktadır. Sağlık çalışanları bu süre zarfında mesleğe başlayamamaları nedeniyle maddi kayba uğramakta, yaşamlarını ertelemek zorunda kalmakta, aynı zamanda da ciddi bir gelecek kaygısıyla yüz yüze kalmaktadırlar.

Atamaların Gecikmesi Kabul Edilemez

Sağlıkta personel eksikliği varken ve hastalar hizmet beklerken, atamaların gecikmesi kabul edilebilir değildir. Mevcut çalışanlar, göreve başlayamayan sağlık çalışanlarının yükünü de üstlenmek zorunda kalmaktadırlar. Bu durum, artmış iş yükü ve güvensiz çalışma koşulları nedeni ile hasta güvenliğini tehlikeye atmakta ve toplum sağlığını olumsuz yönde etkilemektedir.

Yine güvenlik soruşturması olumsuz sonuçlanan az sayıda arkadaşımıza iletilen tebliğde yalnızca “657 sayılı Devlet Memurları Kanunu’nun 48. maddesinin 1. fıkrasının 8 numaralı bendinde belirtilen şartları taşımadığınızdan atamanız yapılmamıştır” denilmektedir. İlgili bent; KHK ile kanuna eklenen güvenlik soruşturması ve/veya arşiv taraması yapılması bendidir. Oysa 657 sayılı Yasa’nın 48. maddesinde, devlet memurluğuna alınacaklarda aranacak genel şartların sayıldığı (A) bendine 29.10.2016 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan 676 sayılı KHK ile eklenen 8. fıkra ile “güvenlik soruşturması ve/veya arşiv araştırması yapılmış olmak” koşulu gizlilik dereceli bilgi ve belgelerin olduğu görevler için uygulanabilecektir. Sağlık çalışanları sağlık kurum ve kuruluşlarında çalışmakta, hasta görmek, tanı, tedavi, bakım, ilaç sunumu işlevlerini sürdürmekte, eğitim-öğretim çalışmalarına katılmaktadırlar. Sağlık çalışanlarının ulaşabileceği bilgi ve belgeler de, yürüttükleri bu çalışmalara ilişkin bilgi ve belgeler ile sınırlıdır.

Ayrıca, ilgili yönetmelikte “Güvenlik soruşturması ve arşiv taraması yapılması isteminin ilgili makama ulaşmasından itibaren arşiv taraması sonuçları en geç 30 gün, güvenlik soruşturması sonuçları en geç 60 gün içinde cevaplandırılır.” ibaresi yer almasına rağmen devlet memurluğuna başlamak için beklenen tebligatlar 6-7 ayı bulabilmektedir.

Nuriye Gülmen ve Semih Özakça'nın Sağlık Durumları

Nuriye Gülmen ve Semih Özakça, KHK ile haksız bir biçimde atıldıkları işlerine geri dönmek için 10 Mart 2017 tarihinde açlık grevine başlamış, açlık grevi yapmaları nedeniyle 23 Mayıs 2017 tarihinde tutuklanmışlardır. Semih Özakça aylar sonra tahliye edilmiştir. Nuriye Gülmen ise cezaevinde tutulmaya devam etmektedir. Yaptıkları açlık grevi 250. günü geçmiş olduğu için çok ciddi sağlık sorunlarının yanında, her an yaşamlarını yitirme tehlikesiyle de karşı karşıyadırlar.

Açlık grevinin bedenlerinde yarattığı hassasiyet nedeniyle zorla taşıma, kelepçeli taşıma, tedaviye zorlama gibi etkenler, doku yıkımını artırarak hayati tehlikenin artmasına yol açmaktadır. Cezaevleri sağlıklı bir insan için bile, kapalı ortam, ışsızlık, yetersiz

havalandırma, sınırlı fiziksel koşullar nedeniyle sağlığı bozmaktadır. Uzamış açlık durumundaki bir insanda, bu etkenler ölümcül sonuçlara yol açabilecektir. Açlık grevi sürecinde yaşamı olumsuz etkileyen cezaevi koşullarından kurtulması için başta Nuriye Gülmen'in tahliye edilmesi gerekmektedir; ihraç edilen binlerce emekçi gibi, kamu görevlerine iadeleri sağlanarak açlık grevlerinin sebebi ortadan kaldırılmalıdır.

Ayrıca, Türk Tabipler Birliği de 24 Kasım 2017'de bir basın toplantısı düzenleyerek, Gülmen ve Özakça'nın sağlık durumlarıyla ilgili olarak oldukça kritik bir dönemde bulduklarını, uzamış açlık durumunda ortaya çıkan doku yıkımının gün geçtikçe derinleşmekte olduğunu ve açlık grevini bırakmaları durumunda dahi organ ve dokuların eski haline kavuşmasının imkânsız hale geldiğini açıklamıştır.

Taşeronlaşmanın En Fazla Olduğu Bakanlık, Sağlık Bakanlığıdır

Sağlık Bakanlığı bünyesinde 4/A'lı 4/B'li, 4/C'li, 4924'lü, aile hekimliği sözleşmesi, Kamu Hastane Birliklerinde sözleşmeli, taşeron personel gibi farklı mali ve sosyal haklara sahip istihdam modelleri vardır. Taşeronlaşmanın en fazla olduğu bakanlık, yine Sağlık Bakanlığı'dır. Bu farklı istihdam modelleri nedeniyle çalışanlar arasında idari, mali ve sosyal haklar yönünden birçok farklılık bulunması Anayasa'daki eşitlik ve adalet ilkelerine aykırı olduğu gibi çalışma barışını da bozmuştur.

Komisyon görüşmelerinden...

G. Paylan: Bakın, Bakanlığınızda hâlâ yoğun bir şekilde, kamu-özel iş birliği hastanelerinde tamamıyla, çok yoğun bir şekilde taşeron var, işçi sömürüsü var. "Kamuda taşeronu kaldıracağız." dediniz. Bu kamu-özel iş birliğini de kapsayacak mı, mesela yıl başında yapılan düzenleme? Yoksa "Kamu-özel iş birliği." demeniz kamuyu kaldırıp, özeli bırakıp orada taşeron işçilik mantığına devam mı edeceksiniz, ticarileşmeye devam mı edeceksiniz?

Sağlıkta, temizlik alanında başlayan taşeronlaşma süreci sağlığın her alanına sirayet etmiştir. Ataması yapılmamış birçok sağlık yüksekokulu mezunu genç varken, aynı işi daha ucuza yaptırmak adına ehil olmayan kişiler ameliyathanelerde bile çalıştırılmaya başlanmıştır.

Sağlık Alanında Kadrolaşma Her Şeyden Önce Bir Halk Sağlığı Sorunudur!

Sağlık Bakanlığı'nda kadrolaşma adına yaşanan hukuksuzluk ve usulsüzlükler, şimdi mülakat yoluyla hukuki kılıfına uydurulmak istenmektedir.

Silahlı bir darbe girişimine kalkışacak kadar pervasızlaşanların, kamuda bu denli kadrolaşmalarını mümkün kılanlar, tüm bu tablonun sorumlusudur. Bu sorumsuzluk ve hukuksuzluğun hesabı verilmelidir. Yıllardır Sağlık Bakanlığı'nda kadrolaşmanın önünü açan siyasiler, üst düzey yöneticiler ve AKP'ye yakın sendikadan hesap sorulmadan, bu tablonun değişmesi mümkün olmayacaktır.

Gerekli donanıma, beceriye ve niteliğe sahip olmaksızın sağlık hizmeti sunumu beraberinde ölüme dek varan ciddi halk sağlığı sorunlarına sebep olmaktadır. Objektif ve bilimsel kriterlere dayanan, bilgiyi ve beceriyi esas alan, sağlık ve sosyal hizmet alanında sunulan hizmetin niteliğini iyileştirmeyi hedefleyen, hizmetin gerektirdiği donanım ve yeteneği hakkıyla ölçebilen bir personel seçim sistemi derhal yürürlüğe girmeli ve kamudaki nu talan bir an önce sonlandırılmalıdır.

Sağlıkta Anadil Sorunu

Sosyal devlet olmanın gereği olarak, sağlık hizmetleri başta olmak üzere tüm kamusal hizmetlerin ülkede yaşayan her bir yurttaşın eşit, ücretsiz, ulaşılabilir ve anadilinde sunulması gerekmektedir.

Anti demokratik bir uygulama olan anadili üzerindeki yasaklar ve engellemeler, başta Kürt yurttaşlarımız olmak üzere, anadili Türkçe olmayan milyonlarca yurttaşın anadilinde sağlık hizmeti almasını engellemiş; yurttaşlar etkin ve nitelikli kamu hizmetlerinden mahrum bırakılarak, sağlık hakkı gaspına maruz kalmışlardır.

Sağlıkta Şiddet

Sağlık hizmetinin metalaştırılması, bir hekimi zorla ortalama üç dakikada bir hasta muayene ettirmeye çalışmak, asistanların 36 saat uykusuz çalıştırılması, eğitici kadrolara rutin poliklinik hizmeti verdirilmesi, esnek çalışmanın sağlık emekçilerine dayatılması şiddetin devlet politikası halidir. Bu yüzden, bir hafta içinde üç sağlık emekçisi intihar ederek hayatlarını sonlandırabilmişlerdir.

Sağlık kurumları artık çalışanlar açısından verimli ve huzurlu bir ortam olmaktan çıkıp, emekçilerin yoğun iş yükü altında ezildiği, yetmezmiş gibi her an şiddete maruz kaldığı, can güvenliklerinin bulunmadığı yerler haline gelmiştir.

Kelepçeli Muayene

Tutuklu ve hükümlülerden gelen başvurularda kelepçeli muayene yapıldığı ifade edilmektedir. Tutuklu ve hükümlülerin muayenesi, her hastada olması gerektiği gibi, kişilik

haklarına saygılı bir biçimde, hekimlik sanatını uygulamaya elverişli koşullarda yapılmalı ve bireysel gizlilik hakkı korunmalıdır. Polis ya da diğer kolluk görevlileri hiçbir zaman muayene odasında bulunmamalıdır. Hekimin, bu koşulların sağlanması için ilgililerden talepte bulunma hakkı ve sorumluluğu vardır. Yetkililerin de bu koşulları sağlama yükümlülüğü bulunmaktadır.

Cizre’de Doktor Yokluğundan Ölen Peyruze Anne ve Bebeği

27 Ağustos 2017 tarihinde Cizre İlçesi, Cudi Mahallesi’nde ikamet eden 8 aylık hamile Peyruze Pulat sancılarının artması üzerine ambulans ile Cizre Devlet Hastanesi’ne götürülmüş, daha önce 3 kez sezaryan olmuş olan hastanın hastanede ameliyatını gerçekleştirecek kadın doğum uzmanı bulunmaması nedeniyle yoğun bakımda takibe alınmıştır. Takip sırasında kalbi duran hastaya acilde nöbetçi olan hekimler tarafından müdahale edilmesine rağmen hayata döndürülemediği. Bunun üzerine bebeğin hayatını kurtarmak için genel cerrahi uzmanı ve acil uzmanı tarafından sezaryan ameliyatı yapılmış ancak tüm çabalara rağmen bebek de hayatını kaybetmiştir.

Bu çağda kabul edilemez olan bu ihmaller zinciri konusunda Cizre Hastanesi yetkilileri, hastanede son bir ay içerisinde görevli 6 kadın doğum uzmanından 4’ünün istifa ettiğini, kalan 2 doktordan birinin eş durumundan tayininin çıktığını, diğer kadın doğum doktorunun ise bayram iznine ayrıldığını açıklamıştır. Şu anda Şırnak merkezde 1, Silopi İlçesi’nde 1 kadın doğum uzmanının görev yaptığını belirten yetkililer, Cizre’deki hamile hastaların Silopi’ye yönlendirildiğini belirtmektedirler. Yetkililer tarafından, bir ay önce Sağlık Bakanlığı’na durumun bildirilip kadın doğum uzmanı talep edildiği, Bakanlığın da talep üzerine Cizre’ye 1 kadın doğum uzmanı görevlendirdiği, ancak söz konusu doktorun henüz gelip göreve başlamadığı söylenmektedir.

Sağlık Bakanlığı yetkilileri ise, *“Müessif hadise Türkiye Kamu Hastaneleri Kurumu tarafından takibe alınmış ve her yönüyle incelenmek üzere müfettiş görevlendirmesi yapılmıştır. Ön bilgilenme ve inceleme bulgularına göre icapçı kadın doğum uzmanı bulundurulmamasında idari ihmal olabileceği değerlendirilmektedir. Teftiş neticesinde varsa olayın sorumluları ortaya çıkartılacak ve gereken şekilde cezalandırılacaktır”* açıklamasını yapmışlardır. Doğum oranının yüksek olduğu bir bölgede buna göre planlama yapamayan Bakanlık, bu olaydan birinci derecede sorumludur. İhraçlar ve Şırnak/Cizre’de sağlıkçılara yönelik yaşananlara ses çıkarmamak bu sonucu doğurmuştur. Sorunun temeli OHAL, KHK’lar ve sağlıkta dönüşümdür.

TOKİ ile anlaşmalarla devlet hastaneleri yapıp mecburi hizmet baskısıyla sağlık emekçilerini buralara göndermek maalesef sorunları çözmemektedir. Can güvenliği başta olmak üzere barınmak, yaşamak ve hizmet vermek için yeter şartların sağlanmadığı yerlerde sağlık emekçileri durmak istemiyor, gerekirse usulsüz şekilde istifa edip bölgeden ayrılıyorlar. Can güvenliğinin olmayışı yetmezmiş gibi her şeyi göze alarak bu bölgelerde sağlık hizmeti vermeye çalışan sağlık emekçilerinin büyük bir kesimi de OHAL KHK'larıyla ihraç edilmiştir.

Sağlıkta dönüşüm programıyla birlikte sağlık hizmetlerinin içi boşaltılmış, hastaneler karlılık/verimlilik gibi kriterlerle değerlendirilip sağlık eğitimi bile olmayan işletmecilerin insafına terk edilmiştir. Sağlık hizmetlerine bakışı insan/toplum odaklı değil maddi kar-zarar odaklı oluşu insan canına kıymet verilmediğinin bir göstergesidir.

Bu ortamı hazırlayan, çatışmacı politikalarda ısrar eden, toplumu ötekileştiren, OHAL rejimini devam ettiren ve kendi ikballerini toplumun önüne koyan iktidar, yaşananlardan birinci derece sorumludur.

Komisyon görüşmelerinden...

Sağlık Toplumsal Bir Meseledir

İ. Ayhan: Sağlık, tanımı gereği ruhsal, fiziksel, siyasal ve sosyal olarak iyi olma hâlidir. Şimdi, bu anlamda baktığınız zaman, bu, bütün özelliklerin sağlık tanımı içerisine girdiği bir Türkiye coğrafyasında biz bir sağlıklı bedenden, bir sağlıklı toplumsal yapıdan söz edebilir miyiz? Yani OHAL'lerle, kanun hükmünde kararnamelerle, şiddetle, çatışmayla, cinsiyetçilikle, işsizlikle, çocuk sorunlarıyla, istismarla, yaşamış olduğumuz ekonomik sorunlarla, yaşamın bütün alanlarında bir bütün olarak değerlendirdiğimiz zaman, sağlıklı bir toplumdaki, sağlıklı bir yaşamdan söz etmek de mümkün değildir.

Toplumsal adalet, hak arama mücadeleleri, işçi cinayetlerine karşı mücadele, HES'lere karşı direniş, kürtaj hakkının savunulması, çocuk yaşta evliliklere karşı mücadele, ekolojik yıkımla mücadele, katliamlara sessiz kalmama, OHAL ve KHK'ları kaldırmaya yönelik mücadele, barış için mücadele, vergi adaletsizliğine karşı mücadele, ihraçlara karşı

mücadele toplumsal sağlık mücadeleleridir. Toplumsal sorunlar çözümlenmeden sağlıklı olmak imkânsızdır. Çünkü sağlık toplumsal bir meseledir ve sağlıklı olma hali özgür olma halidir.

Sağlık Hakkı Sosyal Devlet Anlayışının En Temel Taşıdır

HDP Parti Programı ve Tüzüğünde belirtildiği gibi, **sağlık hakkı** tüm kamu kurumlarında eşit ve parasız olarak sunulmalıdır. Sağlık kuruluşları birer şirket mantığıyla değil, halka hizmet üretmesi gereken kurumlar olarak yapılandırılmalıdır.

Sağlık sektörünün özelleştirilerek herhangi bir sonuç alınmadığı 15 yıllık AKP döneminde net bir şekilde görülmektedir. Sağlık sektörü tamamen çökmüş ve yapılan son genel seçimlerde, sağlık sektöründe devlet payının artırılacağı sözü verilmiştir. Fakat pratikte bunun tam tersi bir durum söz konusudur. Sağlık, **sağlık hakkı** sosyal devlet anlayışının en temel taşıdır. Özelleştirilmiş sağlık sektörünün, vatandaşları ölüme sevk etmekten başka bir işe yaramayacağı dünya sağlık sektöründe net olarak görülmüştür. Dünya Bankası ve yurtdışındaki bankalardan alınan kredilerle sağlık sektöründe herhangi bir başarı beklenilmemelidir.

Çözüm Önerileri:

- *Hastalık üreten tüm etkenler minimuma indirilmelidir. Yani birinci basamak sağlık hizmeti denilen koruyucu sağlık hizmetlerine öncelik verilmelidir.*
- *Ülkede yaşayan herkesin yararlanabileceği eşit, parasız, ulaşılabilir, nitelikli ve anadilinde sağlık hizmeti sunulmalıdır.*
- *Sağlık hizmetlerindeki prim uygulamasına son verilmelidir.*
- *İlave ücret, katkı katılım, fark ücreti ve her türlü cepten ödeme kaldırılmalıdır.*
- *Kamu hastanelerinde toplumsal yarar esash çalışmaları ilke edinilmelidir.*
- *Döner sermaye, performansa dayalı ücretlendirme, yalın üretim gibi kar odaklı uygulamalara son verilmelidir.*
- *Sağlık emekçileri için onurlu bir yaşam sürebileceği emekli maaşı düzenlenmelidir.*
- *Özel sağlık sektörü toplumsallaştırılmalıdır.*
- *Tüm çalışma yaşamında olduğu gibi, sağlık alanında da taşeronlaştırmaya, güvencesiz istihdama, esnek çalışmaya ve angaryaya son verilmelidir.*
- *Sağlık kurumları, sağlık emekçileri tarafından cinsiyet özgürlükçü modelle yönetilmelidir.*

- *Sağlık hizmetlerinin planlanması, üretilmesi, denetlenmesi ve değerlendirilmesinde emekçilerin, halkın demokratik katılımı sağlanmalıdır.*
- *Sendikal örgütlenmelerin önü açılmalı, sendikacılık kriminalize edilmemelidir. Alınan kararlarda, sendikaların değerlendirmeleri gözardı edilmemelidir.*
- *OHAL ve KHK'lara derhal son verilmeli, anayasal haklar teslim edilmelidir.*
- *Doğal yaşamı destekleyecek çevresel düzenlemeler yapılmalıdır.*
- *Sağlık hakkı kamusaldır. Ticarileştirilen ve patronların insafına bırakılan vatandaşın sağlık hakkı derhal iade edilmelidir.*
- *Atamalar, görevlendirmeler siyasi görüşe göre değil liyakat esasına dayalı olarak yapılmalıdır.*
- *Sağlık, sosyal güvenlik, sosyal hizmetler ve çalışma alanı olmak üzere var olan tüm ayrımcı uygulamalara son verilmeli; dil, din, etnisite, cinsel yönelim, cinsiyet, yaş, engellilik, T.C. vatandaşı olup olmama gibi koşullar gözetmeksizin, herkesin tüm haklardan sorunsuz biçimde faydalanması için gerekli düzenlemeler yapılmalıdır.*
- *Anne-çocuk ve kadın sağlığı konusundaki tüm hizmetlerin, özellikle de koruyucu sağlık hizmetlerinin vatandaş olan/olmayan ayrımı gözetmeksizin herkes için ücretsiz, erişilebilir ve anadilde verilmesi sağlanmalıdır.*
- *Çatışma nedeni ile ülkemize gelen mültecilerin sağlık sorunlarının çözümü için, gereksinim olan yerlerde birinci basamak sağlık hizmeti kurumları açılmalı, sağlık hizmetlerinde faydalanmanın önündeki tüm ayrımcı uygulamalar kaldırılmalıdır. Hizmetlerin alımında dilden kaynaklı engellerin kaldırılması için çalışmalar yürütülmelidir.*
- *Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçe hazırlanmalı; sağlık ve sosyal hizmetlere ilişkin bütçeler toplumsal cinsiyet eşitliğine dayalı bir mantıkla, kadın emekçilerin ve kadınların tüm haklarını gözetten bir anlayışa sahip olmalıdır.*
- *Sağlık Bakanlığı'na bağlı kuruluşlarda 24 saat açık, nitelikli, anadilde eğitim ve bakım hizmeti veren, ücretsiz kreşler açılmalıdır. Bu kreşlerden istihdam biçimi ve meslek ayrımı olmaksızın tüm emekçilerin yararlanması sağlanmalıdır.*
- *Halkımızın nitelikli sağlık hizmeti alabilmesi için sağlık hizmetlerindeki istihdam açığının bir an önce kapatılması, yaptıkları iş nedeniyle güvenlik soruşturması*

gerekli olmayan sağlık çalışanlarının soruşturmaya tabi tutulmadan görevlerine başlatılması ve güvenlik soruşturmasıyla eğitim hakları elinden alınan asistan hekimlerin eğitimlerini sürdürmeleri sağlanmalıdır.

ÇEVRE VE ŞEHİRCİLİK BAKANLIğI

AKP'nin mevcut kentleşme ve Şehircilik anlayışı, geçmiş dönemlerden çok daha yıkıcı bir kentleşme sürecini beraberinde getirmektedir. AKP'nin kentleşmeyi, beton sesine duyulan patolojik bir hazla yorumlama yaklaşımı, "yol medeniyettir", "kestiğimiz ağaçların yerine binlerce fidan dikiyoruz" gibi fütursuz söylemleri ve yetkileri tek elde toplayan katı-merkeziyetçi tutumu, ülkemizde evre ve ekolojinin korunmasında, Őehirciliđin ve kentsel gelişmenin sağlıklı bir biçimde sağlanmasında en büyük engeldir. evre ve Şehircilik Bakanlığı'nın sorumluluk alanına giren bazı problem alanlarını başlıklar halinde vurgulamakta fayda vardır.

İmar Yetkisinin Devri

Kent leğindeki imar planlarına ilişkin yetkilerin ilgili belediyede toplanması ana hedeftir. Mevcut uygulamada zelleştirme İdaresi'nden Demiryolları'na kadar çok sayıda kamu kurumu ilgi alanlarına göre plan yapma yetkisine sahiptir. En tepede yer alan kurum ise evre ve Şehircilik Bakanlığı'dır. Özellikle evre ve Şehircilik Bakanlığı'nın KHK ile kurulduğu günden bu yana, kamuoyuna da yansıyan birçok durumda belediyelerin kabul etmediği plan değişikliklerinin Bakanlıkça gerçekleştirildiği uygulamalar artmış durumdadır. Ağaoğlu'nun Bakırköy 46 projesinde istenen emsal İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından kabul edilmemiş ancak evre ve Şehircilik Bakanlığı emsali yükselterek iş adamına büyük rantlar kazandırmıştır. Benzeri hususlar başta İstanbul, Ankara, İzmir gibi büyükşehirler olmak üzere, ülkenin her tarafında Bakanlık eliyle gerçekleşen plan onayları Şekilde devam etmektedir. Son zamanlarda, "İstanbul'a ihanet ettik" cümleleriyle mevcut iktidarın yaptığı itiraf esasen, yükü belediyelere atmak ise de, özünde bu ihanetin esas sorumlusu, Bakanlığın kendisidir.

Acele Kamulaştırma

Acele Kamulaştırma yetkisi 1939 tarihli Milli Müdafaa Mükellefiyeti Kanunu ile başvurulabilecek bir yöntem iken günümüzde HES gibi uygulamaların hukuki dayanağı haline gelmiştir. Doğanın fütursuzca yağmalanmasına neden olan uygulamaya son verecek düzenlemeler yapılmalı savaş durumunda dahi yerel idarelerin görüşlerine başvurulmalıdır.

2.Dünya Savaşı öncesi Türkiye'nin savaşa girme olasılığı gözetilerek 1939 yılında çıkartılan bu kanun ile savaş koşullarındaki acil askeri ihtiyaçların karşılanması için Bakanlar Kurulu'na yurt savunması gerekçesiyle ihtiyaç duyulan taşınmazlara "el koyma" yetkisi verilmiştir. Bu halde dahi "askeriye" bu yetkiyi tek başına kullanamamakta ve ihtiyaç duyduğu taşınmaza olağan kamulaştırma prosedürü dışında el konulabilmesi için Bakanlar Kurulu'nun kararına ihtiyaç duyulmaktadır. El koyma kararı ve hangi taşınmazlara el konulduğu belirtilmek suretiyle Resmi Gazete'de yayımlanmaktadır. Kentsel dönüşümden, baraj yapımına kadar her alanda mevzuatı kolayca aşmayı sağlayan bu yöntem aynı zamanda "acil güvenlik ihtiyaçları" nedeniyle de kullanılmaktadır. Sur ve Silopi gibi yıkılan kentleri yeniden imar etmek bahanesiyle Hükümetin çıkardığı acele kamulaştırma eliyle, neredeyse bu kentlerin tamamına mülkiyet hakkını, barınma hakkını hiçe sayan ve özellikle Sur gibi tarihi, kültürü ve kimliği yansıtan bölgeleri rant alanları yaratarak el değiştirmesine sebebiyet veren bir uygulamaya gidilmiştir. Acele kamulaştırma, son zamanlarda AKP Hükümetlerinin çokça başvurduğu ve kentsel dönüşüm, HES gibi halkın karşı durduğu uygulamaları yürürlüğe koymak adına yürütülen bir yönetime dönüşmüştür.

Kentsel Dönüşüm

Kentsel dönüşüm uygulamaları tanım gereği; hızlı kentleşme sonucu oluşan niteliksiz ve sağlıksız alanların yeniden yapılandırılması amacıyla yapılmaktadır. Ancak kentsel dönüşüm, sadece konutları yenilemek değildir, Türkiye'de uygulandığı gibi her ilde aynı tip projelere sıkıştırılmış yaşam formları değildir; kentsel dönüşüm, yüksek rant sağlanacak diye yoğun yaşam alanlarının oluşturulması değildir; kentsel dönüşüm, konutları yenilenecek diye insanları yaşam alanlarından uzaklaştırmak değildir. Kentsel dönüşümlerde, ilk olarak ele alınması gereken konu; bölge insanlarının ekonomik ve sosyal sorunlarıdır. Kentsel dönüşüm; AKP'nin yaptığı gibi yıkım, temizlik, proje ve inşaatlarla değil; sosyal ve ekonomik gelişmeye yönelik programlarla yerel halkın, mahallelilerin ortak ihtiyaç ve özelliklerine uygun, onları bütünleştirecek yöntemlerle yerinden dönüşüm şeklinde yürütülmelidir. Fakat AKP bu alanda da çok eleştirilen projelere giderek daha fazla imza atıldığı açıktır. Hükümetin Bakanlık eliyle yaptığı sayısız projelerdeki hukuksuzluklar, rantsal anlayışın kamu yararını teslim almasının tezahürüdür. Oysaki doğru olan anlayış; kamuoyunun tepkilerini göz ardı etmeksizin, doğrudan demokrasiyi esas alan bir yaklaşım ile kentte yaşayanların karar süreçlerine katılımını esas almak olmalıdır. Günümüzde kentsel dönüşüm uygulamaları, belediye meclislerinin talebiyle Bakanlar Kurulu tarafından verilen kararlarla uygulanmaktadır. Kentsel yenilemenin gerektirdiği durumlarda, yerel halkı karar

sürecine dâhil ederek, Bakanlar Kurulu kararına gerek duyulmaksızın belediye meclisleri yetki kullanabilmelidir. Verilecek yenileme kararlarında özellikle emsal artışları, kentsel doku ve üst ölçekli planlara uyacak şekilde şehircilik ilkeleri doğrultusunda bir yöntem izlenmelidir. Burada esas alınması gereken husus; Kentsel Yenileme yapılan alanda ikamet eden yurttaşların mevcut kentin çeperlerinde TOKİ kutucuklarına mahkûm edilmesi yaklaşımı yerine yaşam alanlarında ikamet etmelerine devam etmelerinin sağlanmasıdır.

Savaş Bağlamında AKP'nin Kentsel Talanı

Çatışmalı sürecin başladığı süreçten sonra yıkılan kentler ile ilgili Sur başta olmak üzere, bölgedeki diğer kentlerde iktidar, Kürtlerin bu kentlerde birikmiş tarihsel kimliğini, kültürünü kentsel dönüşüm eliyle yıkmaya dönük uygulamalara gitmiş ve bununla birlikte yaratılacak kentsel rantı kendi siyasi yaklaşımı doğrultusunda dağıtma eğilimine girmiştir. Müdahale ile AKP, hem kentsel mekân karakterini değiştirmek, hem de bu alanların konumu itibarıyla sahip oldukları kentsel rantı yeniden üretmek istemekte ve bu alanları politik yoksul Kürtlerden arındırarak “soylulaştırma” eliyle, kendine yakın sermaye kesimlerine (özellikle Sur için) peşkeş çekmeyi planladığı görülmektedir. Bu plana uygun örnek olarak bizzat Başbakan Davutoğlu'nun ifade ettiği Toledo örneği tesadüfi seçilmemiştir. Zira Davutoğlu'nun Sur / Toledo benzetmesinin şöyle bir boyutu vardır; Toledo, İspanya iç savaşı sonrası yeniden inşa edilirken, soylulaştırma (gentrification) yoluyla yoksulların kentten dışlanması ve kentin turizm ile sermaye kesimlerinin eğlencelerine ayrılması ilkesi uyarınca yenilenmiştir. Bu durum, AKP'nin Sur ile ilgili mevcut yapısını kentsel dönüşüm eliyle bütünüyle değiştirip, Sur'un yerel halkını, yoksullarını, bütünüyle kentin dışına çıkarıp, “soylulaştırma” yoluyla sermaye kesimlerine peşkeş çekeceğinin irade beyanıdır. Yıkılan kentlerde halkın evlerinden zorla çıkartılması, bu amacın açık örneği niteliğindedir.

Komisyon görüşmelerinden...

Değişim hedefleriniz, kentsel planlamadan çok güvenlik kaygısı

E. Kürkçü: Zorunlu kamulaştırma, acil kamulaştırma yasasıyla Diyarbakır'da, Şırnak'ta, Cizre'de, Silopi'de, İdil'de, Nusaybin'de, Yüksekova'da gerçekleştirilen faaliyetler arasında bir müteakabiliyet yok ve öyle ki bu yeni planlamalar yapılırken, yeni inşaatlar yapılırken gördüğümüz şey şudur... Bir önceki Başbakan dedi ki: “Biz aslında bütün bu olaylar olmasaydı da bu ilçeleri hedefimize koymuştuk, bu değişimleri gerçekleştirecektik.” Bu değişim hedeflerine baktığımızda kentsel barınma,

kentsel planlama, kentsel refahtan çok güvenlik kaygısını görüyoruz. Paris'in baştan sona yıkılıp yeni baştan Haussmann Planı'na göre inşası böyle bir zihniyetin ürünüydü. İşçi kitleleri ayaklanıyorlar ve dar sokaklarda barikatlar kuruyorlar. İşte Şanzelize, işte Paris'in bütün büyük caddeleri bu aklın ürünüydü. Sonuçta Haussmann'diyordu ki: "Kurşun köşe dönmez, o nedenle bu kadar çok köşe olmaz, dümdüz kurşunun gideceği caddeler açmak lazım." Şimdi, bu güvenlik zihniyetinin Diyarbakır gibi, Şırnak gibi, Cizre gibi kadim kentlere uygulanması, Toledo talihsiz örneğinin Türkiye için bir örnek kabul edilmesi maalesef bu planların hiçbirisinin aslında gerçek bir planlama, gerçek bir şehircilik faaliyeti olarak görülmesini engelliyor. O yüzden, bu onulmaz çelişkinin içinden çıkmak yeni bir iktisadi ilerleme modeli bulmayı gerektiriyor. Bu da piyasanın hakimiyetinden başka bir iktisadi ilerleme güdüsü, başka bir motivasyon bulmayı gerektiriyor. Bu durumda, bu şartlar altında kentlerin planlanması aslında hiç de kolay ve mümkün değil.

Kürt sorunu çözüme kavuşsaydı, Sur'un yeniden inşasını konuşmayacaktık

İ. Ayhan: İstanbul'da boy boy rezidansların reklamlarını görmektesiniz. Bu rezidanslar herhâlde yatay mimariler değil; bunların iznini kim veriyor? Yani, bir yandan İstanbul'a ihanet ettik diyeceksiniz, diğer taraftan da bütün bu yapılaşmaların önüne geçebilme iradesini ortaya koymayacaksınız. Bu, büyük bir çelişkidir. Diğer taraftan, ekolojiyle olan bağlantı, çevreyle olan bağlantı... Bilkent Üniversitesinin, hastanesinin yolu için ODTÜ'de binlerce ağaç kaldırıldı, binlerce ağaç kesildi. Yani, bu bir kıyım, bir katliam değil midir? Diğer yandan, özellikle savaş ve şiddet, çatışma politikalarından kaynaklı, kimi şehirlerin yakılıp yıkıldığını gördük. İşte Sur, Nusaybin, Yüksekova, Şırnak, Cizre, İdil gibi tarihsel bağlamları olan, tarihsel kimlikleri olan kentler yakılıp yıkıldı. Kürt sorunu demokratik yöntemlerle, barışçıl yöntemlerle çözüme kavuşturulabilseydi, bunun diyalogları, bunun yöntemleri araştırılıp bulunabilseydi ve bu noktada bir irade ortaya konulabilseydi belki bugün Sur'un yeniden inşasını konuşmayacaktık. Biz bunu söylüyoruz ama işte, Sayın Davutoğlu, yapmış olduğu açıklamada "Zaten bunları yıkacaktık." diyor, bu da ayrı bir skandal. Diğer yandan, Sayın Bakanın göndermiş olduğu broşürde işte, 19'uncu sayfada belediyelerle ilgili çok skandal bir cümle var. Bu kayyum atanan

belediyelerin, belediye başkanlarının, oradaki yönetimin Kandil'e hizmet ettiğini söylüyor. Yani, Allah aşkına, bu olacak şey midir? Yani bu bence başlı başına büyük bir hatadır, büyük bir skandaldır, bunun bir an önce düzeltilmesi gerekiyor. Yani, siz yargı değilsiniz, siz işte mahkûm eden merci değilsiniz, bu anlamda verilmiş herhangi bir karar, sübuta ermiş herhangi bir suçlama söz konusu değilken tamamen sübjektif yaklaşım ve tutumlarla böyle bir belirlemeyi Bakanlık bütçesine koymak da olsa olsa minareye kılıf uydurmaktır. Yani, bir yerde bir işgal vardır, bir yerde bir gasp vardır, bu işgal ve gasbın kılıfını uydurmaktır.

Betonlaşma alabildiğine fazla

Bir diğer konu, özellikle betonlaşma. Yani, betonlaşma alabildiğine fazla. İstanbul'a gidiyorsunuz, Ankara'ya geliyorsunuz, müthiş derecede birbirinden izole edilmiş, tecrit edilmiş bir mekânsallıkla karşı karşıya kalıyorsunuz; âdeta insanlar birbirine küsmüş, birbirinden uzaklaşmış ve birbirine karşı müthiş bir yabancılaştırma var. Yani, bu yabancılaştırma korkunç bir şey, bu bütün toplumsallığımızı etkiliyor, bütün demokratik yaşamımızı etkiliyor. Dolayısıyla, bunlara yönelik bir çalışmanın yapılması gerekiyor. Doğa, dediğim gibi, doğayı korumak gerekiyor, ekolojik bir bilinci kesinlikle korumak gerekiyor. Bu gibi noktalara dikkat etmek, bunun üzerinden bir çevre ve şehircilik politikasının yürütülmesi gerekiyor. Sözlerimi kısa bir dizayle tamamlamak istiyorum. Özellikle, bu mekân ilişkisi açısından ifade edilen bir şiir, şair diyor ki: "Hangi şehir alır bizi basar bağına Kim çalacak kapımızı bir avuç tuz için, bir dilim ekmek için." Dolayısıyla, mekânlarımızı herkese açabilecek, mekânın ruhsallığını, mekân-insan ilişkisinin doğru kullanabilmek açısından kapımızın herkese açık olabildiği, toplumsallığımızı en güçlü bir şekilde yapabileceğimiz bir şehircilik mantığını, bir şehircilik yaklaşımını ortaya koymak gerekiyor.

Kamulaştırma kararı 'ölüm fermanı'dır

B. Özgökçe Ertan: 25 Mart 2016 tarihli Resmî Gazete'de yayımlanan ve aslında bizim "ölüm fermanı" olarak tariflediğimiz kamulaştırma kararı gerçek bir ölüm fermanıdır. Sizler oraya dünyanın en güzel şehirlerini de inşa etseniz Sur'unküçelerindeki o tarihi, o havayı asla geri getiremeyeceksiniz. Orada anlatılan, soluduğumuz tarih bir daha hiçbir şekilde yerine

gelmeyecek derecede tahrip edilmiş. Bakın, Avrupa'da Orta Çağ'dan kalma kentler var ve hiçbir yapısı bozulmamış hâlde ama biz binlerce yıllık medeniyetlere ev sahipliği yapmış kentleri "terörle mücadele" adı altında yaktık yaktık, yok ettik. Şimdi, bu Resmî Gazete'de yayımlanan yasayla halkın özel mülküne kamulaştırma yoluyla el koymanın önü açıldı. Bugün Sur'da yaşatılan dramın amacı oradaki halkı bütünüyle yerinden etmek. Uygulamayı yakından biliyoruz çünkü 1990'lı yıllarda boşaltılan köylerde de benzer uygulamalar yapıldı; insanlara 40 bin lira, 20 bin lira değerinde paralar verildi ve onlar tamamen anılarından koparıldı ve göç etmek zorunda kaldılar.

Van depreminde Hükümet afet bölgesi ilan etmemek için elinden geleni yaptı

Van depremiyle birlikte ortaya çıkan ve yasalaşan 6036 sayılı Yasa'dan da biraz bahsetmek isterim, tam da konumuz. Evet, 2011 yılında peş peşe iki büyük deprem yaşadık; gerçek bir felaketti. Bir tanesinin şiddeti 7,2; diğersinin 5,8 ama çok yakın, yüzeyde gerçekleştiği için çok ciddi yıkımlara sebep oldu. Yani, binin üzerinde insan hayatını kaybetti, 30 binden fazla ev yıkıldı, binlerce iş yeri aylarca çalışamaz hâle geldi, yani kent neredeyse hayalet kent hâline geldi, mecburen. O soğukta kar yağdı, aylarca çadır bile çok zor geldi, afet bölgesi ilan etmemek için Hükümet elinden ne geliyorsa yaptı. Hükümet hemen tek taraflı tasarrufla yine yerelin görüşü almadan, tam aksine yereli özel olarak dışında tutarak bir inisiyatif aldı ve kararını uyguladı, TOKİ'ler inşa edilmeye başlandı. TOKİ'ler meraların üzerine yapıldı, meraların vasfı değiştirilerek yapıldı. 56 bin liraya mal edilmiş yerler 110 bin liraya halka satıldı ve o büyük aile yapısına da uymayan şekilde, 75 metre kare boyutlarında yapılan TOKİ'ler bir de halka satıldı. Üstelik orada evi yıkılmış ve arsa sahibi olanlara verilen evler dışında kendi arazilerine de hacizler konmuş durumda. Şu an binlerce insan icra takibiyle yüz yüze. Depremin üzerinden altı yıl geçti ama hâlâ çözülmedi.

O beton perdelerin dikilmesi için imzalar Bakanlığınız tarafından atıldı

G. Paylan: Ben bir Bakırköylü olarak, bir İstanbullu olarak şunu biliyorum, Bakırköy'ün sahiline, Zeytinburnu'nun sahiline o beton perdeleri dikenler, imzalar sizin Bakanlığınız tarafından atıldı. Bir kentin nüfusunu yirmi yılda,

otuz yılda sekiz katına çıkardığınız anda o kentte ne kent kalır ne kent hafızası kalır. Öncelikle kentin hafızasını korumak sorumluluğumuz Sayın Bakan, bütün o hafıza dediğimiz yerleri. Bakın, o Tarlabası'na bir daldı Beyoğlu Belediyesi, orada yüzlerce yıllık binaları tarumar etti, hafızayı yok etti. Ne adına? Kentsel dönüşüm adına.

İstanbul'a ihanetin telafileri var

17 milyonluk bir şehri 20 milyona, 25 milyona taşıyamazsınız, bununla ilgili mutlaka bir plana ihtiyacımız var. Yani depreme dayanıksız olan binaların elbette yenilenmesi gerekiyor, bununla ilgili yerinde dönüşümün mümkün merteye yapılması gerekiyor ama bütün insanlarımızın da çok kısa vadede o rant yaratmayan çok katlı yerlerden kurtarılması gerekiyor. Sayın Bakan, madem artık "İstanbul'a ihanet" lafı ortaya konuldu Sayın Cumhurbaşkanı tarafından, bunun telafileri de var. Bakın bazı önerilerim var. Üçüncü çevre yolunu yaptınız, üçüncü havalimanını yaptınız; o kuzey ormanlarını yarararak yaptınız ve buna ÇED'i siz verdiniz, yol verdiniz. Kuzey ormanlarının etrafındaki bütün araziler, simsarlar tarafından paylaşılıyor. "Burası şöyle imara açılacak, böyle olacak. Gel, dönümü 100 lira burası bin lira olacak." diye... Bütün o bölgeyi korumaya aldığınızı ve imara açılmayacağını ilan edin, bakın size çağrıda bulunuyorum. Bütün o ikinci çevre yolunun etrafı İstanbul'u 5 milyondan 17 milyona taşıdı. Orayı korumaya alamazsak İstanbul 17 milyondan 25 milyona taşınır. İkincisi; Kanal İstanbul Projesi'ni hemen askıya alın Sayın Bakanım. Böyle bir şey olamaz; bütün yer altı drenaj sularını, sulak alanları, orman alanlarını yok edecek bir projedir ve iki denizi de yutacak Karadeniz'i, Marmara'yı, bütün o doğal değişimi yok edecek bir projedir. Üçüncüsü; askerî alanların mutlaka şehir ormanı ve sosyal donatı olarak kullanılacak alanlar olarak korunacağını ilan edin. Dördüncü olarak, sanayi alanları taşınacak; bu alanların da yine yeşil alan ve sosyal donatı alanı olarak kullanılacağını ilan edin Sayın Bakan. Beşinci olarak, Atatürk Havalimanı alanının bir kent ormanı olarak yeniden düzenleneceğini ilan edin. Bunları ilan ederseniz belki İstanbul'a yapılan tecavüzü, ihaneti gerçekten telafî edecek bazı adımlar atmış olursunuz.

Türkiye, bugün itibarıyla petrol ve ürünlerinde %93, doğalgazda ise %99 oranında dışa bağımlı bir durumdadır. Emperyalist ülkeler, başta Ortadoğu’da olmak üzere dünya petrol ve doğalgaz kaynaklarına yönelik ülke işgallerini de içerebilen paylaşım savaşı ve serbest piyasa ekonomisi adı altında yapılan spekülasyonlarla enerji üzerine istedikleri gibi oynayabilmektedirler. Türkiye’nin, küresel sermayenin açık, tek pazar hedefiyle örtüşen, yine ulusal yürütmenin dışında “özerk” kurullarla şekillendirilen bir küresel enerji politikasına bütünleşmeye çalışan bir enerji sektörümü var. Türkiye’de enerji sektörü, finansman ve teknoloji alanlarında zaten var olan bağımlılık ilişkileri ile birlikte yeni düzenlemelerle, niteliksel bir dönüşüm geçirerek, doğrudan çok uluslu sermayeye tümüyle bağımlı hale gelme durumu ile karşı karşıyadır. Yap-işlet-devret, yap-işlet gibi finansman modelleri ve işletme hakkı devirleriyle yapılan özelleştirmeler ile tahkim yasasıyla, bir kamu hizmeti olan enerji alanı yargının denetimi dışına çıkarılmakta, çok uluslu sermayenin insafına terk edilmektedir. Dünya Bankası’nın dayattığı yapısal uyum düzenlemeleri, bölgedeki enerji kaynaklarına yakınlık, AB ile ilişkiler, enerji sektöründe uluslararası unsurların ağırlığını artırırken, bu dış faktörler karşısında ülkenin ve ülke insanının ihtiyaçlarını öne çıkaran politika ve programlar daha da önem kazanmaktadır. Oysa geçmişte ve günümüzde yaşananlardan ders çıkarmak, merkezi ve stratejik bir planlama ile geleceği kurgulamak gerekmektedir. Ülkenin enerji konusunda geleceği, siyasi karar vericilere, kendini doğası gereği küresel sermayenin uygulayıcısı olarak gören EPDK yöneticilerine, sadece kendi çıkarları penceresinden bakan belirli enerji kaynakları üzerine örgütlenen üretici derneklerine, OSB yöneticilerine, nükleer lobilere bırakılmayacak kadar önem arz etmektedir.

Nükleer Enerji

Nükleer santraller yolu ile elektrik elde edilmesi, bütün diğer enerji elde etme teknolojileri ve yatırımları gibi; teknolojisi ve yer seçiminden tutun da normal çalışma koşullarında ve kaza halindeki sağlık ve çevre etkileri, beklenen fiyat artışlarına rağmen süreklilik arz eden, tamamen dışa bağımlı yakıt desteği gereksinimi; savaş halinde koruma zorluğu; radyasyonlu atıklarının yok edilmesi, ekonomik ömür sonu santral sökümü ve bütün bunların maliyet hesaplarına değin birçok problem alanını içinde barındırmaktadır. Fukuşima Nükleer Santrali kazasından sonra Japonya’da Kurulu olan 54 nükleer santralden 52’sini kapatılmış ve geçtiğimiz yıl hiçbir enerji sıkıntısı olmamıştır. Almanya nükleer santrallerinin 2020’ye

kadar tamamen devreden çıkartılmasını karar altına almıştır. İsviçre 2034'e kadar 5 reaktörünü kapatacağını ifade etmiştir. Yine Belçika 2016-2025 arasında nükleer programını tamamen ortadan kaldıracacağını beyan etmiş, Brezilya da 2030'a kadar yapmayı öngördüğü 4 nükleer santral inşa planını iptal etmiştir. Yani dünyada özellikle gelişmiş ülkeler; doğayı kirletmeyen ve toplumsal maliyetleri çok daha alternatif enerji üretimleriyle, enerji sorunlarını çözmeye başlamış ve nükleer enerjiden vazgeçme yoluna girmiştir. Partimiz programında da açıkça ortaya koymuş olduğu üzere nükleer santrallerin yasaklanmasını öngörmektedir. Bu anlamıyla nükleer santral inşaatları ile ilgili yatırımlar derhal durdurulmalıdır.

Güvenlik Barajları, HES'ler ve Termik Santraller

Baraj ve hidroelektrik santraller (HES), toplum ve doğa üzerinde yol açtıkları yıkımlar nedeniyle halkların ısrarla karşıt oldukları endüstriyalist projelerdir. Ancak sermaye-iktidar tekelleri, kendi egemenliklerini sürdürmenin en önemli araçları olarak gördükleri bu projeleri, toplumun tüm tepkilerine rağmen ısrarla ve inatla gerçekleştirmeyi tercih etmektedirler.

Komisyon görüşmelerinden...

E. Kürkçü: Türk Toraks Derneği açıkladı ki Türkiye'nin 83 ilinden 58'inde hava kirliliği kabul edilemez değerlerde. Bir tek -nasıl olmuşsa Cumhurbaşkanı'nun ili Rize temiz kalmış, onun dışında her yer berbat olmuş. Nükleer santral ve termik santrallerin üretime alındığı her yer böyle olacak. Böyle bir Türkiye hakikaten bizim hedefimiz olabilir mi, böyle bir ülkede yaşamak istiyor olabilir miyiz? Bunun için Türkiye'nin yıllık bütçesinin altında 1'ini enerji temin etmek için harcamaya devam edebilir miyiz? Bu bizim iç meselemiz olması itibarıyla böyle, ama öte yandan dünyada, bir kürede yaşıyoruz ve bu kürede Birleşmiş Milletler hedefleri kaçınılmaz bir biçimde, hayat başka türlü idame ettirilemeyeceği için, önümüzdeki yüz yıl boyunca yerkürede ısının 1 dereceden daha fazla artmamasına yönelik tedbirler bütün ülkelere getiriyor.

1924 yılında hazırlanan Şark Islahat Planı'nda baraj-HES'lere verilen stratejik önem ve işlevler, günümüzde de esas alınmaktadır. Günümüze kadar, devlet sınırları içindeki en büyük barajlardan olan Atatürk, Keban, Ilısu olmak üzere yaklaşık 80 adet baraj ve HES

planlanmış; bunların büyük bir kısmı tamamlanmış, kalanlar ise son on yıllarda hızla tamamlanmaya çalışılmaktadır. Baraj ve HES gölleri, toplamda yaklaşık olarak 3.200 km²'lik alanı sular altında bırakmış; bu göllerde 120.000 hm³'lük su miktarı sermaye ve iktidar güçlerinin tekellerine alınmıştır. Baraj ve HES projelerinin yapım aşamasında yüzlerce köy boşaltılırken, yol açtıkları yıkımlar nedeniyle daha sonraki süreçte de göçler devam etmektedir. Birkaç önemli örnek verirsek; Keban Barajı nedeniyle boşaltılan yüzlerce köy-mezra hakkında herhangi bir veri dahi ortada yoktur. Ilısu Barajı yapımı ile Diyarbakır, Siirt, Şırnak, Mardin illeri sınırları içerisinde kalan 95'i köy, 104'ü mezra ve ayrıca Batman'a bağlı Hasankeyf ilçesini etkileyecektir. Ilısu projesi nedeniyle 78 bin civarında insan, köylerinden yerlerinden olacak, 100 binin üzerinde insan da dolaylı biçimde etkilenecektir. Adıyaman ili sınırları içindeki tarihi Samosat ilçesi ve yaklaşık 110 köy, Atatürk Barajı nedeniyle boşaltılmış, göç daha sonraki süreçte de sürmüştür. İlin toplam nüfusu 2000 yılında 623.811 iken 2011 yılında 593.931'e düşmüştür. Birecik ve Karkamış barajlarının etkilediği Gaziantep ilinin nüfusu 2000 yılında 1.285.249 olan toplam nüfusu içerisinde köy nüfusu 276.123 iken 2011 yılında 1.753.596 olan nüfus içinde köy nüfusu 197.447'ye düşmüştür. 1976-1987 yılları arasında inşaatı tamamlanan Karakaya Barajı nedeniyle Diyarbakır iline bağlı onlarca köy boşaltılmıştır. Ancak doğru dürüst ne köylülere tazminat verilmiş ne de bu konu toplumsal anlamda gündeme getirilmiştir. Karakaya, Kral Kızı, Batman, Dicle, Atatürk ve Ilısu barajları 9 il, 17 ilçe ve yaklaşık 500 köyü ve toplam yaklaşık 300 bin insanı doğrudan etkilemiştir. Diğer baraj ve HES'lerle birlikte yüzlerce köy boşaltılmış; 2 milyon civarında insan, yerlerinden yurtlarından göç ettirilmiştir.

Komisyon görüşmelerinden...

G. Paylan: Her yer HES'lerle dolduruldu ve maalesef nemli bir iklime dönüştü Malatya, Elâzığ ve doğu, diğer şehirlere baktığımızda iklim, ekoloji değişti. Ve Ilısu Barajı'nı maalesef yaşattınız bizlere ve Ilısu'da dinamitlenen Hasankeyf'i yaşattınız maalesef 2017 Türkiye'si'nde. Bütün bunlardan behemehâl dönmelisiniz bir an önce. Daha fazla HES'e ihtiyacımız yok. Malatya'ya da kayı sısı için ve inciri için de, bütün doğal kaynakları için de ekolojik boyutuyla bakmanız gerekiyor.

Baraj inşasında ısrar nedeni anti-ekolojik ve anti-sosyal enerji, tarım ve kalkınma modelidir. Türkiye Cumhuriyeti devleti 90'lı yılların sonundan bugüne, nehir ve dereler üzerinde kurduğu barajlardan dolayı gittikçe artan bir boyutla, en başta bu projelerden etkilenenler olmak üzere birçok kesim tarafından eleştirilmektedir. Bunun nedeni açıktır; bu projeler

genellikle yereldeki insanlara büyük sosyal ve ekolojik zararlar ve sadece bazı durumlarda sınırlı fayda getirirken, devlete ve projede yer alan şirketlere ekonomik ve siyasi kar sağlamaktadır. Devlet tarafından tanımı yapılan ‘kalkınma’ adına ve ‘ulusun’ ilerlemesi uğruna yerel topluluklara ve halklara göç ettirme, topraklarını terk etme ve öngörülen düşük tazminat bedelini kabul etme dayatılmaktadır. Türkiye’de yapımı biterek üretime geçen, yapımı devam eden ve yapılması planlanan yaklaşık 2 bin 500 HES projesi mevcuttur. Bu HES projelerinin tamamının 2023’te tamamlanması öngörülmektedir. Bu santraller tamamlanıp üretime geçtiğinde bile, yalnızca 25-35 yıl boyunca, Türkiye’deki enerjinin sadece %5’ini karşılayacaktır. Derelerin getireceği alüvyonlara bağlı olarak ömrü biten her bir HES’e yeniden işlev kazandırabilmek için, derelerin yönü tekrar değiştirilecek ve eğer şimdiden dur denilmezse, bu doğa katliamı, tek bir dere kalmayınca dek sürecektir.

Türkiye’nin Petrol ve Doğalgazdaki Dışa Bağımlılığı

Petrol ve doğal gaz açısından, Türkiye’nin büyük oranda dışa bağımlılığı ve jeopolitik konumu göz önüne alındığında, stratejik ham maddelerin kamu eliyle aranmasının ve üretiminin önemi ortadadır. Özellikle Akdeniz ve Kıbrıs eksenli yaşanan gelişmeler, Türkiye’nin ulusal bir petrol şirketine sahip olmasının gerekliliğini göstermiştir. Türkiye’nin petrol ve doğalgazdaki dışa bağımlılığını ortadan kaldırmak amacıyla, başta Karadeniz ve Akdeniz olmak üzere Türkiye’nin doğal kaynaklarının ülkede yaşayan halkların menfaatlerine uygun olarak aranması ve geliştirilebilmesi, yalnız ve ancak devlet adına görev yapan kamu şirketinin olması ile gerçekleştirilebilir.

Yetkin olan mühendislerin atıl bırakılması

Türkiye’de petrol aramacılığını teşvik etmek amacıyla 2013 yılında çıkarılan Petrol Kanunu, kamusal menfaatlerimizi gözetmeyerek, yer altı kaynaklarımızın kamu yararına uygun olarak devlet eliyle değerlendirilmesine imkân vermeyerek, petrol şirketimiz TPAO’nun özelleştirilmesinin önünü açarak, ülke yararına olmamış, faaliyetlerin aksamasına sebep olmuş ve enerji bağımlılığımızın çözümüne katkı sunmamıştır. Ham petrol ve doğalgaz arama ve üretim faaliyetlerinin artırılması iddiası ile çıkarılan yasa ile getirilen teminatların yüksekliği, ruhsat düzenlemelerindeki keyfilik, düşen petrol fiyatları ile birleşince bugün petrol aramacılığı neredeyse durma noktasına getirilmiştir. Örneğin, TPAO’nun 2014 yılında açtığı toplam kuyu sayısı 100’ün üzerinde iken bu sayı 2015 yılında toplam 30 civarına kadar gerilemiştir. Bu düşüşün önemli nedenlerinden biri de, TPAO’daki bilgi birikimi, tecrübeyi ve liyakatı dikkate almayan kadrolaşma sonucunda, yetkin olan mühendislerin atıl bırakılması olmuştur. Diğer taraftan, maden ruhsatlarında olduğu gibi, petrol arama ve

işletme ruhsatlarının verilmesi de ilgili genel müdürlüğü ve Bakanı aşarak Başbakanlıkta kurulmuş özel bir birimin, kriterleri belli olmayan incelemesine tabi tutulmakta ve ruhsat kararı Başbakan'dan çıkmaktadır. Petrol ruhsatları verilmesindeki bu işleyişe iktidar cevap vermelidir.

Madencilik, Maden Kazaları ve MTA

Yenilenemez doğal kaynağımız olan madenlerimiz, etkin bir şekilde aranıp en verimli biçimde ve çevresel değerlerimizi de gözeterek şekilde işletilmelidir. Yurtiçinde yüksek katma değer yaratarak uç ürünlere dönüştürülmesi, Türkiye'nin gelişmesinde, toplumsal refahın yükseltilmesinde "Türkiye halklarının çıkarına bir madencilik politikası" büyük bir önem taşımaktadır. Ancak bugün geldiğimiz noktada, rant sağlama faaliyeti madencilik sektörüne de sirayet etmiş durumdadır. Siyasi iktidar, 16 Haziran 2012 tarihinde yayınladığı bir genelge ile bütün maden ruhsat ve izinleri Başbakan'ın onayına bağlamış, kanunla kazanılmış haklar hukuka aykırı bir şekilde genelge ile kısıtlanmıştır. Bu süreçte, Başbakanlık'ta yapılan ve kıstasları hepimizce malum incelemelerle bazı ruhsat başvuruları reddedilirken, izin alma süreleri uzamış veya izinler hiç çıkmamış, süre aşımı nedeniyle bazı işletme ruhsatları iptal edilirken, planlanmış olan birçok arama çalışması gerçekleştirilememiştir. Yaşanan bu olumsuzluklardan sektörün sadece kendisi değil; sondaj ve laboratuvar hizmeti veren, makine-ekipman sağlayan çok sayıda şirket de etkilenmiştir. Örneğin geçtiğimiz yıllarda 1.5 milyon m. sondaj yapılarak maden aramacılığının yürütüldüğü Türkiye'de, AKP iktidarının ulusal bir madencilik politikasının olmaması nedeniyle, maden sondajları yapılamaz hale getirilmiştir. Madencilik ciddi bir olumsuzluğa itilmiştir.

Ölümleri Önlemek Her Zaman Mümkündür

Türkiye'de birer cinayete dönüşen "iş kazaları" öngörülebilir ve önlenelidir. Maden kazalarının faciaya dönüşmesini engellemek elimizdedir ve insandan, emekten, bilim ve teknikten yana politikaların uygulanması ile iş yaşamında ölümleri önlemek her zaman mümkündür. İşte bunun içindir ki; Soma'da yaşanan facia, kaza değil, kader değil, fitrat değil, katliamdır. Soma'da, Şırnak'ta, Ermenek'de, Amasra'da yaşadığımız ve iş cinayetlerine dönüşen madenci ölümlerinin asıl sorumlusu kamusal varlıklarımızı ve hizmetleri özele ve talana açan, emekçiyi güvencesiz çalışmaya ve daha fazla ölüme zorlayan politikalar, bu politikaları uygulayan siyasi iradelerdir. Yaşamı, emeği ve tarihi hiçe sayan salt ekonomi endeksli yaklaşımın faturasını Soma'da 301 işçinin katledilmesinde gördük. Soma Katliamı, ekonomik hırsın vicdana ve insanca yaşama kurban edilmesidir.

“Kapitalist modernitenin dini milliyetçilik, imanı liberalizmdir” tespiti sömürü mekanizmasının amentüsünü oluşturmaktadır. İşte tam da imanı liberalizm olanların işçilere dönük imansızlıklarına ve vicdansızlıklarına Soma’da bir kez daha şahit olduk. Neoliberal sistemin ekonomik ve politik organizasyonun icracısı olan AKP hükümetinin, neoliberalizmde ve vahşi kapitalizmde “usta”lığa erişmesinin adı Soma, Ermenek ve son olarak Şirvan Katliamı olmuştur.

17 Kasım 2016 tarihinde Siirt İli, Şirvan İlçesi, Maden Köyü mevkiinde bulunan ve Ciner Grubu bünyesinde faaliyet yürüten Park Elektrik Üretim Madencilik Sanayi ve Ticaret A.Ş. tarafından işletilen bakır madeni ocağında, 16 insanımızın hayatını kaybettiği bir facia yaşanmıştır. Söz konusu maden ocağında yapılan gözlemsel incelemeler dahi durumun teknik açıdan vahametini gözler önüne sermekte, faciaya “doğal afet”, “Allah’ın takdiri” denilemeyeceği gibi öncelikli olarak teknik ve yasal yükümlülüklerin uygulanmamasıyla insanlarımızın hayatını kaybettiği, kâr hesaplarıyla değil matematiksel hesaplarla yapılacak bir kazı-şev optimizasyonu dahi önlenebilecek bir facianın gerçekleştirildiğini ortaya koymaktadır. Kazı-şev optimizasyonu çalışmaları; “aşırı yağış” durumu dahil olmak üzere, yeraltı ve yer üstü suları, deprem durumu, zemin özellikleri gibi tüm durumlar göz önünde bulundurularak yapılıp; şevler, can ve mal kaybına yol açmayacak şekilde tasarlanır. Dolayısıyla facianın sebebi “aşırı yağış” olmamakla birlikte, öyle bir durum olsa dahi, bu sadece şev optimizasyonu çalışmasının doğru yapılmadığını ifade etmek demektir. Nitekim 24 Temmuz 2016 tarihinde, gündüz saatleri olmasıyla işçiler tarafından farkedildiğinden can kaybının yaşanmadığı ve 6 kamyon ile 2 iş makinesinin göçük altında kaldığı benzer bir durum yaşanmış ve kazı yamacında şev eğimleri azaltılarak stabil hale getirilmiştir.

“İşçi Sağlığı ve Güvenliği”

Geçen yıl yaşanan söz konusu durumla birlikte ivedilikle gerekli tedbirlerin alınması gerekirken, bazı çalışmaları ve durumları riskli gören, hayati kazalara sebep olabileceğini ifade eden ve eleştiren işçiler, “çalışmak isteyen çok, sen bilirsin” denilerek işten çıkarılma ile tehdit edilmişlerdir. Bu tutum, facia sonrasında da devam etmiş, gözlemci heyetlerin ziyaretleri esnasında aleyhte konuşmaları durumunda işsizlikle tehdit edilen işçiler, ses kayıt cihazları ve telsizlerle dolaşan kişilerce baskı altına alınmaya çalışılmıştır. İşçilerin uyarıları ve tepkileri, tehditle bertaraf edilirken, kamusal denetim mekanizmalarının “İş(çi) Sağlığı ve İş Güvenliği” hususunda da yükümlülüklerini yerine getirmediği, Şirvan Maden Ocağı facia sahasında kısıtlı araştırmalarda dahi açığa çıkmıştır. 6331 sayılı Kanun’un facianın önlenebilmesi ile ilişkili maddelerinde belirtilen yükümlülüklerin yerine getirilmediği tespit

edilmiştir. Kaldı ki söz konusu baskılar sonucu bazı konularda da gerekli bilgilere ulaşamamıştır.

Şirvan maden faciası, iş kazalarının sebeplerini tüm boyutlarıyla ortaya koyması açısından üzerinde önemle durulmasını zorunlu kılmaktadır. Şirvan Bakır Madeni İşletmesi, kuruluş aşaması itibarıyla canlı hayatını ortadan kaldıran, doğal kaynakları ve yaşamı metalaştıran politikaların doğaya müdahalesini ortaya koyan ekolojik boyutuyla karşımıza çıkmaktadır.

İşletmenin sebep olduğu zehirli atık sulardan kaynaklı hayvanlarının telef olması ve tarım ürünlerinin ciddi zarar görmesiyle, bölge halkı, tek geçim kaynağı olan tarım ve hayvancılık ellerinden alınarak maden işçiliğine mecbur hale getirilmişlerdir. Bu konuda halkın ilgili yerlere yaptığı tüm başvuru ve dilekçeler yanıtızsız bırakıldığı gibi İnsan Hakları Derneği'nin 12 Ekim 2010 tarihli, halkın beyanlarını da içeren bu yönlü raporu görmezden gelinmiştir. Zamanla ortadan kaldırılan bir köy ve yaşamı, hayati risk taşıyan mecburi maden işçiliği facianın sosyo-ekonomik boyutunu gözler önüne sermektedir. Ciner Grubu'na bağlı şirketin Maraş-Elbistan maden faciasına benzer bir faciaya tekrar Şirvan Maden Ocağı'nda imza atmış olması, ilgili ve yetkili kamusal yaptırım ve denetim mekanizmalarının sorgulanmasını zorunlu kılmaktadır. Facia sonrasında arama-kurtarma çalışmalarının, yetkililerin kayıtsızlığı karşısında, göçük altında kalan insanlarımızın mesai arkadaşlarının kendi canlarını riske atarak gönüllülük temelinde yapılması sorunun önemle araştırılması gereken bir başka boyutu ve esasen bütünüün bir tezahürüdür. Bu bütün, yaşam hakkını hiçe sayan, ekonomik ve demokratik haklar için örgütlenme, sendikalaşma hakları karşısında sermaye grubu çıkarlarını gözetken, doğayı, doğal kaynakları ve yaşamı metalaştıran neoliberal sisteme hizmet eden hükümet politikalarıdır.

Devlet Denetleme Kurulu Raporu

8 Haziran 2011 tarihli Devlet Denetleme Kurulu'nun (DDK) işçi katliamlarının nedenlerini ortaya koyan ve alınacak önemleri sıralayan 600 sayfalık raporu dikkate almayan Hükümet, aynı zamanda Meclis'te muhalefet partilerinin konuyla ilgili yasama faaliyetlerinin de işleme alınmasına engel olmuştur. Devlet Denetleme Kurulu'nun hazırladığı rapora göre iş cinayetlerine maruz kalan işçilerin %86,3'ü, iş cinayetleri sonucu hayatını kaybeden işçilerin %53,56'sı "kömür ve linyit çıkartılması" faaliyet kolunda çalışanlardan meydana geldiğini tespit edilmiştir. Madenlerdeki iş cinayetleri ve hükümetin sorumluluğu bizzat devletin en üst düzeydeki yetkili kurumları tarafından da açıkça itiraf edilmektedir. Soma, Ermenek ve Şirvan Katliamı, işçi cinayetlerini durdurmak, işçi sağlığı ve güvenliğini kesin olarak sağlamak için ibret olarak alınmalı ve işçi katliamı artık

durmalıdır. Ancak bu felaketten gerekli derslerin çıkarılmadığı bir kez daha görülmüştür. AKP hükümetinin övünç duyduğu göklere erişen yüksek kulelerin, kurulan her bir ışılı AVM'nin, devasa büyüyen holdinglerin, TOKİ'lerin, HES'lerin altında işçi emeği ve işçi canı vardır.

“Ölmek madencinin kaderi” diyenlerin, “Madenciler güzel öldüler” diyenlerin hala hesap vermediği bu ülkede, iş güvenliği ihmalleri ve usulsüzlüklerden, denetimsizlikten birinci derecede sorumlu olan Çalışma ve Sosyal Güvenlik ve Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanları, TKİ ve diğer yetkililer hala görevlerinin başındadırlar. Bu siyasi iradenin, facialara dönüşen “iş kazaları”nı önlemek gibi bir önceliği de bulunmamaktadır. Maden facialarından sonra gerekli önlemlerin alınması gerekçesiyle değiştirilen Maden Kanunu ve İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu, maden kazalarının azaltılmasına yönelik TBMM'de kurulan komisyon önerileri, Soma faciasının araştırılmasına ilişkin komisyon raporundaki tespitler, TMMOB'a bağlı odaların olumsuzlukların çözümüne yönelik önerileri dikkate alınmayarak kazaları önlemenin bir öncelik olmadığı anlaşılmıştır.

Enerji İhtiyacı ve Tüketimi

Türkiye'nin 120 milyon tpe olan birincil enerji arzında doğal gaz %31 ile birinci sırada yer alırken, petrol % 28 ile doğalgazı takip etmektedir.

Türkiye enerji projeksiyonunda hidrolik potansiyel önemli bir yer tutmamasına rağmen, ülkede yer alan her akar dere yatağı Enerji Bakanlığı tarafından özel teşebbüse ihale edilerek enerji amacıyla tahsisi edilmiş, ekolojik ve kültürel birçok değer yer aldığı, insanlarımızın yaşam kaynağı olan vadiler tahrip edilerek insanlar yaşam alanlarında “hızlı kamulaştırma” yöntemiyle yerlerinden yurtlarından edilmişlerdir. Bu da yetmemiş, Güneydoğu Anadolu'da sırf güvenlik amacıyla onlarca baraj yapımı da sürdürülmektedir.

İnsanı merkeze almayan bu politikalar AKP iktidarı tarafından daha da fütursuzca uygulamaya konulmuş, bin yıllar boyu medeniyetlerin etkilenmesine neden olan Fırat Vadisi, Dicle Vadisi, Murat Vadisi gibi akarsu kültürleri de yok edilmiştir.

Tüm dünyada yeni ve yenilenebilir enerji teknolojilerine yatırım yapılırken, AKP iktidarı bunu göz ardı etmiş, yenilenebilir kaynaklardan biri olan jeotermal kaynaklar unutulmuş, rüzgâr ve güneş enerji teknolojilerinin geliştirilmesi ve kullanılmasında ülke geri bir noktada bırakılmıştır.

Tüm dünyada (Amerika'da 3 milyondan fazla konut, Almanya'da 500.000'i aşkın konut) ısıtma ve soğutma sistemlerini jeotermal ısı pompaları ile sağlarken, Türkiye'de bu sayı bir

elin iki parmağını geçmemektedir. Hatta Çevre ve Şehircilik Bakanlığı bu teknolojilerin ülkede kullanılması konusunda da engel teşkil etmektedir. Yine jeotermal enerjiye yönelik arama ve araştırmalarda Batı Anadolu'nun tüm kapasitesi bilinmesine rağmen, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da önemliprovensler sunan Bitlis, Muş, Diyarbakır, Urfa, Batman, Tunceli, Bilgöl, Ağrı'da tek bir araştırma kuyusunun açılmamasının da anlamlı olduğu düşünülmektedir. Hatta TPAO tarafından petrol aramaları amacıyla açılan ancak, sıcak su gelimi tespit edilen bir çok kuyu atıl olarak tutulmakta, bölge insanına hizmet edecek şekilde geliştirilerek kullanılması engellenmektedir. Yine tüm dünyada doğal kaynaklardan elde edilen gelirlerden bölge insanının olabildiğince az etkilenmesinin sağlanması, iç göçün önlenmesi ve bölge kalkınmasına etkilerinin artırılması için, yerel idarelere, köy kalkınma kooperatiflerine doğrudan pay verilirken, iktidar gerek maden ve gerekse jeotermal kanunda yapılan düzenlemeleri de geçtiğimiz dönem ortadan kaldırarak kaynaklardan bölge insanına pay ayrılmasını da önlemiştir.

Enerji Politikalarına İlişkin Önerilerimiz

- *Enerjiden yararlanmak temel bir insan hakkıdır. Bu nedenle, enerjinin tüm tüketicilere yeterli, kaliteli, sürekli, düşük maliyetli, güvenilir bir şekilde sunulması, temel bir enerji politikası olmalıdır.*
- *Enerji üretiminde ağırlık, yerli, yeni ve yenilenebilir enerji kaynaklarına verilmelidir.*
- *Enerji planlamaları, ulusal ve kamusal çıkarların korunmasını, toplumsal yararın artırılmasını, yurttaşların ucuz, sürekli ve güvenilir enerjiye kolaylıkla erişebilmesini, çevreye verilen zararın asgari düzeyde olmasını hedeflemelidir.*
- *Enerji sektöründe bütünlük kaynak planlaması zorunludur. Bu planlama, enerji üretiminin dayanacağı kaynakların seçimi, enerji tüketim eğilimlerinin incelenmesi, talep tarafı yönetim uygulamalarının üzerinde yoğunlaşma, enerjinin daha verimli kullanımı, çevreye verilen zararın asgari düzeyde olması, yatırımın yapılacağı yerde yaşayan insanların hak ve çıkarlarının korunması vb. ölçütleri gözeterek yapılmalıdır.*
- *Kaynakların sağlıklı envanteri yapılarak, yerli ve yenilenebilir kaynaklara ağırlık vererek, güvenilir girdi-çıkış analizleri uygulayarak, yeni bir kurumsallaşma üzerinden bütünlük kaynak planlaması anlayışıyla hazırlanacak toplum, kamu, ülke çıkar ve yararlarını gözeterek Strateji Belgeleri, Beş Yıllık Planlar, Yol Haritaları,*

Eylem Planları ile yeniden planlama yapılmalıdır.

- *Planlama çalışmaları katılımcı ve şeffaf bir şekilde yapılmalı, çalışmalara ilgili kamu kurumlarının yanı sıra; üniversiteler, bilimsel araştırma kurumları, meslek odaları, uzmanlık dernekleri, sendikalar ve tüketici örgütlerinin, etkin ve işlevsel katılım ve katkıları sağlanmalıdır.*
- *Tüm enerji sektörleri, petrol, doğalgaz, kömür, hidrolik, jeotermal, rüzgar, güneş, biyoyakıt vb. için Strateji Belgeleri hazırlanmalıdır. Daha sonra bütün bu alt sektör strateji belgelerini dikkate alan Yenilenebilir Enerji Stratejisi ve Eylem Planı ve Türkiye Genel Enerji Strateji Belgesi ve Eylem Planı oluşturulmalı ve uygulanmalıdır. Ülke ölçeğinin yanı sıra, il ve bölge ölçeğinde de enerji kaynak, üretim, dağıtım planlaması yapılmalıdır.*
- *Strateji Belgeleri ve Eylem Planları tozlu raflarda unutulmak için değil, uygulanmak için hazırlanmalı, ilgili tüm kesimler için bağlayıcı ve yol gösterici olmalıdır. Bu amaçla, genel olarak enerji planlaması, özel olarak elektrik enerjisi ve doğal gaz, kömür, petrol, su, rüzgar, güneş vb. tüm enerji kaynaklarının üretimi ile tüketim planlamasında; strateji, politika ve önceliklerin tartışılıp, yeniden belirleneceği, toplumun tüm kesimlerinin ve konunun tüm taraflarının görüşlerini ifade edebileceği, geniş katılımlı bir “Ulusal Enerji Platformu” oluşturulmalıdır.*
- *ETKB bünyesinde de, bu platformla eşgüdüm içinde olacak bir “Ulusal Enerji Strateji Merkezi” kurulmalıdır. Bu merkezde yerli kaynaklar ve yenilenebilir enerji kaynakları dikkate alınarak, enerji yatırımlarına yön verecek enerji arz talep projeksiyonları 5 ve 10 yıllık vadelerle, 5, 10, 20, 30, 40 yıllık dönemler için yapılmalıdır.*
- *ETKB, toplum çıkarları doğrultusunda temel stratejileri ve politikaları geliştirmek ve uygulamakla yükümlüdür. Bu amaçla, ETKB güçlendirilmeli, uzman ve liyakatli kadrolar istihdam etmelidir.*
- *Enerji yatırımlarında toplum yararının gözetildiği, fayda maliyet ve etki analizi çalışmaları mutlaka yapılmalı ve aşağıdaki süreçleri kapsamalıdır.*
- *Toplumsal etki sürecinin de Çevresel Etki Değerlendirmesi mevzuatı kapsamına alınması, ÇED ile birlikte, toplumsal etkilerin de değerlendirilebilmesi ve halkın olumlu ya da olumsuz etkilerden haberdar olarak yatırım öncesi sürece ve yatırımın izlenmesi/denetlenmesi çalışmalarına dâhil edilmesi gerekmektedir.*

- *İlgili mevzuat ve yönetmelik, Çevresel ve Toplumsal Etki Değerlendirme Mevzuatı ve Yönetmeliği olarak değiştirilmeli, içeriği de projelerin toplumsal etkilerini ölçmeye ve değerlendirmeye yarayacak ölçütler ile donatılmalıdır.*
- *Özelleştirmeler durdurulmalıdır. Enerji üretim, iletim ve dağıtımında kamu kuruluşlarının da, çalışanların yönetim ve denetimde söz ve karar sahibi olacağı, özerk bir statüde, etkin, verimli ve şeffaf çalışmalar yapması sağlanmalıdır.*
- *Plansız, çevre ve toplumla uyumsuz, yatırım yerinde yaşayan halkın istemediği, topluma maliyeti faydasından fazla olan projelerden vazgeçilmelidir. Verimli tarımsal arazilere, ormanlara, sit alanlarına santral kurulmamalıdır. Gerze'de termik santral, Sinop ve Akkuyu'da nükleer santral, Doğu Karadeniz'de, Dersim'de, Alakır'da, Göksu'da, Türkiye'nin dört bir yanındaki HES'ler gibi; bölgede yaşayan halkın istemediği tüm projeler iptal edilmelidir.*
- *Doğalgaz, petrol, ithal kömür gibi dışa bağımlı fosil yakıtların enerji tüketiminde ve elektrik üretiminde payını düşürmeye yönelik politikalar uygulanmalıdır.*
- *Enerji girdileri ve ürünlerindeki yüksek vergiler düşürülmelidir.*
- *Elektrik enerjisi fiyatı içindeki faaliyet dışı unsur olan TRT payı ile artık doğrudan Maliye'ye aktarılan Enerji Fonu kaldırılmalıdır.*
- *Gerek birincil enerji ihtiyacının, gerekse elektrik üretiminin yurt içinden karşılanan bölümünün azami düzeyde olmasına yönelik strateji, yol haritası ve eylem planlarının uygulanmasıyla, elektrik üretiminde dışa bağımlılığın azaltılması ve orta vadede, doğal gazın payının % 25, ithal kömürün payının % 5, yerli kömürün payının % 25, hidrolik enerjinin payının % 25, diğer yenilenebilir enerji kaynaklarının payının % 20 düzeyinde olması hedeflenmelidir. Uzun vadede ise, fosil kaynakların payının daha da azaltılması ve elektrik üretiminin büyük ağırlığının yenilenebilir enerji kaynaklarına dayandırılması ve nihai hedef olarak yalnızca yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı amaçlanmalıdır.*
- *Halen yürürlükte olan Elektrik Enerjisi Arz Güvenliği Strateji Belgesi uzun vadeli planlar çerçevesinde; toplumun çıkarları, yukarıdaki hedefler ve yerli-yenilenebilir kaynaklara öncelik verecek şekilde güncellenmeli ve uygulanmalıdır.*

Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı'nın 2016 yılının kesintili başlangıç ödeneği ile yılsonu harcaması arasında yaklaşık 8 milyarlık bir fark olduğunu, yani ayrılan bütçenin haricinde yıl içerisinde 8 milyarlık bir ödenek ayrıldığını görüyoruz. Ayrıca 2017 yılının bütçesinin ilk 8 ayında, ayrılan bütçenin yarısından fazlasının harcılandığını görüyoruz. Bu durum, 2017 kesin hesabında ayrılan bütçe ile harcanan arasında yine ciddi bir fark oluşacağını kanıtı niteliğindedir.

Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı'nın faaliyetleri içerisinde çok ciddi problem alanları görülmektedir. Kamuoyunda icracı Bakanlık olarak bilinen ve yapılan yollar, köprü, havalimanları vs. gibi yatırımlarla anılan Bakanlığın arka planında bu yapılanların doğaya, ekolojiye zararları, iktisadi ve kültürel maliyetinin, yani bir bütün olarak olumsuz toplumsal etkilerinin çok büyük olduğu açıkça görülmektedir. AKP Hükümetleri bütün ülkeyi ekosistemi olmayan bir inşaat alanı, arsa olarak görmektedir. Yapılan yollar ve köprü projelerine halkın ihtiyaç ve talepleri gözetilmekten çok kamuoyunun yönlendirilerek merkezi yönetimin farklı saiklerle hayata geçirmeyi hedeflediği projelerin bir çeşit dayatılması söz konusudur. Ulaştırma Eski Bakanı, bugünün Başbakan'ı Binali Yıldırım'ın *"Her şeyi çevreye odaklarsak bu sefer ülkenin ihtiyacı, ülkenin kalkınması bir başka bahara kalır"* sözleri, AKP Genel Başkanı Erdoğan'ın; *"Bakıyorsunuz, birileri çıkıyor, aman yarabbi, 'yok şu kadar ağaç kesildi, yok bu kadar ağaç söküldü. Bizim değerlerimizde yol engel tanımaz. Önünde cami bile olsa eğer yol oradan geçecekse, biz o camiyi yıkarız"* sözleri, AKP'nin bu Bakanlığın icrasında yer alan kamu hizmetlerini; çevreyi, ekolojiyi, kültürü, kimliği talan ederek yaptığının ve popülist bir politika izlediğinin açık göstergesi niteliğindedir.

Karayolları-Demiryolları

İstanbul'un ardından son yıllarda özellikle HES projeleri ile Karadeniz ciddi bir ekolojik yıkımla karşı karşıyadır. Son örneği Yeşil Yol projesidir. Ayrıca Karayolları Genel Müdürlüğü son yıllarda en vahşi yüzünü gördüğümüz taşeron işçi uygulamasına yönelik de üzerine düşeni yargı kararlarına rağmen uzun yıllar yerine getirmemekte ısrarcı olmuş, fakat muhalefetin konuyu ısrarla gündemde tutmasından dolayı son yıllarda kadroya alımlar başlamıştır. Söz konusu olan, Türkiye'de 12 yılda 17 bin kilometre bölünmüş yolu yapan işçilerdir. AKP'nin bir kalkınma efsanesinin ardında, insani trajedi çıkmaktadır. İstatistikler

göstermektedir ki trafik kazaları ve bunlara bağlı ölüm ve yaralanmalar daha çok altyapı yatırımıyla otomatik olarak kesilecek olaylar değildir. Trafik canavarıyla mücadele rant amaçlarına alet edilmemeli, kaynak aktarımını kolaylaştırıcı bir gerekçe olarak istismar edilmemeli, planlı ve bütünlüklü çalışmaların kurgulanmasıyla sürdürülmelidir. Türkiye'de özellikle liberal politikalar çerçevesinde 80'lerde ve 2002'den bu yana neo-liberal politikaların en ağır şekilde yürütüldüğü AKP döneminde, demir yolları ihmal edilmiş, kara yollarının önü açılmıştır. AKP her ne kadar demir yollarına dönüş yaptığını iddia etse de, en güvenilir ve toplumsal maliyet açısından en uygun ulaşım aracı olan raylı sistemler sadece göstermelik şekilde yürütülmüştür. Zira kara yolları ile demir yolları grafiğine baktığımız vakit demir yolları hala gelişmiş ülkelerin çok çok gerisinde bulunmaktadır.

Ulaştırma Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı; kara yolu, demir yolu, deniz yolu, hava yolu ve haberleşme yatırımları arasında en çok karayoluna yatırım yapmaktadır. Karayoluna yapılan yatırımlara rağmen karayolu ağında 2016 yılında toplam 1 milyon 182 bin 491 adet trafik kazası meydana gelmiştir. Bu kazaların 997 bin 363 adedi maddi hasarlı, 185 bin 128 adedi ise ölümlü yaralanmalı trafik kazasıdır. Yıl içerisinde meydana gelen ölümlü yaralanmalı trafik kazalarının %75'i yerleşim yeri içinde, %25'i ise yerleşim yeri dışında meydana geldi. Yapılan yolların trafik kazalarını engellemede yeterli olmadığı açıkça ortadadır. Türkiye AB ülkeleriyle kıyaslandığında ölümlü trafik kazalarında ilk sıralarda bulunmaktadır. Bu konuda karayolu ağının rahatlaması için demiryolu ve deniz yolu taşımacılığına yatırım yapılarak karayollarının üzerindeki yük kaldırılmalıdır. 1.000 kilometrekareye düşen kara yolu uzunluğu Türkiye'de 83 kilometre iken AB ortalaması 435 kilometredir. 1.000 kilometrekareye düşen demir yolu uzunluğu Türkiye'de 13 kilometre iken AB ortalaması 50 kilometredir. Bu veriler açık biçimde göstermektedir ki, ülkemizde demir yolu taşımacılığı hem hat uzunluğu hem de hat kalitesi itibarıyla yetersizdir. Bakanlığın daha fazla karayolu yapmakla övünmesi görünen bu tabloda hiçbir olumlu övgüyü hak etmediğini göstermektedir. Zira salt karayoluna dönük yatırımlar; daha fazla karayolu, daha fazla aracın trafiğe çıkmasını teşviktir. Bütün ulaşımı sadece karayolu ulaşımına bağlamak, özellikle dünyanın gelişmiş ülkelerinde güvenli olması açısından çok daha fazla tercih edilen raylı sistemlerle paralel yatırımlar yapılmaması, bu kazaların temel sebebidir.

Üstelik otoyollar yapılırken, hem insanların, hem diğer bütün canlıların yaşamı tehlikeye atılmaktadır. Söz gelimi, Trabzon, Giresun ve Artvin'de son dönemlerde yaşanan sel baskınlarının birincil sebebi Karadeniz sahil yoludur. Karadeniz'in yaşadığı sel felaketleri

AKP'nin rant politikalarının birebir bir sonucu olarak meydana gelmektedir. Karadeniz Sahil Yolu gibi 3. Köprü, 3. Havalimanı, Kanal İstanbul gibi AKP'nin açıkladığı veya yürüttüğü projelerin tamamında; bölgenin yerel halkının, ilgili meslek odalarının, uzmanların ve STÖ'lerin yaptıkları itirazlar, eleştiriler görmezden gelinerek tek merkezden alınan kararlar ile uygulamaya gidilmekte, hem yaşam alanları tahrip edilmekte, hem de kamu milyarlarca lira zarara uğratılmaktadır. Üstelik yapılan bütün projeler şeffaf olmayan ihale yöntemleriyle, millete küfür etmekte beis görmeyen yandaş sermaye kesimlerine verilmekte; işçi sağlığı ve güvenliği olmadan, binlerce işçi cinayetine dönüşen, ekolojik talanı derinleştiren ve yaşamı tehdit eden, halka birçok yönden büyük maliyetler çıkaran bir sonucu yaratmaktadır.

Haberleşme (Bilgi Teknolojileri)

AKP Hükümeti, Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu'nu fiili olarak kamu denetiminden muaf tutma çabası içerisindedir. Bu da Hükümetin internet engellemelerine dair politikalarına yöneltilen “kamu yararı yerine dar iktidar çevrelerini koruma çabası” yönündeki çabalarıyla örtüşmektedir. Güçler ayrılığı ilkesinin erozyona uğradığı ve iki savaş arası dönemin dünyasına özgür bir parti-devlet bütünleşmesi tablosunun belirlediği bir dönemde internet düzenlemelerine yönelik harcamaların şeffaf olmaması kaygı vericidir. Sosyal medyayı manipüle etmek için, iktidarı eleştirmenin bir linç kampanyasına dönüştürüldüğü ve adeta yargıya talimat verircesine bir hedef haline getirmenin aracı haline gelen Ak-troll faaliyetleri, BTK'nın şeffaflaşması ve hesap verebilirliği ihtiyacını da ortaya koymaktadır. Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu fişleme ve adeta devlet polisliğine soyunmakta ve bu konuda zirveye oynamaktadır. Milyonlarca liralık bütçe açığı devlet güvenliği adı altında halı altına süpürülmekte, Twitter engellemeleri, muhalif sitelerin kapatılması, yeni düzenlemelerle artık keyfi bir alana çekilmektedir. Geleneksel basının ticari ilişkiler ve yargı yoluyla baskılandığı bir ortamda internet üzerinde yaratılan baskıların artırılması hükümetin mutlak bir sansür ortamı yaratmaya yönelik totaliter anlayışını ortaya koymaktadır. Ulusal güvenlik ve kişilik haklarının korunması kisvesi altında toplumsal muhalefetin tümünden susturulması bunun net göstergesidir. Sonuç olarak Hükümet Ulaştırma, Haberleşme ve Denizcilik Bakanlığını etkin bir siyasi propoganda ve rant aracı olarak kullanmakta bakanlığa bağlı Bilgi Teknolojileri Kurumuyla da bu rantı koruyup kollamaktadır.

Komisyon görüşmelerinden...

Yollardan bahsediyorsunuz, kestiğiniz ağaçlardan bahsetmiyorsunuz

G. Paylan: Ne kadar yol yaptığınızdan bahsediyorsunuz ama sizin açtığınız her yolda, her güzergâhta ormanlar var, kestiğiniz ağaçlar var, etrafında karacalar, ceylanlar var. Bunlardan hiç bahsetmiyorsunuz. Açtığınız güzergâhlarda köylüler, çiftçiler var, onların bir yaşamları var, yüzlerce yıllık habitatları var, orada bir ekosistem var. Sizin bozduğunuz bir ekosistem... Politikalar büyük oranda bireysel araç alımı yönünde gelişti. Demir yolu taşımacılığı, deniz yolu taşımacılığı, bisiklet yolları, yürüyüş yolları hep ihmal edildi.

Karadeniz Sahil Yolu, bölgenin kültürünü yok etti

Karayolu ağını genişletmek adına doğal yaşama, çevreye zarar vermesini kabul edilemezdir. Karadeniz Sahil Yolu'nda gördük. Proje sadece çevreye zarar vermekle yetinmedi, denize kıyısı olan bir bölgenin denizle bağıni kopararak kültürünü, yaşama biçimini, alışkanlıklarını yok etti.

Van Gölü'nde bir ucube yapılıyor

B. Özgökçe Ertan: Kamu kurumlarının kendi hizmet binalarına yönelik inşaatları da çevreye zarar vermektedir. Bunu Van'da görmekteyiz. Van'ın Edremit ilçesinde inşa edilen Karayolları 11. Bölge Müdürlüğü, kendi hizmet binası ve lojmanları için Van Gölü'nü 60 metre doldurup köprülül kavşak yapma çalışmalarına mahkeme tarafından durdurma kararı çıktı. Ama buna rağmen Karayolları çalışmalarına devam ediyor. O bölgede bir ucube yapılıyor. Bu projenin Van halkına en ufak bir katkısı yoktur. Aksine göl doldurulmakta çevreye zarar verilmektedir. Bu konuda yapacağınız açıklamayı Van halkının merakla beklediğinden emin olabilirsiniz.

Gıda

Gıda, doğrudan insan tüketimine sunulmayan canlı hayvanlar, yem, hasat edilmemiş bitkiler, tedavi amaçlı kullanılan tıbbi ürünler, kozmetikler, tütün ve tütün mamulleri hariç insanlar tarafından yenilen, içilen ve yenilmesi, içilmesi beklenen işlenmiş, kısmen işlenmiş veya işlenmemiş her türlü maddeyi ifade etmektedir.

Dünya ülkelerinin de gündeminde olan konu, açlık sorunu ve sağlıklı beslenememe, gıda güvenliği konuları tartışılmaktadır. Dünya'nın 7, 6 milyar nüfusu var. Önümüzdeki 20 yılda dünyada %20 gibi bir nüfus artışı olacağı ön görülmektedir. Artan nüfusun gıda ihtiyacının karşılanabilmesi için gıda güvenliğinin sağlanması ve tüketilebilecek besin maddesi varlığının ve gereksiniminin karşılanması gerekir. Bunun için de GDO ürünleri üretmek gerekir gibi yanlış bir algı üretilmektedir. Peki, GDO'lu ürün nedir?

Genetiği Değiştirilmiş Organizma (GDO)

Genetiği değiştirilmiş organizma (GDO), bir canlının gen dizilimi değiştirilerek ya da bu canlıya çeşitli bakteri, virüs, hayvan ve bitkilerden gen aktarılarak kendi doğasında bulunmayan bir karakter kazandırılması ile elde edilir.

Türkiye, biyoçeşitliliği bakımından en zengin ülkelerden biridir. Türkiye'de toprak ve iklim koşulları bakımından genleri değiştirilmeden birçok ürün organik olarak yetiştirilebilmektedir. Ancak GDO üreten firmaların küresel anlamda pazar arayışları nedeniyle ülkemizde de GDO'lu ürünler girmeye başlamıştır. Günümüzde yonca, kanola, pamuk, keten, mercimek, mısır, kavun, erik, patates, pirinç, soya, şeker pancarı, ayçiçeği, tütün, domates ve buğday başta olmak üzere pek çok tarım ürününün genetiği değiştirilmiş olup ekim alanı büyüklüğü ve dünya ticaretine konu olması açısından mısır, soya, pamuk ve kanola öne çıkmaktadır.

Biyogüvenlik kurulu daha önce 7 soya ve 25 mısır geni olmak üzere toplam 32 genetiği değiştirilmiş ürünün ithalatına izin vermişti. 2 Ağustos 2017 tarihinde resmi gazetede, 3

soya 1 mısır olmak üzere yeni 4 gen çeşidinin daha ithal edildiği belirtilmiştir. Böylece GDO'lu ürün sayısı 36'ya çıktı.

GDO'lumısır, soya gibi bu ürünler hayvan yemi üretiminde kullanılmakta ve dolayısıyla GDO'lu yemler ile beslenen hayvanların etinde ve sütünde birikinti halinde kalan kanserojen kalıntılar da bu hayvansal ürünlerin tüketilmesi yoluyla insanlara geçmektedir.

Tohumculuk: Tohumluk tarımsal üretimin temel girdilerinin başında gelmektedir. Bitkilerin kendini yeniden üreten ve çoğaltan unsuru tohumudur. Çiftçilik yapan köylüler kendi tohumunu kendisi üreten, koruyan ve paylaşan bir konumdayken Devlet bu alana da el atarak tohumu metalaştırmak ve satmak amacıyla “**Sertifikalı Tohum**” mevzuat çıkarmıştır. Bu da çiftçiye yeni bir maliyet kalemini demektir.

Sertifikalı Tohum: *“Tarım ve Köyişleri Bakanlığı tarafından her türlü deneme ve incelemeleri yapılarak satışına izin verilen, çeşit saflığı sağlanmış ve adı belirli olan belgeli tohuma sertifikalı tohum denir.”*Daha kaliteli daha güvenilir ürün elde etmek, yerli ve saf tohumu korumak amacıyla yapılacaksa eğer, üniversitelerde, enstitülerde bu çalışmayı pekâlâ yapabilir. Bunun için tohumları patentlenmeye ve satmaya gerek yoktur. Bu noktada, yerli tohum seçilirken hangi kriterlerin uygulanacağı, bu tohumların nasıl bir yol izlenerek inceleneceği ve kimler tarafından sertifikalandırılacağı, sertifikalarda tescilin kimin üzerine olacağı açıklık kazanmamıştır.

Yapılması gereken yerel tohumların kaybolmadan üretilmesi ve gelişmesini sağlamaktır. Tohumların gen haritaları çıkarılmalıdır. Bunlarla yapılan yemekler kitaplara vb. geçirilmelidir

Tarım

Tarım, bitkisel ve hayvansal ürünler elde etmek amacıyla toprağı işlemeyi ve hayvan yetiştirmeyi içeren etkinliklerin tümünü ifade etmektedir.

Tarımda 2000 yılında başlayan doğrudan gelir desteği, en ciddi sistematik destek programıdır. 2006 yılında Tarım Kanunu çıkarılarak yapılacak yardımlar kanuni esasa bağlanmıştır.

Tarım Kanunu'nda "Tarıma bütçeden ayrılacak kaynak, gayrisafi millî hasılanın yüzde 1'inden az olmaz." denmektedir. Ancak şimdiye kadar bu miktarda destek çiftçiye verilmemiştir. 2006 yılından bugüne 10 yılı aşkın bir sürede çiftçilerimize aktarılamayan bütçe değerlerinin toplam tutarı 87,5 milyardır. Ancak Yasa'nın kabulünden bu yana Gayri

Safi Milli Hasıla'nın yüzde 1'i kadar tarıma destek verilmemiştir. 2002'de çiftçilerin kullandığı nakit kredi miktarı 1 milyar lirayken 2017 Eylül itibarıyla çiftçilerin bankalar ve tarım kredi borçları 88 milyara ulaşmıştır. Yasal hakkı verilmeyen çiftçi krediye, faize mahkûm edilmektedir. Çiftçi hayatını banka kredileriyle devam ettirmeye çalışmaktadır.

2002 yılında DAP gübrenin çuvalı 13 lirayken 2017 yılında 83 liraya yükselmiştir. Azot gübre 9,45 lirayken 2017'de 68 lira olmuştur. Nitrat gübre 7,55 lirayken 2017'de 53 lira olmuştur. Geçen sene gübrede ve yemde KDV'nin sıfırlanmasına rağmen, satış fiyatında bir değişiklik olmamıştır. Tarımsal kesime destek olarak açıklanan uygulama çiftçiye değil başka kesimlere çiftçi üzerinden kaynak aktarılmasına yaramıştır.

2002 yılında mazotun litre fiyatı 1,30 lirayken 2017'de ortalama 4,5 lira olmuştur. Milyonluk yatların kullandığı mazot, KDV ve ÖTV'den istisna edilmişken tamamen üretim ve istihdam sağlayan tarım kesiminden KDV ve ÖTV'nin alınması büyük haksızlıktır. Çiftçinin kullandığı mazottan KDV ve ÖTV'nin alınmasından vazgeçilerek çiftçilerimize ucuz mazot temin edilmelidir. Ziraat odalarının 2017 yılı buğday maliyet tablosuna göre ortalama 1 kilo buğdayın maliyeti 1,065 lira olup satış fiyatı ise 0,94 liradır. Bütün tarım ürünlerinde tohum fiyatları enflasyonun üzerinde artış göstermektedir.

Türkiye, Dünya'da tarım üretiminde katma değer ve GSYH içindeki payı 10 ülke arasında 9. Sırada yer almaktadır. Türkiye İhracatçılar Meclisinin 2015 raporuna göre; Türkiye, toplam dünya ihracatı içinde %1 bir pay ile 30. sırada yer almaktadır. Türkiye tarımsal üretim de dünya ülkeleri arasında önemli bir sıralamada olmasına rağmen potansiyelinin çok altında ürün üretmektedir.

Hayvancılık

Hayvancılık, ekonomik değeri olan hayvanların yetiştirilmesi, çeşitli şekillerde yararlanılması ve pazarlanmasıdır. Yıllar boyu izlenen hükümet politikaları çiftçiliği ortadan kaldıracı, tarımın şirketleşmesine hizmet edici, kırdan kente göçü tetikleyici politikalarıdır. Türkiye'de yıllardır devam eden popülist politikalar nedeniyle hayvancılığın gelişmesi ile ilgi olarak hedeflerde istenen hedefe bir türlü ulaşılmamaktadır.

Yem fiyatlarının aşırı yüksekliği

Türkiye'deki hayvancılığın gelişmesinin önündeki en temel etken yem maliyetlerinin çok yüksek olmasıdır. Samanın ithal edildiği noktada yem fiyatlarının hayvancılık yapanların maliyetini artırması zorunluluk olarak karşımıza çıkıyor.

Yem fiyatlarının pahalılığı yüzünden üretim yapamaz hale gelen hayvancılık işletmelerinde, ürün fiyatlarına paralel yem fiyatı uygulanmasının yapılmasının hiç şüphesiz maliyetlerini düşürerek daha ucuza üretim yapmalarına imkân sağlayacaktır.

Hayvansal üretimde maliyetin büyük kısmını yem giderleri oluşturmaktadır. Geleneksel üretim meraya dayalı hayvancılık üzerinden yapılmaktadır. Mera alanların güvenlik gerekçesi ile kullanıma kapatılması, Maden alanlarına tahsis edilmesi, İmara açılması gibi gerekçelerle meralarda bulunan flora ve fauna yok edilmekte, genel olarak hayvancılık hızla azalmakta, sosyal doku aynı hızla bozulmaktadır. Bakanlık çalışmalarında meraların ıslahı yönünde kararlar alınsa da 2000-2014 yılları arasında sadece 500 bin hektarlık alan ıslah edilebilmiştir. TÜİK verilerine göre **14.6**milyon hektar, Bakanlık verilerine göre ise 10,3 milyon hektarlık mera alanından yapılaşma ve maden sahası olmaktan kurtulan kısımlar bakımsızlıktan dolayı sadece kısa boylu otların yetişebileceği verimsiz alanlar haline gelmiş yalnızca küçükbaş hayvancılık için kullanılabilir hale dönüşmüştür.

Küçük işletmelerin desteklenmemesi

Türkiye’de hükümetler değişse de hayvancılık yapanlar açısından değişmeyen tek şeyin devlet sübvansiyonlarındaki büyük payın sürekli olarak büyük işletmeler arasında paylaşıyor olmasıdır. Bu da çoğunlukla kırsal alanda yaşayan ve genelde küçük ölçekli işletmelere sahip olan çiftçilerin yeterince desteklenmemesine neden olmaktadır. Türkiye’de hayvancılığın gelişmesinin tetikleyecek en önemli şey tarımsal ve hayvancılık yapan küçük işletmelerin pozitif yönlü desteklenmeleridir.

İthal Et

Günümüzde en çok konuşulan tarım politikası et ithalatı tartışması ile birlikte et fiyatları üzerine olmuştur. Et fiyatlarının bugünkü hali basit bir neden sonuç ilişkisidir. Üreticinin piyasaya et arzı azalmış, talep karşılanmadığı için fiyatlar yükselmiştir. Canlı hayvan miktarındaki azalış, üretim girdilerinin (yem fiyatları vs) yükselmesi ve meralarda yapılan geleneksel küçük tarım işletmelerinin büyük sermaye ile rekabet şansının bulunmaması yerli üretimi azaltmıştır. Artan et fiyatların düşürülmesi için alınan önlemler sorunu yaratan unsurların bertaraf edilmesi şeklinde değil, et ithalatı yapılarak sağlanmaya çalışılmaktadır. Ortalama 27 lira ya mal edilerek piyasaya sunulan yerli üreticinin ürünleri, ESK tarafından alınan kararla 31 liraya markette ithal et satışı stantlarının kurulması ile rekabet edemeyeceği açıktır. Süreç kısa vadede yerli üreticinin üretimden çekilmesine sebep olacak, sorun katlanarak büyüyecektir.

Komisyon görüşmelerinden...

Üç temel sorun: Yüksek girdi, dışa bağımlılık, istikrarsızlık

M.C. Gaydalı: Tüketim ekonomisinden üretim ekonomisine geçmediğimiz sürece hiçbir ilerleme kat edemeyiz. Tabii, üretim ekonomisi de bilim, teknoloji ve akla dayanmadığı sürece dünyada rekabetçi bir sisteme ayak uydurmamız mümkün değildir. Gıda, tarım ve hayvancılık alanında hiç değişmeyen üç temel sorun var; yüksek girdi fiyatları, dışa bağımlılık ve istikrarsızlık. Bu üç temel sorun alanı AKP iktidarı döneminde yapısal bir soruna dönüştü maalesef. Özellikle, tarım ve hayvancılık alanında sürdürülemez bir politika yürütülmektedir çünkü çok sıklıkla politika değişikliklerine gidilmektedir. Bakan değiştiğinde, politika da değişen bir alan hâline getirildi. Sürdürülebilir tarım ve hayvancılık için öncelikle sürdürülebilir bir politikanın olması gerekir. Sürdürülebilir politika, ülkenin üretim potansiyelinin ve coğrafi şartlarının dikkate alınarak ancak bu alanda yeterli bilgiye ve donanımına sahip uzmanlarla sağlanabilir. Son iki yılda iki bakan değiştirildi. Her iki bakan da gıda, tarım ve hayvancılık alanında deneyimi olmayan kişiler maalesef. Tarım ve hayvancılık alanının bir türlü çözülemeyen sorunların ana kaynağı, politikalar belirlenirken ve karar alınırken bizzat bu işi yapan, emek veren, üreten, cefa çeken, ağır sorunlarla karşı karşıya kalan köylü-çiftçinin bu sürecin dışında tutulmasıdır. Bunun yerine, merkezî bir anlayışla devlet-özel sermaye şirket kuruluşlarının ortaklığıyla tarım ve hayvancılık politikaları belirlenmektedir.

Politikaların belirlendiği Türkiye Büyük Millet Meclisinde ihtisas komisyonları AKP döneminde tamamen işlevsiz hâle getirildi. Mecliste tarım, hayvancılık, arazi kullanımı, toprak koruma gibi ihtisas konularının görüşüldüğü Tarım, Orman ve Köy İşleri Komisyonu iki yıldır toplanamamaktadır. Üretici ve tüketicileri ilgilendiren önemli konular, tasarılar torba kanunlarla düzenlenmekte ve yılda bir kez Plan Bütçe görüşmeleri sırasında konuşulabilmektedir. Bu yüzden devletin sağlıklı ve istikrarlı bir öz tarım ve hayvancılık politikası da belirlenememektedir.

Türkiye'nin gıda, tarım ve hayvancılık alanındaki üç sorundan 1'i olan dışa bağımlılık her yıl artarak sürdürülmektedir. Özellikle canlı hayvan, kırmızı et ve tarımsal ürünlerinin ham maddesinin yüzde 50'si ithal edilmektedir. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığının 2016 yılında yayınladığı Millî Tarım Projesi'nin temel unsurlarından biri olan hayvancılıkta, temel amaç hayvan varlığının artırılarak dışa bağımlılığın azaltılması ve ihracatın artırılmasıydı. Ancak bu hedefin aksine bir politika şu anda izlenmektedir. Daha birkaç ay önce (16 Ağustos 2017) Bakanlar Kurulu, Et ve Süt Kurumunu sıfır gümrükle 500 bin büyükbaş hayvan ithal etmekle yetkilendirildiğini duyurmuştur. Türkiye damızlık, besilik ve kasap canlı hayvan ithalinin yanında bir de kırmızı lop et ithal etmeye başladı. Türkiye bu şekilde devam ederse yerli hayvan üretimi tamamen bitecek ve dışa bağımlı bir ülke olacağız.

AKP kısa vadeli, konjonktürel ve kişilere bağlı siyaset anlayışı, rant ve kâr amaçlı politika üretmesine neden olmaktadır. HES'ler, barajlar, mayınlı araziler, yasaklanan yaylalar, yer üstü ve

yer altı kaynakların hunharca sermayeye peşkeş çekilmesi; “kentsel dönüşüm” adı altında meralar, ormanlar ve zeytinlik alanların yok edilmesi anlayışının bir sonucudur.

15 Temmuz darbe girişimi sonrası ilan edilen OHAL ve yayınlanan KHK'larla Orman Kanunu başta olmak üzere Tarımsal Üretim Kanunu, Toprak Koruma Kanunu, Mera Kanunu ve Zeytin Sahaları Koruma Kanunu'nda çok ciddi değişiklikler yapıldı. OHAL'i fırsata çeviren AKP, üretim reformu torba tasarıda zeytinlik alanlarının, kıyı ve meraların sanayi bölgesi olarak kullanıma açılmasını düzenleyen tasarımı Meclisten geçirdi. Muhalefetin ve kamuoyunun güçlü tepkisi üzerine zeytinliklerle ilgili olan 20'nci madde geri çekilmiş olsa da kıyı ve mera alanlarının yok edilmesine neden olacak maddeler sermayenin insafına bırakıldı. AKP iktidarının gıda, tarım ve hayvancılık politikalarında yanlışlar, dönemsel politikalar belirlemesi hem üreticiyi hem de tüketiciyi mağdur etmektedir. Bu sorunların çözümü için iktidar katı merkezîyetçi, tekçi, rantçı ve dönemsel politika üretmekten bir an önce vazgeçmelidir. Hükûmet yerelden, demokratik, katılımcı, tutarlı ve sürdürülebilir politikaları bir an önce hayata geçirmelidir.

Üretimden dışlanan köylüler karın tokluğuna çalıştırılan ameleler haline geldi

E. Kürkçü: Dünya Bankasıyla yapılan anlaşmalar sonucunda 4733 sayılı Yasa'nın çıktığı günden bu yana tarımda son derece büyük bir tasfiye yaşandı. On beş yıl içerisinde, 405.882 olan tütün üreticisi sayısı -yani bunu aslında kişi değil, hane olarak düşünmek gerekir- 2014 yılında 65 bine geriledi. Yani neresinden baksanız, 350 bin hanenin başlıca üretim faaliyeti, tarzıhayatı, var olma şekli, barınma şekli, bunların tamamı değişti. Bunun yaklaşık 2-2,5 milyon insanın hayatındaki muazzam bir değişiklik olarak görülmesi gerekir. Tütün üretimi de 159.521 ton iken 2002'de, 2014'te 68 bin tona geriledi.

Soma'da gerçekleşen en büyük maden cinayetlerinden birinde hayatlarını kaybeden işçilerin biyografileri kazındığında, hepsinin arkasında, iflas etmiş çiftçiler, eskiden tütün tarımıyla uğraşırken artık yapacak iş bulamadıkları için madende kazma sallayan insanlar çıktı.

Ermenek'teki maden kazasında ölen işçilerin arasında tarım için kendilerine gerekli donanımları sağlayamadıkları için, dolayısıyla banka borçlarını ödeyemedikleri için madenlere girmiş işçiler çıktı. Özetle, üretimden dışladığımız, üretici köylüler olarak üretimden dışladığımız milyonlarca insanı, hepsini, şimdi, bu yeni üretim modeli yani neoliberal üretim modeli içerisinde birer karın tokluğuna çalışan amele durumuna getirmiş olduğumuz gerçeği var. Bu süreç durmuyor, devam ediyor. Biliyorsunuz, en son torba yasa çerçevesinde getirilen kısıtlamalarla şimdilik bu müdahalelerin dışında kalmış gibi görülen sarmalık kıyılmış tütün üretimi ve ticareti yapan yüz binlerce insan, özellikle Adıyaman ve çevresinde, şimdi son derece ağır koşullara bağlanıyorlar ve hepsi Meclise gönderdikleri mesajlarda bunun devam etmesi hâlinde karşı karşıya kalacakları şeyin bir mali yıkım ve yoksulluk olacağını söylüyorlar.

1. Bitkisel üretimde verilen onlarca kalem destekleme ödemeleri kabaca iki ayrı şekilde ifade edilebilir. Alan bazlı üretim ve Ürün bazlı üretim. Halihazırda iki sistemde çeşitli şekillerde devam etmektedir. Ancak Alan Bazlı üretim modelinde üretim faaliyetine katılmayan ancak tarla sahibi olan toprak sahipleri bu desteklerden faydalanmakta, gerçek anlamda tarladan ürün alan üreticilerin destek başvurusu şansı olmamaktadır. İkinci destekleme biçimi olan Ürün bazlı destekleme modelinde ise üreticinin satmış olduğu ürünlerin müstahsili ile başvuru yaparak desteklemelerden yararlandırılması düşünülmüştür. Ancak bu modelde kendi açıklarını yaratmış, sahte müstahsil makbuzları ile destekleme ödemesi alındığına dair tespitler yapılmıştır. Her iki şekilde de rasyonel ve fonksiyonel olmayan bu destekleme modellerinden vazgeçilmelidir. Üretimi artırmak ve üreten çiftçinin desteklenmesine dair niyetle yola çıkılıp, üretimim artırılması bekleniyorsa tek uygun yol farazi fatura yada üretimde bulunmayanların arazilerine verilecek destekler yerine, tarımsal üretimde ki girdi masraflarının düşürülmesine yönelik olmalıdır. Başta Mazot fiyatları olmak üzere çiftçilere özel olarak indirimli üretim girdileri sağlanmalıdır
2. 5448 sayılı tarım kanununun Tarımsal desteklemelerin finansmanı başlığının 21.maddesi: “Tarımsal destekleme programlarının finansmanı, bütçe kaynaklarından ve dış kaynaklardan sağlanır. Bütçeden ayrılacak kaynak, gayrisafi millî hasılanın yüzde birinden az olamaz.” demektedir. Kanunun yayınlandığı 18/4/2006 tarihinden bu güne kadar verilen tarımsal desteklemeler hiçbir zaman bu yasa maddesinde belirtildiği şekilde verilmemiştir. Gündeme sıkça gelen ,”pazarda ürünün fiyatı 20 kuruşken rafta 1 lira türünden haberler üretimin merkezinde ki çiftçinin ürünlerin dağıtım ve doğrudan tüketiciye ulaşımından kopukluklar olduğunun ve aracılarn yaratılan ranttan kazandığı paranın üreticiden daha çok olduğunun göstergesidir. Üreticinin pazara ulaşımının önündeki engellerin kaldırılmasına yönelik hiçbir çaba yöneticiler tarafından gerçekleştirilmeye çalışılmamış ve hala da herhangi bir çözüm önerisi hayata geçirilmemiştir.
3. Tarımsal ürünlere dair piyasayı kontrol eden ve bir yönüyle de çiftçinin güvencesi olması gereken kurumlar (ESK, TMO, Tarım Kredi Kooperatifleri vs.) çiftçinin yanında değil karşısında bir konumlanış almıştır. ESK başta da belirttiğimiz gibi Hayvancılık üretiminde bulunan yetiştiricilerin üretimden çekilmesinin en büyük sebeplerinden birisi haline dönüşmüştür. TMO’nun Çukurova da başlayacak hasattan önce nohut ve Arpa ithalatına dair aldığı kararla ithalat vergisini sıfırlaması, fiyatlar henüz oluşmadan çiftçi aleyhine pazar oluşumuna neden olmuştur.

4. Gıda Tarım ve Hayvancılık teşkilatlarında son yıllarda kurumlarda gerekli olan taşıtların alımından kaçınılmış bu ihtiyaç doğrudan araç filoları kiralanarak çözülmeye çalışılmıştır. Sahada kullanımı mümkün olmayan ticari araçlarla arazide görev yapılması mümkün olmamaktadır. Bu harcama kaleminin şeffaf bir şekilde incelenmesi, kamu kaynaklarının israfından ve ihtiyaçları karşılamaktan uzak araç tipleri ile personelin riske atılmamasına dair çalışmalar gerçekleştirilmelidir. Taşra teşkilatlarında tasarruf iddiası ile Şoför kadrolarına alımlar yapılmamakta araçlar sahada çalışacak teknik personellere kullanılmak zorunda kalınmaktadır.
5. Kamu Hizmetlerinin piyasalaştırılması kendini Döner Sermaye uygulamaları olarak göstermektedir. Kamu hizmetleri kamu yararı gözetilerek verilmek yerine hizmet alanların para ödemesi gereken bir şekilde sunulmuştur. Doğrudan çiftçiyle temas halinde olan bakanlık kurumları yapılan hizmetler karşılığında sürekli olarak yetiştiricilerden ücret almaktadır. Çiftçi Kayıt Sistemi dosyası tesliminden, ÇKS belgesi alımına kadar tüm kalemlerden döner sermaye ücreti adı altında paralar alınmaktadır. Toplamda oluşan bu miktarın diğer kurumlarda olduğu gibi personele doğrudan dağıtımını da gerçekçi değildir. Yıl sonunda personele dağıtılan döner sermaye miktarı, denge tazminatı olarak 666 sayılı KHK ile verilen toplam tutarın altında kaldığından çalışanların hesabına yatar yatmaz geri iade ettirilmektedir. Bu işe çalışanların kesinti kalemlerinden olan gelir vergisinde artışına sebep olmaktadır.
6. Kamu yararına yapılan tüm işlemlerde olduğu gibi Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'nda da verilen hizmetlerden dolayı vatandaşın ödeme alınmasının önüne geçilmelidir. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığında kullanılan elektronik veri giriş sistemleri sürekli değişmekte, fiilen çalışmakta olan bir sistem başka bir sistemle tamamen değiştirilmektedir. Her sistem değişikliği çok yüksek bedellerde ödemelere neden olmaktadır. Bu tür sistem değişikliklerinin gerekçeleri ve bir önceki sistemden farklılıklarının, değişiklik amaçlarının ve maliyetinin tüm kamuoyu ile paylaşılması gerekmektedir.
7. Çiftçi örgütlenmelerinin tümü tekrar dizayn edilmelidir. Günümüzde bu tür çiftçi birlik ve örgütleri fiiliyatta çiftçilerin gözünden destekleme almak için zorunlu olarak üye olunan ve ne tür hizmet verdikleri belli olmadan desteklemelerine ortak olan yapılar olarak görülmektedir. Gerek Ziraat Odaları gerekse diğer birlikler yeniden değerlendirilmeli, çiftçilerle olan para ilişkileri gerçekçi bir şekilde gözlem altına alınmalıdır.

TOPRAK MASÜLLER OFİSİ (TMO)

1928 Ekonomik krizinin ve Yaklaşan Dünya savaşının belirtileri nedeni ile 1932 yılında Ziraat Bankası buğday alımı ile görevlendirilmiştir. Buğdayın depolanması için gereken Silo ve Ambar İnşa görevi de verilen Ziraat Bankası; artan üretime karşın bu konuda yetersiz kalması sebebiyle 1938 yılında Toprak Mahsulleri Ofisi (TMO) Kurulmuştur. Kurulduğu dönemde TMO'ya;” buğday fiyatlarının üreticiler bakımından normalin altına düşmesinin ve tüketici halk aleyhine yükselmesinin engellenmesi, buğday piyasasının korunması ve düzenlenmesi, gerektiğinde buğday ithalatı ve ihracatı yapması, dünya buğday üretimi ve hareketlerini takip etmesi, gerekli görülecek yerlerde un ve ekmek fabrikaları kurması, uyuşturucu maddelerle ilgili devlet tekeli yürütülmesi ve benzeri görevler verilmiştir. “Bununla birlikte diğer Hububat ürünleri ile bitkisel ve hayvansal yağlar, et ve balık, yonca tohumu ve bakliyat alımı görevleri ve İkinci Dünya Savaşı'nın hüküm sürdüğü yıllarda ve sonrasında, benzin, otomobil lastiği, et kavurması, margarin ve kahve gibi maddelerin tedarik ve dağıtımını nohut, akdarı, fasulye, mercimek, bakla ve börülce ve susam gibi tarım ürünlerinin alımı ile görevlendirilmiştir.

Uluslararası Piyasaların Belirlediği tarım Politikaları nedeniyle etkinliği azaltılan TMO 2003 yılına kadar 14 bölge müdürlüğü, 130 şubesi ve 200den fazla ajansı ile faaliyet yürütürken bu gün, AKP eliyle tasfiye edilmekte Bölge Müdürlükleri, Şube ve Ajansları hızla kapatılarak Çiftçilerin piyasa koşullarında görece güvende kalma olanakları yok edilmektedir. Küresel Kapitalizmin Pazar koşullarında tarımsal üretimin bitirilmesi politikası, Dünya Bankası ve IMF tarafından belirlenen politikalar AKP Hükümeti eliyle yürütülmekte “Ofis Çiftçinin Kara Gün Dostudur” sloganıyla, çiftçi ve tüketici lehine çalışan TMO tasfiye edilerek üreticiler piyasa koşullarının insafına bırakılmaktadır. IMF zorlamasıyla TMO stok amaçlı alım yapamamakta, bu durumda piyasa koşullarında üreticinin ve tüketicinin fiyat dalgalanmalarına karşı korunabilmesi mümkün olmamaktadır. Buğday başta olmak üzere tarımsal üretimin arttırılmasına yönelik en belirleyici kurum olan TMO çıkarılan çeşitli yönetmeliklerle Üreticiden hızla koparılmaktadır. Toprak Mahsulleri Ofisi Genel Müdürlüğü'nün çıkardığı “**hububat alım satım esaslarına ilişkin yönetmelik**” le Ofisin Üreticiden alacağı ürünlerin **asgari alım miktarları belirlenmektedir. bu yönetmelikle 2017/2018 ve sonraki yıllarda TMO ya satılabilecek ürünlerde asgari olarak 80 ton sınırı konulmuştur. TÜİK verilerine göre ortalama Tarımsal İşletme büyüklüğünün yoğunluklu olarak 20-50 dekar arasında olduğu ülke koşullarında** tarımla uğraşan bir çiftçinin bu asgari miktarı sağlaması mümkün değildir. Bu uygulama pratikte, çiftçinin ürününü serbest piyasa koşullarında maliyetinin

altında tüccara satmasını, tüccarın ise ürünü topluca daha yüksek fiyatla TMO ya satmasının önünü açacaktır. Çiftçi Tüccarın insafına, TMO ‘nun görece güvenli ve piyasadan yüksek olan fiyatları ise tüccarların kasasına terk edilmektedir. Ayrıca aynı yönetmelikle 2017/18 yılından sonra  avdar, Tritikale, Yulaf ve Mısır alımına son verileceği belirtilmektedir.

TMO İçin  z m  nerileri

1-  lke koşullarında bir insanın günlük enerji ihtiyacının yaklaşık %50 si ekmektensağlanmaktayken temel besin kaynağı olan buğdayın piyasa koşullarının insafına terk edilmemelidir.

2- TMO’nun fiyat uygulaması taban fiyat üzerinden açıklanırken, bu durum alımların borsada yapılması nedeniyle, tavan fiyat işlevi görmektedir. Alımların T ccarlarla beraber Borsada yapılması engellenmeli, TMO’nun Tarım ürünü piyasasındaki etkinliği arttırılmalıdır.

3- TMO alımlarını vadeli değil, Pe in para üzerinden yapılmalıdır.

4- Üreticinin Ofise Mahsul satışını pratikte engelleyecek olan “Toprak Mahsulleri Ofisi Hububat Alım Satım Esaslarına İlişkin Uygulama Yönetmeliği” **verili şekli ile iptal edilmelidir.**

5- Kapatılan bölge müdürlükleri açılmalı,  ube ajanslar artırılarak bütün köylerle bağlantı kurulmalıdır.

6- Kapatılan ekmek fırınları ve un fabrikası yeniden açılmalıdır.

7- Afyonkarahisar’da Faaliyet gösteren Alkaloit fabrikasının çalışma koşulları çalışanlar lehine düzenlenmeli, Meslek hastalıklarına karşı önlemler arttırılmalıdır.

8- TMO’nun Piyasada Düzenleyici olma rolü arttırılmalı, tarım piyasasına müdahalesini belirleyebilecek şekilde üretim deseninin belirlenmesinde  ift i desteklemeleri yükseltilerek buğday başta olmak üzere istenen rekolteye uygun üretim teşvik edilmelidir..

9- TMO’nun ürün satış yerleri arttırılmalı piyasa koşullarında t ketickiye sağlıklı ve ucuz ürün temini sağlanmalıdır.

10- Çiftçiler( retici)  r n n  direk TMO ofislerine verilmeli, aradaki tüccar konumundaki aracıları kaldırılmalı.